

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ

МАТЕРІАЛИ

II ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВНИЧОГО ФОРУМУ

15 травня 2019 року
м. Чернівці

Чернівці

Мехнограф

2019

УДК [342.7:35] (477)
ББК 67.9 (4Укр)300, 32 я43
П 68

Рекомендовано до друку Кафедрою публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Протокол № 8 від 17 травня 2019 р.

Укладачі:

- Ковбас І. В. Голова ГО «Правничий Щит», к.ю.н., доц. кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
- Худик А. М. Голова ГО «Муніципально-правові ініціативи», ас. Кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
- Крайній П. І. Заступник голови ГО «Муніципально-правові ініціативи», ас. кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

П 68 Права людини та публічне врядування. Збірник матеріалів
II всеукраїнського правничого форуму, 15 травня 2019 р., м. Чернівці /
Уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, П.І. Крайній. – Чернівці: Технодрук,
2019. – 216 с.
ISBN 978-617-7611-44-7

Збірник містить матеріали доповідей учасників II всеукраїнського правничого форуму «Права людини та публічне врядування».

Всеукраїнський форум присвячено проблемам правового регулювання публічного врядування та його відповідність європейським правовим стандартам.

**УДК [342.7:35] (477)
ББК 67.9 (4Укр) 300, 32 я43**

Автори несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

ISBN 978-617-7611-44-7

© ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2019
© Ковбас І.В., Худик А.М., Крайній П.І., 2019
© ЮФ КП, 2019
© Технодрук, 2019

Зміст

Коломоєць Т.О. Вільна дія, «інерція та розподіл правової енергії» антикорупційних обмежень відносно суб'єктів публічної адміністрації в аспекті забезпечення законних очікувань особи	6
Колпаков В.К. Місцеве самоврядування у дослідженнях Юрія Панейка(адміністративно-правова спадщина)	14
Луцький Р.П. Теоретико-правові засади соціальних прав громадян як основоположних можливостей гарантованих конституцією України	18
Вакарюк Л.В. Поняття та особливості інформаційних прав людини	23
Вдовічен В.А., Вдовічена Л.І. Впровадження принципів належного урядування як необхідна передумова захисту прав людини	26
Гаврилюк Р.О. Правова природа конфлікту як передумови медіації	29
Овчаренко О.М. Проблеми забезпечення єдності судової практики	34
Подорожна Т.С., Білоскурська О.В. Право на конституційну скаргу в контексті діяльності Конституційного Суду України	36
Прокопенко В.В. Інститут представництва в митному праві	39
Стрельцова О.В. Конституційне забезпечення прав людини в аспекті європейської інтеграції України	42
Бабін І.І. Становлення інституту податкового консультанта як реалізація контрольної функції податків	44
Щербанюк О.В. Судовий захист в умовах реформування сектору юстиції в Україні	48
Голобородько В.О. Сучасна предметна компетенція нотаріату України в системі захисту прав людини	50
Горленко В.В. Громадянське суспільство і конституція: проблеми конституційного регулювання	52
Гусар О.А. Механізми та заходи запобігання і протидії корупції в Україні.....	55
Гусар Л.В. Право на необхідну оборону.....	58
Коваль М.В., Ковбас І.В. Людський фактор в триаді соціуму: суспільство, держава та право.....	61
Козмуляк К.А. Право громадськості на участь у стратегічній екологічній оцінціпроблеми реалізації	67
Нестеренко Л.Б. Правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації прав.....	69
Міщенко І.В. До питання про доцільність класифікації митних режимів ...	73
Остафійчук Л.А. Судовий захист права особистої автономії людини	76
Самбор М.А. Збиратися мирно: право, свобода – полемічні нотатки.....	80
Петровська І.І. Окремі питання процедури оскарження контрольних заходів митних органів	83
Татулич І.Ю. Врегулювання спору за участю судді.....	87
Турман Н.О. Медіація в кримінальному процесі України	92
Бартусяк П.І. Медіація у публічно-правових конфліктах: деякі теоретичні зауваження	96
Бзова Л. Поняття та способи подолання правових колізій судом	99
Войцеховський Н.В. Розвиток місцевої демократії в рамках децентралізації влади	101
Воробець Х.М. Кіберзлочинність як загроза реалізації людських прав	104

Карий В.В. <i>Управлінська структура вітчизняної системи безоплатної правової допомоги: взаємодія підпорядкування і партнерства – від заснування до функціонування ефективної моделі</i>	107
Крайній П.І. <i>Служба фінансових розслідувань як ефективний інструмент захисту прав платників податків</i>	111
Крушніцька О. <i>Адвокат як основний суб'єкт захисту людських прав</i>	112
Негара Р.В. <i>Деякі питання формування конкурсних комісій для проведення конкурсу у державній службі</i>	115
Приходько О.І. <i>До визначення та характеристики осіб які не можуть бути представниками в адміністративному процес</i>	118
Солодан К.В. <i>Правове регулювання оподаткування криптовалюти та право людини на податки</i>	121
Федорчук М.Д. <i>Конституційна скарга як юридичний інструмент захисту прав платника податків</i>	124
Березовська А. <i>Нотаріат як превентивний інститут захисту прав людини</i>	127
Бурдяк Н.А. <i>Англо-американська модель електронного урядування як приклад досвіду для України</i>	131
Вівчар М.Г. <i>Надання електронних адміністративних послуг як складова електронного урядування</i>	133
Вітюк О. <i>Актуальні проблеми інституту публічної служби</i>	135
Гончар О.О. <i>Підстави обмеження права на свободу вираження поглядів он-лайн</i>	137
Дембіцька М.М. <i>Європейські правові стандарти надання публічних послуг</i>	140
Драгомерецька Д. <i>Щодо адміністративно-правового статусу Адміністрації Президента України</i>	142
Драгомерецька Д. <i>Абсентеїзм в Україні</i>	144
Зеленюк О.В. <i>Роль принципів адміністративного судочинства</i>	145
Ключник А. <i>Перспективи впровадження електронного нотаріату в Україні</i>	147
Лук'ян В.О. <i>Електронна петиція як одне з інформаційних прав людини і громадянина</i>	149
Лупу Д.В. <i>Особливості організації та діяльності адвокатури у країнах Європейського Союзу</i>	152
Назарчук О.І. <i>До питання законодавчого закріплення обмеження реалізації права на захист персональних даних</i>	154
Плисюк І.М. <i>Аналіз становлення та розвитку принципу рівності прав і свобод людини</i>	157
Пастух Д.М. <i>Проблеми впровадження системи електронного документообігу в органах державної влади</i>	160
Попадюк Б. <i>Генезис становлення інституту нотаріату</i>	162
Руснак А. <i>Принципи нотаріальної діяльності в Румунії</i>	164
Осадчук Т.О. <i>Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав людини</i>	166
Садчиков В. <i>Захист прав платників податків</i>	169
Семенчук А.В. <i>Особливості позасудового захисту прав осіб</i>	171
Семенишин І.Д. <i>Бот-юрист – недалеке майбутнє чи безперспективний стартап?</i>	174
Скоробогата Р.С. <i>Законодавче закріплення обмеження прав та свобод як властивість європейського публічно-правового принципу пропорційності...</i>	176

Скрипник І. <i>Поняття застосування судами України практики ЄСПЛ при реалізації принципу рівності перед законом і судом в кримінальному процесі</i>	179
Смашнюк Я.Я. <i>Проблеми оскарження адміністративного акта</i>	181
Тимчук Д. <i>Еволюція доктринальних та нормативних підходів до розуміння суб'єктів нотаріального права</i>	183
Тимофійчук М.І. <i>Участь захисника в окремих стадіях адміністративно-деліктного провадження</i>	185
Тітаренко В. <i>Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Санкції, що застосовуються до них</i>	187
Трубчанінов К.С. <i>«Країна у смартфоні» Президента В. О. Зеленського: сучасне е-урядування в контексті захисту конституційних прав та свобод громадян України</i>	190
Цепенда Д. <i>Центральна виборча комісія як суб'єкт адміністративного права України</i>	195
Щур С.О. <i>Актуальність правового виховання громадян на сучасному етапі розвитку незалежної України</i>	197
Усата Ю. А. <i>Адміністративне оскарження як основна форма позасудового захисту публічних прав осіб</i>	199
Ліри А. <i>Dual Citizenship International Experience and Collisions in Ukraine</i>	202
Бугерко М., Ковбас І.В. <i>Щодо адміністративної юрисдикції правоохоронних органів</i>	204
Макаркіна К. <i>Легалізація евтаназії в Україні: аргументи за і проти</i>	207
Юрійчук І. <i>Право на адміністративне оскарження як гарантія захисту прав людини при наданні адміністративних послуг</i>	209
Заровецька О.Є. <i>Судовий контроль за виконанням судових рішень</i>	212

Коломоєць Т.О.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
декан юридичного факультету
Запорізького національного
університету

***Вільна дія, «інерція та розподіл правової енергії»
антикорупційних обмежень відносно суб'єктів публічної адміністрації
в аспекті забезпечення законних очікувань особи***

Пошук нової моделі взаємовідносин особи й суб'єктів публічної адміністрації, із спрямуванням діяльності останніх на максимальну концентрацію всіх зусиль на забезпечення реалізації і захисту прав, свобод, законних інтересів особи, своє чільне місце мають посідати нормативні (у правовій науці їх також називають «юридичними») гарантії такого забезпечення, серед яких й принцип захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації. Він є фактично основою взаємної довіри особи і суб'єктів публічної адміністрації, передбачуваності дій, рішень останніх, упевненості особи у гарантованості реалізації та захисту її прав, свобод та законних інтересів. Досягти цього можливо завдяки нормативній регламентації моделей дій, рішень суб'єктів публічної адміністрації, формуванню доступного, зрозумілого для особи, стабільного нормативно-правового базису взаємовідносин останньої із суб'єктами публічної адміністрації, уніфікованої практики застосування такого базису. Важливо не тільки прийняти нові нормативно-правові (насамперед, законодавчі) акти, які б регулювали нові сучасні моделі взаємовідносин особи і суб'єктів публічної адміністрації, а й забезпечити реальні можливості для реалізації та захисту її прав, свобод, законних інтересів особи у цих взаємовідносинах, забезпечити довіру особи до суб'єктів публічної адміністрації, які покликані «втїлити» у життя законні очікування особи. І у цьому сенсі важливо не тільки вирішити питання «якості» зазначеного нормативно-правового базису взаємовідносин особи і суб'єктів публічної адміністрації, уніфікації практики його застосування. Тому захист законних очікувань особи у її взаємовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації у жодному разі не можна помилково обожнювати тільки із правовою визначеністю. Вони, хоча й є взаємопов'язаними, однак нетотожними поняттями, оскільки «перша орієнтована на адміністративну процедуру, у рамках якої ця визначеність й забезпечується» [1, с. 26].

Формуючи новий нормативно-правовий базис для взаємовідносин особи і суб'єктів публічної адміністрації важливо детально й, по-можливості, абсолютно визначено закріпити ті гарантії, реалізація яких й забезпечить довіру особи до останніх, а отже й її упевненості у реалізації та захисті своїх прав, свобод та законних інтересів у своїх взаємовідносинах із ними. Абсолютна нормативна визначеність таких гарантій «зумовлює» передбачуваність дій, рішень суб'єктів публічної адміністрації, унеможливорює їх поліваріативність з урахуванням прояву суб'єктивного розсуду суб'єкта публічної адміністрації, в т.ч. й «щодо використання заборони зворотної сили правових норм» [2, с. 67], й навпаки забезпечує «результативність та ефективність відносин особи із суб'єктами публічної адміністрації» [3, с. 314]. Досягти цього можливо в т.ч. й за рахунок використання т.з. антикорупційних (інколи у правовій науці можна зустріти й

іншу їх назву – спеціальні) обмежень, зорієнтованих на унормування діяльності суб'єктів публічної адміністрації для усунення будь-яких можливостей для використання переваг публічної служби у своїх приватних інтересах й зосередження їх зусиль на забезпеченні реалізації та захисту її прав, свобод, законних інтересів, забезпеченні реалізації та захисту її законних очікувань.

У правовій науці антикорупційні обмеження саме в аспекті їх розгляду як складової принципу захисту законних очікувань особи у їх взаємовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації, на жаль, не досліджувалися. Проте в наявності або ж роботи (щоправда, поодинокі), присвячені безпосередньо проблематиці захисту законних очікувань особи (наприклад, роботи Е. Шмідт-Ассманна, К.-П. Зоммерманна, О. Шерстобоева тощо), або ж обмеженням в адміністративному праві (наприклад, роботи А. Басова, В. Чорної тощо), або ж антикорупційним обмеженням в цілому (наприклад, роботи К. Берднікової, О. Шимон, Р. Кукурудза, О. Дудорова, О. Миколенка, О. Штогрін тощо), які, безперечно, варто урахувати для усунення відповідної прогалини у науковому підґрунті сучасної нормотворчої діяльності, зорієнтованої на закріплення гарантій реалізації принципу захисту законних очікувань приватної особи у її взаємовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації. Дотримання принципу науковості (формування нового, такого, що узгоджується із останніми досягненнями правової науки зокрема, наукового базису щодо розуміння реального ресурсу антикорупційних обмежень як складової принципу захисту законних очікувань особи у її взаємовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації) сприятиме результативності, ефективності не тільки пошуку оптимальної моделі взаємовідносин особи та суб'єктів публічної адміністрації, а й її унормуванню й забезпеченню її практичної реалізації.

Насамперед, слід звернути увагу на те, що задля визначення цієї складової принципу захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації законодавець використовує поряд із терміном «обмеження», й інші терміни суміжного характеру, що, на жаль, ускладнює сприйняття нормативно-правових приписів як особою, так і суб'єктами публічної адміністрації. Формулюючи модель поведінки останніх, законодавець навіть у «базовому» антикорупційному акті одночасно використовує кілька суміжних понять – «обмеження», «заборона», фактично зумовлюючи різноваріативність тлумачення відповідних положень нормативно-правового акту та їх практичного застосування. Втім, навіть не зважаючи на їх взаємозв'язок, ототожнювати обмеження і заборону у жодному разі не можна, бо вони визначають різні обсяги можливостей суб'єкта публічної адміністрації «обмеження є «м'якою» заборонаю» [4, с. 79], а отже і можливостей у взаємовідносинах із особою. Якщо заборона передбачає повне унеможливлення будь-яких дій, рішень, обмеження ж передбачає наявність «меж» суб'єкта публічної адміністрації вчиняти дії, приймати рішення, в т.ч. й ті, що зорієнтовані на реалізацію та захист законних очікувань особи, поза межами ж його дії чи рішення є незаконними й передбачають можливість притягнення його до юридичної відповідальності. Якщо заборона – це «табу» (не можна за жодних обставин), обмеження – це визначення «меж» для дозволеного та забороненого. Важливо усвідомлювати різниці між заборонаю та обмеженням для унормування відносин особи і суб'єкта публічної адміністрації щодо реалізації та захисту законних очікувань першої. Тим більше, що останнім часом істотно розширюється суміжний понятійний ряд, який вчені-юристи використовують для визначення різних за ступенем прояву свободи моделей поведінки суб'єкта публічної адміністрації – «ліміти», «бар'єри»,

«перепони» тощо. Якщо все ж таки мова йде про обмеження, важливо чітко визначити такі «межі» для того, щоб, з одного боку, забезпечити у взаємовідносинах особи й суб'єктів публічної адміністрації реальні можливості для реалізації та захисту законних очікувань особи, в той же час, з іншого боку, надати реальні можливості суб'єкта публічної адміністрації, для практичного виконання своїх повноважень під час «служіння» публічним інтересам, реалізації та захисту відповідних законних очікувань особи. У цьому сенсі цілком обґрунтованими є обмеження, безпосередньо пов'язані із усуненням передумов для використання суб'єкта публічної адміністрації, переваг публічної служби для задоволення своїх приватних інтересів й унеможливлення реалізації та захисту законних очікувань особи. Такі обмеження є антикорупційними, спрямованими на усунення будь-яких проявів «корозії публічної влади», виникнення конфлікту публічних та приватних інтересів у суб'єкта публічної адміністрації. Такі обмеження зорієнтовані усунути передумови для вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, й за своїми зовнішніми проявами є достатньо різноманітними. Аналіз різноманітних джерел дозволяє вести мову про достатню різні як за змістом, так і за зовнішніми формами прояву обмеження, однак серед всього їх багатоманіття найпоширенішими є: а) обмеження щодо одержання подарунків; б) обмеження щодо «зовнішньої позаслужбової» діяльності (щодо суміщення та суміщення основної діяльності з іншими видами діяльності); в) обмеження щодо роботи близьких осіб; г) обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [5]. Довіра особи до суб'єкта публічної адміністрації ґрунтується і на тому, як нормативно закріплене суб'єктом публічного адміністрування переваг публічної служби щодо одержання подарунків, реалізації повноважень, «відволікання» на «зовнішню» діяльність тощо. Довіра особи до суб'єкта публічної адміністрації ґрунтується на тому: а) чи взагалі використовуються антикорупційні обмеження у регулюванні відносин особи і суб'єктів публічної адміністрації; б) яким є рівень нормативної регламентації цих обмежень; в) якою є ступінь нормативної визначеності антикорупційних обмежень, а у подальшому й г) уніфікація та ефективність їх застосування. Стосовно перших трьох слід зазначити, що для більшості країн світу характерним є унормування антикорупційних обмежень, або ж на рівні окремих «базових антикорупційних» законодавчих актів (наприклад, Закон України «Про запобігання корупції», Закон Республіки Казахстан «Про боротьбу з корупцією», Закон Республіки Грузія «Про несумісність інтересів і корупції у публічній установі», або ж «базового» законодавчого акту про публічну службу (наприклад, Федеральному законі Німеччині про державних службовців, Закону Республіки Молдова «Про державну посаду та статус державного службовця», Кодексі поведінки вищих державних службовців у федеральній виконавчій владі Бразилії, щоправда, із різним ступенем визначеності, та деталізації їх положень у підзаконних нормативно-правових актах. Так, наприклад, деталізовані засади відповідних обмежень містяться у Директиві Управління службової етики державних органів США (Звід Федеральних нормативних актів № 5, частина 2635 в редакції 76 FR 38547 (зі змінами та доповненнями), Кодексі етики посадових осіб та державних службовців Чеської Республіки, Етичних принципах поведінки державних службовців Королівства Норвегії тощо. В Україні аналогічні положення знайшли своє закріплення у Наказі ДФС України від 01.12.17 р. № 979 «Про затвердження Правил етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС», а також у

Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю, затверджених рішенням НАЗК від 11.08.2016 р. № 3, що суттєво ускладнює їх сприйняття, тлумачення, застосування, а отже й передбачуваність рішень та дій суб'єктів публічної адміністрації й практичну реалізацію принципу забезпечення реалізації та захисту законних очікувань особи у її взаємовідносинах із суб'єктами публічної адміністрації (четверте питання).

На жаль, вести мову про «якісне» нормативне закріплення антикорупційних обмежень як певного «фільтру» діяльності суб'єктів публічної адміністрації, неможна, що, у свою чергу, впливає і на стан реалізації принципу захисту законних очікувань особи у її відносинах із останніми. Нормативне закріплення відповідних обмежень, перш за все, пов'язане із прогалинами фіксування дефініцій, розгляд ресурсу обмежень без яких, неможливий. Так, наприклад, обмеження щодо одержання подарунків безпосередньо пов'язане із визначенням «подарунок», обмеження щодо «зовнішньої» діяльності – із визначенням того, яка саме діяльність є «зовнішню», а отже й із суміщенням та сумісництвом, обмеження щодо роботи близьких осіб – із визначенням «близькі особи» тощо. Важливою є не сама наявність цього терміну, а закріплення такого його визначення, тлумачення та застосування якого б унеможливили підстави для прояву розсуду суб'єкта публічної адміністрації, а отже й різноваріативність дій або рішень останнього щодо реалізації та захисту законних очікувань особи у відносинах із останнім. «Базові» визначення можуть бути доступними (в аспекті закріплення у загальнообов'язковому акті загальнодержавного значення), зрозумілими (навіть для особи, яка немає спеціальних фахових знань у юриспруденції), не містити оціночних словосполучень (слів), «відкритих переліків», які передбачали б різноваріативність тлумачення та застосування залежно від різних обставин справ, специфіки суб'єктного складу правовідносин тощо. Так, аналіз законодавства різних країн у частині закріплення антикорупційних обмежень свідчить про те, що використовуються різні підходи до визначення «подарунок», «зовнішня діяльність», «близькі особи» тощо. Наприклад, у США подарунком для відповідних осіб вважаються «грошова винагорода, утримання від будь-яких дій чи інші дії або предмети, які можуть мати грошовий вираз» [6, с. 14], в Україні – «грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надаються (одержуються) безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової» [7, с. 242]. Простежуються тотожність підходу до формулювання визначення, щоправда із різним ступенем деталізації зовнішніх форм прояву подарунку. Хоча визначення подарунку, закріплене в українському антикорупційному законодавстві, фіксує його важливу ознаку, яка і відрізняє його від неправомірної вигоди, – одержання його за правомірні дії. На перший погляд, визначення, закріплені у законодавстві США та України, є цілком зрозумілими, доступними, передбачуваними є й дії суб'єкта публічної адміністрації, щодо обмежень щодо одержання подарунків. В той же час, з іншого боку, аналіз підзаконних нормативно-правових актів, які деталізують законодавчі засади антикорупційних обмежень, свідчить вже про різні підходи до визначення «подарунок» для різних суб'єктів публічної адміністрації (наприклад, у вищезазначених Правилах етичної поведінки та запобігання корупції в органах ДФС, затверджений наказом ДФС від 01.12.2017 року № 979, визначення подарунку перенасичене різновидами послуг, які можуть «опосередковувати» службову діяльність такого суб'єкта), а отже, про існування визначень

«подарунок» у законодавстві, наявність колізій щодо їх застосування, а отже й різну практику застосування, що, у свою чергу, ускладнює передбачуваність рішень і дій суб'єктів публічного адміністрування у їх відносинах із особою, й забезпечення реалізації принципу захисту законних очікувань особи у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації. Окрім того, детальний аналіз «подарункового» законодавства свідчить й про різні підходи до врегулювання питання різновидів подарунків. Так, наприклад, в Україні заборонено одержувати подарунки від підлеглих, ця заборона закріплена у «базовому антикорупційному» законодавчому акті, в той же час для співробітників ДФС вищезазначеним наказом від 01.12.2018 року № 979 дозволяє одержувати подарунки від підлеглих «з приводу особливих подій, що мають персональне або традиційне значення, з нагоди державних або професійних свят» (п. 25 розділу IV). Закріплюючи антикорупційні «фільтри» для суб'єктів публічної адміністрації, в цілому, незрозуміло чому щодо певної їх групи передбачається «м'яка заборона», яка формує передумови для різного (в т.ч. й прихованого) використання обмеження щодо одержання подарунку, для ускладнення розуміння та передбачуваності дій суб'єктів публічної адміністрації.

Аналогічним є ста справ із закріпленням визначень «близькі особи», «інша оплачувана діяльність», «зовнішня діяльність». Традиційним є при визначенні близьких осіб перерахування осіб або із акцентом на наявність у них різного роду родинних зв'язків, або ж певних обов'язкових ознак, наявність яких і дозволяє вважати їх такими в аспекті дотримання антикорупційних обмежень. Такий підхід, з одного боку є цілком виправданим, бо дозволяє охопити все розмаїття тих осіб, які можуть вважатися «близькими особами», й відносини із якими можуть «впливати», «заважати» реалізації принципу захисту законних очікувань особи у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації. З іншого боку, такий підхід є ефективним лише у випадку охоплення всіх без винятку осіб, які можуть бути «близькими особами» по відношенню до вищезазначених суб'єктів публічної адміністрації в аспекті дотримання антикорупційних обмежень. А такий стан справ вже має місце не завжди. Зокрема, у законодавстві України, незважаючи на те, що у ст. 1 «базового» антикорупційного закону закріплено достатньо розлоге визначення «близькі особи» завдяки перерахуванню «близьких родичів», «членів сім'ї», а також закріплення обов'язкових ознак для можливості розгляду інших осіб в якості таких, втім законодавець «забув» про племінника, племінницю, дядька, тітку, нареченого та наречену [8, с. 39]. Як свідчить аналіз практики правозастосування у зазначеній сфері суспільних відносин, непоодинокими є випадки приховування порушення обмежень щодо роботи близьких осіб саме з урахуванням вищезазначених осіб, які фактично є «близькими особами», однак законодавець щодо їх роботи обмежень не закріпив. За таких умов виникають цілком обґрунтовані сумнівні сумніви щодо реального забезпечення дотримання принципу захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, які «ускладнені» участю т.з. невизнаних «близьких осіб».

Незрозумілими, а отже й непередбачуваними для особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації є дії та рішення останніх, пов'язані із їх «відволіканням» на іншу оплачувану (у законодавстві багатьох країн використовується термін «зовнішня») «позаслужбова» діяльність. У законодавстві більшості країн відсутнє визначення такої діяльності. Домінує або ж її заборона чи вимога одержання дозволу на її здійснення, або вказівка на те, що вона не має перешкоджати основній діяльності суб'єкта публічної адміністрації. Основою для

цього слугували положення ч. 4 ст. 7 Конвенції ООН проти корупції, Рекомендації NR (2000) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців від 11.05.2000 року щодо «унеможливлення зайняття публічними службам вбивцями будь-яких посад, будь-якою діяльністю, участь у будь-яких відносинах, які є несумісними або ж перешкоджають виконанню цієї особою свого обов'язку ... або передбачають повідомлення (одержання дозволу) на здійснення такої діяльності» [9, с. 25]. Цілком зрозуміло, що така діяльність є «зовнішньою» по відношенню до основної діяльності суб'єкта, може по-різному впливати на неї, її результат, а отже й забезпечення принципу захисту законних очікувань особи у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації. Втім цілком прийнятним є поєднання основної діяльності таких суб'єктів із навчальною, науковою діяльністю для поєднання теорії і практики публічного адміністрування, підготовки кадрів для останньої тощо. За таких умов важливим є визначення того, яка сама діяльність є «зовнішньою» по відношенню до основної, та її «несумісності» із останньою. На жаль, аналіз законодавства різних країн у частині закріплення обмеження щодо «зовнішньої діяльності» свідчить про вельми спрощений підхід законодавця до врегулювання цього питання. В основному, спостерігається тенденція унормування заборони «несумісних з основною діяльністю» видів діяльності, інколи із «підприємницькою» діяльністю, з «іншою оплачуваною діяльністю» й одночасно перерахування (у різній кількості та послідовності розміщення) тих видів діяльності, зайняття якими дозволяється. Такий підхід не можна вважати вдалим для забезпечення зрозумілості, доступності, передбачуваності, а отже й встановлення «діалогу» між особою та суб'єктами публічної адміністрації, оскільки вищезазначені оціночні словосполучення слугують передумовами для різного тлумачення, а отже й правозастосування. Яким може бути забезпечення принципу захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації у разі «відволікання» особи на іншу діяльність (навіть викладацьку, творчу, наукову тощо), а тим більше у разі відсутності офіційного визначення того, яка ж саме діяльність є «іншою оплачуваною»?

Ускладнюється розподіл «правової енергії» антикорупційних обмежень й використанням законодавцем численних (що дозволяє навіть сформулювати положення про певну «перенасиченість») оціночних положень при визначенні цих обмежень. Такий стан справ негативно впливає як на «якість» законодавства про антикорупційні обмеження, так і на його тлумачення, застосування, уніфікацію останнього, а також його передбачуваність для особи. Так, наприклад, визнаючи межі для «подарункових» відносин, законодавець закріплює вимоги щодо тих подарунків, які можна приймати й розподіляє їх на: а) вимоги щодо їх вартості («прив'язка» до конкретної суми (наприклад, США, Нідерланди, Німеччина, Італія тощо) або ж до встановленої величини (наприклад, в Україні неоподаткований мінімум доходів для дорослих працездатних осіб); б) щодо джерела їх надходження (наприклад, «з одного джерела протягом року», «одноразово з одного джерела»); в) щодо відповідності певним ознаками (наприклад, «... загально визнаним уявленням про гостинність» в Україні; «... у межах прийнятої ввічливості та гостинності» у Канаді, «... у рамках звичайних традицій спілкування чи прояву ввічливості» в Іспанії тощо). Якщо стосовно перших двох вимог цілком можна зрозуміти положення, забезпечити уніфіковане їх тлумачення та застосування, стосовно ж останньої – в наявності всі підстави для максимального прояву суб'єкта публічної адміністрації при їх тлумаченні, застосуванні. За таких

умов цілком можна вести мову про можливість «прихованих» подарунків у відносинах особи та суб'єктами публічної адміністрації, а отже й про відповідну реалізацію принципу захисту законних очікувань особин у її відносинах із останніми.

Аналогічне оціночне словосполучення є характерним для нормативної моделі закріплення обмеження щодо «зовнішньої» діяльності. Не зрозумілим є те, яка саме діяльність є «іншою» по відношенню до основної, «оплачуваною» (лише із одержанням прибутку чи із винагородою за виконану роботу). Законодавець, пропонуючи перелік тих видів діяльності, якими можна займатися, на жаль, інколи не формулює своєї офіційної позиції щодо того, що саме він розуміє під цим видом діяльності, а інколи апріорі передбачає потребу звернення до інших нормативно-правових актів для з'ясування цих положень. Ситуація ускладнюється у випадку наявності одночасно кількох законодавчих або ж підзаконних нормативно-правових актів, які закріплюють визначення таких видів діяльності. Чи варто взагалі вести у таких випадках розмову про доступність таких положень для особи, їх зрозумілість (наявність різних колізій нормативно-правових актів, правил їх вирішення), про передбачуваність рішень, дій суб'єктів публічної адміністрації щодо захисту законних очікувань особи у її відносинах із останніми. В наявності підстави для «відволікання», «захоплення» суб'єктів публічної адміністрації, «зовнішньою» «позаслужбовою» діяльністю, використання переваг основної діяльності для своєї «зовнішньої» діяльності із загрозою для закон очікувань особи у відносинах із ними. Аналогічними є й підходи у нормативному визначенні «дозволених» сфери роботи із близькими особами, а також «дозволених» сфер роботи після припинення діяльності, пов'язаної із «служінням» публічним інтересам.

Важливою є не тільки «якість» законодавства, яке закріплює відповідні антикорупційні обмеження, а й уніфікація практики його застосування (доступність, зрозумілість її для особи), а також передбачуваність її (тобто має місце ретроаспект та перспективний аспект тлумачення та правозастосування, їх уніфікація). Лише за таких умов можливим є оптимальний розподіл «правової енергії» антикорупційних обмежень в аспекті захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації.

Отже, пошук оптимальної сучасної моделі взаємовідносин особи і суб'єктів публічної адміністрації повинен одночасно відбуватися із нормативним закріпленням системи гарантій реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів особи, серед яких своє чільне місце посідає і принцип захисту законних очікувань особи у її відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, складовою якого варто розглядати антикорупційні обмеження. Саме завдяки унормуванню моделей розподілу «правової енергії» антикорупційних обмежень, можливою є довіра у відносинах особи із суб'єктами публічної адміністрації, передбачуваність їх рішень та дій, уніфікація тлумачення та застосування законодавства. Використовуючи ресурси «правової енергії» антикорупційних обмежень, спрямованих на унеможливлення «відволікання» суб'єктів публічної адміністрації від реалізації та захисту законних очікувань особи, доцільним є ґрунтовний доктринальний аналіз їх феномену задля формування нового, такого, що у повній мірі узгоджується із останніми досягненнями сучасної правової науки, наукового базису для нормотворчості та правозастосування у сфері відносин особи та суб'єктів публічної адміністрації. За рахунок унормування засад використання відповідних обмежень із дотриманням всіх вимог законодавчої техніки,

урахуванням викликів сьогодення, цілком можна забезпечити «високу якість» антикорупційного законодавства, його доступність, зрозумілість для всіх суб'єктів правовідносин у сфері публічного адміністрування, уніфікацію практики його тлумачення та застосування, а отже й передбачуваність рішень, дій суб'єктів публічної адміністрації, забезпечення реалізації та захисту законних очікувань особи у її відносинах із останніми.

Список використаних джерел

1. Шерстобоев О.Н. законных ожиданий – основополагающий принцип административного права. *Административное право и процесс*. 2019. № 2. С. 21–26.
2. Зоммерманн К.-П. Принципы административного права. Дайджест публичного права. 2016. № 1. С. 41–86.
3. Schmidt-Assman E. Das allgemeine Verwaltungsrecht Als Ordnungsidee: Grundlagen und Aufgaben der vernaltungs rechtlichen System bilfung. Berlin, Heidelbtrg, 2006. 469 p.
4. Соболев О.В. Соотношение запретов и ограничений прав граждан в административной деятельности органов исполнительной власти. *Административное право и процесс*. 2019. № 2. С. 77–81.
5. Вілорія М., Синнестрьом С., Берток Я. Етика державної служби: запобігання конфлікту інтересів та вимоги до законодавства / пер. с англ. І. Чуприна. К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 104 с.; Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи. За матеріалами дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій. «Соціополіс» / за заг. ред. І. Суслової, Ф. Флурі, В. Бадрака. Женева-Київ, 2017. 56 с.; Коломоєць Т.О., Кукурудз Р.О., Кушнір С.М. Обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як засіб запобігання конфлікту приватного та публічного інтересів: правовий аспект: науково-практичний нарис / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 80 с.
6. Коломоєць Т.О. Обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за законодавством України: науково-практичний коментар. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 40 с.
7. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий Дім «Гельветика», 2019. 588 с.
8. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2018. 472 с.
9. Kolomoiets T., Kushnir S. Restrictions for public servants on double job holding and positions overlapping with other types of activities: content and proposals for improving legal frameworks. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 4. С. 22–32.

Колпаков В.К.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та господарського права Запорізького
національного університету

***Місьцеве самоврядування у дослідженнях Юрія Панейка
(адміністративно-правова спадщина)***

Визнання пріоритетними чинниками державотворення європейських принципів розбудови взаємостосунків публічної адміністрації і громадянського суспільства обумовили величезну зацікавленість до вивчення наукових досліджень адміністративно-правових механізмів, які здійснювались за межами радянської правової доктрини. Серед плеяди учених, які опікувались цією проблематикою, помітне місце належить постаті визначного українського вченого-правознавця професора Юрія Лукича Панейка. Відкриттям його імені для широкого загалу сучасних українських адміністративістів можна вважати статтю П. Стецюка у журналі "Республіканець" за 1993 рік "Слово про професора Панейка" (№ 4, с. 16-17). Сьогодні найбільш відомою (мабуть це обумовлено датою видання) його роботою є монографія "Теоретичні основи самоврядування". Вона побачила світ у 1963 році у Мюнхені. У нас її репринтне видання відбулося у Львові в 2002 році.

Неможливо оминати і видану у 2016 році книгу "Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за вкладками професора Юрія Панейка)".

Монографія "Теоретичні основи самоврядування" стала результатом ретельних досліджень самоврядування на європейському просторі з XVIII до середини XX століття.

Мету своєї праці Юрій Панейко сформулював як визначення правового поняття самоврядування в його історичному європейському контексті. Дослідницькою проблемою він визнав розкриття змісту стосунків громади і держави, а завданнями дослідження — пошук відповідей на питання: 1) чи має громада окрему, відмінну від держави владу; 2) чи є вона незалежною від держави публічно-правною корпорацією; 3) наскільки міцно вона включена до державного організму; 4) чи виконує вона тільки функції органу держави. На перший погляд між сформульованими у монографії метою і проблемою дослідження виявляються деякі розбіжності. В одному випадку йдеться про самоврядування, у другому – про громаду. Насправді ж ніяких розбіжностей немає. Юрій Панейко визнає громаду: а) чільним системоутворюючим компонентом самоврядування, адже за європейською управлінською доктриною саме розвиток громади є головним джерелом еволюційних зрушень у самоврядних відносинах; б) головним предметом науки про самоврядування; в) важливим предметом досліджень, у яких об'єктом є самоврядування.

Необхідно підкреслити, що у контексті стосунків "громада – держава", під "громадою" Юрій Панейко розуміє сукупність громадських органів, що виконують окремі адміністративні функції. Він припускає, що у вузькому значенні "громадою" можна вважати адміністративний орган, який відокремлено від органів правління (уряду держави).

Ю. Панейко усвідомлює, що самоврядування скристалізувалося як результат довгої історичної еволюції. Він доводить, що воно постає правовим поняттям лише тоді, коли принципово змінюються властивості стосунків монарха і підданих, коли функція їх регулятора переходить від абсолютної волі монарха (або державного патерналізму) до нормативно визначених взаємних прав і обов'язків між державою і громадянином. З цього приводу він пише, що хоча природні підстави для самоврядування існували в усі епохи державного життя, проте самоврядування, як правне поняття, постало щойно тоді, коли стосунок монарха до підданих в абсолютній державі почав перетворюватися з стосунку влади на правовий стосунок, коли фізична одиниця поза приватними правами почала набувати публічні права і коли це становище одиниці супроти державної влади перенесено на існуючі колективи, передусім на громади. З моментом, коли конституційна правова держава силою своєї законодавчої влади зорганізувала для своїх цілей громадські об'єднання і включила їх у власний організм, постала інституція самоврядування в новітньому значенні. Тим самим постала і наука про самоврядування (Панейко Ю. Зазнач. твір. С. 13). Незамінними регуляторами, носіями правового впливу і фактичними розбудовниками самоврядування Ю. Панейко визнає державну владу, державне управління, державну адміністрацію. Виходячи з цього, центром ваги в теорії місцевого самоврядування визначаються взаємостосунки громади і державної влади. Саме вони відіграють вирішальну роль при визначенні змісту самоврядування. Характер цих взаємостосунків обумовлений, по-перше, залежністю громади від держави; по-друге, конкретними особливостями державного устрою, системи права і системи законодавства. Доречність прагнення до формування поняття самоврядування а) в історичному і б) загальноєвропейському контексті, Ю. Панейко обґрунтовує через тезу, що кожна європейська держава характеризується специфічними політичними та соціально-економічними ознаками, залежними від конституції та сформованих внутрішніх політичних і соціальних відносин. Відповідно й місцеве самоврядування набуває індивідуального правового вираження.

З цього приводу Ю. Панейко підкреслює, що довгі роки залежність громади від державної влади не була усвідомлювана повністю. Проте цей стосунок він позиціонує вирішальним для суті самоврядування. Кожна держава має свої індивідуальні прикмети в залежності від її устрою і форм внутрішніх суспільних та політичних стосунків. На світі немає двох Однакових держав, кожна держава є індивідуальним твором. Індивідуальний характер мають теж політичні інституції окремих держав, з чого також випливає індивідуальність стосунку цих інституцій до держави. Тому можна говорити не про ідентичність держав і їх інституцій, а тільки про їх подібність. Тому також і самоврядування не може спиратися в кожній державі на ідентичні основи; навпаки, воно одержує в кожній державі, відповідно до її устрою, відмінну, специфічну правну форму. З метою виведення універсально абстрактного юридичного поняття "місцевого самоврядування", яке виходило б за межі окремо взятих держав, Юрій Панейко вбачає необхідність аналізу загальноєвропейського досвіду щодо цього явища і формулює конкретні напрями його здійснення: по-перше, визначити загальні й відносно типові елементи форм самоврядування; по-друге, виокремити їх випадкові та особливі ознаки, тобто індивідуальні чинники (Панейко Ю. Зазнач. твір. С. 184). Професор Ю. Панейко, як ортодоксальний прихильник державницької теорії самоврядування, у процесі дослідження проблеми приходять до висновку, що самоврядування є децентралізованою державною адміністрацією. Воно

здійснюється локальними органами, які ієрархічно не підпорядковані іншим структурам і є самостійними в межах закону і загального правного порядку.

Таким чином Ю. Панейко, по-перше, заперечує розумінню самоврядування як відокремленого від державної влади правового явища. Як структур, які функціонують на власний розсуд і паралельно до державних органів. По-друге, за його баченням самоврядування не зводиться до стану місцевої адміністрації, позбавленої власної ініціативи, відірваної від громадськості й жорстко підпорядкованої органам державної влади. Положення і висновки Ю. Панейко характеризуються : а) глибоким, всебічним аналізом генези самоврядування; б) висвітленням його інтегративних зв'язків з іншими юридичними інституціями; в) розкриттям сутності взаємодії з органами держави; г) ретельним опрацюванням теоретичних здобутки різних дослідників. За його концептуальним баченням, самоврядування — це керівництво з боку держави. Його сутність — у здійсненні законодавчо обмеженого державного адміністрування у сфері самоврядних відносин. Ю. Панейко не вбачає суттєвих відмінностей між самоврядуванням і державним управлінням. І перше і друге він відносить до державного керівництва. Різницю він відшукує в організації самоврядування. Виявляється ця різниця у такому: самоврядування характеризується: а) самостійністю і б) ієрархічною незалежністю. Урядове адміністрування базується на системі ієрархічно організованої бюрократії. Далі він підкреслює, що самостійність і ієрархічна незалежність є головними чинниками децентралізації. Звідси робить висновок : децентралізація і самоврядування тотожні. Цікавою є теза Ю. Панейко, що з точки погляду сучасного правного порядку компетенції всіх адміністративних органів, отже і самоврядних, завжди є делеговані, бо вони виводяться з закону. Твердження про існування якихось первісних власних прав, незалежних від державного правного порядку є витвором фантазії теоретиків природного права. Своєчасна популярність натуралістичної теорії про громаду, пояснюється політичними відосередніми тенденціями та боротьбою з центральною владою, яку вели тоді суспільні групи, що в їх руках лежало самоврядування. Прикладом цього є австрійське громадське законодавство – продукт теорії про власне право громади — і панівні в першій половині XIX ст. ліберально-конституційні теорії, які прагнули до усунення абсолютно феодальних метод правління (Панейко Ю. Зазнач. твір. С. 91). Безумовний інтерес викликають частини монографії, які присвячені : 1) історичним основам самоврядування; 2) організації французького, пруського, англійського самоврядування; 3) дослідженню політичних аспектів самоврядування; 4) аналізу самоврядування у правничому аспекті; 5) впливу виборчих систем на фаховість самоврядування; 6) не територіальному самоврядуванню; 7) нагляду над самоврядуванням. Може виникнути питання: в чому ж цінність, значення досліджень Ю. Панейка для сучасних дослідників адміністративного права і самоврядування, в чому сутність парадигми досліджень Ю. Панейка для сьогодення. Адже, у передмові до українського видання книги "Теоретичні основи самоврядування" Юрій Ключковський пише, якщо розглядати монографію лише з точки зору "позитивних фактів", вона, без сумніву, застаріла. Читач, який шукає фактичних даних про сучасний стан самоврядування в основних європейських країнах, може знайти необхідну інформацію в інших новіших роботах. Стосовно сьогоденної цінності роботи, він підкреслює, що вона полягає у тому, що дослідження Юрія Панейко характеризуються концептуальною, світоглядною і філософською глибиною. Але, на мій погляд, це

не повна характеристика цінностних чинників життя і творчості професора Юрія Панейка, які важливі для сьогодення. Юрій Панейко з 1948 по 1973 роки працював в Українському вільному університеті в Мюнхені. З 1948 по 1950 і 1961 по 1962 — ректором, з 1950 по 1951 — проректором. Відповідно, його бачення щодо наукової, навчальної, педагогічної й видавничої роботи значною мірою вплинули на ідейну скерованість і практичну спрямованість діяльності університету. Про Університет читаємо таке : завжди був винятково діяльним академічним центром, головною властивістю якого була і є присутність конкурентних думок щодо організації, вимог, напрямів і перспектив розвитку. Аніж будь-який інший український високошкільний заклад у світі, Університет — послідовно і безперервно протистоїть усім спробам обмежити академічну свободу. Відстоює право на вільне критичне мислення, на квестіювання так званих "загальноприйнятих правд", на вільний пошук й різносторонню дискусію. Усі науковці, викладачі, студенти мають гарантоване право публічного висловлювання думок і міркувань, які можуть мати контроверсійний характер, бути невігідними чи навіть неприйнятими окремими особами, різними політичними чи громадськими інституціями. Чільники Університету завжди виходили з того, що сьогоднішні "неприйнятні" думки часто можуть випереджувати час і стати актуальними в майбутньому. Вільний обмін судженнями та різносторонній дискурс у контексті дотримання європейських демократичних ідей та толерантності завжди був і буде актуальним та характерним для Українського вільного університету. Такі прикметні характеристики університетського буття, внутрішня атмосфера, інтелектуальні та наукові парадигмами, які панували у цій академічній установі, повною мірою корелюються з особистістю самого професора Юрія Панейко і значною мірою визначають його значення для сьогодення. Популярність здобутків і методологічних підходів до висвітлення правових явищ Юрія Панейко є незаперечною. Посилання на його дослідження містяться в наукових статтях, монографіях, дисертаціях сучасних фахівців. Це, наприклад, статті: Гулак Л.С. "Теоретичні засади становлення місцевого самоврядування" (2013), Скорохода О. П. "Правові засади самоврядування у містах з особливим статусом (на прикладі країн ЄС)" (2009), Наконечного В.В. "Теоретичні засади системи організації влади міста" (2012) та інших.

Дисертації: Тісногуз В.В. "Адміністративно-правове забезпечення децентралізації в управлінні суспільними справами на місцевому рівні" (2008); Крестевої Ю. В. "Інститут місцевого самоврядування в Україні" (2002); Гладія В.В. "Місьцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід вишеградської групи та перспективи України" (2015) та інші. Монографії: "Адміністративно-деліктний правовий феномен" (2004); Гурковський М. П. "Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект" (2012) та інші. Видання для навчального процесу: "Основи адміністративного судочинства в Україні (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік)" (2006); Кравчук М. В. "Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник" (2002); "Адміністративна відповідальність: адміністративно-деліктне право: Навчальний посібник" (2008); навчальна лекція "Вступ до навчального курсу "Адміністративне право України" (2014).

Посібники для працівників управлінської сфери: "Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України" — містить посилання на роботу "Наука адміністрації і адміністративного права" (2007); Крім цього, роботи Юрія

Панейко присутні у списках літератури, яка рекомендується студентам для опанування відповідних навчальних дисциплін. Зокрема, у навчальних програмах, навчально-методичних комплексах тощо.

Приємно, що на Юрія Панейко сьогодні посилаються студенти у курсових, дипломних, магістерських та інших роботах.

Список використаних джерел

1. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис. 2002. 196 с.
2. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (закладами професора Юрія Панейка) / Укладачі: В. М. Бевзенко та ін. Київ: Дакор, 2016. 464 с.

Луцький Р.П.

доктор юридичних наук, доцент,
Університет Короля Данила (м. Івано-
Франківськ), директор Науково-
дослідного інституту імені Академіка
Івана Луцького

Теоретико-правові засади соціальних прав громадян як основоположних можливостей гарантованих конституцією України

Закріплення Конституцією України положення щодо забезпечення соціальних прав черговий раз засвідчує про спрямування української держави в напрямку її суверенності та демократичності. Цим самим створюється правове поле для забезпечення гідних умов життєдіяльності та розвитку особистості, які є не лише особистою справою самої людини та її родини, а підіймаються на урядовому рівні.

Метою ж урядової політики в соціальній сфері, структурним елементом якої є соціальний захист, можна визнати створення умов для вільного і всебічного розвитку особистості та гідного її існування. У нашій державі актуальною потребою продиктованою життєвою необхідністю є створення якісно нової системи соціального захисту населення та сім'ї як структурної одиниці суспільства.

В даний час поняття «соціального захисту» досить довільно трактується в сфері юриспруденції. Так, воно часто вживається і законодавцем – у численних нормативно-правових актах, і науковцями – у відповідних працях. При цьому відсутнє належне визначення і обґрунтування змісту та суті цього поняття.

У юридичну практику молодшої української держави дана категорія була введена Конституцією України. Так, в статті 46 зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках передбачених законом [4]. При цьому навіть на законодавчому рівні не зберігається послідовність у змісті цього терміну. Протягом останніх років незалежного правотворення прийнято чимало законодавчих актів з питань соціального захисту окремих категорій працівників, які нерідко суперечать один одному та тлумачать питання соціального захисту по-різному.

Проблема визначення і розкриття змісту поняття «соціальний захист» ускладнюється тим, що кожна його складова частина («соціальний» та «захист») самі по собі характеризуються багатозначністю, вживаються у численних

словосполученнях із різним змістовим навантаженням, яке здебільшого залежить від конкретного контексту використання чи застосування термінів.

Поняття «соціальний захист» у вітчизняній літературі вперше подається в «Короткому словнику з наукового комунізму», де соціальна захищеність визначається як принцип нового суспільства, що характеризує історично-конкретний тип відносин між суспільством і людиною, її стійке і гарантоване всім ладом становище життєвого рівня, як виробника матеріальних благ, носія суспільних відносин, повноправного господаря країни.

Дане визначення сформульоване у відповідності з колишніми уявленнями, які панували у період функціонування командно-адміністративної системи. Тоді поняття «соціального захисту» розумілося досить широко і невизначено, а реалізовувалася, як правило, в рамках централізованої державної системи соціального забезпечення інвалідів, пенсіонерів та інших категорій осіб.

Сьогодні соціальний захист населення як основну мету переслідує рятування значної його частини від злидарського існування в умовах, коли загальний сукупний дохід родини став нижче рівня задоволення елементарних фізіологічних потреб.

Саме цим обумовлюється зміна змістового значення даного терміну. Так, в «Большом экономическом словаре» соціальний захист громадян розглядається як два взаємопов'язаних поняття, з одного боку – надання всім громадянам рівних можливостей у забезпеченні своєю працею гідного життя собі, з іншого боку, – державну підтримку непрацездатних і соціально-вразливих громадян. Натомість сучасний економічний словник під поняттям «соціального захисту» розуміє тільки турботу держави про громадян, які потребують допомоги, та сприяння у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним станом, недостатнім забезпеченням у наданні засобів існування [11, с. 317].

З юридичної точки зору соціальний захист розглядається як система державних гарантій для реалізації прав громадян на працю і допомогу на час безробіття, підтримання життєвого рівня населення через перегляд мінімальних розмірів основних соціальних гарантій за умови зростання цін на споживчі товари і послуги; надання державної допомоги і пільг та інших видів соціальної підтримки малозабезпеченим громадянам і сім'ям, які виховують дітей; матеріальне забезпечення при досягненні пенсійного віку, тимчасової або постійної втрати працездатності втрати годувальника тощо [13, с. 604].

Таким чином Ю. С. Шемшукенко розглядає поняття «соціального захисту» виключно як систему гарантій з боку держави, що покликана реалізувати конкретні різновиди прав людини, одним з яких є право на соціальний захист.

На мою думку, дане визначення є досконалим, але воно не враховує так званого суспільного контролю за державою в сфері дотримання та реалізації основних прав та свобод людини і громадянина.

Досить змістовною є позиція російських вчених, зокрема О.Є. Мачульська, відзначаючи відсутність єдиної точки зору серед науковців щодо поняття «соціальний захист», звертає увагу на загальновизнане його тлумачення у широкому та вузькому значенні. У широкому розумінні соціальний захист розглядають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення й ствердження у житті. У вузькому значенні соціальний захист розглядається як сукупність економічних і правових гарантій, котрі забезпечують додержання

найважливіших соціальних прав громадян й досягнення соціально прийнятного рівня життя. Вважаючи, що соціальне забезпечення виступає складовою частиною соціального захисту, О. Є. Мачульська разом з тим зазначає, що соціальний захист включає також гарантії щодо охорони праці, здоров'я, оточуючого природного середовища, мінімальної оплати праці та інші заходи, які є необхідними для нормальної життєдіяльності людини і функціонування держави [8, с. 4].

Проаналізувавши зазначений підхід можна зробити наступні висновки. Категорія соціального захисту виходить за межі соціального забезпечення і є значно ширшою за змістом. Вона додатково включає цілий ряд відносин, які регулюються іншими галузями права, зокрема такими, як трудове право, екологічне, адміністративне, фінансове та інші. Крім того, термін «соціальний захист» слід застосовувати як одне з основних соціальних прав людини, які закріплені міжнародно-правовими актами. Так, Європейська хартія про основні права трудящих у статті 12 містить права у галузі соціального забезпечення, а у статті 13 додатково закріплює права на соціальну та медичну допомогу. Аналіз останнього положення свідчить, що мова йде про соціальний захист малозабезпеченої особи, який не може бути відображений поняттям соціального забезпечення попередньої статті.

З вітчизняних науковців достатньо уваги даному питанню приділено Н. Болотіною. Вона акцентує увагу на тому, що поняття «соціальний захист» охоплює, крім права на соціальне забезпечення, й інші соціальні права, зокрема, право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання житла безоплатно або за доступну для них плату (ч. 2 ст. 47 Конституції України), право на достатній життєвий рівень (ст. 48), право на охорону здоров'я (ст. 49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50), право на освіту (ст. 53) [1, с. 35]. По суті авторка підтримує позицію, висунуту О. Є. Мальчуйською, але робить це на основі законодавства нашої держави намагаючись розкрити його зміст на основі законодавчого закріплення. Термін «соціальний захист», на думку І. Сироти, належить до функції держави, що означає турботу про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян. Саме для здійснення цієї функції створений спеціальний орган державної виконавчої влади – Міністерство праці та соціальної політики України [10, с. 10]. Можна погодитись з тим, що соціальний захист слід застосовувати для означення функції держави, але це визначення видається досить обмеженим, оскільки, як видно із змісту різних правових норм, здійснюючи соціальний захист, держава не обмежується лише матеріальним забезпеченням і не звужує коло осіб до непрацездатних громадян. До того ж таке визначення прийнятне для соціального забезпечення. До функцій держави щодо соціального захисту населення, крім надання гарантованої матеріальної, натуральної та інших видів державної допомоги, слід віднести також надання безоплатних консультацій, інформації, розробку державних регіональних програм із соціального захисту (охорону здоров'я, материнства, забезпечення зайнятості, вирішення проблем інвалідності, пенсійне, матеріальне забезпечення тощо) різних категорій населення, створення умов для реалізації тих чи інших видів соціального забезпечення на місцях, підготовку і прийняття нормативних актів, що регулюють життєвий рівень населення; створення нових структур, робочих місць, умов праці, різних видів послуг, що поліпшують життя найменш захищених верств населення. Хоча такому підходу бракує конкретизації та системності викладу. Оскільки, перелічені заходи доцільно було б згрупувати за спільними

ознаками і подати в більш упорядкованому вигляді, а вони представлені як простий перелік.

Деякі вчені до поняття «соціальний захист» включають сукупність закріплених у Конституції України правових гарантій, спрямованих на забезпечення основних прав і свобод громадян, якими керуються у своїй діяльності органи законодавчої, виконавчої та судової влади, контрольно-наглядові органи і органи місцевого самоврядування, які виступають у вигляді форм, засобів та методів їхньої діяльності.

При такому визначенні акцент уваги робиться на практичному втіленні основних прав людини в життя, але опускається захисний зміст цього терміну. На думку О. Єрмоловської, соціальний захист – це система відносин між індивідом і суспільством з приводу розв'язання протиріч між негативними соціальними наслідками становлення ринкової організації виробництва і реальними можливостями людини адаптуватися до них [3, с. 13]. Аналогічної точки зору дотримується Р. Куницький, який розуміє соціальний захист населення як відповідні гарантії і коло зобов'язань суспільства по відношенню до людини, будь-якої соціальної групи населення по забезпеченню достатнього рівня життя для кожної особи [5, с. 4].

Виходячи з наведених вище точок зору, можна зробити висновок, що дане поняття не може розглядатись, лише як взаємодія між особою і суспільством, оскільки при такому підході опускається правовий зміст. Роль держави взагалі не враховується, хоча саме держава є виразником інтересів суспільства і лише вона володіє інструментами за допомогою яких можна забезпечити достатній рівень життя для кожного індивіда в тому чи іншому суспільстві.

І. Дрозд розглядає соціальний захист сільського населення як систему, що являє собою комплекс нормативних актів, форм, методів, дій, які повинні забезпечити: соціальний захист працюючих, соціальний рівень заробітної плати відповідно до зростаючих потреб і вартості робочої сили, соціальні гарантії непрацевдатним та малозабезпеченим і необхідний рівень розвитку інфраструктури села [2, с. 6].

Тут визначення зводиться до конкретизації різновидів засобів, якими повинен здійснюватися захист прав людини, але його можна доповнити переліком незазначених форм та засобів, що й робить його недосконалим.

На думку Н. Хом'як, система соціального захисту – це комплекс заходів, що захищають від економічної та соціальної деградації внаслідок економічної кризи, зниження доходів, хвороб, професійного захворювання, старіння, безробіття, екологічної загрози тощо [12, с. 8].

При цьому підході не вказується, хто конкретно – держава, суспільство чи ще якась установа повинна за допомогою певного комплексу заходів не допускати конкретно визначених негативних явищ.

С. Приходько поняття «соціальний захист» розглядає як функцію держави що виражається в системі правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення всіх громадян рівними можливостями щодо достатнього життєвого рівня для себе і своєї сім'ї та соціальної підтримки і допомоги за наявності певних обставин, зокрема, у зв'язку з непрацевдатністю, хворобою, безробіттям, техногенно-екологічними катастрофами і в інших випадках при виникненні обставин, за яких вони їх потребують [9, с. 24].

Дане визначення більше спрямовується на втілення соціальних прав в життя щодо конкретних категорій осіб, але при цьому сюди не включаються

засоби за допомогою яких можна відновити право у випадку його порушення. Таким чином, аналіз наведених вище визначень цього поняття дає нам можливість зробити висновок, який би узагальнив та конкретизував зміст цього терміну.

На нашу думку, соціальний захист – це система суспільних і державних гарантій, яка покликана забезпечити реалізацію та відновлення соціальних прав людини і громадянина у випадку їх порушення.

Під соціальними правами слід розуміти можливості людини забезпечити своє існування та розвиток із соціальних джерел завдяки соціальному утриманству, тобто на основі застосовуваного за певних умов (при настанні так званих соціальних ризиків) державними чи недержавними організаціями соціально-аліментарного методу регулювання [7, с. 104].

Законодавством, крім поняття «соціального захисту», використовується термін «особливого соціального захисту», зокрема, щодо учнів, слухачів професійно-технічних закладів у галузі інформаційно-технічної освіти, персоналу уранових об'єктів, творчих працівників у сфері культури тощо.

Проаналізувавши законодавчі акти, якими регулюються особливості соціального захисту, критерій розмежування між поняттями «особливий соціальний захист» і «соціальний захист» відсутні. Основним Законом такого поняття як «особливий соціальний захист» не визначено. Однак, на мою думку, норми Конституції нашої країни повинні містити положення щодо особливого соціального захисту окремих категорії громадян, зокрема, інвалідів, осіб похилого віку, які не можуть утримувати себе, осіб з фізичними, психічними та розумовими вадами, а також стосовно дітей, тобто всіх непрацездатних громадян. І саме цей термін буде визначати предмет вивчення такої галузі права, як право соціального забезпечення. А поняття «соціального захисту» слід трактувати як предмет вивчення соціального права [6, с. 70-71].

Отже, проблема визначення поняття соціального захисту, на нашу думку, має бути вирішена в єдиному законодавчому акті, що впливає з Конституції України, в якій передбачено, що основи соціального захисту визначаються законом. Дане положення закріплене в статті 92 Основного Закону і повинно бути реалізоване.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н.Б. Болотіна // Право України. – 2000. – №4. – С. 37-39.
2. Дрозд І.К. Формування механізму соціального захисту сільського населення в умовах ринкової економіки України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К., 1997. – 32 с.
3. Єрмоловська О. Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Х., 1996. – 32 с.
4. Конституція України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Куницький Р.Й. Соціальний захист населення в умовах переходу до ринкової економіки: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Л., 1995. – 34 с.
6. Луцький Р.П. Поняття соціального захисту як конституційного права людини і громадянина / Р.П. Луцький // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей, випуск XIV // Міністерство

- освіти і науки України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – «Плай». – Івано-Франківськ, 2004. – С. 66-73.
7. Рабінович П. Соціальне право : деякі питання загальної теорії / П. Рабінович, О. Панкевич // Право України. – 2003. – № 1. – С. 104–107.
 8. Право соціального забезпечення : учебник для академического бакалавриата / Е. Е. Мачульская. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 441 с.
 9. Приходько С. Держава і соціальний захист громадян / С. Приходько // Право України. – 1999. – № 2. – С. 22–26.
 10. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник / І.М. Сирота–Х.: Одісей, 2001. – С. 38–53.
 11. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 512 с.
 12. Хом'як І.К. Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К., 1996. – 34 с
 13. Юридичний словник-довідник / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Феміна, 1996. – 696 с.

Вакарюк Л.В.

доктор юридичних наук, доцент
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Поняття та особливості інформаційних прав людини

Відповідно до статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме інформаційні права гарантують громадянам можливість мати певні переконання та не піддаватися у зв'язку з цим переслідуванням, вільно висловлювати свою думку, відстоювати свої ідеї та контролювати діяльність влади. Сьогодні ми живемо в інформаційному суспільстві, у якому інформаційні права відіграють надзвичайно важливу роль. Комплекс прав та свобод в інформаційній сфері вважається непорушним та невідчужуваним.

За останні десятиліття в українській правовій науці термін «інформаційні права людини» став досить поширеним. Дослідники, які вивчають це питання, відносять до них неоднаковий перелік прав. Одні у цьому випадку говорять лише про право отримувати, використовувати та розповсюджувати інформацію, інші додають і право на інформаційну приватність, і право на честь і гідність, які часто протистоять першому праву. Треті – відносять до інформаційних прав людини тільки нові права, що вже сформувалися чи лише формуються в умовах інформаційного суспільства, а саме: право на доступ до публічної інформації, право на захист персональних даних, право на доступ до інтернету. Ще однією поширеною позицією є віднесення до інформаційних прав надзвичайно широкого кола прав, які є важливими у сфері інформаційних відносин. Для того, щоб зробити обґрунтований висновок щодо цього питання, необхідно врахувати наступні обставини.

Аналіз наукових джерел не дає вичерпної відповіді на питання співвідношення права на інформацію та інформаційних прав, але дозволяє виділити два наявних наукових підходи. Згідно *першого (широкого підходу)* – «інформаційні права» більш широке за змістом поняття і об'єднує як право на інформацію в сучасному нормативному його розумінні (право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію), так і право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо. Іншими словами інформаційні права і право на інформацію співвідносяться як ціле і часткове. *Другому підходу (вузькому)* характерне певне змістовне ототожнення права на інформацію та інформаційних прав, що ґрунтується на сучасному сприйнятті права на інформацію не як певним чином відокремленого особистого немайнового права фізичної особи, а крізь призму науки інформаційного права, як універсального конституційного права на інформацію, що містить у собі комплекс можливостей, які в сукупності і становлять так звані інформаційні права суб'єктів [2, с. 21-26].

На думку П.М. Рабіновича, права людини як певні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства й забезпечені соціально зумовленими обов'язками інших суб'єктів [3, с. 4-6]. Користуючись ознаками (властивостями) прав людини, запропонованими П.М. Рабіновичем, основна сутність інформаційних прав людини, на нашу думку, проявляється в їх основних властивостях, які допомагають сформулювати уявлення, що ж собою взагалі являють інформаційні права людини. Отже, інформаційні права людини:

- це основні, фундаментальні можливості людини, що необхідні їй для нормального існування, розвитку та задоволення інформаційних потреб;
- вони є невідчужуваними та рівними для всіх;
- вони є пріоритетними, універсальними, що гарантуються державою та відповідають міжнародним стандартам;
- інформаційні права людини в своїй сукупності являють певний екзистенціальний феномен, який можна пізнати виключно через призму їхніх системних властивостей, і виражається у наявності прав і свобод інформаційного характеру у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Саме тому варто говорити про інформаційні права і свободи людини та громадянина в екологічній сфері, економічній сфері, політичній сфері, управлінській сфері тощо, які взаємопов'язані та становлять в своїй інтегративній сукупності систему інформаційних прав і свобод. Адже поява інших сфер життєдіяльності суспільства не змінює сутності цього феномена. Сьогодні будь-які суспільні відносини проявляються через інформацію та інформаційну сферу. Можна стверджувати, що інформаційні права мають міжгалузевий характер та існують в кожній сфері життя та діяльності суспільства. Таким чином, інформаційні права людини можна визначити як певні можливості людини, необхідні для задоволення інформаційних потреб її життєдіяльності та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечуються соціально зумовленими обов'язками інших суб'єктів та охороняються публічною владою.

Інформаційні права становлять комплекс прав. Залежно від рівня нормативно-правового регулювання, інформаційні права поділяються на: -

інформаційні права, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах; - інформаційні права, закріплені в законодавстві України. Останні, своєю чергою, за критерієм ступеня поширеності на суб'єктів правовідносин, на думку Т.О. Проценко та О.М. Селезньової, на основоположні інформаційні права і специфіковані інформаційні права [4, с. 40].

Крім права на інформацію, до *основоположних* інформаційних прав, належать такі:

I. *Встановлюючі основоположні* інформаційні права:

а) право на доступ до інформації (ч. 2 ст. 50 Конституції України, ч. 1 ст. 7 Закону України «Про інформацію [5, ч.1, ст. 7]», Закон України «Про доступ до публічної інформації»); б) право на ознайомлення в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ч. 3 ст. 32 Конституції України); в) право на свободу думки і слова (ч. 1 ст. 34 Конституції України). Зазначимо, що окремим виявом цього права може бути свобода масової інформації. Таку вдалу пропозицію подає Р. Свистович, виходячи з відповідних положень міжнародних документів (Декларації про засоби масової інформації і права людини, прийнятою Парламентською Асамблеєю Ради Європи в 1970 р.); г) право на свободу друку (ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; д) право на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення (ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі»).

II. *Судові основоположні* інформаційні права (ч. 4 ст. 32 Конституції України): а) право спростовувати недостовірну інформацію про себе та членів своєї сім'ї в суді; б) право вимагати вилучення будь-якої інформації; в) право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням і поширенням недостовірної інформації.

Зрозуміло, що Конституція України закріплює основний зміст прав і свобод в інформаційній сфері, але їх конкретизація відображається в низці інших нормативно-правових актів. Зокрема, *специфікованими інформаційними правами*, на нашу думку, є різні вияви таких прав в окремих галузях права:

– у цивільному праві: право на інформацію про стан свого здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я, право на особисте життя та його таємницю, право на інформацію, право на особисті папери, *право* на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів, право на таємницю кореспонденції (ст. ст. 285, 286, 301, 302, 303, 305, 306 Цивільного кодексу України), *право* на доменне ім'я в мережі Інтернет (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») тощо;

– у фінансовому праві: *право* Національного банку України на визначення переліку інформації, що є важливою для цілей банківського нагляду, *право* клієнта на доступ до інформації щодо діяльності банку, *право* клієнта на банківську таємницю, *право* банку надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій (ст. ст. 46, 56, 60, 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність») тощо;

– у трудовому праві: право профспілок, їх об'єднань одержувати безоплатно інформацію від роботодавців або їх об'єднань з питань, які стосуються трудових і соціально-економічних прав та законних інтересів своїх членів, а також

інформацію про результати господарської діяльності підприємств, установ або організацій (ч. 1 ст. 28 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності») тощо.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року в ред. від 30.09.2016. – Електрон. ресурс // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини» / А.І. Марущак // Інформація і право: наук. журн. 2011. № 2. С. 21–26.
3. Рабинович П.М. Основоположные права человека: социально-антропная сущность, классификация / П.М. Рабинович / Право Украины. 2011. № 5/6. С. 4-10.
4. Проценко Т.О., Селезньова О.М. Особливості розмежування понять «інформаційні права» та «право на інформацію» /Т.О. Проценко, О.М. Селезньова// Інформація і право. Вип. 6-1. 2014. С. 39-42.
5. Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. із змін. // Відомості Верховної Ради. – 2011. – № 32. – Ст.313.

Вдовічен В.А.

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Вдовічена Л.І.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

***Впровадження принципів належного урядування як
необхідна передумова захисту прав людини***

Сьогодні в Україні суб'єкти публічної адміністрації мають широкий простір для адміністративного розсуду. Це зумовлено відсутністю адміністративно-процедурного законодавства та наявністю підзаконного регулювання в реалізації дискреційних повноважень. Так, досить часто відповідні адміністративні процедури визначаються внутрішніми інструкціями, які владні структури готують самостійно і за потреби можуть змінювати. Це в свою чергу призводить до того, що громадяни мають обмежені можливості для захисту своїх прав. Водночас, все це можна змінити шляхом прийняття закону про адміністративну процедуру, який допоможе створити прозору систему і забезпечити відповідальність влади перед особою [1]. Проте важливого значення як для функціонування публічної адміністрації так і для захисту прав людини, набувають принципи належного врядування, які, відповідно, також мають дістати закріплення у нормах вітчизняного законодавства. Особливість цих принципів полягає у тому, що вони стосуються насамперед правозастосовної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, тобто тієї, що здійснюється у межах адміністративних процедур, спрямовується на прийняття адміністративних актів та їх застосування. А отже неодмінно торкаються прав та інтересів приватних осіб.

З огляду на це принципи належного врядування мають бути обов'язково закріплені в Адміністративно-процедурному кодексі України та інших актах, що регулюють здійснення адміністративних процедур. Потреба в задоволенні прав і законних інтересів осіб під час взаємодії з владними органами передбачає чітко визначені принципи і правила, які й утворюють адміністративну процедуру. Тобто легітимність і законність дій держави визначається «справедливим» ставленням до особи, а «справедливе» ставлення до особи вимірюється принципами, критеріями, правилами, які складають це «справедливе» ставлення. І навпаки: недотримання процедур під час прийняття нормативно-правових актів означає недотримання фундаментальних принципів верховенства права і законності, визначених у Конституції, і відкриває шлях до свавілля влади на всіх рівнях. Принципи належного урядування є категорією, яка виникла у межах європейської теорії адміністративного права. Впровадження названих принципів у сферу діяльності публічної адміністрації пов'язувалося з необхідністю формування єдиних стандартів функціонування публічної влади, які б сприяли максимально повній реалізації прав, свобод та законних інтересів приватних осіб. Фактично можна говорити про те, що принципи належного врядування створюють процедурні засади забезпечення та реалізації принципу верховенства права. Разом з тим за допомогою або через принципи належного врядування досягаються і інші цілі: мінімізація корупції, врахування думки меншості під час прийняття адміністративних актів, залучення інституцій громадянського суспільства до реалізації публічного адміністрування. Існуюча нині система принципів належного врядування стала результатом багаторічного досвіду функціонування публічних адміністрацій як окремих європейських країн, так і відповідних інституцій Європейського Союзу. Інакше кажучи, принципи належного врядування розвивалися та удосконалювалися одночасно з розвитком та удосконаленням форм та методів (інструментів) діяльності публічної адміністрації, орієнтованої на принцип верховенства права. З цього можна зробити висновок, що їх перелік не є закритим, він може доповнюватися новими принципами належного врядування, які неодмінно виникнуть з огляду на надзвичайно стрімкий розвиток та ускладнення суспільних відносин, що спостерігається нині у світі.

Необхідність комплексного запровадження в Україні принципів належного урядування пояснюється, перш за все тим, що на сучасному етапі розвитку європейської правової думки означена сукупність принципів визнається як один з найважливіших елементів (вимог) принципу верховенства права. Принципи належного урядування перебувають у прямому зв'язку з основоположними принципами діяльності публічних адміністрацій, є родовими стосовно останніх і визначають особливості їх застосування в демократичній правовій державі. Принципи належного врядування є не просто ідеями, що спираються на добру волю «управлінців». Вони містяться в організаційних структурах і адміністративних процедурах на всіх рівнях публічного управління. Характеризуючи походження цих принципів, зазначимо, що вони у більшості держав-членів ЄС визначаються адміністративним і дуже часто конституційним правом.

Ключового значення при аналізі даних принципів отримує категорія «урядування», яка набуває нових аксіологічних обрисів на даному етапі розвитку держави. У сучасних зарубіжних дослідженнях підходи щодо розуміння змісту, основних характеристик та стандартів «урядування» (та «належного урядування»

зокрема) ілюструють палітру поглядів, що сформувалися у різних політико-правових реаліях розвитку юридичної думки. У вузькому розумінні урядування слід розглядати як процес прийняття рішень та спосіб, у який такі рішення запроваджуються, перевіряються та переглядаються. Цей термін включає в себе механізми, процеси та інституції, через які громадяни та групи осіб визначають свої інтереси, здійснюють свої законні права, виконують обов'язки, навіть досягають компромісу.

У сучасних міжнародно-правових джерелах переважно використовують такі визначення «урядування»: - *урядування* – система цінностей, політик та інституцій, за допомогою яких суспільство керує своїми соціальними, політичними та економічними справами через взаємодію уряду, громадянського суспільства та приватного сектора. Це спосіб, у який суспільство самоорганізовується для прийняття та реалізації рішень – досягнення взаєморозуміння, консенсусу та взаємодії. Урядування охоплює механізми та процеси визначення інтересів громадян та їхніх об'єднань, узгодження розбіжностей та забезпечення реалізації законних прав та обов'язків. Це також норми (правила), інституції (організації) та практика, що визначають межі та гарантії реалізації прав громадян, організацій та компаній;

- *урядування* – визначення здатності держави «служити» громадянам. Воно визначає правила (норми), процеси та моделі поведінки, за допомогою яких досягається забезпечення інтересів, управління (менеджмент) ресурсами, здійснюється реалізація державної влади у суспільстві. Спосіб, у який реалізуються публічні функції, здійснюється управління (менеджмент) ресурсами, а також реалізуються публічні (державні) регуляторні повноваження – найважливіші питання, що розглядаються в цьому контексті. Оскільки концепції дотримання прав людини, демократизації та демократії, верховенства права, громадянського суспільства, розподіл влади на засадах децентралізації, ефективна публічна адміністрація (та управління) набувають усе важливішого значення із розвитком суспільства в напрямку створення більш передбачуваної політичної системи, урядування еволюціонує у належне урядування.

На сьогодні слід констатувати значну популярність в Україні європейської концепції урядування та її аспекту «належного урядування», що відображає стан (якісні та кількісні характеристики) ключових для суспільства взаємовідносин між органами публічної влади та приватними особами, а також передбачає низку важливих для демократичного суспільства показників (індексів), за якими оцінюють умовну наближеність країни до принципів і стандартів належного урядування.

До стандартів належного урядування у працях європейських дослідників сьогодні відносять: належне законодавство; законність; участь; прозорість процесу прийняття рішень; доступ до інформації; належну адміністрацію; належний персонал; належний фінансовий та бюджетний менеджмент; ефективність; відповідальність та нагляд. Поряд із цим слід зазначити, що наведений перелік може бути уточнений, адже він сам є уточненням п'яти основних політичних принципів належного урядування, наведених у Білій книзі Європейського урядування (2001 р.): *відкритість; участь; відповідальність; ефективність; відповідність (узгодженість)* [2, р. 11–12]. Водночас, на сьогоднішній день жодний акт законодавства України не встановлює вимог щодо необхідності дотримання принципів належної адміністрації, також відсутні визначення відповідних принципів, які відображають сучасне розуміння та

значення принципів належного врядування, зміст яких еволюціонував в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів. Тільки систематизація цих принципів у спеціальному кодифікованому акті допоможе ґрунтовно модернізувати великий масив законів, підзаконних актів, які переважно базуються на здобутках радянської теорії державного управління, не враховують європейські принципи адміністративного права, потребують перегляду закріплених у них положень щодо гарантій та механізму забезпечення реалізації та захисту прав приватних осіб, зокрема, у взаємовідносинах з органами виконавчої влади.

Запровадження принципів належного врядування в Україні є необхідною умовою досягнення вітчизняними суб'єктами публічної адміністрації рівня адміністративної здатності, потрібної для функціонування в європейському адміністративному просторі.

Список використаних джерел

1. Білак М. Про процедури і прецеденти / М. Білак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/macrolevel/pro-proceduri-i-precedenti-279530.html>
2. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001 [Electronic resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/europeaid/european-governance-white-paper_en

Гаврилюк Р.О.

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Правова природа конфлікту як передумови медіації

Основоположним принципом буттєвого устрою людського світу є його тотальна фактична суперечливість. Причому ця суперечливість, з одного боку, є запорукою буяння життя, його неодмінним атрибутом, а з іншого – може нести йому в собі не тільки потенційні, але й реальні загрози, включно до повного його знищення. Переконливим прикладом останнього є той безперечний факт, що більшість людських цивілізацій, які існували на планеті Земля, а окремі з них навіть у наш час, відійшли у небуття через їх неспроможність подолати власні внутрішні суперечності, які в силу цього трансформувалися в антагонізми та зруйнували, знищили відповідні соціуми [1].

Під конфліктом сучасна правова доктрина розуміє зіткнення протилежних потреб, інтересів, світоглядів і т.д. як окремих індивідів, так і їх спільнот. В свою чергу, право – це основоположний (потребовий) спосіб співбуття індивідів у соціумі. Звідси очевидно, що конфлікти та право мають єдине джерело свого походження – людину, людське суспільство та їх потреби. Вони атрибутивно взаємопов'язані між собою та зазвичай існують парно як причина і наслідок. Праву належить місія найефективнішого, найцивілізованішого інструменту замирення людських спільнот.

У конфліктах та права співвідносні між собою вектори їх історичного розвитку – наростання конфліктності еволюції людських спільнот має своїм наслідком неминучий розвиток їх правових систем і, навпаки, зменшення у певні історичні періоди конфліктності соціумів призводить до згортання правових інститутів. Наприклад, у так званий соціалістичний період існування України

прояв приватного підприємництва (спекуляції у тодішній термінології) відразу ж породжував конфлікт із панівними у суспільстві державними (у тодішній термінології суспільними) виробничими відносинами. Для протидії спекуляції був створений спеціальний кримінально-правовий інститут. Перехід до багатокладної економіки декриміналізував спекуляцію як злочин і потреба в цьому інституті кримінального права відпала.

Як конфлікти, так і право є не аномалією розвитку людських суспільств, а, навпаки, репрезентують собою їх природний стан. У періоди глибоких якісних трансформацій – а саме такий етап розвитку переживає нині Україна – особливо зростає запит суспільства на традиційні і нові правові інструменти врегулювання життєвих конфліктів і замирення соціального середовища.

Невечерпна динамічна сукупність причинно-наслідкових взаємозв'язків конфліктів і права може бути класифікована за різними критеріями. За найголовнішим, системоутворюючим критерієм – їх суб'єктним складом – ці пари можуть бути згруповані у дві якісно виокремлені, хоча й не розмежовані між собою китайською стіною сукупності. Першу з них складають *міжособистісні конфлікти* та відповідна їм правова матриця їх вирішень, а другу сукупність – *суспільні конфлікти*, які є наслідком буттєвого устрою людського світу зі своєю правовою матрицею їх зняття.

В основі міжособистісних конфліктів лежать базові властивості людини як істоти соціальної. Це *людська автономія*, що проявляється назовні у людській свободі, *комунікативна солідарність* та *людські трансцендентальні потреби*. Останні і є *perpetuum mobile* (вічним двигуном) розвитку людства як виду.

Й.Мейснер, німецький філософ права середини ХХ ст., називав людські потреби «екзистенційними цілями людського буття» [2, S.39], а український філософ права А.О.Баумейстер писав про них: «Орієнтуючись на певні цінності, вибираючи певне благо, людина обирає саму себе, вирішує бути певним чином» [3, С. 377]. Р.Фербер, представник німецької практичної філософії, дійшов висновку, що людина завжди стоїть перед неминучістю безпосереднього чи опосередкованого «врахування також життєвих потреб інших людей» [4, S. 198].

Ця атрибутивна необхідність врахування кожним індивідом і життєвих потреб інших людей, а не лише власних потреб, являє собою загальноприйнятту у світовій практиці матрицю правового розв'язання міжособистісних конфліктів з приводу задоволення усієї сукупності індивідуальних людських потреб, передусім спонтанних (трансцендентальних у термінології європейської правової традиції). До цієї групи потреб належать: а) потреби людини як тілесної живої істоти; б) потреби людини як істоти, наділеної мовою і здатністю мислити; в) потреби людини як соціальної істоти, здатної до співпраці. Дана матриця проявляється назовні у кореляції людських прав та обов'язків засобами приватного права на основі принципу «Дозволено все, що прямо не заборонено».

Німецький філософ права О.Гьоффе описав цю матрицю наступним чином: «...Накладає на себе людський обов'язок той, хто приймає від інших певні послуги, виконані лише за умови послуг у відповідь; і навпаки, він володіє людським правом, оскільки надає послугу, що надається лише за умови послуги у відповідь. Ця ситуація є наявною там, де певний незаперечний інтерес може бути реалізований лише через взаємність. Отже, людина є у своєму виборі обмеженою там, де трансцендентальний момент пов'язаний з певним соціальним моментом, тобто там, де має місце вроджена взаємність або внутрішньо їй властива соціальність. Там, де інтереси стають такими, що ними не можна поступитися і при цьому вони пов'язані із взаємністю,

неможливість поступитися переходить і на взаємність: свобода вибору тут закінчується і не можна уникнути обміну»[5, 38-39].

Історичний досвід переконує, що у ході задоволення спонтанних людських потреб у повній мірі проявляється з боку кожного індивіда чи їх груп *надлишок людської автономії*, уже активований трансцендентальним обміном благами. Згідно концепції задоволення людських потреб А. Сміта, цей надлишок проявляється назовні у людському егоїзмі, який прагне до самореалізації[6, С. 77, 443]. Звідси очевидно, що у реальному людському світі надлишок егоїзму повсякчас присутній атрибутивно і у такій же мірі пов'язаний з першою смисловою умовою буття людини у світі – її автономією.

Цей надлишок автономії людини дає відчутно знати про себе їй самій та Іншому на кожному кроці їх співбуття, проявляється передусім у прагненні індивіда самореалізовуватися, в тім числі і за рахунок таких же устремлень Іншого. Це породжує нездоланні у межах людської природи перманентні конфлікти між людьми, які нерідко переростають у відкриті протистояння. Джерелом усіх міжособистісних конфліктів є одвічний внутрішній конфлікт людини, породжений надлишком людської автономії, який запускає механізм самореалізації людських потреб.

Отже, людина постійно перебуває як у зовнішньому конфлікті з Іншим, так і в особистісному конфлікті із самою собою. Від того, чи будуть успішно вирішені особистісні конфлікти, залежать особисті долі людей, а від вирішення міжособистісних конфліктів – долі людських спільнот. Саме ці останні і являють собою найголовнішу, атрибутивну людині групу детермінант, що зумовлюють необхідність приватного права як найефективнішого природного засобу вирішення міжлюдських конфліктів та замирення соціумів.

Успішно вирішені конфлікти у конфліктології іменуються результативними конфліктами та оцінюються як сила, що працює на носіїв цих конфліктів. А нерозв'язані за допомогою права конфлікти переростають у насильство. Воно тотально поширене у людських спільнотах і належить до основних чинників, що впливають на хід історії.

Другу групу онтологічно укорінених причин, що породжують конфлікти і цим самим зумовлюють як саму необхідність медіації, так і її правову природу, є публічні конфлікти. Цивілізованим засобом їх вирішення виступає публічне право. Причини цих конфліктів укорінені в буттєвому устрої людського світу. Антропосоціокультурна пізнавальна традиція розуміє під устроєм людського світу його фактичну данність, сконструйовану мотиваціями і цінностями життєвих світів спільнот індивідів. Ця данність охоплює все те, що не стосується виокремлених суб'єктів соціальної взаємодії і відзначається інтерсуб'єктивним характером, детермінує соціальний світ. Найадекватніше вона проявляється у людських правах, які разом із принципами, правилами та законами соціального співбуття індивідів є конституентами буттєвого устрою людського світу.

Основоположним принципом буттєвого устрою людського світу є його *тотальна фактична суперечливість*. Вона зазвичай проявляється у формі бінарних опозицій, симетрій та асиметрій. Їх природа неоднакова. В. Попков на основі ретельного аналізу феномену біполярності, який він назвав *генетичною двоєдністю* чи просто *подвійністю*, довів, що будь-яке таке *суперечливе єдине* структурно поділяється на *протилежні начала*, а кожне з останніх, окремо взяте, не вичерпує собою явища в цілому[7, С. 158]. У якості ілюстрації цього в науці

часто наводять приклад статевого розмноження людей, яке відбувається за допомогою протилежних генетичних програм жінок та чоловіків.

Ці їх коди доповнюються та ще більше ускладнюються не менше протилежними їх соціальними ролями, особливо з появою такого інститут людського світу, як сім'я. Розвиток людської сім'ї впродовж усієї історії її існування характеризується симетрично-асиметричною природою останньої. Із розвитком людської культури зміст та характер сімейних суперечностей змінилися, їх обсяг та гострота також істотно зросли. Широко досліджувати цей феномен науковці різних пізнавальних традицій почали ще понад століття тому. А на межі ХХ-ХХІ ст.ст. зріс запит у розвинутих суспільствах на сімейну медіацію.

Постання людських суспільств спричинило появу соціальних суперечностей та їх відповідної ієрархії. Ідеться передусім про атрибутивну суперечливість людських потреб: матеріальні/духовні; нинішні/майбутні; приватні/публічні; в освоєнні та перетворенні природи/у збереженні первозданності природи; між зростанням людських потреб у геометричній прогресії та розвитком людських можливостей їх задоволення в арифметичній прогресії і т.д.

Примножує зазначений вище ряд суперечностей їх інший ряд – між природою функціональних соціальних ролей індивідів: лікар/хворий; дитина/дорослий; утриманець/утримувач; керівник/підлеглий; виробник/споживач; творець/паразит; бідний/багатий; педагог/учень і т.д. Таких суперечливих рядів у людському світі є безліч. Кожна із пар зазначеного тут типу суперечностей – це бінарні опозиції (діалектичні протилежності), які залежать одна від одної; перебувають між собою у відносинах боротьби, нерівності між сторонами. Ціна цієї нерівності дуже висока. Вона реально загрожує нашому майбутньому, якщо її вчасно не трансформувати за допомогою права у конструктивний діалог конфліктуючих сторін.

Чи не найповніше бінарна опозиційність людського світу проявляється в економічній сфері, особливо у питаннях розподілу благ між різними суспільними верствами. Т. Пікетті, який спеціально досліджував розподіл багатств у різний час у різних народів, дійшов переконливого висновку, що питання розподілу доходу від виробництва між трудовими доходами і доходами з капіталу були та залишаються нині центральним елементом конфлікту розподілу[8, С. 45]. Не випадково на його врегулювання постійно спрямовані цілі інститути і навіть галузі права – бюджетне право, соціальне право, страхове право, трудове право і т.д.

Ще більшим за обсягом пластом суспільних суперечностей є звичайні асиметричні пари феноменів людського світу. Вони принципово відрізняються від діалектичних бінарних опозицій. Якщо сторони у такій парі феноменів тільки бінарно сполучені (опозиційні), але діалектично не взаємодіють між собою, то в такому разі має місце асиметрія. До прикладу, *податкове право фіскальної держави/примусовий податковий обов'язок платника податку*. Антагоністична протилежність права фіскальної держави на податки та примусового обов'язку платників податків сплачувати їх породжує в останніх апатію, «втечу» від оподаткування. Внаслідок цього фіскальна держава в кінцевому підсумку перероджується у державу боргову, втрачає природний зв'язок із суспільством, «приватизується» олігархічними групами та іншими взаємопоборюваними суспільними силами. Такій трансформації публічного у приватне може

протистояти тільки динамічна система публічного права, що має своєю метою захист ResPublica – спільної справи.

Атрибутом буттєвого устрою людського світу є ще один чинник – його раціональність і свобода вибору кожного члена спільноти як основоположна людська цінність. В свою чергу, людський світ знає тільки одне істинне мірило свободи індивідів – їх право. Саме право зарекомендувало себе найефективнішим засобом замирення конфлікуючих сторін у суспільстві. Зворотною стороною свободи є спонтанність вчинків кожного індивіда, яка проявляється у некерованості ними зовні. Класик сучасної практичної філософії Т.Ренч зробив висновок, що фактичність і спонтанність перетнуті одна одною. Звідси очевидно, що уся сукупність гострих суспільних суперечностей та конфліктів зав'язана у тугий гордіїв вузол[9, С. 99,104].

Таким чином, буттєвий устрій людського світу являє собою другу групу онтологічно укорінених причин, що зумовлюють як саму необхідність права, так і його функції по замиренню соціуму. В основі цих причин лежать тотальна суперечливість фактичного устрою людського світу та особова каузальність усього соціального як вищий рівень каузальності взагалі. Тільки особова каузальність здатна врахувати міру свободи і міру відповідальності кожного суб'єкта життя.

Проаналізовані нами дві якісно виокремлені та водночас взаємопов'язані між собою групи конфліктів, властивих усім людським спільнотам, в однаковій мірі зумовлюють необхідність медіації як одного з найефективніших правових засобів вирішення міжіндивідуальних та міжгрупових конфліктів зусиллями самих же індивідів. Медіація має подвійну правову природу, оскільки, по-перше, є породженням основоположного (потребового) способу співбуття індивідів у соціумі, по-друге, є системою взаємопов'язаних правових зобов'язань, за допомогою яких утворюється замирене суспільне середовище. Її можна визначити як взаємний правовий самозахист індивідів та їх спільнот від потенційних загроз та реальних небезпек конфліктного міжіндивідуального та публічного простору.

Список використаних джерел

1. JaredDiamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Survive*(Penguin Books 2011).
2. Messner J. *Das Naturrecht*. – Tirolia, 1958.
3. Баумейстер А.О. *Буття і благо*. – Вінниця: Т.П.Барановська, 2014.
4. FerberR. *Philosophische Grundbegriffe 1. Eine Einführung*. – Beck, 2008.
5. Гьоффе О. *Трансцендентальний обмін - фігура легітимації прав людини? / Філософія прав людини [2-е вид.]* – Київ: Ніка-Центр, 2008.
6. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов*. – М.: Эксмо, 2007.
7. ПопковВ. *Двойственность// Философские исследования*, 2001. 3(32).
8. Пікетті Т.*Капітал у XXI столітті*. – Київ: Наш формат, 2016.
9. Ренч Т. *Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія* – Київ: Дух і літера, 2010.

Овчаренко О.М.

доктор юридичних наук, доцент кафедри
адвокатури Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Проблеми забезпечення єдності судової практики

Триваюча в Україні судова реформа підвищує актуальність проблеми забезпечення єдності судової практики, основним суб'єктом якої є Верховний Суд. Відповідно до п. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Це означає імперативну обов'язковість рішень найвищого судового органу країни як для судів нижчого рівня, так і для інших суб'єктів владних повноважень, діяльності яких стосується відповідне судове рішення. Приміром, правові позиції Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду в податкових справах повинні застосовуватися органами Державної фіскальної служби, щодо нарахування пенсій – органами Пенсійного фонду України.

Водночас, приписи п. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не забороняють суду відхилитися від правової позиції Верховного Суду, навівши належну мотивацію відповідного відступу. Так, у постанові Великої Палати від 12 червня 2018 р. № 823/378/17 зазначено, що з метою відступу від раніше висловлених позицій Велика Палата Верховного Суду повинна мати ґрунтовні підстави: її попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання. Водночас закон не врегульовує питання відступу від такої правової позиції судів нижчих інстанцій: теоретично такий відступ може мати місце; однак, є ризик подальшого скасування такого рішення апеляційною або касаційною інстанціями. У пункті 49 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів «Про якість судових рішень» зазначається, що судді повинні послідовно застосовувати закон. Однак, коли суд вирішує відійти від попередньої практики, то це слід чітко вказувати в рішенні. Вважаємо, що за певних умов суди нижчого рівня повинні мати можливість відступити від правової позиції Верховного Суду, насамперед у разі зміни відповідного законодавства, правозастосовної практики несудових органів, або суттєвих змін в суспільних відносинах, які потребують розвитку правозастосовної практики. Водночас саме Верховний Суд як найвищий судовий орган повинен здійснити роз'яснення умов відступу від власної правової позиції – як для Верховного Суду, так і для інших судів.

Іншим важливим питанням є інформування щодо змісту правових позицій Верховного Суду, обов'язок якого, на нашу думку, покладається на сам Суд. Поширення правових позицій як Великої Палати, так і касаційних судів у складі Верховного Суду необхідне насамперед для сторін процесу, які звертаються до суду. Процесуальне законодавство покладає обов'язок доведення обґрунтованості своєї правової позиції на позивача / відповідача, тому вибір релевантної практики Верховного Суду є невід'ємною частиною підготовки до подання позову до суду. Для

суддів бути обізнаними із правовими позиціями найвищого судового органу є безпосереднім обов'язком, який демонструє рівень їх фахової компетентності. Водночас Єдиний державний реєстр судових рішень не містить систематизації правових позиції судів за тематичними напрямками; пошук необхідного рішення є доволі складним завданням, яке займає час і зусилля; в реєстрі не відображаються зміни судової практики. Приміром, якщо Велика Палата Верховного Суду відступила від власної правової позиції, то попередня правова позиція буде вважатися нечинною, а керуватися слід саме правовою позицією, яка ухвалена пізніше. Водночас в Єдиному державному реєстрі судових рішень такі зміни не знаходять відображення; відсутні анотації судових рішень; не ведеться жодна класифікація судових рішень за категоріями справ; немає записів щодо втрати чинності правовими позиціями Верховного Суду України, відступ від яких здійснено Верховним Судом починаючи з 2018 р. Все це ускладнює пошук релевантної судової практики як для суддів, так і для осіб, які звертаються до суду.

Важливим питанням є визначення ролі актів Пленуму Верховного Суду. До 2010 р. Пленум видавав Постанови квазінормативного, правороз'яснювального змісту, які застосовували суди нижчого рівня. В ході судової реформи Суд втратив відповідні повноваження, змінивши свою практику в бік індивідуального правозастосування. Незважаючи на це, досить тривалий час суди посилалися на Постанови Пленуму Верховного Суду України, а деякі, хоча і нечисленні, приписи таких постанов зберігають свою актуальність, враховуючи прогалини законодавства або брак нової судової практики з певного питання.

З 2010 по 2017 рік Пленум Верховного Суду (Верховного Суду України) не мав повноважень із видання рекомендаційних роз'яснень. Ситуацію було вирішено лише у 2017 р., коли ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було доповнено такими повноваженнями: 10⁻¹) з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані; 10⁻²) за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ. Щодо узагальнення власних правових позицій, то Верховний Суд регулярно оприлюднює дайджести своєї практики, які користуються значним попитом у юристів. Нажаль, станом на 1 травня 2019 р. жодної інструкції щодо порядку застосування процесуального законодавства або роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ Судом не ухвалено, хоча потреба у таких документах є величезною. Особливо актуальними такі роз'яснення є відносно тих категорій справ, які в силу процесуального закону не мають шансів потрапити на касаційний перегляд, а також у разі суттєвої різниці підходів у практиці касаційних судів і Великої Палати Верховного Суду.

Подорожна Т.С.

доктор юридичних наук, доцент кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Білокурська О.В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Право на конституційну скаргу в контексті діяльності Конституційного Суду України

Положення статті 3 Конституції України про людину, її права і свободи як вищі цінності в системі основ конституційного ладу вирізняються особливою значимістю, оскільки мають фундаментальний характер і, у зв'язку із цим, здійснюють правовий вплив на всі сфери суспільних відносин. Саме на державу покладається обов'язок забезпечувати ефективний захист прав і свобод людини та громадянина від будь-яких порушень, зокрема від порушень внаслідок прийняття неконституційних положень законів та інших правових актів. Тож держава має прагнути до створення ефективною моделі, здатної забезпечити такий захист. Даний обов'язок можна трактувати, як встановлену необхідність поведінки держави (в особі її органів та посадових осіб) в інтересах суспільства, в межах і порядку, передбачених Конституцією України і іншими законами України, що спрямована на створення умов для правомірної реалізації прав і свобод людини. Це завдання повністю відповідає положенням Конституції України, сформульованим у ст. 55 про забезпечення прав громадян правосуддям, про судовий захист прав громадян від неправомірних посягань та обмежень [1].

Важливою складовою загальнодержавного механізму охорони і захисту прав та свобод людини виступає захист, здійснюваний Конституційним Судом України, а саме така важлива процесуальна форма, що дозволяє особі скористатися зазначеними засобами захисту свого права як інститут конституційної скарги. Через діяльність Конституційного Суду України відбувається виявлення конституційної природи прав людини, навіть тих, які не закріплені в Конституції, тим самим на практиці їм надаються якості природних, невідчужуваних, основних прав і свобод. Тож об'єктом захисту Конституційного Суду України є конституційні права, зокрема ті, які прямо не перераховані в Конституції України. Виявлення змісту таких конституційних норм має відбуватися в контексті загально визначених принципів і норм міжнародного права.

Загалом Основний Закон України не містить конкретних механізмів гарантій і захисту прав і свобод людини від порушень. Непоодинокі випадки, коли під час захисту, наприклад цивільних прав, у суді порушувалися конституційні права людини. Заразом процедури повного відновлення порушених прав не існувало. Тому можна зазначити, що конституційна скарга – це новий процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні, що є вагомим кроком на шляху до вдосконалення українського законодавства щодо відповідності його європейським стандартам у сфері захисту прав людини та громадянина.

Розвиток інституту конституційної скарги як елемента правозахисного механізму є сьогодні одним з найважливіших питань порядку денного в конституційному правосудді багатьох європейських держав. Специфіка інституту конституційної скарги, на відміну від інших форм судового захисту прав людини, проявляється в тому, що предметом оскарження може бути нормативний правовий акт, зокрема закон, а не тільки індивідуальний акт правозастосування. Причому конституційний контроль, здійснюваний у межах судочинства за скаргами громадян, полягає в перевірці відповідності правового акта Основному Закону держави, який як джерело права характеризується стабільністю і встановлює загальні засади національного законодавства, що дозволяє суб'єкту права на конституційну скаргу оскаржувати зокрема (і переважно) нормативні правові акти аж до рівня закону, спираючись більшою мірою на принципи права і перебуваючи в меншій залежності від буквального тлумачення правової норми.

Станіслав Шевчук наголошує на прогресивності для нашої держави такого нового інституту, як «конституційна скарга», згідно з яким будь-який громадянин, без посередництва народних депутатів чи інших осіб, у певних випадках може звернутись до Конституційного Суду зі скаргою щодо неконституційності окремого законодавчого положення чи закону загалом [2]. Без конституційної скарги доступ громадян до конституційного правосуддя здається малоефективним, а конкуруючий характер досягнення правової справедливості з іншими суб'єктами права практично відсутній.

Значення конституційної скарги полягає в тому, що вона безумовно стане додатковою важливою гарантією в механізмі судового захисту основних прав і свобод людини та громадянина. Можливість осіб звертатися до органу конституційної юрисдикції сприятиме зміцненню демократії та громадянського суспільства, адже цей інститут стане однією з форм громадського контролю за владою, який надасть можливість громадянину бути не тільки спостерігачем, але й активним учасником формування правової політики держави. Крім того, запровадження цього виду скарги дасть новий поштовх у розвитку доктрини щодо майбутнього механізму її реалізації [3, с. 241].

Наразі цей інститут має теоретичне підґрунтя для надання громадянам права бути активним контролером за діями і рішеннями, які приймає влада, а не лише спостерігати за цим, як було раніше. Однак ефективне застосування цього інституту в сучасних реаліях повною мірою буде можливим за результатами прийняття перших рішень Конституційним Судом України.

Право громадянина на звернення до органів конституційної юстиції з вимогою перевірити конституційність закону є вельми затребуваним в Україні. Від жовтня 2016 року в Конституційному Суді зареєстровано понад 600 конституційних скарг [4], однак більша частина з них була відхилена Секретаріатом Конституційного Суду у зв'язку з порушенням вимог до форми скарги. Всі інші – передані (або передаються) на розгляд колегіям, за результатами розгляду яких були прийняті (або приймаються) рішення або про відмову, або про відкриття провадження.

Так, значна частина скарг не відповідає зазначеним в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року вимогам [5]. Для прикладу, у змісті скарги не обґрунтовано підстав оскарження положень закону, деякі конституційні скарги подаються недержавною мовою. Крім того, особи, що подають скаргу, не зазначають, яке саме конституційне право було порушено. В окремих випадках суб'єкт подання скарги не враховує термінів подання скарги,

умову остаточного рішення суду апеляційної та касаційної інстанції. Деякі конституційні скарги стосуються рішень Верховного Суду, наприклад, ідеться про непогодження з рішенням в цілому тощо. Тож загалом найпоширенішою підставою, що призводить до відмови у відкритті провадження, є поки що нерозуміння громадянами суті інституту конституційної скарги та вимог до її подання.

Водночас деякі недоліки сприйнятої в Україні моделі конституційної скарги виражаються в розмитості підстав для звернення зі скаргою до Конституційного Суду України, відсутності чіткого правового регулювання предмета скарги, кола суб'єктів, які мають право подавати скарги, а також критеріїв допустимості скарги. Зазначені прогалини і неточності в законодавстві частково заповнюються правовими позиціями Конституційного Суду України, що, однак, є лише тимчасовим заходом.

Система судового захисту прав людини багато в чому визначається реаліями конкретної держави, що перебуває на певній стадії розвитку. Цілком очевидно, що найповніший захист основних прав людини надає інститут конституційної скарги, побудований за моделлю *actio popularis*, відповідно до якої будь-яка фізична особа має право оскаржити будь-який нормативно-правовий акт без необхідності доводити особисту зацікавленість у вирішенні цього питання (тобто в межах абстрактного нормоконтролю). Однак Венеціанська комісія вказала на малу ефективність цієї моделі скарги, з огляду на неминучі зловживання з боку суб'єктів права на конституційну скаргу і перевантаження органів конституційного контролю.

Отже, аналізуючи законодавство України та практику діяльності Конституційного Суду, можна стверджувати про ефективність конституційної скарги як процесуального засобу захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Без впровадження реально дієвого інституту конституційної скарги неможливо системно забезпечити верховенство Конституції України та гарантувати становлення конституціоналізму. Крім того, конституційну скаргу варто розглядати не просто як ще один механізм судового захисту, а як засіб впливу на якість чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.01.19).
2. Зозуля Н. Станіслав Шевчук: про перший досвід розгляду конституційних скарг та суд, що «судить» закони. *Українське право*. 2018. 20 квіт. URL: <http://www.ukrainepravo.com/news/ukraine/stanislav-shevchuk-pro-pershyy-dosvid-rozglyadu-konstytutsiynukh-skarg-ta-sud-shcho-sudyt-zakony/> (дата звернення: 25.01.19).
3. Остапенко В. В. Конституційна скарга у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Форум права*. 2016. № 4. С. 240–251.
4. Конституційний Суд України. Конституційні скарги. URL: <http://www.ccu.gov.ua/konstytuciyni-skargy> (дата звернення 25.01.19)
5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 25.01.19).

Прокопенко В.В.

д.ю.н., доцент, доцент кафедри
морського та митного права НУ «ОЮА»

Інститут представництва в митному праві

Із теорії права відомо, що основним призначенням інститутів права є забезпечення суцільного, відносно закінченого регулювання у межах своєї групи однорідних суспільних відносин.

Інститут представництва в суспільних відносинах доволі поширене явище (особливо у спірних правовідносинах), правове регулювання якого здійснюється нормами різних галузей права (конституційного, адміністративного, цивільного, господарського тощо). Не є винятком застосування інституту представництва і в митному праві.

У Митному кодексі України (далі – МК України) доволі часто використовуються терміни «уповноважена особа», «уповноважений представник», «представник декларанта», «представник підприємства», «повірений», «представник митного органу», «представник особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил», «представник заінтересованих осіб», що свідчить про наявність інституту представництва в митній справі.

Слід відразу виокремити основні два напрямки представництва в митному праві, які пов'язані з діяльністю неюрисдикційного характеру та юрисдикційного характеру, у зв'язку з чим є сенс вести мову про наявність двох самостійних підрозділів досліджуваного інституту – субінститутів. Крім того, слід зазначити, що участь адвоката у юрисдикційній діяльності, метою якої є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів особи, не є представництвом у розумінні Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (у тому числі за порушення митних правил), відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 цього Закону є захистом [1].

В п. 63 ч. 1 ст. 4 МК України міститься визначення поняття «уповноважена особа (представник)», а саме особа, яка на підставі договору або належно оформленого доручення, виданого декларантом, наділена правом вчиняти дії, пов'язані з проведенням митних формальностей, щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта [2]. Не викликає сумнівів, що в контексті наведеної норми МК України участь уповноваженої особи пов'язана з неюрисдикційною діяльністю.

Аналіз змісту поняття «уповноважена особа (представник)» дозволяє виокремити наступні його складові:

- особа, яка наділена правом вчиняти дії від імені декларанта;
- діє на підставі договору або належно оформленого доручення, виданого декларантом;
- вчиняє дії, пов'язані з проведенням митних формальностей щодо товарів та транспортних засобів комерційного призначення.

Особою, яка наділена правом вчиняти дії від імені декларанта, є згідно з п. 35 ч. 1 ст. 4 МК України фізичні і юридичні особи.

Наступною складовою є підстава здійснення представництва, якою є або договір, або видане декларантом доручення. Аналіз норм МК України дозволяє констатувати, що найбільш поширеним видом договорів є договір доручення (різновид групи договорів про надання послуг). Класичним прикладом такого договору є договір про надання послуг з декларування. Сторонами договору про надання послуг з декларування є власник товарів, транспортних засобів комерційного призначення (декларант), що переміщуються через митний кордон України та уповноважена особа.

Як свідчить практика митної діяльності, пов'язаної з наданням послуг з декларування, уповноважена особа (митний брокер) заключає відповідний договір тільки з декларантами, які є юридичними особами, а надання нею послуг з декларування фізичній особі оформлюється нотаріально завіреним дорученням.

Після укладення договору доручення між декларантом і особою, уповноваженою на декларування, за усі юридично значущі дії, які нею виконуються щодо виконання митних формальностей, пов'язаних з митним контролем та митним оформленням товарів відповідальність несе виключно уповноважена особа. Навіть у разі, якщо власник товару (декларант) надав уповноваженій особі документи для митного контролю та митного оформлення, які містять неправдиві дані, відповідальність за незаявлення точних відомостей про товар буде нести уповноважена особа. Щоб уникнути наведеної ситуації уповноважена особа повинна була провести фізичний огляд товарів з метою перевірки їх відповідності відомостям, зазначених у документах, які їй були передані декларантом, що у майбутньому би виключило можливість її притягнення до відповідальності.

Останньою складовою є вчинення дій, пов'язаних з проведенням митних формальностей щодо товарів та транспортних засобів комерційного призначення. Аналіз ст. 266 МК України дозволяє стверджувати, що митні формальності щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України, стосуються здійснення процедур митного контролю, митного оформлення (у тому числі попередніх операцій, тимчасового зберігання та декларування), поміщення товарів в митні режими, визначення країни походження товарів, класифікації товарів, визначення митної вартості товарів, сплати митних платежів (згідно з ч. 1 ст. 293 МК України, на уповноважену особу покладається обов'язок зі сплати митних платежів солідарно з декларантом) і гарантій забезпечення виконання зобов'язань перед митними органами.

Щодо представництва в митній справі, яке пов'язано з діяльністю юрисдикційного характеру, необхідно звернути увагу на наступних учасників провадження у справах про порушення митних правил, адміністративного судочинства – законних представників, представників заінтересованих осіб, представників митного органу, адвокатів. Крім того, у визначених ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» у повноваження прокурора входить представництво інтересів громадянина або держави в суді [3]. В МК України ст. 499 присвячена представникам осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованим особам. Відверто кажучи, не зрозуміла позиція законодавця щодо об'єднання в одній статті вказаних суб'єктів з різними інтересами у провадженні. З цього приводу є слушним висновок С.А. Дуженко щодо помилковості та невмотивованості ототожнення в МК України правового статусу осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, до яких віднесені власники

товарів, транспортних засобів, оскільки вказані суб'єкти мають різну правову природу та прагнуть досягнення різних процесуальних цілей [4, с. 10].

Участі представника митного органу в провадженні у справах про порушення митних правил присвячена ст. 501 МК України. Аналіз ч. 1 цієї статті дозволяє стверджувати, що представник митного органу має право підтримувати позицію митного органу виключно під час розгляду зазначеної справи судом, тим самим обмежуючи можливість його участі у випадку оскарження постанови суду. Водночас, положеннями ч. 5 ст. 529 МК України постановою суду (судді) у справі про порушення митних правил може бути оскаржена у тому числі митним органом, який здійснював провадження у цій справі, отже відповідно і представником цього органу.

Звернемо увагу на Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого Конституція України була доповнена ст. ст. 131¹-131². Враховуючи п. 11 ч. 16¹ Розділу XV «Перехідні положення» представництво виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року. Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року [5]. Нажаль, до цього часу не внесені відповідні зміни до МК України, Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо представництва в суді інтересів громадян прокурором або адвокатом, незважаючи на набрання чинності Перехідних положень Конституції України. Також наразі остаточно не вирішено питання щодо представництва інтересів митних органів у судах з 1 січня 2020 року.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 2612-XIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
4. Дуженко С.А. Провадження у справах про порушення митних правил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 20 с.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.

Стрельцова О.В.

доктор юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

***Конституційне забезпечення прав людини в аспекті
європейської інтеграції України***

В лютому 2019 р. до Конституції України були внесені зміни, пов'язані з визначенням стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (далі – ЄС) [1]. З огляду на це актуальним видається звернення до проблематики конституційного забезпечення прав людини в аспекті європейської інтеграції України.

Загалом установчі договори Союзу закріплюють низку спільних для держав-членів цінностей, серед яких чільне місце відводиться дотриманню прав людини, включно із правами осіб, які належать до меншин (ст. 2 Договору про ЄС) [5]. Зовнішній аспект такого закріплення полягає у тому, що ЄС не обмежується внутрішньою конституціоналізацією прав людини в установчих актах, а свідомо надає даним принципам і нормам екстратериторіальних характеристик, закладаючи їх в якості ключових положень до міжнародних угод із третіми країнами (особливо це стосується угод про асоціацію). Отже, вступаючи у відносини з третіми країнами, ЄС фактично спонукає їх до імплементації власних демократичних стандартів щодо дотримання прав людини у внутрішні правопорядки.

У цьому відношенні не є винятком і Угода про асоціацію між Україною та ЄС, вже у Преамбулі якої визначається, що політична асоціація та економічна інтеграція нашої держави з ЄС залежатиме від прогресу в імплементації Угоди, а також від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей. Далі встановлюється, що повага до прав людини та основоположних свобод є однією з фундаментальних цінностей, яку Україна поділяє з державами-членами ЄС і налаштована підтримувати.

У Розділі I Угоди «Загальні принципи» наголошується, що повага до прав людини і основоположних свобод, є однією з ключових (істотних) елементів даної Угоди. Крім того, у Розділі II, зміцнення поваги до демократичних принципів, зокрема прав людини та основоположних свобод, визначається як одна із цілей політичного діалогу між сторонами. При цьому ЄС та його держави-члени не обмежуються посиланнями на власні правові джерела, що фіксують основоположні права людини, а також наголошують на необхідності дотримання положень щодо захисту і гарантування прав людини, які містяться у Гельсінському заключному акті НБСЄ 1975 р., Паризькій хартії для нової Європи 1990 р., Загальній декларації прав людини ООН 1948 р., Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. тощо [4].

Щодо власних правових документів ЄС, які закріплюють відповідні стандарти у галузі прав людини, то це безпосередньо установчі акти Союзу – Договір про ЄС та Договір про функціонування ЄС, а також Хартія ЄС про основні права 2000 р., яку Лісабонський договір 2007 р. визначив як джерело найвищої юридичної сили в межах правопорядку Союзу (ст. 6 Договору про ЄС) [5]. На необхідності конституційного гарантування та забезпечення основоположних

прав людини наголошується і в інших міжнародних договорах, відповідні зобов'язання за якими прийняла на себе Україна. Передусім це зобов'язання за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., яка діє у межах Ради Європи, членом якої є Україна. Виходячи із зазначеного вище, для України досить актуальною є проблема приведення змісту Конституції відповідно до тих положень, які Україна зобов'язалася дотримуватися за міжнародними угодами, або тими, які діють у міжнародних організаціях, в які Україна прагне вступити (насамперед ЄС). На існування цієї проблеми вітчизняні вчені неодноразово звертали увагу, проте вона все ще лишається нерозв'язаною. Зокрема, порівняно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод Конституція України не містить заборони дискримінації за ознаками: релігії (є лише стосовно «релігійних переконань»), національного походження (дається щодо етнічного походження), належності до національних меншин і народження (це ставить під питання забезпечення народження *in vitro* і завдяки сурогатному материнству) та ін. Ще більше невідповідностей положень Конституції України з тими, що містяться в Хартії ЄС про основні права: у Конституції заборонена дискримінація за «релігійними, політичними та іншими переконаннями», у Хартії ж ідеться про переконання і погляди, що є двома різними проявами дискримінації, а тому і подаються окремо критерії за ознаками: релігії, переконань, політичних та інших поглядів. У Конституції відсутні й інші види заборони дискримінації, на які вказує Хартія ЄС: за генетичними характеристиками, належністю до національних меншин, походженням, у зв'язку з обмеженням працездатності, за віком, сексуальною орієнтацією. Вважати, що термін «за іншими ознаками» замінює їх – некоректно, оскільки на сьогодні жоден, скажімо, суд України не віднесе до визначення «за іншими ознаками» сексуальну орієнтацію. Та й вживається «за іншими ознаками» зовсім в іншому контексті дискримінаційних заборон [2, с. 27]. Також науковці звертають увагу на те, що майже всі соціальні права, закріплені в Конституції України у формі декларацій, а це робить Основний Закон легко уразливим. На думку В. Буткевича, потрібно сформулювати концептуально інший підхід, зокрема, бажано вже зараз закріпити в Конституції гарантії і механізми забезпечуваності соціальних прав (адже сьогодні наше законодавство суттєво відстає, навіть у тих сферах, де ми мали переваги: право на працю, на освіту, на охорону здоров'я, на соціальне забезпечення та ін.). Знову ж таки невідповідність у гарантіях соціальних прав особливо помітна, коли порівняти Конституцію України і Хартію ЄС, де перша поступається майже за всіма показниками. Внаслідок таких неузгодженостей конституційні формулювання дуже часто призводять до конфлікту Конституції і міжнародних зобов'язань України. Скажімо, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можливість обмеження свободи думки передбачена лише у чотирьох випадках: 1) в інтересах громадської безпеки; 2) для охорони публічного порядку; 3) для охорони здоров'я чи моралі; 4) для захисту прав і свобод інших осіб. У Конституції до цих випадків додано: 5) національну безпеку; 6) територіальну цілісність; 7) запобігання заворушенням і злочинам; 8) захист репутації інших; 9) запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно; і 10) підтримку авторитету і неупередженості правосуддя. Таких і стільки обмежень не знає законодавство демократичних держав навіть на випадок воєнного стану. Нерідко обмеження подаються за формулою: «за винятком обмежень, які встановлюються законом», без визначення тих сфер, у

яких це можна робити на підставі закону. Таким чином, обмеження стають необмеженими [2, с. 27].

З огляду на наведені аргументи вбачається, що в процесі конституціоналізації європейської інтеграції України існує нагальна необхідність приведення положень Конституції України відповідно до взятих міжнародних зобов'язань. Під час здійснення реформування Конституції також потрібно враховувати положення актів первинного права ЄС, особливо в частині гарантування особистих та соціальних прав і свобод (передусім згадуваної Хартії ЄС про основні права).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та організації Північноатлантичного договору)» від 7 лютого 2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>.
2. Буткевич В.Г. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. Український часопис міжнародного права. 2014. № 3. С. 12–28.
3. Стрельцова О.В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 532 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2820#n2820.
5. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. OJ. 2007. C-306 / 01.

Бабін І.І.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

***Становлення інституту податкового консультанта як реалізація
контрольної функції податків***

Інститут податкових консультантів є відносно новим для України, але давно відомий багатьом європейським державам. Його поява пов'язана зі складністю податкового законодавства, а також конфліктністю податкових правовідносин. Однією з перших країн, де з'явилась така професія, а в подальшому була законодавчо врегульована є Німеччина. На сьогодні в цій країні нараховується майже 90 тисяч податкових консультантів. Загалом в Європейському Союзі працює майже 200 тисяч сертифікованих податкових консультантів, а Європейська фіскальна організація, створена ще у 1959 році нині об'єднує 26 національних організацій із 24 країн Європи, які представляють 100 тисяч сертифікованих податкових консультантів [4].

Серед вітчизняних науковців та практиків в податковій сфері єдиної думки щодо доцільності включення в склад податкових правовідносин такого суб'єкта поки що не склалось. Позиції варіюються від повного заперечення до необхідності

запровадження в Україні інституту податкових консультантів. Серед тих, хто підтримує становлення та розвиток даного інституту домінує думка про роль податкових консультантів як своєрідних посередників між державою та платниками податків, модераторів діалогу між фіскальними органами та платниками податків, метою яких є податкове планування господарської діяльності та мінімізація податкових ризиків юридичних та фізичних осіб, представництво їх інтересів в суді та перед податковими органами. В такому розумінні статус податкового консультанта мало чим відрізняється від статусу адвоката та бухгалтера в податкових правовідносинах. Відповідно виділяти їх як самостійних суб'єктів податкових правовідносин не доцільно, а потрібно розглядами в системі зобов'язаних осіб, що виступають на стороні платника податків, насамперед, в інституті податкового представництва [3, с. 48-49].

Разом з тим в державах, де інститут податкового представництва вже сформувався та ефективно функціонує, роль та функції податкового консультанта дещо інші. Податковий консультант розглядається як незалежний від податкових органів та платників податків суб'єкт, метою якого є контроль за дотриманням податкового законодавства. Наявність такого інституту із зазначеним статусом обумовлено тим, що платник податків і публічний суб'єкт (держава/територіальна громада) є зацікавленими сторонами у податкових правовідносинах, інтереси яких не завжди співпадають, а інколи і прямо суперечать. Податкові органи, через які держава/територіальна громада вступає у податкові відносини хоча і названі в Податковому кодексі України контролюючими органами, однак на практиці віддають перевагу реалізації фіскальної функції, а не контрольної. Не вирішує зазначеної проблеми і закріплення в Податковому кодексі України презумпції правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу. Аналіз податкових консультацій наданих органами Державної фіскальної служби України показує неодноразове порушення зазначеного основоположного принципу податкового законодавства. Така ситуація в певній мірі є об'єктивною, неможливо одночасно вимагати від податкових органів виконання та перевиконання планових надходжень до державного і місцевих бюджетів та максимально враховувати права платників податків щодо зменшення розміру їх податкового зобов'язання.

Звичайно, зацікавленість у зменшенні податкового зобов'язання найбільше проявляє платник податків. Але держава встановлюючи податкові пільги чи інші законні способи зменшення податкового зобов'язання розраховує на їх використання. Інакше навіть встановлювати податкову пільгу, якщо нею ніхто не буде користуватися. Разом з тим, багато платників податків, які мають право на податкову пільгу, не користуються нею. Причиною цього є не відсутність бажання використати податкову пільгу, а відсутність знання про наявність такої пільги. Правильність обчислення податків передбачає не тільки облік обов'язків платників податків, але не в меншій мірі облік їх прав на податкові пільги, знижки, інші законні способи зменшення податкового зобов'язання. Податкове законодавство деяких держав прямо передбачає обов'язок податкового органу при перевірці враховувати пільги платників податків, тобто, так звану

презумпцію згоди платника податків на податків пільги [2, с. 106]. Однак таке вирішення проблеми ефективною реалізацією контрольної функції в податковій сфері є частковим і недостатньо дієвим. Тому, як вже зазначалось вище, контроль за дотриманням та правильним застосуванням податкового законодавства в багатьох європейських державах покладається на незалежний від держави та платників податків інститут – податкових консультантів.

Робота податкових консультантів є корисною як для платника податків, так і для держави. Адже допомагаючи платникові податків побудувати ефективну модель господарювання, максимально мінімізуючи ризики його ведення в сфері оподаткування, податковий консультант не виходить за межі діючого законодавства. Сфера діяльності податкових консультантів не обмежується лише наданням консультацій або інформації про те, як застосовувати ту чи іншу норму закону. Це й оформлення первинних документів, підготовка шаблонів договорів та актів, ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, представництво клієнта в суді і навіть напрацювання законопроектів які передаються профільним організаціям, державним органам для подальшої імплементації. В деяких країнах податкові консультанти наділені функцією видачі експертних висновків щодо тих болючих питань застосування податкового законодавства, в яких не можуть неупереджено розібратися ні суди, ні фіскальні органи. Наприклад, у Киргизстані, який теж є пострадянською країною, в 2001 році була створена Палата податкових консультантів. При ній діє Експертна рада, до якої входить 9 членів з числа відомих вчених, колишніх суддів, працівників державних фіскальних органів. Якщо до них звертаються за тлумаченням податкового законодавства, вони видають експертний висновок. Спочатку цей документ розцінювався як індивідуальний додатковий доказ, який використовувався платниками податків у суді. На сьогодні ця процедура стала настільки затребуваною, що без експертного висновку Палати податкових консультантів Киргизстану суди країни не розглядають податкові спори [4].

В Україні на сьогоднішній день законодавчо не передбачено передавати будь-які контрольні функції приватному суб'єктові під час здійснення податкового контролю. Платники податків з метою захисту своїх інтересів можуть лише залучати до податкового контролю третіх осіб (наприклад, аудиторів чи адвокатів), які мають вкрай обмежені права: бути присутніми під час здійснення податкових перевірок; ознайомлюватися з документами та іншими матеріалами у процесі контрольних заходів; представляти інтереси платника податків перед органами податкового контролю та здійснювати інші дії у встановленому порядку. Діюча система податкового контролю в Україні жодним чином не характеризує політику держави як гнучку, а навпаки, вказує на її жорстку статичність через нормативну недопустимість розширення контрольних функцій на інших учасників контролю в галузі оподаткування. Проте сучасна реальність свідчить про необхідність корінних перетворень у системі державного податкового контролю, і, насамперед, у частині переосмислення складу учасників контрольного процесу, їх функціональних призначень і взаємодії в контрольному середовищі [1, с. 84].

Розроблений спеціалістами Інституту податкових реформ та оприлюднений в засобах масової інформації для обговорення проект Закону України "Щодо лібералізації системи адміністрування податків і спрощення умов ведення бізнесу (податкова дерегуляція)" проголошує запровадження нових відносин між владою та бізнесом через зміну управлінських функцій податкових

органів і підвищення відповідальності та податкової свідомості платників податків [5]. Безумовно, побудова в Україні такої системи податкової дерегуляції, функціонування якої сприяло б скороченню бюрократичного апарату, зменшенню державних витрат на його утримання, забезпеченню якісного адміністрування є вкрай необхідною.

Відомо, що під лібералізацією у загальному розумінні цього поняття прийнято вважати зменшення державного тиску на різні сфери суспільного життя – політику, економіку, право. У такому випадку лібералізація системи адміністрування податків мала б передбачати пом'якшення податкового контролю через спрощення процедур податкового адміністрування з метою створення максимально комфортної податкової системи для платників податків. Проте дерегуляційні механізми, які пропонуються спеціалістами Інституту податкових реформ потребують критичного осмислення. Наведені новації щодо зміни “правил гри” держави у сфері податкового адміністрування негативно позначаються на інтересах платників податків. Не можна не звернути увагу на поширену серед спеціалістів думку, що під гаслом державно-приватного партнерства пропонується аналогічний механізм, із такими ж безмежними повноваженнями та караючими функціями, тільки податкових консультантів та на платній основі [6]. Водночас не потрібно недооцінювати запропоновані новації. Показово вже те, що автори законопроекту заявили про необхідність докорінної трансформації взаємодії публічних та приватних суб'єктів в сфері податкового адміністрування та про необхідність лібералізації податкового контролю в Україні.

Підсумовуючи вище викладене можемо зазначити, що інститут податкових консультантів має суттєвий потенціал. Проте для подальшого розвитку вітчизняного інституту податкових консультантів необхідно вирішити ряд проблем. Зокрема, законодавчо визначити правовий статус податкових консультантів та врегулювати їх відносини із фіскальними органами. Тільки дотримання паритету інтересів усіх сторін податкових правовідносин дозволить досягнути поставленої мети – забезпечити реалізацію контрольної функції на якісно новій основі публічно-приватного партнерства.

Список використаних джерел

1. Артюх О.В., Белінська О.В. Державно-приватне партнерство у сфері оподаткування: критичний огляд сучасних підходів/ О.В. Артюх, О.В. Белінська// Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, серія “Економіка”, №6 (34), вересень, 2017. – С. 83-88.
2. Бабін І.І. Податкова оптимізація як категорія податкового права// Науковий вісник Чернівецького університету. – 2015. – Випуск 765. – Правознавство. – С. 103-108.
3. Бабін І.І. Податкове право: навчальний посібник/ І.І. Бабін. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – 488 с.
4. Марчук О. Потрібно зміцнити інститут податкових консультантів [Електронний ресурс]/ О. Марчук. – Режим доступу: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-intervyu-16-nuzhno-ukreпит-institut-nalogovux-koncultantov>
5. Проект Закону України “Щодо лібералізації системи адміністрування податків і спрощення умов ведення бізнесу (податкова дерегуляція)”

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ngoipr.org.ua/active-question/zaprovadzhennya-instytutu-podatkovogo-edvajzera/>

6. Церетелі Л.Г. Ви готові підтримати такий законопроект? [Електронний ресурс]/ Л.Г. Церетелі. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/SovistChest/permalink/634105173416213/>

Щербанюк О.В.

доктор юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри процесуального
права Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Судовий захист в умовах реформування сектору юстиції в Україні

Стан дотримання прав людини та рівень їх реалізації залежать від дієвого механізму їх захисту. Відповідно до ст. 55 Конституції України, права і свободи людини захищаються судом. Кожному гарантоване право звернутися до суду й оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб. В даний час в Україні, яка обрала шлях європейської інтеграції, тривають конституційно-правова й судова реформи. Так, Стратегія судочинства, судової та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки передбачає реформування сектору юстиції в Україні в рамках імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Для того, щоб реформування юстиції відбувалося на належному рівні, необхідно запровадити шість ключових компонентів: підтримка розвитку широкої стратегії сектору юстиції; створення судової поліції та перегляд повноважень слідчих; підтримка реформи прокуратури; підтримка прав на захист і доступ до правосуддя; підтримка зміцнення незалежності судової системи; запобігання корупції та боротьба з нею.

Як влучно зазначає О.В. Остапенко, “право на справедливий суд слід розглядати як процесуальне право-гарантію, що може виступати одночасно як процесуальне право, реалізація якого забезпечується механізмом виконання обов’язку держави гарантувати права і свободи громадянина, а порушення якого дає можливість особі оскаржити цей факт до компетентних органів публічної влади (зокрема, до суду і міжнародних судових інстанцій), так і юридична гарантія, яка є одним з найефективніших засобів захисту прав людини” [1, с. 4].

При цьому у системі судових гарантій виділяють юридичні засоби захисту: право на суд, яке включає інші гарантії (право на правову допомогу, презумпцію невинуватості, гарантії невиконання судового рішення та ін.).

При цьому слід вказати, що запроваджених реформ в сфері судової системи у законодавство має бути внесено низку змін. Зокрема, для покращення ефективності судового захисту доцільно об’єднати районні суди певної юрисдикції у судові округи. Крім того, необхідно впровадити діяльність Вищої Кваліфікаційної комісії суддів. Для цього потрібно розробити та ухвалити закон «Про Вищу кваліфікаційну комісію суддів», а не положення, яке існує сьогодні. В Законі України передбачити постійну обов’язкову участь (в якості членів) міжнародних експертів в діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Окрім цього, потрібно змінити порядок формування Вищої ради правосуддя. Для цього слід внести зміни до Закону України «Про Вищу раду правосуддя», де передбачити обрання членів Вищої ради правосуддя всіма судьями, а не з’їздом, шляхом онлайн-голосування (як це відбувається в Естонії).

Також необхідно забезпечити усунення політичного впливу на суддів Конституційний Суд України та незалежний конкурсний відбір суддів Конституційного Суду України через парламент шляхом усунення депутатських фракцій у доборі, що суперечить Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України». Для цього потрібно внести змін до ст. 208-4 ЗУ «Про Регламент Верховної Ради України» та запропонувати створити єдину конкурсну комісію по добору суддів Конституційного Суду України трьома суб'єктами призначення.

Також потребує вдосконалити питання компетенції прокуратури відповідно до Конституції України. Для цього потрібно внести зміни до галузевого ЗУ «Про прокуратуру», який до цього часу не узгоджений з нормами Конституції України та привести у відповідність галузеву нормотворчість органів прокуратури (накази Генпрокурора, які на сьогодні суперечать положенню Конституції України).

Слід вказати на вадливість технічної допомоги Європейського Союзу Україні в сфері реформування сектору юстиції. Так, Проект ЄС «Право-Justice» сформував Ради з питань реформи правосуддя в Чернівецькій, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській областях та Донбасі, які сприяють формуванню політики у сфері реформи правосуддя на місцевому рівні. Регіональні ради з питань реформи правосуддя діють як постійні робочі групи, які сприяють обміну досвідом між представниками різних правничих професій та кращому формуванню політики у сфері юстиції. Проект ЄС «Право-Justice» підтримує Регіональні ради з питань реформи правосуддя, надаючи стратегічне керівництво, операційну підтримку, а також міжнародний досвід і кращі порівняльні практики.

У липні 2018 року почався процес створення Регіональних рад з питань правосуддя, яка сприяє формуванню політики у сфері реформи правосуддя на місцевому рівні. Регіональні ради з питань реформи правосуддя діють як постійні робочі групи, які сприяють обміну досвідом між представниками різних правничих професій та кращому формуванню політики у сфері юстиції. Проект ЄС «Право-Justice» підтримує Регіональні ради з питань реформи правосуддя, надаючи стратегічне керівництво, операційну підтримку, а також міжнародний досвід і кращі порівняльні практики.

Чернівецька Регіональна рада з питань реформи правосуддя складається з представників широкого кола правничих професій (судді, адвокати, прокурори, представники територіального управління юстиції), науковців юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, студентів та громадських організацій, які регулярно (раз на місяць) зустрічаються з метою визначення та обговорення тем пов'язаних з реформою правосуддя, що мають найбільше значення для їхнього регіону, проводяться круглі столи та конференції з питань моніторингу процесуального законодавства України на місцях та вироблення пропозицій і донесення їх центральному рівню. Отже, метою рад є забезпечення постійного і структурованого діалогу між центральним рівнем і регіонами.

Таким чином, реформа сектору юстиції в Україні сприяє забезпеченню права особи на судовий захист, враховуючи кращі європейські практики та національний досвід.

Список використаних джерел

1. Остапенко В.В. Судові гарантії конституційних прав людини: порівняльно-правовий аспект. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2018.. – 20 с.

Голобородько В.О.

кандидат юридичних наук, приватний нотаріус Чернівецького міського нотаріального округу, член Нотаріальної палати України, член комісії Нотаріальної палати України з питань співробітництва з органами державної влади

Сучасна предметна компетенція нотаріату України в системі захисту прав людини

Стаття 1 Закону України «Про нотаріат» встановлює, що нотаріат - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1]. Значна роль нотаріату як публічно-правового інституту в системі захисту прав і свобод людини неодноразово відмічалася і досліджувалася науковцями: Н. Василюю, В. Баранковою, М. Долинською, Л. Єфіменком, Ю. Коз'яковим, В. Чернишом, С. Фурсою, К. Чижмарь та іншими. Нотаріат відносять до органу безспірної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя [2, с. 70-71]. В міжнародній доктрині ступінь охорони та захисту людських прав і свобод є важливим показником досягнутого державою рівня встановлених міжнародних стандартів поведження з людьми. Охорона та захист прав і свобод особи як специфічна діяльність щодо надання їм реального, невід'ємного та непорушного характеру нотаріатом передбачає створення певних умов, за яких реалізація прав і свобод особи є безперешкодною, максимально ефективною, охорона запобігає найменшій можливості їх порушення, а захист від учиненого правопорушення сприяє відновленню порушених прав і притягненню винної особи до відповідальності [3, с. 2].

Визначення та зміст компетенції належить до базових питань в юридичній науці, адже відповідь на нього дозволяє визначити, як і якою мірою той чи інший інститут виконує свою роль у державі [4, с. 76]. Сам термін «компетенція» використовується в юридичних джерелах в декількох значеннях: як коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; коло повноважень, делегованих суб'єкту (посадовцю, органу управління, групі і т.п.); як досвід, інформаційний ресурс, знання в певній предметній галузі, якими володіє суб'єкт; як соціально задана вимога до підготовки особи у певній сфері [5, с. 6]. Застосовуючи цю юридичну категорію до нотаріату, найбільш точним буде підхід до компетенції, як до сукупності повноважень і предметів відання визначених суб'єктів. В учбовій літературі предметна компетенція нотаріату іноді розглядається досить вузько - як розмежування між органами та посадовими особами кола нотаріальних дій. Більш вірним, на нашу думку, є визначення предметної компетенції нотаріальних органів як встановленого законом кола дій, які вчиняють такі органи з метою виконання покладених на них завдань [6]. При цьому, до змісту компетенції входить як комплекс дій, які вчиняють нотаріальні органи відповідно до Закону України «Про нотаріат», так і інші права та обов'язки, покладені на них законодавством. Загальна компетенція органів та посадових осіб нотаріату регламентується залежно від суб'єкта, уповноваженого вчиняти нотаріальні дії.

Відповідно до Розділу II Закону України «Про нотаріат», нотаріальні дії вчиняють нотаріуси, державні нотаріальні архіви, уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування, консульські установи та дипломатичні представництва. При цьому, перелік нотаріальних дій, вчинюваних відповідним суб'єктом, є чітко визначеним. Нотаріуси, як первинні суб'єкти в системі нотаріату, кваліфіковані спеціалісти, до яких встановлені високі професійні вимоги, мають право вчиняти всі нотаріальні дії, передбачені законодавством. Натомість, інші органи та посадові особи, визначені Законом України «Про нотаріат», покликані вчиняти обмежено коло нотаріальних дій як правило в тих випадках, коли звернення до нотаріуса ускладнено або неможливо (в населених пунктах, де немає нотаріусів, за кордоном тощо).

Основною тенденцією в розвитку нотаріату України з 2013 року є поступове розширення компетенції нотаріусів. Наразі, поряд із вчиненням нотаріальних дій на нотаріусів покладено виконання функцій державної реєстрації нерухомого майна та бізнесу: нотаріуси здійснюють державну реєстрацію прав на новостворене нерухоме майно, сформовані земельні ділянки, реєстрацію та припинення обтяжень нерухомого та рухомого майна, реєстрацію, зміни та припинення юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців нарівні з державними органами. Треба зазначити, що нотаріуси, успішно виконуючи ці функції, створюють відмінну альтернативу державній структурі, підтверджують довіру держави та суспільства як до висококваліфікованих та відповідальних фахівців, які забезпечують захист і дотримання прав людини. В результаті об'єктивної позитивної оцінки початкових кроків, уряд продовжує реформи, спрямовані на розширення повноважень нотаріусів. Поступова реалізація чергового етапу таких реформ здійснюється в даний час. Так, в 2017 році нотаріуси були підключені в Державного реєстру актів цивільного стану громадян, дані якого використовують безпосередньо для вчинення нотаріальних дій. Це вже значно спростило оформлення спадщини та правочинів, звільнивши осіб від необхідності звертатися до органів реєстрації актів цивільного стану з метою підтвердження та перевірки певних фактів. Наступна стадія реформи передбачає надання нотаріусам повноважень щодо безпосереднього здійснення реєстрації актів цивільного стану: шлюбів, розлучень, народження і смерті. Однак необхідно сказати і про деякі недоліки нотаріальної реформи в Україні. Так, «тупиковою гілкою» виявилось наділення сільських рад повноваженнями щодо оформлення спадщини. З 2016 року посадові особи органів місцевого самоврядування мають видавати свідоцтва про право на спадщину. Проте, на відміну від нотаріусів, до яких ставляться дуже високі професійні вимоги, які мають величезний багаж знань і практичних навичок, належно облаштовані робочі місця, працівники сільських рад часто не мають вищої освіти взагалі, не кажучи про юридичну освіту. А спадкове право в свою чергу є однією з найскладніших галузей цивільного права. Найдрібніші помилки при оформленні спадщини породжують порушення прав тих чи інших осіб і судові спори. Таким чином, можна констатувати абсолютну недієздатність і безперспективність цього напрямку, необхідність вносити зміни в законодавство з метою усунення потенційно негативної ситуації.

Отже, сучасний український нотаріат є набагато більш складним, багатоаспектним та багатогранним механізмом, ніж класичний латинський. Можна навіть сказати, що існуюча організація нотаріату України є унікальною в своєму роді: жодна інша держава світу не має такої універсальної та

багатофункціональної структури. Предметна компетенція нотаріату виходить за рамки вчинення нотаріальних дій, розповсюджується на дуже широке коло правовідносин. Правозахисна функція нотаріату набула нового рівня: забезпечення дотримання та попередження порушення прав шляхом закріплення (фіксування) прав, а також цивільних і господарських статусів фізичних та юридичних осіб. Аналіз новітніх концепції і подій у сфері юстиції доводить необхідність здійснювати максимально виважене, системне реформування українського нотаріату в комплексі з іншими публічними інститутами та з обов'язковим залученням Нотаріальної палати України.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р., № 3425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.rada.gov.ua.
2. Нотариат и нотариальный процесс: ученик / В.В. Комаров, В.В. Баранкова – Х. : Консум, 2000. – 240 с.
3. Нотариат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав громадян [Електронний ресурс] / І.В. Гура - Режим доступу : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&MAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2011_1\(1\)_9.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&MAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2011_1(1)_9.pdf).
4. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчук ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
5. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду [Електронний ресурс] / М. С. Головань - Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_03.pdf.
6. Судові та правоохоронні органи України [Електронний ресурс] / А.П.Гель, Г.С.Семаков, С.П.Кондракова. – Режим доступу :<http://textbooks.net.ua/content/view/4633/39/>.

Горленко В.В.

керівник експертної групи координації донорської допомоги та міжнародного співробітництва Директорату стратегічного планування та європейської інтеграції Міністерства юстиції України

Громадянське суспільство і конституція: проблеми конституційного регулювання

Укорінення засад республіканізму, а отже, становлення дієвого громадянського суспільства, потребує зміни філософії влади. Вона має першою, не очікуючи тиску знизу, на практиці перейти на засади відкритості та прозорості, продемонструвати, що сприймає громадянина та громадянське суспільство як рівноправних державі суб'єктів державотворчого процесу. Адже громадянська активність, інноваційний пошук, соціальна взаємодія значною мірою залежить від позиції влади.

Загалом, процеси трансформації громадянського суспільства на шляху утвердження демократії потребують удосконалення політики сприяння його розвитку. Є необхідність у повноцінному законодавчому забезпеченні суспільних відносин у цій сфері та модернізації чинного національного законодавства.

У зв'язку з цими стратегічними цілями державної політики мають бути:

1. Розширення можливостей для підвищення політичної активності та самореалізації громадян, для здійснення суспільних ініціатив;
2. Подолання аномії, формування у суспільстві атмосфери довіри між громадянами, між громадянами та державою, утвердження авторитету влади;
3. Розвиток усіх рівнів місцевого самоврядування;
4. Дотримання балансу суспільних інтересів у діяльності органів влади та в інституціях, що справляють вплив на державну політику;
5. Убезпечення громадянина від будь-якого тиску на нього, надання йому повного правового захисту;
6. Удосконалення законодавчого врегулювання сфери громадянської активності;
7. Подолання дефіцити фінансової, інформаційної, організаційної підтримки громадянського суспільства, зобов'язуючи до відповідних дій органи влади та заохочуючи вітчизняний бізнес;
8. Розвиток інституціональних механізмів забезпечення участі громадськості у вироблені, ухвалені та реалізації політико-управлінських рішень, популяризація відповідних складників діяльності органів влади;
9. Розвиток інститутів, що забезпечують стабільний соціальний діалог між владою та різними суспільними групами;
10. Заохочення нових і вдосконалення наявних форм самоорганізації громадян для вирішення питань з організації та облаштування свого життя.

Держава безпосередньо впливає на формування громадянського суспільства і взаємопов'язане з ним. У першому питанні ми дали пропозиції щодо шляхів впливу держави на підвищення правової свідомості громадян. Тепер давайте розглянемо яким засобами і способами може вплинути держава на побудову громадянського суспільства через органи, які покликані здійснювати реалізацію її функцій – органи державної влади; а також органи, які покликані представляти інтереси місцевої громади – органи місцевого самоврядування. Органи державної влади поділяються на законодавчі та виконавчі. До законодавчих належить Верховна Рада України; виконавчих – Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади (міністерства, служби, агенції, інспекції). Крім того, до органів державної влади можна віднести також і місцеві державні адміністрації – обласні, міські, районні, районні у містах. До органів місцевого самоврядування належать місцеві ради – обласні, міські, районні, районні у містах, селищні, сільські. На сьогодні, органи державної влади і місцевого самоврядування відірвані від потреб населення і здійснюють обслуговування виключно інтересів своїх керівників. Кардинально змінити ситуацію, що склалася в цій сфері, можна через розширення можливостей громадської участі, перетворення громадян на впливово суб'єкта трансформації, формування у суспільстві усвідомлення підзвітності влади та можливості впливати на неї. Досягнення цієї мети потребує глибоких і системних змін усіх основних складників політичної сфери суспільного життя. На рівні політичних інститутів – посилення представницьких органів влади з одночасним зміцненням

механізму громадського контролю. На рівні відносин між органами влади і громадянським суспільством – підвищення відкритості та прозорості влади, удосконалення механізмів участі громадськості в розробленні, ухваленні та реалізації управлінських рішень, механізмів громадського контролю. На рівні політичної культури – подолання патерналістського комплексу у ставленні громадян до влади, становлення активістського типу політичної культури з одночасним зростанням у середовищі представників влади та управління почуття відповідальності за результати своєї діяльності. Важливе місце у «драгоманівському» варіанті конституційного устрою України посідали органи місцевого самоврядування. Саме на них мислитель покладає найбільші надії на створення громадянського суспільства. Тому у своєму конституційному проекті реформ М. Драгоманов передбачає для органів місцевого самоврядування такі повноваження:

1. Управління справами місцевого громадського господарства;
2. Здійснення управлінських функцій щодо початкової та середньої освіти;
3. Контроль за усією економічною діяльністю на території громади;
4. Вжиття заходів щодо збереження природних багатств;
5. Нагляд за діяльністю громадських організацій.

Повертаючись до питання діяльності Верховної Ради України доцільно звернутися до іноземного досвіду. Як ми вже зазначали під час вивчення громадянського суспільства у зарубіжних країнах, одним з головних надбань швейцарського народу є механізм народної ініціативи. На вимогу 50 тис. громадян чи 8 кантонів повинні бути організовані факультативні референдуми з будь-яких питань внутрішнього життя країни. Народна ініціатива вважається схваленою у разі її підтримання або більшістю громадян, що взяли участь у голосуванні, або більшістю кантонів. Зазначена процедура є виявом норми прямої демократії.

Для України також виникає необхідність запровадження механізму прямої демократії. Проте, варто передбачити певне коло питань, які можуть бути предметом такої ініціативи.

Продовжуючи тему адаптації іноземного досвіду до українських реалій звертаємо увагу на законодавство Чеської Республіки, де парламент розпускається у таких випадках: якщо він висловлює вотум недовіри новоствореному уряду; якщо його глава призначений президентом; протягом трьох місяців неспроможний ухвалити рішення щодо урядового законопроекту, з обговоренням якого уряд пов'язує питання довіри; засідання сесії припинено більше як на припустимий період: понад три місяці немає кворуму.

З метою підвищення ефективності роботи Верховної Ради України було б доцільним впровадження чеського досвіду, а саме надати право Президенту України на розпуск парламенту у випадку його неспроможності протягом трьох місяців ухвалити рішення щодо урядового законопроекту, з обговоренням якого уряд пов'язує питання довіри.

Гусар О.А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету м. Київ

Механізми та заходи запобігання і протидії корупції в Україні

Однією із найсерйозніших проблем в Україні на сьогодні залишається таке явище як корупція, що негативно позначається на всьому різноманітті прав людини: цивільних, політичних, економічних, соціальних.

Корупція - використання особою (особа уповноважена на виконання функцій держави, або особа прирівняна до них), наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Адміністративно-правові та управлінські аспекти протидії корупції в Україні вивчалися В.Б. Авер'яновим, С.М. Алфьоровим, О.М. Бандуркою, В.Т. Білоусом, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончаруком, В.С. Гуславським, В.Л. Грохольським, Є.В. Глушком, В.А. Завгороднім, Д.Г. Забродою, Р.А. Калюжним, В.К. Колпаковим, В.І. Литвиненком, О.В. Негодченком, О.П. Рябченко, С.Г. Стеценком, О.В. Терещуком, І.І. Яцків та інші. Роботи цих та інших дослідників є науковим підґрунтям для формулювання вихідних положень державної антикорупційної політики. В роботах науковців містяться положення адміністративно-правової доктрини протидії корупції.

Механізми правового регулювання запобігання та протидії корупції – це сукупність юридичних засобів за допомогою яких забезпечують реалізацію антикорупційної політики держави.

Законодавством України у сфері запобігання корупції встановлено низку положень, що за змістом є обмеженнями, обов'язками та вимогами до поведінки суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

До них відносяться такі як: запобігання одержання неправомірної вигоди або подарунка, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, фінансовий контроль за майновим станом, виконання правил етичної поведінки, відповідальність за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень відповідними посадовими особами, також проведення антикорупційної експертизи нормативно правових актів з метою виявлення фактів, що сприяють, або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, та інші[1].

У цілому корупція та боротьба з нею є складним та багатограним процесом. Комплекс механізмів та заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції умовно можна поділити на дві групи: 1) виявлення корупційних діянь та покарання за них винних осіб; 2) усунення умов для виникнення корупції.

Основними складовими боротьби з корупцією є: політична воля, антикорупційне законодавство, інституційна система боротьби з корупцією,

прозорість державної політики, розбудова ефективного діалогу щодо принципів та пріоритетів державної політики, усунення економічних умов для виникнення корупції.

Забезпечення дієвої координації антикорупційних органів. Для цього Національне агентство запобігання корупції України повинно стати державним органом, який визначає антикорупційну політику, координує виконання всіма державними органами Антикорупційної стратегії та відповідних міжнародних зобов'язань України, а також виконання короткострокових планів, виявляє корупційні ризики в діяльності цих органів та усуває їх, виявляє правопорушення, пов'язані з корупцією тощо.

Пріоритетами подальшого розвитку антикорупційного законодавства мають бути «закриття» можливостей уникнення покарання за корупційні діяння, узгодженість відповідних законодавчих та нормативних документів, уточнення повноважень антикорупційних органів, зокрема в частині оперативно - розшукової діяльності тощо.

Попри наявність відповідних законодавчих актів, що загалом дають змогу правоохоронним органам реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця та закінчуючи його участю в хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, нормативно - правова база потребує подальшого вдосконалення. Це стосується юридичної відповідальності за корупційні правопорушення.

Проблемність процесу вдосконалення національного законодавства щодо розширення змісту корупційної злочинності є наслідком, з одного боку, браку політичної волі модернізації антикорупційного законодавства, а з іншого – недостатнього наукового розроблення означеної проблематики.

Важливе значення має покращення роботи електронної системи декларацій та запровадження автоматичної перевірки декларацій.

Однією з ключових передумов у спішного формування та становлення інституційної системи боротьби з корупцією є масштабна та ефективна співпраця між реформаторами та громадянським суспільством. Ідеться, передусім, про протидію активним спробам зацікавлених осіб використати боротьбу з корупцією у власних вузьких політичних та економічних інтересах і тим самим дискредитувати антикорупційну реформу.

Варто відмітити, запроваджені кроки щодо збільшення контролю за повнотою сплати ПДВ та інших податків були правильними. Вони привели до скорочення можливостей зловживань та створення корупційних схем у податковій сфері. Така реформа є надзвичайно важливою, тому перехід до переважного обслуговування платників податків через електронні сервіси, збільшення ефективності податкових перевірок та процедур стягування податкових боргів, підвищення ефективності роботи персоналу податківців має бути пріоритетним завданням фіскальної служби України.

Реформа системи публічних закупівель не завершена і потребує продовження. Подальшого вдосконалення потребує ціла низка правил та процедур, які регулюють обов'язки сторін, порядок оскарження рішень та вирішення конфліктів, що виникають у процесі закупівель.

З метою створення гарантій належної якості відкритих даних та доступу до них необхідно провести законодавчі зміни, зокрема вирішити проблему дублювання функцій реєстрів та посилити відповідальність за невиконання вимог відповідного.

Проводити моніторинг міжнародних рейтингів (Open Data Barometer та Global Open Data Index) для визначення пріоритетних змін, що стосуються відкритості даних. В окремих сферах (держбюджет, національне законодавство, реєстрація компаній) Україна є світовим лідером у забезпеченні доступу до інформації, проте суттєво відстає в інших (екологічні дані, географічні карти, охорона здоров'я). Створення належних інструментів аналізу інформації дозволить ефективно використовувати значні обсяги відкритих даних, які стали доступними внаслідок реформи. Окрім цього, необхідно забезпечити інтеграцію баз даних, що покращить можливості аналізу інформації.

Портал Єдиного державного реєстру декларацій забезпечує онлайн доступ та засоби пошуку за відкритими даними, що містяться в електронних деклараціях. Однак система автоматизованої перевірки декларацій досі не запрацювала. У результаті цього НАЗК змогло перевірити лише кілька тисяч декларантів (переважно декларації тих, хто влаштовується на державну службу), що є лише незначною частиною від загальної кількості отриманих документів. Таким чином, потрібно ще вирішити багато проблем, які заважають ефективному використанню отриманих даних.

Необхідно продовжити активізацію заходів із дерегуляції відповідно до Урядового плану. Разом із цим необхідно застосувати інструменти громадського впливу та контролю за впровадженням практики належного регулювання та вводити європейські практики оцінки впливу регуляторних актів на бізнес.

Особливу увагу слід звернути на подальше реформування системи державного нагляду та контролю як одного з чинників корупційного тиску на бізнес, а також на перенесення акценту роботи органів державного нагляду та контролю з покарання на попередження порушень законодавства та вдосконалення застосування ризик-орієнтованого підходу до здійснення державного нагляду та контролю, створення та запуск у роботу інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду та контролю.

Спрощення податкового адміністрування та реформа митниці також є вагомими чинниками зменшення регуляторного навантаження на бізнес. При цьому ідеологічною основою всіх названих антикорупційних заходів має стати формування «нульової» толерантності до корупції серед усіх верств населення в цілому та підприємницької спільноти зокрема.

Реальний вияв політичної волі, яка в будь-якій державі (особливо з недостатньо розвинутими демократичними інститутами), є дієвим засобом запобігання корупції.

До детермінантів взаємозв'язку протиправної поведінки і корупції слід віднести недосконалість чинного законодавства, яке покликане регулювати правовідносини у суспільстві. Закони повинні визначати методи і засоби регулювання суспільної діяльності, бути носіями демократичних і гуманістичних основ, інструментом їх реалізації у державному управлінні, забезпечувати соціальну справедливість у сфері людських відносин.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700 - VII.- ВР. Київ: Парламентське видавництво, 2014. № 49, ст.2056.

Гусар Л.В.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і
криміналістики Чернівецького
національного університету імені
Юрія Федьковича

Право на необхідну оборону

Визначним у кримінально-правовій літературі є погляд, що необхідна оборона не повинна розглядатися як доповнення до діяльності органів держави, які ведуть боротьбу зі злочинністю, і захист може здійснюватися незалежно від наявності в особи, яка обороняється, можливості уникнути посягання чи звернутися по допомогу до представників влади [1, 2, 3, с. 75, с. 39, с. 227].

Суди при розгляді справ про необхідну оборону і перевищення її меж нерідко вважають, що заподіяння шкоди особі, яка посягає, можливе лише за відсутності можливості уникнення посягання, тобто є крайньою мірою. При недотриманні цієї вимоги мова повинна йти або про перевищення меж необхідної оборони, або про звичайний злочин. Так, Ленінським районним судом м. Чернівці Г. був засуджений за вбивство при перевищенні меж необхідної оборони. Як видно з матеріалів справи, Г. увечері зустрів знайомих П. і В. П., нецензурно образив Г. і, діставши ніж, приставив його до живота Г., погрожуючи завдати тілесних ушкоджень. В. у цей час зайшов за спину Г., для того щоб, за його словами, піти з місця події. Г. перехопив ніж і завдав удару у груди П., в результаті чого П. помер на місці. Суд указав у вироку, що П. і В. своїми діями створили реальну загрозу життю і здоров'ю Г., проте, останній перевищив межі необхідної оборони, оскільки міг позбавитися загрози шляхом втечі [4]. Саме тому у ч. 2 ст. 36 КК України закріплено положення про те, що кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Заперечення субсидіарної природи необхідної оборони пов'язане із визнанням права на захист природним, невід'ємним правом людини. Ідея про природне право на захист від посягання неодноразово розглядалася в юридичній літературі. У людині від природи присутня основна схильність до самозбереження, відповідно до цього, природний закон приписує все, що служить збереженню людського життя і забороняє протилежне. На ідеї підкорення волі і свідомості людей законам Матері-Природи ґрунтується концепція природного права [5, с. 33]. Природа є вищим законодавцем для всього суцього, у тому числі й для соціальних явищ. Соціальна природність дає можливість побачити, що існує не дві „природи” – фізична й біологічна, а три – фізична, біологічна і соціальна, яка керується властивими їй моральними законами. Соціальний натуралізм заснований на ідеї природної цілісності світу. Завдяки волі і свідомості люди можуть жити в злагоді із законами Матері-Природи. Якщо ж відбувається соціальний регрес, коли воля і свідомість не виконують свого призначення, тоді вони перетворюються на сваволю та ілюзії, і стають протиприродними. А така протиприродність називається злом [5, с. 34].

Так, ще наприкінці минулого століття О.Ф. Кістяковський писав: “Засади права на необхідну оборону лежать у природному, невід'ємному, належному особі, загальному праві самозахисту і самооборони від будь-якої загрожуючої його

законному стану небезпеки. Звідки б вона не виходила... Оскільки зло чи правопорушення, які вчиняються тим, хто захищається, є в сутності здійснення права, усвідомлюваного кожним, ... то воно не може бути поставлено у вину, а становить навіть право доведеного до стану необхідної оборони” [6, с. 45]. Із цією точкою зору не можна погодитися, оскільки право на захист – справді одне з невід’ємних, природних прав людини, оскільки воно має в основі притаманні будь-якій живій істоті інстинкти: самозбереження, батьківські, власності, стадності (збереження виду). Невипадково воно реалізується найчастіше під час посягання на того, хто обороняється, а також під час посягання на особу, права і свободи третіх осіб, його родичів чи знайомих.

Вчинення оборонних дій при посяганні на права й інтереси суспільства і держави також має в основі суб’єктивне право, оскільки кожна конкретна людина, яка передала суспільству і державі частину належних їй прав і свобод, і в цьому випадку має право на їх дотримання всіма іншими людьми. Але оскільки реалізація особою належних їй прав не повинна порушувати права інших осіб, законодавець, виходячи з особистих уявлень про справедливість, необхідності здійснення цього права у визначених соціально-економічних умовах, а також інших факторів, обмежує можливість його практичної реалізації шляхом вказівки на ряд ознак, яким повинні відповідати дії того, хто обороняється, щоб не бути злочинними, а також шляхом введення поняття перевищення меж необхідної оборони. Слід зазначити, що, розглядаючи право на необхідну оборону як природне невід’ємне право кожного, не зовсім коректно говорити про його соціально-правове призначення. Мова повинна йти про соціально-правове призначення тих нормативних установок, які забезпечують реалізацію цього права.

У кримінально-правовій літературі неодноразово висловлювалися думки, що необхідна оборона – є як найактивнішим засобом боротьби із суспільно небезпечними діями, так і ефективним засобом їх попередження, а також виховання людей у дусі нетерпимості до антисуспільних вчинків і злочинів, і формує в них свідомість громадського обов’язку і високі моральні якості [7, с. 250]. Отже, зазначалося, що необхідна оборона спрямована на підвищення соціально-правової активності громадян у спробі боротьби зі злочинністю і захисту державних, суспільних і особистих інтересів від небезпеки, яка їм загрожує.

Відмінності у вирішенні цього питання пов’язані із засобами підвищення цієї активності. Одні вчені (Алікперов, Звєгоровський) вважають, що дії, які вчиняються у стані необхідної оборони, є незлочинними. На думку прихильників позитивної юридичної відповідальності, діяльність громадян по боротьбі із злочинністю активізується шляхом виключення кримінально-правового обтяжування, що по суті, є заохоченням. Із твердженням, що норма про необхідну оборону має заохочувальний характер, не можна погодитися. Заохочення в кримінальному праві справді виражається в усуненні чи пом’якшенні кримінально-правового обтяжування (чи кримінальної відповідальності), які виникають у зв’язку з учиненням злочину. Не є злочинними дії, які вчиняються при відсічі та припиненні суспільно небезпечного посягання, не тягнуть за собою будь-яких кримінально-правових наслідків: ні позитивних, ні негативних, оскільки суб’єкт залишається у тому ж правовому становищі, що й до їх вчинення. До того ж, кримінальне заохочення застосовується лише до тих осіб, які є суб’єктами охоронюваних кримінальних правовідносин. Ю.В. Баулін, Ю.В. Голік

вважають, що заохочується у кримінально-правовому сенсі лише та суспільно-корисна поведінка, яка не є посткримінальною. Відповідно до цього норма ст. 36 КК України про необхідну оборону заохочує соціально-правову активність громадян.

Загальновизнано, що охоронюваними кримінальними правовідносинами є особлива юридична форма фактичних, негативних, конфліктних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину. Дії, які реалізуються в рамках таких відносин, самі по собі є антисоціальною поведінкою. Припинення громадянами суспільно небезпечних, частіше за все злочинних, посягань – це діяльність суспільно корисна, соціально схвалювана і правом, і мораллю, яка повністю відповідає виконанню конституційних прав і обов'язків. Відповідно, у стані необхідної оборони при незлочинному заподіянні шкоди тому, хто посягає, не можуть виникати охоронювані правовідносини, у межах яких реалізується кримінальна відповідальність. Тому, у цьому випадку, мова йде не про кримінально-правове заохочення, а про заохочення соціально-правової активності громадян.

Право на необхідну оборону є природним правом кожної людини, яке базується на інстинктах самозбереження, власності, альтруїзму, тому регламентація необхідної оборони повинна бути спрямована на створення гарантій безперешкодної реалізації цього права; це право реалізується людиною об'єктивно, безпосередньо, і задовольняє потреби у самозахисті та безпечних умовах існування. Такі гарантії можуть бути утворені передусім шляхом деталізації у кримінальному законодавстві права на захист, які закріплені у ст.ст. 27 та 55 Конституції України.

Список використаних джерел

1. Огурцов Н.А. Дискуссионные вопросы уголовно-правовой квалификации деяний, совершенных в состоянии необходимой обороны / Н.А. Огурцов, В.В. Меркурьев. – Рязань, 1997. – С. 57-80. – (В кн. Проблемы уголовной ответственности и наказания.).
2. Якубович М.И. Учение о необходимой обороне в советском уголовном праве / Якубович М.И. – М., 1967. – 97 с.
3. Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния / Баулин Ю.В. – Харьков, 1991. – 360 с.
4. Архів Ленінського районного суду Чернівецької області за 2005 р. – № 1-56.
5. Костенко О. Соціальний натуралізм – світогляд майбутнього / А.Н. Костенко // Вісник Національної Академії Наук України. – 2006. – № 10. – С.33-38.
6. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права (Часть Общая) / Кистяковский А.Ф. – 1882. – 413 с.
7. Александров Ю.В. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Александров Ю.В., Антипов В.І, Володько М.В. – К. : Правові джерела, 2002. – 432 с.

Коваль М.В.

к.ю.н., професор адміністративного права і процесу та митної безпеки факультету підготовки та перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, Університету ДФС України

Ковбас І.В.

к.ю.н., доцент кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Людський фактор в триаді соціуму: суспільство, держава та право

XXI століття, в яке вступила земна цивілізація, продовжує пошуки науковцями людства відповіді на одвічне питання як створилась «ноосфера» та «біосфера» та яким чином в ній з'явилась «людина». Це питання є предметом дослідження як різних наук, та вироблення різних підходів до обґрунтування їх походжень. Осторонь цього процесу не стоїть і правнича наука.

Соціально-економічний розвиток в наш час потребує послідовного і ефективного правового регулювання суспільного життя та формування людини, якій були б притаманні нове бачення світу, поглиблене філософське сприйняття його, збереженням, засвоєнням та подальшим розвитком тисячолітньої культурно-правової спадщини. Основними надбаннями, на базі яких відбувається формування не тільки нашої держави, а інших держав як європейського, так і других континентів, є усвідомлення цінності людини, повага до її честі і гідності, гарантуванні, охорони та захисту її прав, свобод та законних інтересів, визначення її обов'язків. Це потребує виваженого співвідношення природного і соціально напрацьованого та духовного.

Розглядаючи сутність людини та її буття в XXI столітті ряд вітчизняних науковців, перш за все звертають увагу на генезу становлення людини на її природничому рівні та опрацьовують складність взаємовідносин людини з природою, а також обґрунтовують дуальність людської сутності. На протязі багатоміліонного природно-історичного розвитку сучасна людина пройшла складні та багатоступеневі етапи в своєму становленні, в своєму формуванні та в своїй історії. Досліджуючи процес відокремлення людини від природного світу науковці доходять висновку, що людина здібна до самозабезпечення та до використання особливого різнобарвного характеру праці, яка трансформуючись в різні форми, і яка досі є основним механізмом реалізації людської діяльності.

Людина є невід'ємна частина природи, вона є наслідком світового природничого процесу, результатом якого є прояв життя в різних його формах, і людство в свою чергу, є формою цього життя разом з тваринним і рослинним світом. Підкреслюючи взаємини людини з природою, варто звернути увагу на спроможність людини до праці, яка саме й свідчить про її одночасну єдність з природою, та водночас же показує на певну автономність людини від природи. Будучи дитям природи, людина одночасна є творцем опанування природних

надбань, уміючим створювати матеріальні і нематеріальні цінності для задоволення своїх потреб і інтересів [1].

Розглядаючи це питання представник філософсько-правової науки С. Сливка зазначає, що «...Людина у Всесвіті є унікальним створінням, космічним явищем, що почало існувати багато мільярдів років після всіх живих істот на Землі. Можна припустити: якщо рослинний і тваринний світ підпорядкований природним законам, законам Всесвіту, тобто розвиваються, згідно з законами Природи, то Людина як «особлива тварина» (не беручи до уваги її розум, мовлення, свідоме волевиявлення тощо) також функціонально залежить від Всесвіту. Функціональна залежність, на думку вказаного науковця, – це правове поняття, пов'язане з поняттям «вплив», «взаємовплив», тобто з «дією», «діянням»[2, с. 21].

Слід зазначити, що сутність людини як суб'єкта філософського та наукового аналізу не є чимось сталим, встановленим, тобто раз і назавжди даним. На протязі кожного етапу розвитку людської спільноти вона набуває нових форм і нових підходів до світосприйняття природного навколишнього середовища та суспільного буття, а також самої себе, про що свідчить рух пізнання від сутності першого порядку до сутності другого, третього та наступних порядків, як зазначають науковці. Тому мабуть можливим є такий варіант розгляду феномену людини та її сутності, зокрема в тих ракурсах які вони пропонують, зокрема це:

- *по-перше*, людина є живою біологічною істотою, який притаманний особливий тип тілесної організації, тобто *природна сутність людини - це сутність першого порядку*);

- *по-друге*, людина є там, де є її *діяльність* – це *сутність другого порядку*;

- *по-третьє*, людська діяльність здійснюється у системі *суспільних відносин - це сутність третього порядку*, тобто йдеться про суспільність людини;

- *по-четверте*, людська діяльність (праця) є усвідомленим процесом перетворення природи, суспільства і самої людини - *сутність четвертого порядку*;

- *по-п'яте*, людина є *істотою духовною*, їй притаманна *душа*. Таким чином душа людини - це сутність найглибшого порядку [3, с. 32-33].

Людина є істотою, що акумулює в собі: і розум, і культуру, і мораль, і організацію взаємовідносин між собою, і формування по створенню політично – організованого, керованого та цивілізованого об'єднання людей яке отримало поняття «суспільств». Людина зосереджує у собі увесь спектр суспільних відносин, і таким чином реалізує свою соціальну сутність. В людині реалізується єдність, тотожність суб'єкта і об'єкта.

Людина – це біофізіопсихосоціальний феномен. Цілісне формування людини пов'язане з її природними задатками, соціальним середовищем і внутрішнім «Я» (потребам, устремліннями, інтересами, волею тощо).

Зазначене дає змогу надати загальне визначення такому феномену яким є **Людина – це душевнооформлене природно-соціальне створіння.** До основних ознак людини можна віднести особливий *тип тілесної організації, наявність душі, свідомість, суспільність, діяльність.* Отже, поняття «Людина» є родовим поняттям, що відображають загальні риси, тобто риси притаманні людському роду: а це природні задатки Людини, без яких вона не є живою істотою на Землі, зокрема це її біологічні, фізіологічні, психічні та інші природні задатки, та задатки соціального характеру, зокрема *спілкування, суспільність, діяльність направлену на забезпечення потреб та інтересів і т.д.*

Краєвугловим каменем у вченні про феномен Людини на Землі є питання яким чином, і з якою місією Людина з'явилась у «біосфері» нашої планети, та як її появу обґрунтовують сучасники «ноосфери».

Слід зазначити, що людина як природне (біологічне) створіння проявляє себе, тобто «олюднює» своє існування в спілкуванні з такими ж «індивідуумами» з якими вона є сама, знаходячись в оточенні собі подібних.

Зазначене середовище є **соціум** – тобто системою суспільного співжиття людей. Соціум походить від латинського слова «*socium*», що означає загальне в філософському визначенні людської спільноти певного типу, наприклад рід, плем'я, нація тощо [4, с. 637].

Поняття «соціум» досить не однозначне у підходах вчених до його трактування. **Соціум в розумінні науковців** - це є не що інше як людське буття, обумовлене діяльністю і спілкуванням, це система суспільного співжиття людей, під час якого постійно формується людина та її духовність.

Соціум є соціалізованим суспільством, конкретно-історичною формою створеного особистостями об'єднання. Воно виникає внаслідок трансформації суспільства в певну форму свого соціального існування.

У центрі суспільного формування завжди присутня людина. Без неї суспільство не існує. Які б матеріальні цінності не були накопили люди, а це наприклад, будівлі, знаряддя праці тощо, воно все рівно вмирають після того, як його залишили люди.

Соціальність-це реальність відносин, створених людьми (особистостями) в їх оточенні, в їх комунікативності і на самий кінець в їх формуванні яким є **соціуму**. Компонентами соціума є: особистості, колективи, сім'ї, соціальні групи та інші його складові. Соціальні відносини, що існують як зв'язки та взаємодії між елементами соціуму завжди присутні в соціуми.

У процесі розвитку своєї обцинності люди прагнуть вести суспільство до розквіту, створюючи нові соціальні відносини, використовуючи для цього таке формалізоване соціальне формування яким є держава, та застосовуючи при цьому зачатки духовності, які отримало людства в процесі своєї соціалізації, іншими словами «олюднення» біологічного формування яким є людина при вході її в соціальній простір.

В свій час давньогрецький філософ, учений-енциклопедист Аристотель (384-322 д. е.) зазначав, що істота, яка не здатна вступати до спілкування, є або тварина, або бог[5, с. 9, 27-28].

Досліджуючи питання пов'язані з феноменом людини в навколишньому Світі слід, на нашу думку, стати на позицію Р. Стефанчук, який у своєму монографічному дослідженні «Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту)» у його підрозділі «Людина як первинна, загальна, основоположна, системоутворююча категорія та вища соціальна цінність» обґрунтовує постулат про те, що в основі (підґрунті) таких явищ соціума як «суспільство», «держава» та «право» основоположним системоутворюючим суб'єктом їх створення та функціонування є її величність Людина[6, с. 20].

Людина яка на протязі свого цивілізованого розвитку з позиції самозабезпечення та самозбереження створила вказані соціальні формування і явища якими в часи сьогодення є «суспільство», «державу» та «право» прагне їх модернізувати та пристосувати для свого використання в життєдіяльності особистості, суспільства, держави та права

Обґрунтовуючи викладене, слід зазначити, що існує діалектичний зв'язок між людиною і суспільством: людина – це мікросуспільство, тобто прояв суспільства на макрорівні, а суспільство – «це сама людина в її відносинах з самими подібними». Сутність людини можна визначити як соціально-діяльнісну. Поза соціальними відносинами людина не може стати людиною.

Людина – це не лише сутність, у своєму реальному прояві вона проявляється в існуванні майбутньої людини. Існування індивіда – завжди індивідуально. **Людина – це біофізіопсихосоціальний феномен.** Цілісне формування людини пов'язане з як природними задатками що є соціальним середовищем, так і внутрішнім «Я». Зокрема це є забезпеченням потреб і інтересів людини та громадянина, їх прав і свобод, реалізації її волевиявленням і тоді.

Науковці наступним чином окреслюють ознаки завдяки яким слід характеризувати суспільство, це: *по – перше*, - це люди, а людина-це духовно визначена **біофізіопсихосоціальне створіння природи і соціума**; *по-друге* - це різні люди, які в суспільстві мають як індивіди низку саме її притаманних рис, а також потреб та інтересів; *по-третьє*, - це явище самодостатності людини, що знаходить свій вияв: а) у прояві шкодо участі і у постійному, безперервному відтворенні людського роду, б) у створенні умов, поза якими людина жити не може, в) у виробленні ідей та ідеалів, за якими людина живе чи прагне жити; *по-четверте*, - це суспільність людей які є такими що є різними, тому що однакових людей не може бути; *по-п'яте*-це відносини між людьми, тобто їх суспільні зв'язки[3, с. 187-188].

Таким чином суспільство – це її (людини) природно-духовне середовище буття, її існування в предметно-соціальному середовищі[3, с. 187-189].

Обґрунтовуючи поняття держави з позиції її людяності слід зазначити, що Платон зазначав, що держава-це людина великих розмірів. Згідно його підходу людина будує державу за власними мірками, але передусім людина створює в середині себе такі умови, які передбачають впорядковану державу з певною гармонічною єдністю [2, с. 41-42].

Держава як механізм, за допомогою якої організовується життя суспільства, виникає на певному етапі розвитку людства. Найкориснішим у сучасній науковій думці є тлумачення держави як формування, що забезпечує організоване життя індивіда в загальній сукупності особистостей, як механізму регулювання відносин між суспільством (населенням) та публічною владою. В багатьох соціально-філософських трактуваннях держава визначається як організуюча основа суспільного життя, джерело і гарант права та законності в суспільстві.

З позиції людського підходу до фактору впливу людини на формування і функціонування держави потрібно враховувати, що держава в даний час є головним інститутом політичної системи суспільства, який здійснює організацію управління і контролю за спільною діяльністю людини та відносинами між соціальними групами, прошарками, класами, асоціаціями тощо, а також окремими індивідами в межах політико-організованого об'єднання людей [5, с. 209].

Певні розбіжності в трактуванні поняття «держава» були, є і будуть. Вони зумовлені тривалим історичним розвитком цього феномену людського буття, її регіонально-специфічними особливостями і тенденціями пов'язаними з виникненням, існуванням та розвитком різноманітних державних утворень, тому абстрагуючись від конкретно-історичного різноманіття форм і функцій держави, можна дати їй таке узагальнююче визначення, що це основний інститут політичної системи суспільства, якій здійснює організацію, управління та

контроль за спільною діяльністю і відносинами між соціальними групами, класами, асоціаціями та окремими індивідами.

Будучи породженням суспільства, для більш глибокого та детальнішого розуміння сутності держави слід відмітити, що державі притаманні основні характерні ознаки, що вирізняють її з-поміж інших інститутів суспільства, зокрема це те що тільки держава здійснює:

1) організацію влади за територіальним принципом, тобто тільки вона має наявність певну територію, кордони, що фіксують межі держави, а також її юрисдикцію (правові повноваження), які поширюється на всіх, хто проживає на цій території;

2) поділ населення за ознаками території проживання, її громадянином може бути лиш той, хто безпосередньо або опосередковано пов'язаний з її територією (народився чи тривалий час проживає на ній і працює), і навіть не будучи громадянином, кожен, хто перебуває на території держави повинен виконувати її приписи та розпорядження;

3) публічну владу за допомогою особливого розряду осіб, які зайняті винятково управлінням суспільством та охороною встановлених у ньому порядків (наявність держаних чиновників);

4) представлення публічної влади, яка не завжди виражає інтереси усієї маси населення, при цьому видає інтереси панівних верств за загальнонародні;

5) внутрішню і зовнішню політику від імені всього суспільства, беручи на себе повноваження про захист загального інтересу;

6) монопольне право на легальний примусовий вплив та застосування сили щодо населення в межах своєї території, забороняючи при цьому застосування цього іншими інституціями чи індивідами;

7) виключне право на видання законів та впровадження правових норм обов'язкових для всього населення;

8) формування особливої системи органів, установ, яким надано право застосовувати примус по відношенню до населення з метою спонукання його до виконання розпоряджень державної влади (армія, поліція, суд, тюрми, прокуратура, служба безпеки податкова служба і тип.);

9) виключне право на встановлення та збирання податків і зборів з населення необхідних для формування державного бюджету, утримання державного апарату, здійснення функцій державної влади в різних сферах (економічній, соціальній, військовій, освітній, культурній і тип.);

10) суверенітету, тобто верховенства державної влади в межах її території, незалежність від будь-якої іншої (сімейної, партійної і т.п.) всередині країни та самостійність у міжнародних відносинах, проведенні зовнішньої політики [5, с. 209-210].

Позитивне право, як породження соціального буття, виникає разом з виникненням держави, їй притаманне, воно є невід'ємною складовою неї і не може як інституція функціонувати без неї, тобто держави. Право, як і держава, виникли завдяки необхідності управляти соціальними процесами. Юридичне право встановлюється чи санкціонується державою. Воно виникає лише разом з виникненням держави, тому закономірності його виникнення такі ж як і держави. Юридичне право - це передбачені та задекларовані державою правила поведінки суб'єктів суспільних відносин, що відображають атрибути, які притаманні тільки соціумові, тобто це може бути розуміння правди, справедливості, добра і т.д.

Юридичне право виникає внаслідок: а) переростання мононорм (первісних звичаїв, традицій, моралі) в державно зафіксовані правила поведінки, що формалізовані у правових приписах; б) правотворчої діяльності легітимізованих компетентних державних органів чи посадових, службових осіб; в) перетворення рішень судових органів щодо конкретних справ у загальнообов'язковий правовий припис, що повинен обов'язково використовуватись при вирішенні аналогічних випадків. Таким чином слід відмітити, що юридичне право, сформувавшись разом зі створенням держави, є явищем культури і цивілізації, оскільки несе в собі інформацію про минулі і нині існуючі суспільні відносини між людьми на різних етапах розвитку політичної організації суспільства. Отже слід зазначити, що держава та право в процесі свого виникнення та розвитку мають як свої відмінні одні від одного причини, умови, форми і шляхи так і спільні. Вони, тобто держава і право, виникають внаслідок розвитку суспільства яке невинно йде до формування у ньому цивілізованих відносин між людьми та створеними ними публічними інституціями необхідними для здійснення керованості суспільними процесами.

Досліджуючи такі соціальні явища як суспільство, державу, право з позиції антропогенезу необхідно відмітити, що процес історико-еволюційного формування фізичного типу людини як живої істоти біосфери та ноосфери, її початковий розвиток, трудова діяльність, мова, а також її соціальне життя у суспільстві базується на антропоцентризмі, який сповідує, що людини є центром світобудови, її вищою цінністю та метою і всі надбання створені людиною на землі підпорядковані забезпеченню її потребам і інтересам необхідним для існування людини в оточуємому її природному і соціальному середовищах.

Список використаних джерел

1. Филипповский Виталий. Сутність людини та її місце в сучасному світі. [Електронний ресурс]. Філософія. 26 грудня 2009 рік. Режим доступу <http://h.ua/story/246400/>
2. Слівка С. С. Філософія права. Навчальний посібник / Степан Степанович Сливка. – Львів ЛьвДУВС, 2010. – 264 с.
3. Людина і світ; Підруч. / Л.В. Губерський, В.Г. Кремень, А.О. Приятельчук та інші; Голов.ред. Л.В. Губерський. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Тов. «Знання», КОО, 2001. – 349.
4. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006.-789 с.
5. Вілков В. Ю., Салтовський О. І. Людина і світ: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 352 с.
6. Стефанчук РО. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) Монографія / Відпов. ред. Я.М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008.-626 с.

Козмуляк К.А.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

***Право громадськості на участь у стратегічній екологічній оцінці:
проблеми реалізації***

Право громадськості на участь у вирішенні питань, що стосуються довкілля, закріплене рядом нормативних актів, як на міжнародному, так і на національному рівні. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (далі – Орхуська конвенція), врегульовуючи питання участі громадськості у прийнятті рішень з такого типу питань, визначає, що держави-учасниці повинні забезпечити участь громадськості на ранньому етапі, коли є можливості для розгляду різних варіантів і коли участь громадськості може бути найефективнішою. Відповідно до ст. 7 названої конвенції, держави мають передбачити у національному законодавстві положення стосовно участі громадськості на принципах прозорості та справедливості в процесі підготовки планів і програм, пов'язаних з навколишнім середовищем. Близькі за змістом норми містяться й у Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі – Конвенція ЕСПО) та Протоколі про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі – Протокол про СЕО).

З метою імплементації норм наведених вище актів у національне законодавство 12 жовтня 2018 року був уведений в дію Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (далі – Закон про СЕО). Відповідно до нього СЕО повинна проводитись щодо документів державного планування (далі – ДДП), які стосуються сільського, лісового та рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою (схеми) та виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності (або які містять види діяльності та об'єкти), щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки, зважаючи на ймовірні наслідки для територій та об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі, крім тих, що стосуються створення або розширення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

В межах СЕО громадськості надано право висловлювати свої пропозиції і зауваження на етапі обговорення заяви про визначення обсягу СЕО, під час обговорення проекту ДДП і звіту про СЕО. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення в частині забезпечення участі громадськості в обговоренні проектів ДДП, у цій сфері все ще наявний ряд недоліків та моментів, які потребують додаткового врегулювання.

Перше, на що, на нашу думку, варто звернути увагу – це поняття громадськості, яке міститься у Законі про СЕО. Фактично, відбулось його звуження порівняно з міжнародними актами. Так, відповідно до Орхуської конвенції, Конвенції ЕСПО, Протоколу про СЕО громадськість розуміється як одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які

діють згідно з національним законодавством або практикою. Названий же закон значно обмежив громадськість за територіальним принципом, визначивши її як одну чи більше фізичних або юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, зареєстровані на території, на яку поширюється дія документа стратегічного планування. На цю проблему звернуло увагу й Мінприроди. У Методичних рекомендаціях із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування наголошено, що для цілей СЕО слід використовувати визначення громадськості, яке міститься у Протоколі про СЕО [1]. Наступним і дуже важливим моментом видається сам процес залучення громадськості до участі в обговоренні проектів ДДП, адже Закон про СЕО містить лише мінімальні вимоги в цій сфері. Зокрема, на замовника (орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який є відповідальним за розроблення ДДП) покладено обов'язок оприлюднити на своєму офіційному веб-сайті заяву про визначення обсягу СЕО, проект ДДП та звіт про СЕО, а також опублікувати повідомлення про це у друкованих ЗМІ. Водночас, вважаємо, що ці заходи не завжди здатні забезпечити ефективне інформування громадськості та залучення її до обговорення. З метою належної реалізації відповідних положень закону, на нашу думку, необхідно звернути увагу на такі моменти.

Перш за все, слід визначити коло осіб, на права та інтереси яких може вплинути ДДП. Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування пропонують наступний початковий перелік заінтересованих сторін: 1) органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які можуть бути зацікавлені в реалізації проекту ДДП; 2) місцеве населення, яке може бути зачеплене екологічними і соціальними наслідками реалізації проекту ДДП; 3) бізнес організації, що проявляють інтерес до розвитку території або сфери, яку зачіпає проект ДДП; 4) громадські, наукові, культурні, освітні, релігійні організації та установи, лідери та активісти різних груп і рухів, які можуть внести вклад в реалізацію проекту ДДП та заінтересовані в обговоренні її екологічних та соціальних аспектів [1]. При цьому, слід брати до уваги й ряд суб'єктивних факторів, які впливають на участь громадськості в процедурі СЕО. Зокрема, деякі члени суспільства можуть мати бажання, але не мати можливості брати участь в обговоренні (наприклад, групи з обмеженими можливостями участі: особи похилого віку, особи з фізичними вадами тощо). Інші можуть мати можливість, але не мати бажання брати участь (наприклад, особи, які мають негативний досвід, не мають часу або ті, які вважають, що участь не принесе їм користі). Не меншу роль відіграють і групи осіб, які потенційно можуть перешкоджати процесу прийняття рішень, наприклад, сильні лобістські групи або ті, які можуть чинити тиск на уповноважені органи [2]. Наступною умовою належного проведення СЕО вважаємо безпосередньо донесення інформації до зацікавленої громадськості. Тут, на наше переконання, визначальну роль відіграє замовник, адже Закон про СЕО вказує, що саме замовник визначає у яких друкованих ЗМІ буде розміщено повідомлення про оприлюднення проекту ДДП та звіту про СЕО. В літературі та аналітичних оглядах звертають увагу на те, що інформування, яке дійсно має на меті залучення широких верств населення до обговорення проекту, має виходити за межі способів, визначених законом. Воно повинно включати широку інформаційну кампанію в соціальних мережах, залучення журналістів до висвітлення теми на радіо та телебаченні. У невеликих населених пунктах повідомлення про оприлюднення проекту ДДП та звіту про СЕО, процедуру громадського обговорення рекомендують розміщувати у і

громадських місцях (магазинах, на зупинках транспорту тощо).

Ще одним недоліком чинного законодавства вважаємо відсутність нормативно визначених критеріїв врахування або аргументації підстав відхилення пропозицій і зауважень громадськості, наданих в процесі СЕО. Законом визначено лише, що за результатами проведених громадських обговорень замовник готує довідку про громадське обговорення, в якій підсумовує отримані зауваження і пропозиції та зазначає, яким чином у ДДП та звіті про СЕО враховані зауваження і пропозиції громадськості або обґрунтовує їх відхилення.

Способами потенційного захисту прав громадськості порушених в процесі СЕО, на нашу думку, могли би стати оскарження рішень, дій чи бездіяльності учасників в процесі СЕО та притягнення до юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства про СЕО. Проте, закон про СЕО, на відміну від Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» не містить жодної згадки про такі механізми. Відповідні склади правопорушень відсутні й у Кодексі України про адміністративні правопорушення та Кримінальному кодексі України. Відтак, сьогодні громадськість фактично позбавлена важелів впливу на ситуацію, як у випадку неналежного повідомлення про СЕО, так і у випадку необґрунтованого відхилення її пропозицій і зауважень.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування: наказ Мінприроди від 10 серпня 2018 р. № 296. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2018/nakaz_296.pdf
2. Рекомендации о надлежащей практике участия общественности в стратегической экологической оценке. Европейская Экономическая Комиссия. URL: https://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/env/eia/Publications/2016/Good_Practice_Recommendations_on_Public_Participation_in_Strategic_Environmental_Assessment/1514366_R_we

Нестеренко Л.Б.

асистент кафедри публічного права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

***Правовий статус нотаріуса
як суб'єкта державної реєстрації прав***

Україна як правова держава з особливою увагою ставиться до укладення угод з об'єктами нерухомості та намагається всебічно сприяти дотриманню прав особи при реалізації прав пов'язаних з нерухомим майном. У нашій країні, як і в багатьох країнах світу (Німеччині, Австрії, Швейцарії, Естонії, Латвії, Австралії, Канаді та ін.) введено інститут державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що покликаний здійснювати державне регулювання приватноправових відносин у сфері обігу нерухомого майна, забезпечувати охорону та захист прав і законних інтересів власників, користувачів нерухомого майна шляхом створення додаткових для них гарантій [11, С. 157]. Публічно-приватна природа державної реєстрації прав привертає увагу багатьох дослідників науковців та практиків. Метою нашого дослідження є здійснити аналіз правового статусу нотаріуса у ході

реалізації ним своїх повноважень при здійсненні державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень за законодавством України.

До 1 січня 2013 року суб'єктами державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень виступали Бюро технічної інвентаризації (БТІ) - стосовно нерухомого майна відмінного від земельної ділянки, та органи земельних ресурсів - стосовно прав на земельні ділянки, які реалізовували свої повноваження у межах визначених адміністративно-територіальних одиниць. Це було досить незручно для громадян зокрема при укладенні цивільно-правових угод, набутті на їх підставі речових прав на нерухоме майно та оформленні останніх. Часто громадяни, після отримання правовстановлюючих документів на майно, наприклад, свідоцтв про право власності на нерухоме майно отриманих в порядку приватизації чи угод купівлі-продажу, що були посвідчені нотаріусом, не реєстрували дані документи в БТІ. Наслідком такого неналежного оформлення прав на нерухоме майно було не виникнення у осіб права власності.

Тривалий час реформа державної реєстрації відкладалася на невизначений термін. Проводилися консультації з представниками БТІ, нотаріату, досліджувалася готовність нової бази Державного реєстру прав, перевірялася наявність практичних знань нотаріусів щодо порядку внесення даних і ведення нового Державного реєстру прав. Значні перепони у реформуванні системи реєстрації виникли у зв'язку з неузгодженістю питань щодо компетенції, повноважень та завдань органів державної реєстрації прав.

Тим не менше, з 1 січня 2013 року відбулися кардинальні зміни в практиці реєстраційної діяльності. З цього часу почала діяти нова система реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, відповідно до якої здійснення останньої було покладено на Державну реєстраційну службу, що підпорядковувалася та координувалася Міністерством юстиції та окремими повноваженнями в сфері державної реєстрації були наділені нотаріуси.

Вдосконалення механізму державної реєстрації відчували не тільки фізичні чи юридичні особи, а й компетентні органи, що мали відношення до даної процедури реєстрації. Передаючи право такої реєстрації за нотаріально посвідченими правочинами та виданими свідоцтвами про право на спадщину, предметом яких є нерухоме майно, до компетенції нотаріату, законодавець, турбувався про те, щоб сама адміністративна послуга, якою фактично є державна реєстрація, була більш якісною та гарантованою з юридичної точки зору [7]. Наслідком проведених змін стало значно швидше здійснення процедури, оскільки відомості до Державного реєстру речових прав вносилися нотаріусом в день здійснення нотаріальної дії. Також це був крок у напрямку забезпечення функціонування демократичної процедури державної реєстрації за принципом «єдиного вікна».

Відповідно до законодавства, чинного на той час [1; 3; 4], нотаріусів було визначено як спеціальних суб'єктів у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Таке формулювання, на думку С.В.Нечипорук, обумовлювало можливість класифікувати систему суб'єктів у сфері державної реєстрації речових прав на загальних (державних реєстраторів Державної реєстраційної служби) та спеціальних (нотаріусів) [11, С. 157]. Відмінності їх правового статусу у цій сфері, можна було розглядати за колом повноважень та підставами їх реалізації.

Так, державні реєстратори Державної реєстраційної служби здійснювали державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень у наступних

випадках: щодо новостворених чи реконструйованих об'єктів нерухомого майна; щодо об'єктів незавершеного будівництва; на новосформовану земельну ділянку; у разі внесення нерухомого майна до статутного фонду юридичної особи; на підставі рішень органів влади, зокрема, на підставі рішення суду, органів прокуратури, податкових органів, органів місцевого самоврядування; якщо речові права на нерухоме майно, які виникли до 01.01.2013 р., не були зареєстровані відповідно до законодавства, яке діяло на час їх виникнення.

У свою чергу, нотаріуси як державні реєстратори виконували свої повноваження у таких випадках: проведення державної реєстрації речових прав перед вчиненням певної нотаріальної дії (укладання договорів купівлі-продажу, дарування, обміну тощо) відносно нерухомого майна зареєстровано до 1 січня 2013 року; проведення державної реєстрації речових прав в результаті вчинення ними нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва; проведення державної реєстрації припинення обтяження речових прав на нерухоме майно у результаті зняття нотаріусом заборони, у випадку її зняття цим нотаріусом; проведення державної реєстрації припинення обтяження нерухомого майна іпотекою що проводиться нотаріусом одночасно із зняттям заборони, накладеної під час посвідчення договору іпотеки [10].

Ще один критерій розрізнення статусу державних реєстраторів - підстави виконання повноважень. За цими підставами прийнято класифікувати державну реєстрацію речових прав на первинну та похідну, або вторинну. Первинною визнається державна реєстрація речових прав щодо новозбудованих об'єктів нерухомості, новостворених земельних ділянок тощо. Вторинною – реєстрація, яка здійснюється щодо речових прав на об'єкти нерухомого майна, які виникають, змінюються або припиняються внаслідок правочинів [9].

Отже, в період з 1 січня 2013 року нотаріуси здійснювали виключно «вторинну» державну реєстрацію речових прав і лише у випадку, коли ними вчиняються нотаріальні дії щодо правочинів з об'єктами нерухомого майна.

З 1 січня 2016 року набрав чинності Закон України від 26.11.2015 №834-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». З метою децентралізації та демонополізації адміністративних сервісів у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно суб'єктами державної реєстрації визначено виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси, а також юридичні особи публічного права за умови їх акредитації в установленому порядку. Органам юстиції у зазначених сферах державної реєстрації законодавець залишив лише функції моніторингу, контролю та підвищення кваліфікації.

Вищезгаданим же законом, пунктом 2 розділу 2 «Прикінцеві та перехідні положення» було встановлено, що з дня набрання ним чинності нотаріуси наділяються повноваженнями державних реєстраторів прав на нерухоме майно та можуть здійснювати державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень без вчинення нотаріальної дії щодо такого майна. Єдине обмеження щодо повноважень нотаріусів як державних реєстраторів існує в сфері зберігання паперових реєстраційних справ – це не їх обов'язок.

Особливістю правового статусу нотаріусів як державних реєстраторів є те, що відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію речових

прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», нотаріусам автоматично із набуттям статусу нотаріуса надаються повноваження щодо здійснення реєстраційних дій. Законами України не передбачено необхідності визначення професійної компетентності нотаріусів як державних реєстраторів, незалежно від того чи це приватний нотаріус чи державний. Саме тому, на думку нотаріальної спільноти, виданий Міністерством юстиції України наказ від 29.12.2018 № 4146/5, в абз. 6 п. 2 якого зазначено, що процедура підтвердження професійної компетентності (тестування) поширюється, в тому числі, на нотаріусів у випадку відновлення їм доступу до реєстрів, є незаконним та суперечить Конституції України та законам «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» і «Про нотаріат» [6].

Проте, на нашу думку, виходячи з проведеного аналізу, на сьогоднішній день, нотаріуси володіють повним комплексом повноважень державного реєстратора. Це підтверджується і судовою практикою, яка при визначенні підсудності спорів за участі нотаріусів-реєстраторів виходить з того, що якщо у справі спір про право відсутній, а дослідженню підлягають виключно владні, управлінські рішення та дії нотаріуса-держреєстратора, який у межах спірних правовідносин діє як суб'єкт владних повноважень, то спір є публічно-правовим та підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства [5; 8].

Діяльність нотаріусів в цій сфері, відповідно до законодавства підлягає моніторингу та контролю з боку органів Міністерства юстиції. Тому на них можуть поширюватися всі законні вимоги щодо підтвердження професійної компетентності. Поряд з цим, завданням органів Міністерства юстиції при застосуванні мір відповідальності та інших обмежувальних заходів до нотаріусів як державних реєстраторів прав та їх обтяжень є забезпечення та гарантування незалежності, непорушності реалізації правового статусу нотаріуса як уповноваженої державою фізичної особи, що здійснює нотаріальну діяльність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1.07.2004 №1952-IV (у редакції закону від 26.11.2015 №834-VIII). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
3. Закон України «Про нотаріат» від 2.09.1993 р. № 3425-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixl-Nro3jAhUVD2MBHfEIDJ8QFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fzakon.rada.gov.ua%2Fgo%2F3425-12&usg=AOvVaw3u998PKezv3FrOs393QM7v>
4. Постанова КМУ від 25 грудня 2015 р. № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п>

5. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 27.03.2018 р. по справі № 72978744 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/72978744/>
6. Впровадження додаткової сертифікації для нотаріусів суперечить законодавству та містить корупційні ризики. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://npu.org.ua/news/vprovadzhennya-dodatkovoi-sertifikacii-dlya-notariusiv-superechit-zakonodavstvu/>
7. Дьомкіна Г., Чижмарь К. Правовий статус нотаріуса у процесі державної реєстрації. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2012_9_3.pdf
8. До якої юрисдикції належать спори з державним реєстратором? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjOqdHWp43jAhUE1eAKHXj2AMYQFjAAegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Falibi.dp.ua%2F714-do-yakoji-yurisdiktsiji-nalezhat-spori-z-derzhavnim-reestratorom&usg=AOvVaw0zELZc9N8l7QrE80WX6xqD>
9. Кочергіна Н. Нова система реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-886/>
10. Мірошниченко А. Чим займається державна реєстраційна служба та нотаріуси // Інтернет-видання Полтавщина. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltava.pl.ua/news/20151/>
11. Нечипорук С.В. Повноваження нотаріуса як державного реєстратора // Часопис Київського університету права. – 2014. - № 3. – С. 157-160.

Міщенко І.В.

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія»

До питання про доцільність класифікації митних режимів

У науковій, а також навчальній літературі з митного права досить часто при розгляді питань інституту митного режиму можна натрапити на різноманітні класифікації митних режимів, передбачених Митним кодексом України (далі – МК України). Подібні класифікації супроводжуються коментарями щодо нагальної потреби їх здійснення як чи не єдиної запоруки правильного розуміння та систематизованого дослідження їх сутності та змісту. Так, приміром, на думку О.В. Чуприни, система класифікації митних режимів відіграє важливу роль у логічній структурі теоретичного дослідження митних режимів, спроби проведення якого не можна, на жаль, визнати цілком успішними [1, с. 133]. Навряд чи можна погодитися з наведеною точкою зору, оскільки інститут митного режиму є одним з найбільш досліджених у вітчизняному митному праві. Навпаки, через його «передослідженість» вчені намагаються винайти нові грані та аспекти для наукових розвідок, які, на жаль, не завжди мають прикладний характер, та зв'язок з практикою.

Класифікація митних режимів – один з прикладів, де вчені перестаралися і зосередили занадто багато уваги навколо питання, яке того не потребувало.

Термін класифікація походить від латинських слів *classis* – розряд, група, клас та *fasio* – роблю. Тлумачні словники визначають класифікацію як дію за значенням класифікувати, а також як систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями[2, с. 175]. Ключовим у наведеному визначенні є наявність спільних ознак у численних об'єктів класифікації, які дають змогу згуртувати їх та досліджувати окремо кожену групу.

Щодо митних режимів, то їх безкінечні класифікації видаються штучними та такими, що лише ускладнюють їх розуміння та дослідження. Законодавство чітко передбачає вичерпний перелік з чотирнадцяти митних режимів[3]. Всі вони слугують різним цілям та дозволяють задовольнити практично всі потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у переміщенні товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон з урахуванням їхніх можливостей. Іншими словами, маємо чотирнадцять варіантів переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, які покликані охопити всі можливі ситуації, що можуть мати місце (нехай суто теоретично) у зв'язку з їхнім переміщенням через митний кордон. Цим варіантам притаманні абсолютно різні мета переміщення, обсяг та порядок здійснюваних при цьому митних формальностей, порядок оподаткування, порядок користування товарами тощо. У різних країнах кількість митних режимів може варіюватися, однак підхід є схожим: максимальна різноманітність можливих варіантів переміщення товарів формалізовано у мінімально можливій кількості митних режимів.

Класифікація митних режимів, очевидно, має полягати в поділі цих чотирнадцяти режимів на кілька груп за певними, притаманними кільком режимам, спільними ознаками. У цьому зв'язку досить дивною видається думка О.В. Чуприни стосовно того, що головні характеристики, які «кваліфікують» той чи інший вид митного режиму: напрямок переміщення товару (ввезення, вивезення, транзит), країна походження, мета переміщення, правила використання, володіння й розпорядження цим товаром, термін дії режиму, можуть слугувати критеріями для класифікації митних режимів [1, с. 133]. Тобто автор пропонує за основу класифікації митних режимів брати те, що, власне, їх відрізняє один від одного, шукати спільні риси там, де їх в принципі не має бути, адже вони первісно були вигадані як максимально різні, не схожі між собою.

До прикладу, напрямок переміщення як критерій для класифікації, не витримує жодної критики. Напрямок, як відомо, два – ввезення в Україну та вивезення з України. Це впливає з п. 4 ч. 1 ст. 4 МК України. Транзит не є напрямком переміщення, як помилково вважає автор, тож не може бути віднесений до жодної групи режимів (ні до тих, які пов'язані з увезенням в Україну товарів, ні до тих, що пов'язані з їхнім вивезенням). Митний режим митного складу може застосовуватись як до товарів, що ввозяться на митну територію України, так і до товарів, що вивозяться з неї (наприклад, призначених до експорту), що так само виключає можливість його віднесення до однієї з цих груп.

Аналогічно, мета переміщення, яка є визначальним чинником при обранні митного режиму для конкретної зовнішньоекономічної операції, не може слугувати підставою для класифікації митних режимів, оскільки є унікальною для кожного з режимів. Якщо певну мету переміщення можна досягти за допомогою

кількох митних режимів, то виникає питання про доцільність їх виокремлення взагалі.

Однак не всі критерії для класифікації митних режимів «лежать на поверхні». Науковці все частіше вигадують нові й нові критерії, ніби змагаючись у їх витіюватості та складності. Так, Н.В.Осадча вважає, що з метою визначення значущості певних груп режимів та вдосконалення механізму їх реалізації доцільно вдосконалити існуючу систему класифікації та здійснювати її за такими групами: режими, які впливають на сальдо торговельного балансу; глобалізаційні; режими, використання яких обумовлено необхідністю розвитку національної економіки [4]. Що дасть науці чи практиці «визначення значущості тієї чи іншої групи режимів», авторка, на жаль, не пояснює. Це ж природно, що одні митні режими застосовуються частіше за інших (наприклад, імпорт, експорт), а деякі (відмова на користь державі, знищення та руйнування) – у виняткових випадках. Однак це ніяк не означає, що останні є незначущими, зайвими і мають бути виключені з МК України через незатребуваність. Крім того, не можна не помітити, що митні режими не можуть впливати на сальдо торговельного балансу, оскільки по суті є митно-правовими формами зовнішньоекономічних операцій, які, власне, і чинять вплив на економічні показники в державі.

Мельник М.В. в якості класифікаційного критерію розглядає державний інтерес у митній сфері й виокремлює основні (спрямовані на забезпечення фінансових інтересів держави від зовнішньоекономічної діяльності), преференційні (мета їх застосування полягає у стимуляції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності держави, розвитку національної промисловості, сприянні міжнародним торговельним, економічним відносинам та взаємовідносинам у гуманітарній сфері) та особливі (які не передбачені митним законодавством Європейського Союзу і за своєю суттю є або допоміжними і відрізняються процедурним характером, або такими, що визначають певні характерні ознаки товарів) [5, с. 52]. Як бачимо, третя група не підпадає під визначений автором критерій класифікації і включає за залишковим принципом все, що не підходить для перших двох.

Розглянуті приклади класифікацій митних режимів обрані випадково і не охоплюють всього розмаїття, яке представлено в літературі. Однак до кожної класифікації є питання, оскільки цей процес є занадто штучним та надуманим. Його можна порівняти з класифікацією різних видів фруктів (яблук, груш, слив тощо) – теоретично можна знайти певні схожі ознаки (форма, кількість кісточок, ступінь солодкості), згуртувати їх відповідно до цього в групи. Однак для чого це робити – не зрозуміло. Ні на смаки споживачів, ні на спосіб споживання, ні на його наслідки класифікація не вплине, так само, як і не вплине на результати наукових досліджень в галузі селекції, біології та інших наук.

Наведене вище не означає, що класифікація в принципі не потрібний прийом. Однак використовувати його слід стримано, виходячи з об'єктивного існування тих чи інших класифікаційних угруповань. Крім того, класифікація є незамінною у випадку неможливості дослідити кожну структурну одиницю об'єкта, явища тощо. Так, у цьому зв'язку можна навести приклад класифікацій правових норм, які або мають практичне значення (процесуальні й матеріальні), або ж дають змогу краще зрозуміти їх сутність через усвідомлення їх розмаїття і неможливість проаналізувати кожну норму окремо.

Кількість митних режимів визначена законодавством, аналіз кожного з них є не тільки можливим, а й необхідним для з'ясування їхньої сутності, проблем

реалізації, а також окреслення можливих перспектив розвитку. І саме це, а не штучні класифікації, може сприяти удосконаленню інституту митного режиму та його втілення у практичну площину.

Список використаних джерел

1. Чуприна О.В. Класифікація митних режимів у юридичній науці та законодавстві. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 133–138.
2. Словник української мови: в 11 томах / ред. кол.: І.К. Білодід (гол.) та ін. Том 4. К.: 1973. 840 с.
3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
4. Осадча Н.В. Митні режими та підходи до їх класифікації. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39765/16-Osadcha.pdf?sequence=1> (дата звернення 10.05.2019).
5. Мельник М.В. Інститут митних режимів в митному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2016. 251 с.

Остафійчук Л.

канд. юрид. наук, доцент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Судовий захист права особистої автономії людини

Принцип цінності особистої автономії людини застосовується в практиці Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), юрисдикція якого поширюється на всі держави-учасниці Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод (далі – Конвенція), до яких входить і Україна. Конвенція в статті 32 включає в компетенцію ЄСПЛ «всі питання, що стосуються тлумачення і застосування положень Конвенції». Таким чином, ЄСПЛ тлумачить і розвиває положення Конвенції з урахуванням конкретних обставин справи, що розглядається.

Положення Конвенції і тлумачення її положень є універсальними. Якщо ЄСПЛ визнав певні обставини порушенням Конвенції відносно однієї держави, то, відповідно до попередньої практики, ЄСПЛ здійснює аналогічне тлумачення Конвенції щодо подібних обставин, що виникли в іншій державі.

Практика, що склалася в рішеннях ЄСПЛ щодо України як держави-відповідача, є джерелом права як в Україні так і для інших держав-учасниць Конвенції. І навпаки, сформована в рішеннях ЄСПЛ практика щодо інших держав може бути таким же джерелом права для України. Висновки, сформовані у справах одних держав, поширюються самим ЄСПЛ на справи стосовно інших держав. Таким чином, рішення ЄСПЛ щодо тлумачення норм Конвенції, на практиці виявляються обов'язковими не тільки для держави, проти якої подано скаргу, а й для інших держав-учасниць Конвенції.

Нарівні з Конвенцією, судова практика ЄСПЛ є в Україні джерелом права, а згідно із ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України, суди зобов'язані застосовувати практику ЄСПЛ при прийнятті судових рішень.

Не заперечуючи важливості рішень ЄСПЛ для формування національної судової практики, в цій статті увагу також буде приділено доцільності використання практики ЄСПЛ при розгляді сімейних спорів на прикладі справ про розірвання шлюбу.

Зокрема, українські суди при розгляді сімейних спорів про розірвання шлюбу застосовують принцип особистої автономії в сім'ї, тлумачення якому надано в рішеннях ЄСПЛ у справах «Валліанатос і інші проти Греції» від 07.11.2013 року (заяви №№29381 / 09 і 32684 / 09) і «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (заява 56030/07) від 12 червня 2014 року. По даній категорії судових справ станом на 30.04.2019 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень налічується 1054 судові рішення.

Зокрема, судді посилаються на пункт 84 рішення ЄСПЛ у справі «Валліанатос і інші проти Греції», згідно якого: «Суд наголошує на принципах, встановлених у його практиці. Мета захисту родини у її традиційному сенсі є доволі абстрактною і для її реалізації може використовуватися широкий спектр конкретних заходів... Також, з огляду на те, що Конвенція є «живим» документом, який слід тлумачити у світлі умов сьогодення..., держава при виборі засобів, покликаних забезпечувати захист сім'ї та повагу до сімейного життя, як цього вимагає стаття 8, обов'язково має брати до уваги зміни, що відбуваються у суспільстві і у ставленні до соціальних питань, цивільного стану і міжособистісних стосунків, включаючи той факт, що не існує лише одного шляху чи лише одного вибору, коли йдеться про те, як вести сімейне або приватне життя» [5].

Зауважує, що судді абсолютно не проявили належної уваги тому факту, що постановою по справі «Валліанатос і інші проти Греції» (Vallianatos and Others v. Greece, скарги №№ 29381/09 і 32684/09), оприлюдненою 7 листопада 2013 р., Велика палата ЄСПЛ визнала 16 голосами суддів проти одного, що грецький закон, який передбачає можливість вступу в цивільні союзи тільки гетеросексуальних партнерів, є дискримінаційним по відношенню до одностатевих пар!

Крім цього, судді посилаються на пункт 126 рішення Європейського суду з прав людини по справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (заява 56030/07) від 12 червня 2014 року, згідно якого встановлено: «Що стосується права на приватне та сімейне життя, Суд наголошує на важливості для осіб мати можливість вільно приймати рішення з приводу того, як вести своє приватне та сімейне життя. У зв'язку з цим повторно наголошується, що відповідно до статті 8 також надається охорона прав на самореалізацію як у формі особистого розвитку..., так і з точки зору права на встановлення та розвиток відносин з іншими людьми та навколишнім світом, при цьому поняття особистої автономії є важливим принципом, що береться за основу при тлумаченні гарантій, які викладені в такому положенні» [4].

Як і в попередньому випадку, судді не звернули уваги, що суть скарги Фернандеса Мартінеса полягає в тому, що він не міг залишатися викладачем католицизму в результаті широкого розголосу його сімейної ситуації, і того факту, що він був членом Руху за необов'язковий целібат. Він стверджував, що розголос, якому була піддана його сім'я і його особисте становище як одруженого священика, стали причиною не продовження дії договору і це є несумісним з його правом на свободу думки і правом на свободу вираження поглядів, передбачених статтями 9 і 10 Конвенції.

Отже, в наведених вище прикладах, судами, напевно, без ознайомлення з повним текстом рішень ЄСПЛ, були використані цитати з рішень ЄСПЛ, які були сформульовані Судом по зовсім іншим обставинам.

Таке застосування практики ЄСПЛ, на нашу думку, – не припустимо, а використовувати судові прецеденти ЄСПЛ потрібно з урахуванням подібності предмета спору, обставин справи, фактів, якими учасники процесу обґрунтовують свої вимоги і заперечення.

ЄСПЛ у своїй практиці систематично оперує категорією особистої автономії як основоположною цінністю і принципом права. Н. Кауфман в дослідженні «Право на особисту автономію в практиці Європейського Суду з прав людини» відносить до таких категорій справ заяви про порушення ст. 8 Конвенції: про самостійне визначення способу завершення життя (хоча право на життя не розглядається як право на смерть, з огляду на позитивний обов'язок держави забезпечити право на життя і біоетичні принципи необхідності збереження життя); про самостійність в сексуальному житті, власної сексуальної орієнтації; про самостійне обрання між народженням і абортom; про самостійне обрання ідентичності, включаючи етнічне і гендерне [6]

Вивчаючи судові прецеденти, за твердженням Довідаса Віткаускаса, можна побачити, що концепція «приватного» життя належить сфері безпосередньої особистої автономії. Сюди відносяться аспекти фізичної та моральної недоторканності (19). Конвенція виходить за вузькі рамки гарантій життя, вільного від небажаної публічності. Вона забезпечує поле, в рамках якого кожен може вільно займатися розвитком своєї особистості. Сюди входить право на самоідентифікацію, а також право / можливість розвивати взаємини з іншими особами, в тому числі емоційні і сексуальні.

Виходячи з цієї концепції, ЄСПЛ постановив, що право на повагу до «приватного» життя включає фізичну і психологічну недоторканність людини. Гарантії статті 8 Конвенції, в першу чергу, покликані забезпечити розвиток особистості без втручання ззовні (20). Сексуальне життя будь-якої людини, безсумнівно, можна віднести до приватного життя (21).

Такий підхід ЄСПЛ нашою думкою, що «приватне» життя – не суворо окреслене захищене коло, а велика зона з доволі розмитими кордонами. Останні стають усе більш туманними в міру того, як приватне життя зближується із громадською діяльністю [2].

Так відбувається і в сімейному житті. Згідно із ст. 24 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається...».

Ця норма відповідає ст. 16 Загальної декларації прав людини, згідно з якою «чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання».

Відповідно до ст. 5 Протоколу №7 Конвенції, кожен з подружжя у відносинах між собою і в їхніх відносинах із своїми дітьми користується рівними правами і обов'язками цивільного характеру, що виникають зі вступом в шлюб, перебуванням в шлюбі і в разі його розірвання.

Шлюб – це сімейний, добровільний і рівноправний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану і

спрямований на створення сім'ї. Добровільність шлюбу – один з основних його принципів.

Принцип добровільності шлюбу діє не тільки на стадії реєстрації шлюбу. Добровільність шлюбу, тобто наявність вільної згоди, – це його довічна риса. Саме добровільністю шлюбу обумовлена можливість його розірвання.

Згідно зі ст. 51 Конституції України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Чинне законодавство України забороняє примус до шлюбу. Примус – значить домагатися певної поведінки від іншої особи за допомогою фізичного або психічного насильства.

Закріплені в законодавстві права дружини і чоловіка на повагу до своєї індивідуальності є засобом захисту психологічно слабшої сторони в шлюбі від психологічного диктату або навіть агресії іншої сторони. Ці права спонукають до толерантності, терпимості в шлюбі, направляють кожного з них на спокійне, інтелігентне залагодження колізій індивідуальних рис характеру, життєвих звичок.

Чи можна зберігати з партнером живі, емоційні, близькі стосунки і в той же час мати власні інтереси, бажання, особистий простір? Якщо разом добре, то ми намагаємося підлаштуватися під партнера (забуваючи про себе), ми боїмося його втратити. Залежність – це завжди несвобода. Тільки зберігаючи свободу у відносинах з близькою людиною, ми можемо любити по-справжньому. Іноді – домовлятися, як це роблять розумні люди, враховуючи інтереси, потреби, бажання один одного. Сенс шлюбу – в збагаченні особистого життя людини. Нерідко, криза в шлюбі виникає якраз через те, що люди, скоротивши всі зв'язки із зовнішнім світом до розміру своєї сім'ї, як би вичерпують один одного. В результаті виникають нудьга, невдоволення, претензії. Тому, якщо шлюб перешкоджає нашому особистому життю, то навіщо такий шлюб?

Розглядаючи окрему людину і вищі цілі її існування, Вільгельм Гумбольдт зазначав, що загальна користь союзів залежить від того, наскільки в них зберігаються і підтримуються самобутність (автономність) осіб, які вступили в цей союз, так і щирість самого союзу. Без щирого зближення один не в змозі зрозуміти іншого, індивідуальність необхідна для того, щоб, так би мовити, засвоїти зрозуміле і долучити його до своєї суті. Але як перше, так і останнє вимагають від осіб, які вступають в союз, не тільки сил, але також і відмінностей – не надто багато, тому що потрібно, щоб один міг зрозуміти іншого, не дуже мало, так як необхідно, щоб виникло деяке захоплення тим, чим володіє інший і бажання також засвоїти це собі [1, с. 14-15].

Підсумовуючи, відзначимо, що сім'я – найважливіший соціальний інститут, який у вузькому сенсі можна розглядати як певне благо для двох особистостей, які об'єдналися в союз для досягнення спільних інтересів. Традиційно, розуміння сім'ї зводиться до необхідності принесення в жертву своїх власних (індивідуальних) побажань, інтересів, можливостей і т. д. з метою досягнення поставлених сімейних цілей і таке єднання створює міцну сім'ю.

Але! Людина – істота соціальна і виявлятися її якості можуть тільки в суспільстві. Поза суспільством, безвідносно до зв'язків людини з іншими людьми, з суспільством в цілому взагалі не можна говорити про права або про свободи [3, с. 11].

В той же час, кожен з індивідуумів повинен якимось чином знаходити у виконанні своїх обов'язків в родині і свій власний інтерес, своє задоволення результатом своїх дій. Свій, особистий інтерес не може бути подавлений, а

повинен бути приведений у відповідність із загальним інтересом сім'ї. Тільки тоді індивід буде збережений і буде збережена сім'я.

Особиста автономія в практиці ЄСПЛ – це свобода від примусу, свобода самовизначення, і свобода вибору правових засобів реалізації власних інтересів. Сюди входить право на самоідентифікацію, можливість розвивати емоційні, сексуальні та інші взаємини з іншими особами.

Без перебільшень, – значення судової практики ЄСПЛ вагоме. Але, наведені в цій статті приклади свідчать про недоцільність використання в справах про розірвання шлюбу рішень ЄСПЛ у справах «Валліанатос і інші проти Греції» від 07.11.2013 р. і «Фернандес Мартінес проти Іспанії» від 12.06.2014 р. Застосування практики або посилання на рішення ЄСПЛ повинні бути юридично обґрунтованими та використовуватися в тих випадках, де існують прогалини в законодавстві держави.

Список використаних джерел

1. Гумбольдт, Вильгельм фон. О пределах государственной деятельности. М.: Три квадрата, 2003. 200 с.
2. Довідас Віткаускас. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод. URL:<http://khp.org/en/index.php?id=1094815937> (дата звернення 09.05.2019 р.)
3. Мюллерсон Р.А. Права человека : идеи, нормы, реальность. М.: Юрид. лит., 1991. 160 с.
4. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії» (заява 56030/07) від 12 червня 2014 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-156616&filename=CASE%20OF%20FERN%C1NDEZ%20MART%CDNEZ%20v.%20SPAIN%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20OSCE%20Ukraine.pdf> (дата звернення 09.05.2019р.)
5. CASE OF VALLIANATOS AND OTHERS v. GREECE (Applications nos. 29381/09 and 32684/09) URL: <https://www.legislationline.org/documents/id/20371> (дата звернення 09.05.2019р.)
6. Koffeman N.R. The right to personal autonomy in the case law of the European Court of Human Rights. Leiden, 2010. 72 p.

Самбор М.А.

кандидат юридичних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, начальник сектора моніторингу Прилуцького відділу поліції ГУНП в Чернігівській області

Збиратися мирно: право, свобода – полемічні нотатки

Особа залежно від характеру численних соціальних зв'язків ідентифікує себе в різних сферах, тобто виявляє себе поліідентично, то і її права та свободи знаходяться в різних соціальних площинах, на різних соціальних рівнях і, природно, вони мають універсальне значення й беззастережно мають бути в повному обсязі реалізовані. Права і свободи людини – найуніверсальніші серед

існуючих прав і обов'язків, які приймають на себе в зв'язку з ідентифікацією різноманітні суспільні утворення [1, с. 16].

Права і свободи використовуються як парні категорії, поєднання яких утворює ефективний симбіоз всебічного розвитку людини у всіх її сферах.

Свобода є важливою цінністю, від якої залежать та якій підпорядковуються інші соціальні цінності [3, с. 15]. Свобода в демократичній державі саме як конституційна категорія, визначає можливість діяти відповідно до внутрішніх переконань та об'єктивних умов дійсності, реалізуючи свої ідеї, задовольняючи власні інтереси та потреби у політичній (свобода політичної діяльності, свобода об'єднання, свобода мирних зібрань тощо), економічній (свобода підприємницької діяльності, свобода ринку тощо) та інших сферах (свобода думки і слова, свобода совісті та віросповідання, інтелектуальна свобода, свобода творчої, наукової, технічної діяльності, свобода вибору професії та роду занять тощо), за умови поваги до свободи інших учасників конституційних відносин та відповідальності за власний вибір [3, с. 5].

Людство напрацювало унікальну класифікацію прав і свобод, разом з якими деякі права і свободи настільки тісно переплелися у розумінні, здійсненні та розвиткові особи, що стали сприйматися як єдине ціле. Вочевидь до таких прав і свобод належить право на свободу мирних зібрань (the right to freedom of peaceful assembly).

Унікальність цього права полягає у тому, що право виявляє свободу людини у певній сфері її діяльності.

Положення щодо сфери дії свободи фізичної особи свідчать про те, що її можна структурувати в двох напрямках: сфера приватного правозастосування ідеї свободи фізичної особи і сфера публічного правозастосування. дія свободи фізичної особи охоплює й сферу здійснення цивільних прав [2, с. 228].

Досліджуючи питання свободи у межах права на свободу мирних зібрань, зазначимо, що не кожна країна здійснила рецепцію відповідних міжнародних норм щодо права на свободу мирних зібрань до національного законодавства [4, с. 214]. Не виключенням із цього переліку є й Україна. Адже у конституційній нормі ст. 39 Конституції України мова йдеться про право збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. За таких умов не відбулася рецепція у національну правову систему здобутків міжнародного права у галузі прав людини, оскільки за межею залишилася свобода особи на здійснення тої чи іншої форми здійснення даного права.

Свобода досліджуваній сфері має бути сфокусована у 2 основних аспектах: 1) свобода до здійснення суб'єктивного права на проведення мирного зібрання, що полягає у відсутності будь-яких видів перешкод як з боку держави, так і з боку інших суб'єктів. Маємо додати, що свобода від перешкод має продовження, що слід розмежувати на відсутність будь-яких правових та неправових механізмів, котрі можуть спричинити перепони на шляху здійснення права на мирне зібрання; 2) свобода, яка з іншого боку характеризується зв'язком із обов'язком. Обов'язком у першу чергу держави, яка має не лише не перешкоджати, а й створювати умови для всебічного здійснення права на мирні зібрання [4, с. 213]. Впродовж сказаного зазначимо, що свобода виявляється у вільному виборі здійснення права збиратися мирно, довільно обирати форму здійснення даного права, яка не обмежується конституційно визначеними формами, на власний розсуд обирати час та місце здійснення даного права, суб'єктний склад зібрання, предмет зібрання, а також за власним переконанням керуватися суб'єктивними

чинниками та користуватися об'єктивними факторами. Одним із ключових у свободі здійснення права збиратися мирно є обмеження держави, органів публічної адміністрації втручатися у здійснення даного права чи обмежувати його. Відтак, свобода мирного зібрання гарантує особі (суб'єктові непублічної адміністрації) можливість користуватися або не користуватися правом збиратися мирно, позбавляючи органи влади та управління будь-якого неправового втручання у здійснення даного права.

На жаль, буква національного закону, що відображається у Конституції України, не гарантує людині свободу здійснення права на мирні зібрання, оскільки свобода, як складова даного права, упущена зі змісту даного конституційного права в українській правовій системі. Хоча з огляду на дух цього ж таки закону, а головне та його інтерпретацію, свобода у гарантованій законом можливості збиратися мирно може як бути присутньою, так і за певних умов – створити «коридор» для здійснення цього права виключно у рамках спеціальнодозволеного методу та форм. На наш погляд, такий зміст норми, що формалізує право на мирне зібрання, створює підґрунтя для суб'єктів публічної адміністрації впливати на потенційних суб'єктів здійснення права на мирне зібрання, безпідставно обмежуючи здійснення даного права.

Переконані, що право на свободу мирних зібрань з усіма його змістовними, формальними атрибутами вкрай важливе для утвердження демократії у суспільстві, забезпеченні принципів верховенства права та справедливості, а також народовладдя. Недарма, міжнародні доповідачі та представники міжнародних організацій, здійснюючи моніторинг стану дотримання прав і свобод людини та громадянина, значу роль відводять саме дотриманню права на свободу мирних зібрань та свободі здійснення даного права. Впевнені, що зовнішня оболонка змісту права на свободу мирних зібрань, якою є формалізована норма, зумовлює перш за все непохитність підходу до розкриття змісту даного права, коли жодні політичні, соціальні, економічні, культурні, релігійні, освітні та інші соціальні процеси, привносячи історико-правові аспекти до розуміння права на свободу мирних зібрань, не здатні переломити або тлумачити зміст даного права у звуженому його розумінні, тим самим гарантуючи і можливість і волю суб'єкта здійснювати право збиратися мирно безперешкодно від будь-яких інших учасників суспільних відносин. Адже за таких умов збиратися мирно – це не лише можливість суб'єкта реалізувати свій інтерес у дозволених межах, а й відсутність будь-яких перепон, перешкод чи обмежень з боку органів влади та управління звузити таку можливість. Надзвичайно важливим вказане питання виявляється у разі, коли суб'єкт здійснення права на свободу мирних зібрань є тим самим єдиним джерелом влади, яке намагаються узурпувати політичні еліти чи будь-які державні інститути, наділені народом політичною владою.

Підсумовуючи дослідження, зазначимо, що корисним з точки зору якості закону, дотримання верховенства права, прав і свобод людини та громадянина, а також правового порядку, який ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, важливим є утвердження не лише прав, а саме свободи. Свободи, яка гарантує здійснення права, обмежує втручання держави, її інститутів, окремих посадових осіб у процес здійснення такого права, обрання раціональних форм та методів втілення таких можливостей у суспільно-правову дійсність. Тому переконані, що право на свободу мирних зібрань перебуває на багато щаблів вище за право на

мирне зібрання, а тому вдосконалення права збиратися мирно у національній правовій системі шляхом рецепції норм міжнародних документів, правового досвіду у врегулюванні здійснення права на свободу мирних зібрань країн світу з розвиненою демократією, є орієнтиром поступального руху розвитку української правової системи та системи законодавства з прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел

1. Римаренко С. Ю. Індивідуальні та колективні права: етнополітичний контекст : Монографія К.: Світогляд, 2013. 245 с.
2. Загоруй Л.М. Цінність свободи фізичної особи в цивільному праві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. № 1. С. 224-231.*
3. Члевик О. В. Свобода як категорія конституційного права: автореф. дис... канд. юрид. наук за спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Харків, 2016. 22 с.
4. Самбор М.А. Свобода, як елемент права на свободу мирних зібрань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал. 2018. Спеціальний випуск № 3 (94) «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 210-215.*

Петровська І.І.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Окремі питання процедури оскарження контрольних заходів митних органів

Митний контроль законодавчо визначений у Митному кодексі (надалі - МКУ) [1] як сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм законодавства України з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку (п.24. ч.1. ст.4 МКУ). Для реалізації національних інтересів України через митну справу (митні інтереси України) проводяться заходи офіційного контролю, які включають фітосанітарний контроль, ветеринарно-санітарний контроль, державний контроль за дотриманням законодавства про корми, харчові продукти, продукти тваринного походження тощо. Загалом митна політики спрямована на захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки (ст. 5 МКУ).

Різноманіття заходів і процедур митного контролю та часта зміна законодавства у митній справі не сприяє високій поінформованості населення про наявний комплекс прав та обов'язків митної сфери. Одним з таких прав є право на оскарження контрольних заходів митних органів. На рівні МКУ передбачена можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності органів доходів і зборів, їх посадових осіб та інших працівників й відповідальність за них (Глава 4. Розділ 1).

Ці правила оскарження застосовуються у всіх випадках оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, крім оскарження постанов по справах про порушення митних правил та випадків, коли законом встановлено інший порядок оскарження зазначених рішень, дій чи бездіяльності. Із скаргами має право звертатись кожен, а із заявами про захист прав, свобод чи інтересів інших осіб, мають право звертатися Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та підприємства. Оскарження податкових повідомлень-рішень органів доходів і зборів здійснюється у порядку, встановленому Податковим кодексом України [2].

Звичайно ж кожна особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність органів доходів і зборів, їх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси (ст.24 МКУ). Предметом оскарження є:

(1) рішення - окремі акти, якими органи доходів і зборів або їх посадові особи приймають рішення з питань, передбачених законодавством України з питань державної митної справи, а також задовольняють скарги, заяви, клопотання конкретних фізичних чи юридичних осіб або відмовляють у їх задоволенні;

(2) дії - вчинки посадових осіб та інших працівників органів доходів і зборів, пов'язані з виконанням ними обов'язків, покладених на них відповідно МКУ та інших актів законодавства України;

(3) бездіяльність - невиконання органами доходів і зборів, їх посадовими особами та іншими працівниками обов'язків, покладених на них відповідно до МКУ та інших актів законодавства України, або неприйняття ними рішень з питань, віднесених до їх повноважень, протягом строку, визначеного законодавством.

Як зазначає Монаєнко А., особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність органів доходів і зборів, їхніх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси [3].

Процедуру оскарження у даній сфері варто розділити на 2 основні підгрупи: адміністративне оскарження (до вищестоящої посадової особи/органу за принципом субординації) та судове оскарження (в порядку адміністративного судочинства).

Процедура адміністративного оскарження регулюється ст.25 МКУ. До вищестоящих суб'єктів подається скарга. Скарга повинна містити конкретну інформацію про предмет оскарження і бути належним чином аргументованою. У разі якщо особа при поданні скарги не може надати відповідних доказів, такі докази можуть бути представлені пізніше, але в межах строку, відведеного законом на розгляд скарги. Посадовими особами вищого рівня стосовно посадових осіб та інших працівників органів доходів і зборів (податкових і митних органів) є керівники цих органів, а органами вищого рівня є: (1) щодо митних постів - митниці, структурними підрозділами яких є ці митні пости; (2) щодо митниць, спеціалізованих митних органів, митних організацій - центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну митну політику (Державна митна служба, роботу якої координує Міністр фінансів [4].)

Виконання оскаржуваного рішення може бути зупинено повністю чи в певній частині посадовою особою або органом, що розглядає скаргу. Посадова

особа або орган, які розглядають скаргу, зобов'язані надати особі, яка подала скаргу, належним чином обґрунтовану письмову відповідь у визначений законом строк. Виконання оскаржуваного податкового повідомлення-рішення здійснюється у порядку, передбаченому Податковим кодексом України. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову (Державна податкова служба) і митну політику (Державна митна служба), має право в порядку контролю за діяльністю підпорядкованих органів доходів і зборів/податкових та митних органів або їх посадових осіб скасовувати або змінювати їхні неправомірні рішення, а також вживати передбачених законом заходів за фактами неправомірних рішень, дій або бездіяльності зазначених органів або осіб (ст.28 МКУ).

Відповідно до ст. 26 МКУ, вимоги до форми та змісту скарг громадян, строки їх подання, порядок і строки їх розгляду, а також відповідальність за протиправні дії, пов'язані з поданням та розглядом скарг, визначаються Законом України «Про звернення громадян» [5].

Скарга підприємства (юридичної особи) повинна містити всі необхідні реквізити цього підприємства та бути підписана керівником зазначеного підприємства або особою, яка виконує його обов'язки. Якщо інше не передбачено законом, скарги підприємств подаються і розглядаються у такому самому порядку і в ті самі строки, що й скарги громадян.

Якщо задоволення скарги на рішення, дії або бездіяльність органів доходів і зборів або їх посадових осіб пов'язане з виплатою грошових сум, їх виплата здійснюється за рахунок державного бюджету органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, на підставі рішення суду, органу чи посадової особи щодо задоволення скарги повністю або частково в порядку, визначеному законом (ст. 27 МКУ).

Якщо рішення, дії або бездіяльність органу доходів і зборів або його посадової особи одночасно оскаржуються до органу (посадової особи) вищого рівня та до суду і суд відкриває провадження у справі, розгляд скарги органом (посадовою особою) вищого рівня припиняється.

В якості покращення урядування загалом (та митного зокрема), уряд ініціював прийняття Закон України від 6 вересня 2018 року №2530-VIII «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» [6] метою якого є покращення умов ведення зовнішньоекономічної діяльності в Україні, зменшення часу, необхідного для здійснення експортно-імпортних операцій, поліпшення інвестиційної привабливості України, а також впровадження урядової «гарячої лінії».

Як повідомили Укрінформу в управлінні взаємодії з громадськістю Урядового контактного центру, впродовж 2018 року на урядову «гарячу лінію» (15-45) надійшло понад 500 звернень стосовно проходження митного контролю [7]. Громадяни найчастіше порушували питання стосовно затримки митного оформлення вантажів та транспортних засобів, дотримання правил переміщення через кордон та оплати митних платежів. Зокрема, заявники скаржилися на неякісну організацію роботи на митних постах, багатогодинні черги та ненадання співробітниками інформації щодо причин їх виникнення, а також некоректну роботу електронної бази даних митниці. Найчастіше скарги

стосувалися зони діяльності митних постів Одеської митниці, а також Львівської та Закарпатської митниць.

За період з 9 по 15 листопада 2018 року на урядовій «гарячій лінії» зареєстровано 26 тисяч 815 звернень, з них по телефону (15-45) – 25044, через Інтернет (www.ukc.gov.ua) – 1771 [7].

Судова процедура оскарження передбачена статтею 29 Митного кодексу. Також, відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Наявна і позиція Конституційного Суду України щодо реалізації права на звернення до суду без досудового врегулювання спору (справа громадянки Дзюби Г. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997 №6-зп.) [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 24 Кодексу адміністративного судочинства рішення – окремі акти, якими органи доходів і зборів або їхні посадові особи приймають рішення з питань, передбачених законодавством України з питань державної митної справи, а також задовольняють скарги, заяви, клопотання конкретних фізичних чи юридичних осіб або відмовляють в їхньому задоволенні. Тому рішення митних органів щодо визначення митної вартості є правовими актами індивідуальної дії, вони породжують для платників податків юридичні наслідки у формі прав, обов'язків, їхні зміни чи припинення. Рішення митних органів відповідають критеріям, які дають змогу віднести їх до рішень суб'єктів владних повноважень. Тому на рішення митних органів України поширюється юрисдикція адміністративних судів відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 17 КАСУ [3]. Суб'єктам господарювання можна подавати до судів адміністративний позов одночасно щодо скасування рішення митних органів України про неправильне чи незаконне визначення митної вартості товару, якщо були порушені їхні права та інтереси митними органами України при її визначенні, та щодо стягнення помилково та/або надмірно зарахованих до бюджету митних платежів, водночас зазначивши органи Державної казначейської служби України третьою особою в адміністративній справі, які будуть зобов'язані за рішенням суду здійснити виплату таких платежів.

При цьому, за наявності відповідного рішення за результатом оскарження, посадові особи та інші працівники органів доходів і зборів, які прийняли неправомірні рішення, вчинили неправомірні дії або допустили бездіяльність, у тому числі в особистих корисливих цілях або на користь третіх осіб, несуть кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та іншу відповідальність відповідно до закону. Шкода, заподіяна особам та їх майну неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю органів доходів і зборів або їх посадових осіб чи інших працівників при виконанні ними своїх службових (трудова) обов'язків, відшкодовується цими органами, організаціями у порядку, визначеному законом.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Дата звернення 13.05.2019).
2. Податковий кодекс України від 2.10.2010 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n68> (дата звернення 13.05.2019)
3. Монаєнко А. Знайти правду на митниці. До питання щодо оскарження окремих актів суб'єктів владних повноважень в митній сфері. Юридична газета онлайн . 23 лютого 2015. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/mitne-pravo/znauti-pravdu-na-mitnici.html> (дата звернення 13.05.2019)

4. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова КМУ від 10.09.2014 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF> (дата звернення 13.05.2019).

5. Про звернення громадян : Закон України від 2.10.1996 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 13.05.2019).

6. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України: Закон України від 6.09.2018 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19> (дата звернення 13.05.2019).

7. Громадяни звертаються на «урядову гарячу лінію» щодо вирішення питань митного оформлення. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2581650-gromadani-zvertautsa-na-uradovu-garacu-liniu-stosovno-virisenna-pitan-mitnogo-oformlenna.html (дата звернення 13.05.2019)

Татулич І.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри процесуального права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Врегулювання спору за участю судді

Завершальним етапом судової реформи в Україні стало набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 року. Однією із низки запроваджених нововведень – є інститут врегулювання спору за участю судді (розділ 3, глава 4, ст. 201-205 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)) [1]. Що розуміється під цим нововведенням? Це, перш за все, вирішення спору за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, за участю судді, питання щодо проведення якого вирішується у підготовчому засіданні. Слід зауважити, що даний інститут вже давно діє в зарубіжних країнах, таких як: Австралія, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Болгарія, Хорватія та ін. Причому, у деяких країнах такий процес є обов'язковим, в інших – добровільним. Так, у Німеччині відбувається від 10000 до 15000 судових медіацій кожний рік. Однак, у Німеччині є судді-медіатори, які проходять обов'язкове навчання з медіації. Процедура судової медіації у них не врегульована до деталей і є достатньо гнучкою. В Канаді цю процедуру називають «Досудове врегулювання за допомогою судді». Відрізняється модель судової медіації запроваджена в Сінгапурі, де для суддів-медіаторів є спеціальне навчання, судді спеціалізуються тільки на медіації та не беруть участь у судових засіданнях. Завдяки цьому у них досить високий показник вирішення спорів – 85 відсотків.

Якщо проаналізувати функції цього інституту в зарубіжних країнах, то в них врегулювання спору за участю судді вважається медіацією. Проте медіація – це процедура, у якій медіатор сприяє комунікації між сторонами для досягнення

консенсусу у розв'язанні конфлікту або вирішенні спору; це приватне урегулювання конфліктів у позасудовому порядку. Натомість врегулювання спору за участю судді базується на компромісах, за яких сторони поступаються позиціями. Медіація є процедурою, де посередник, який не має повноважень органу судової влади, полегшує взаємодію між сторонами з метою створення для сторін умов для розв'язання ними конфлікту [2, с. 33]. В той час як суддя, який врегулює спір, є тим самим посередником з наділенням процесуальних прав та обов'язків представника судової влади. Медіаторами, як правило, виступають особи, що пройшли відповідне навчання і постійно підвищують свій професійний рівень медіатора, тоді як врегулювання спору за участю судді може бути здійснено будь-яким суддею, і жодних додаткових вимог до судді як посередника у вирішенні спору процесуальне законодавство не передбачає. Під час врегулювання спору за участю судді сторони позбавлені права вибору кандидатури посередника, оскільки їхній спір допомагає врегулювати той суддя, який визначений автоматизованою системою документообігу суду [3, с. 103].

Тобто фактично, з ухваленням змін до ЦПК України було запроваджено судову медіацію як альтернативне вирішення спору, яка має схожі принципи та деякі особливості із мирним врегулюванням спорів у судовому порядку. Впровадження цієї концепції, за якої остання повинна стати повноцінним елементом судових процедур, дало можливість законодавцю визначити її однією із стадій судового провадження. Однак, аналізуючи порядок проведення врегулювання спору з участю судді, можна дійти висновку, що це скоріш процедура, яка може здійснюватися в межах підготовчого провадження, а саме на підготовчому засіданні, яка детально врегульована нормами цивільного процесуального законодавства та має місце виключно за згоди на це сторін. Як вірно зазначає вітчизняний вчений-процесуаліст М.М. Ясинок, це більш демократична процедура під час якої можна вказати своє відношення до предмета спору, запропонувати свій вихід із спірної ситуації, попросити іншу сторону піти на зустріч в тому чи іншому питанні із рівноцінною щодо цього заміною [4, с. 298]. О.Б. Тиханський теж врегулювання цивільного спору за участю судді розуміє у двох аспектах: як новий цивільно-процесуальний інститут в теорії цивільного права та специфічна процесуальна процедура в межах судового розгляду [5, с. 178].

На думку В.Є. Прущак, врегулювання спору за участю судді неможливе без спеціальних, притаманних лише цьому способу АВС принципів, серед яких, в першу чергу, автор розглядає *добровільність*. Добровільність сторін проявляється, по-перше, у прийнятті рішення стосовно примирення шляхом вибору такого способу АВС як врегулювання спору за участю судді, адже ніхто не може застосувати примус до конфліктуючих сторін. По-друге, добровільність того, що відбувається під час процедури врегулювання спору за участю судді-посередника, адже сторони, намагаючись дійти компромісу, самостійно використовують взаємні поступки, вільні у власному волевиявленні стосовно процедури проведення врегулювання спору та можливості її припинення на будь-якому прийнятному безпосередньо для них етапі. Так, справді, добровільність виступає основним аспектом у даній процедурі, оскільки у разі незгоди учасників, проводитиметься розгляд справи по суті за загальними правилами позовного провадження.

Конфіденційність є наступним принципом даної процедури. Надаючи визначення принципу конфіденційності стосовно процедури врегулювання спору

за участю судді, слід визначити його як неприпустимість розголошення інформації, що стала відомою безпосередньо під час проведення процедури врегулювання спору за участю судді як учасниками спору, так і суддею посередником, якщо сторони не домовилися про інакше або цього безпосередньо вимагає закон. Аналізуючи норми чинного законодавства, можна виділити гарантії такої конфіденційності, яким є: - ч. 2 ст. 37 ЦПК України, а саме суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участі в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення; - п. 4 ч. 1 ст. 70 ЦПК України, суддя не може бути допитаний як свідок про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; - ч. 7 ст. 203 ЦПК України, під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами; - ч. 9 ст. 203 ЦПК України, під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис; - ч. 8 ст. 203 ЦПК України, за необхідності до участі в нарадах залучається перекладач, який попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді. Наявність вище перелічених у законодавстві гарантій конфіденційності можна тільки вітати, оскільки майже у всіх справах сторони не бажають, щоб спір, який між ними виник, був відомий для всіх.

Нейтральність та неупередженість посередника є ще одним принципом, що характеризує вказану процедуру. Даний принцип окреслює коло тих обов'язків, що покладаються на третю нейтральну сторону, а саме суддю, за участю якого відбувається врегулювання спору. Неупередженість та нейтральність судді посередника полягає у його незацікавленості у тому чи іншому вирішенні спору, незалежності від будь-якої зі сторін, в обов'язку відсторонитися від власних почуттів, вподобань та переконань, виконувати свої процесуальні обов'язки неупереджено, ґрунтуючись лише на обставинах справи та думках сторін, не нав'язуючи тим самим їм власну думку. Ми, знову ж таки, не заперечуємо наявність такого принципу, адже саме неупередженість суду є міжгалузевим принципом здійснення судочинства, а також одним із завдань цивільного судочинства.

Наступним є *принцип гнучкості процедури*. Своєрідність усіх видів АВС як інститутів громадянського суспільства, в тому числі і врегулювання спору за участю судді, полягає саме в тому, що на законодавчому рівні не встановлюється чітка структурована система стадій процедур АВС, а лише закріплюються базові засади здійснення певного способу АВС. Це забезпечує своєрідну гнучкість процесу, який на відміну від судового розгляду дозволяє дійти сторонам до компромісного взаємоприйняттого вирішення спору.

Неконфронтаційний та неформальний порядок. Даний принцип передбачає відсутність необхідних елементів процесуальної форми та судової атрибутики, що створює психологічний комфорт для учасників та атмосферу довіри [6, с. 103-105].

Досліджуючи процедуру врегулювання спору, К.О. Шумова, розкриває також принцип *співробітництва*, який відображає приватноправові складові інституту врегулювання цивільного спору за участю судді і за своїм змістом близький принципу солідарності інтересів і ділового співробітництва. Вважається, що вся процедура примирення, у тому числі судового, повинна бути

побудована на взаємних домовленостях, поступках і під час проведення процедури повинні зберігатися атмосфера довіри і взаємної поваги [7, с. 56].

В свою чергу, Ю.Д. Притика звертає увагу на важливість *принципу рівності сторін*, який також слід віднести до процедурних принципів врегулювання цивільного спору за участю судді. У широкому розумінні під цим принципом слід уявляти неприпустимість надання привілеїв або застосування обмежень до жодної зі сторін за ознаками будь-якого характеру (майнового, етнічного, соціального, мовного тощо) [8, с. 90]. Ми підтримуємо зазначену думку науковця, адже прояв цієї засади цивільного судочинства – повага до честі і гідності, рівність перед законом і судом (ст. 6 ЦПК України), полягає в тому, що не повинно бути переваг в процесі врегулювання спору незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Які ж іще переваги цієї процедури для суду та учасників процесу? Перш за все, даний інститут спрямований на розвантаження судової системи, тобто зменшується навантаженість на суддів розглядом «дрібних» справ. Також це сприяє швидкості, оперативності вирішення спору на ранній стадії судового процесу. При цьому сторони економлять час, судові витрати. Дана процедура сприяє доступності правосуддя, оскільки повертається 50 відсотків судового збору у випадку врегулювання спору (у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем). Відбувається руйнування психологічних бар'єрів між сторонами та суддею. Дотримується принцип свободи особистості, адже рішення приймається добровільно, а не нав'язується кимось.

В той же час, вказаний інститут не позбавлений недоліків, які можуть виникати під час реалізації останнього. По-перше, це *спеціальна підготовка самого судді* у проведенні процедури врегулювання спору. Адже для цього їм необхідні спеціальні знання, які не пов'язані із процесуальними діями під час судового розгляду та здійснення правосуддя за загальними правилами. Тому слід забезпечити підготовку суддів відповідної спеціалізації, які матимуть відповідну кваліфікацію на судове врегулювання спору. З цією метою протягом часу з 2013 до 2016 року відбувся проект «Освіта суддів для економічного зростання» за підтримки Канадського національного судового інституту та у співпраці з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, який продемонстрував ефективність процедури врегулювання спору за участю судді. Проект проводився у двох адміністративних судах та в одному суді загальної юрисдикції, що були розташовані в Одесі та Івано-Франківську. Протягом часу реалізації проекту декілька груп українських суддів пройшли стажування в судах Канади; було підготовлено суддів-тренерів, які надалі навчали суддів з різних регіонів України навичкам врегулювання спорів. У межах проекту статистика щодо справ не збиралася. Водночас голова Малиновського районного суду м. Одеси, наголошуючи на позитивному досвіді та перспективності запровадження цієї процедури в усіх судах України, зазначив, що завдяки впровадженню проекту кількість укладених мирових угод у цивільних справах порівняно з минулими роками збільшилася вдвічі.

Як вбачається, вказані вище проекти мали значний позитивний досвід і продемонстрували ефективність судової медіації в процесі розгляду справи в загальних та адміністративних судах. Вказане є свідченням того, що під час розробки та впровадження інституту врегулювання спору за участю судді

законодавець взяв до уваги як досвід європейських держав, так і власний практичний досвід, отриманий під час реалізації пілотних проектів із судової медіації.

По-друге, можемо погодитись із твердженням Луїзи Романадзе, яка проблему вбачає у *мотивації суддів*. Вони мають велике навантаження, тому не кожен буде зацікавлений у витрачанні часу (для цього потрібна не одна година) на одну справу замість здійснення правосуддя у звичайний спосіб. Без відповіді залишається питання про те, яким чином участь судді у врегулюванні спору буде враховуватися у визначенні загального навантаження, чи будуть впроваджені додаткові заохочення для суддів, яким вдасться привести сторони до примирення? На думку автора нав'язування інституту примирення як сторонам, так і суддям викличе опір та буде неефективним [9, с. 2].

По-третє, слід врахувати і *особистісні якості судді*, такі як: вміння спілкуватися із сторонами – суб'єктами спірних правовідносин; бути комунікабельним; володіти морально-етичними якостями; мати певний життєвий досвід, тобто вік судді теж впливатиме на його професійні якості. А звідси важливе значення матиме професійна майстерність судді не тільки як юриста, але і психолога, ритора, посередника, організатора тощо.

По-четверте, це *проведення закритих нарад* за участі судді з кожною із сторін окремо. Чи не буде тут ставитись під сумнів дотримання деяких принципів (основних засад) цивільного судочинства, зокрема, незалежність суддів і підкорення їх виключно закону; неприпустимість зловживання процесуальними правами як судом, так і учасниками процесу та ін.? Чи є гарантії стосовно питання корупції з боку суду та учасників справи, оскільки хід проведення такої процедури ніде не фіксується, про що йшлося вище? По-п'яте, це *обмежений строк* розгляду питання про врегулювання спору, а саме 30 днів. Вважаємо, що законодавцю не слід було встановлювати саме для цього інституту такі часові межі. Краще було б зазначити, що даний строк залежить від обставин справи та може бути подовжений. Наприклад, на це може впливати складність справи, велика кількість учасників процесу, залучення перекладача, об'єднання позовних вимог, неявка сторін з поважних причин, завантаженість суддів тощо. Також зауваження, на наш погляд, заслуговує і питання стосовно строку, протягом якого сторони можуть виявити бажання щодо проведення процедури врегулювання спору – до початку розгляду справи по суті. З огляду на питання та процесуальні дії учасників справи, які там можуть обговорюватись та здійснюватись, вбачається, що дане право має бути надане сторонам впродовж розгляду справи судом.

Однак, незважаючи на це, впровадження даної процедури є сміливим кроком вперед до гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Звичайно, для ефективного впровадження цього інституту потрібен час, аналіз судової практики інших країн, дієві механізми реалізації, що в майбутньому сприятиме реалізації на практиці гарантованого як Конституцією України, так і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, іншим національним та міжнародним законодавством права особи на справедливий, неупереджений, своєчасний та ефективний судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів, що і є завданням будь-якого судочинства.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лют. 2019 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 288 с.

2. Ясиновський І.Г. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-2. Том 1. С. 31-33.
3. Бутирська І.А. Примирювальні процедури у господарському судочинстві. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали 2 Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол. : О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 102-105.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. д. ю. н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.
5. Тиханський О.Б. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали 2 Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол. : О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. С. 176-178.
6. Прущак В.Є. Характеристика спеціальних принципів врегулювання спору за участю судді. Новели цивільного процесуального кодексу України : [Електронне видання] матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.) / за заг. редакцією д.ю.н., проф. Н.Ю. Голубевої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Фенікс, 2018. С. 102-105.
7. Шумова К.А. Принципи медиации: дисс....канд. юрид. наук. Саратов, 2015. 199 с.
8. Притика Ю.Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюл. М-ва юстиції України. 2010. №10. С. 86-92.
9. Романадзе Л. Д. Врегулювання спору за участю судді та інші процесуальні новели: вплив на розвиток медіації [Електронний ресурс] / Луїза Джумберовна Романадзе. 2017. С. 1-4.

Турман Н.О.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри процесуального права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Медіація в кримінальному процесі України

Інститут медіації в певній мірі введений до норм кримінального процесуального права України вже декілька років, однак удосконалення практики його застосування на сьогоднішній день триває. Існує ряд невирішених питань організаційного та процесуального характеру застосування процедури медіації у кримінальному процесуальному праві України.

Відповідно до ч.1 ст.469 КПК України угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). З аналізу змісту даної статті чітко

вбачається, що ініціювати укладення угоди про примирення можуть чітко визначенні особи – потерпілий, підозрюваний або обвинувачений.

Домовленості стосовно угоди про примирення можуть здійснюватися крім потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого також іншими особами, тобто захисником, представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді).

Можна зробити висновок, що для укладення угоди про примирення можуть залучатися фахівці з цієї справи, так звані медіатори, основною метою діяльності яких повинно бути надання допомоги сторонам при досягненні домовленості та складанні проекту угоди. Однак чітко ч. 1 ст. 469 КПК України не закріплює можливість залучення медіатора а передбачає залучення «інших осіб». В свою чергу ст. 3 КПК України не містить чіткого визначення хто такі «інші особи». Тому цілком доречно ч. 1 ст. 469 КПК України дещо уточнити шляхом внесення змін до останньої та викласти її в такій редакції: «Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою особи - медіатора, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді)» [1, с. 115-116]. З цього приводу Р.В. Новак підтримуючи позицію ВССУ зазначав, що до інших осіб, котрі можуть брати участь у процедурі примирення, можна віднести представників медіаційних центрів, а також осіб, які мають авторитет на певній території (священники, лікарі, громадські діячі тощо) [2, с. 158]. Фактично лише після того, як потерпілий або підозрюваний чи обвинувачений виявили бажання примиритися з протилежною стороною, оскільки саме факт примирення є підставою для укладення угоди про примирення, до процедури примирення можуть залучатися інші особи, зокрема представники медіаційних центрів, особи, які мають певний авторитет для учасників процедури.

Доречними на сьогоднішній день залишаються пропозиції науковців прийняти ЗУ «Про медіацію», увести до кола суб`єктів кримінально-процесуальної діяльності медіатора, визначити його права та обов`язки, розробити організаційні та матеріально-технічні заходи щодо забезпечення діяльності медіаторів. [3, с. 140]

Основною перепорою на шляху законодавчого оформлення медіації в Україні є інформаційний вакуум навколо цього способу альтернативного вирішення спорів. Адже попри наявність великої кількості публікацій, більшість джерел з даної проблематики носить загальний інформативний характер без необхідної конкретики, тому юридична громадськість має вельми туманне уявлення про сутність медіації, її процедуру та інструментарій, а найголовніше – про методіку застосування медіативних технологій. [4, с. 187-188]. На нашу думку в ЗУ «Про медіацію» доцільно, закріпити, що медіація – альтернативний (позасудовий) метод вирішення конфліктів (спорів), за допомогою якого двоє або більше сторін конфлікту (спору) намагаються в рамках процесу самостійно на добровільній основі з дотриманням принципів рівності сторін, конфіденційності, незалежності та неупередженості, шляхом залучення медіатора, досягти згоди у вирішенні конфлікту (спору). У свою чергу медіатор – незалежна, кваліфікована фізична особа, яку сторони угоди обрали як посередника при урегулюванні конфлікту (спору) для належного здійснення процедури медіації.

Необхідно пам'ятати, що метою здійснення процедури медіації у кримінальному процесі є укладення угоди між сторонами, яка в подальшому затверджується судом і підлягає виконанню. Отже, укладення сторонами угоди вже в певній мірі, є свідченням того, що процес медіації розпочався. Тому доречно на законодавчому рівні закріпити визначення поняття медіативної угоди. Медіативна угода – письмова угода, досягнута сторонами в результаті здійснення процедури медіації відносно конфлікту (спору), або окремих розбіжностей щодо конфлікту (спору).

У свою чергу ЗУ «Про медіацію», крім засад добровільної участі, активності і самовизначення сторін медіації; незалежності та нейтральності медіатора; конфіденційності інформації щодо медіації, потребує також закріплення засад співпраці та рівноправності сторін. Засада співпраці полягає в тому, що всі сторони процесу приймають участь у медіації. Суть рівноправності сторін зводиться до того, що жодна із сторін не має під час здійснення процедури медіації ніяких процесуальних переваг. Сторони процесу мають рівні права, щодо висловлювання своєї думки, визначення та встановлення порядку переговорів, здійснювання оцінки умов угоди.

Варто зазначити, що названі засади (принципи) не є чимось абсолютним і непорушним, і можна знайти випадки, коли якась із засад реалізується з певними умовами. Наприклад, рівноправність сторін у процесі медіації, їхнє рівне право обирати посередника, висловлювати свою позицію, визначати порядок денний зустрічі, оцінювати прийнятність пропозицій, брати участь у формулюванні положень підсумкової домовленості нібито не викликає сумнівів. Але трапляються ситуації, коли одна зі сторін є "сильною", а інша - "слабкою". Відповідно медіатор прагне змінити співвідношення сил на більш збалансоване, що є передумовою конструктивних переговорів. Найчастіше це робиться за рахунок надання "слабшій" стороні дрібних переваг. До неї першої звертаються, першій дають слово, менше обмежують у часі тощо. У міжнародних переговорах посередники можуть застосовувати засоби тиску на незговорливу сторону. Рівноправність дещо обмежується в ім'я рівності або результативності.[5]

Для швидкого та позитивного запровадження медіації доречно закріпити положення щодо забезпечення засад взаємодії медіаторів та відповідних судових органів. Позитивним було б забезпечити наявність у відповідних судах інформації про медіаторів. На законодавчому рівні потрібно чітко встановити, вимоги до осіб, які можуть бути медіаторами в Україні а також закріпити підстави відповідно до яких, останні не мають права обіймати посаду медіатора в нашій державі. Що ж стосується освітніх вимог, яким повинен відповідати медіатор, то тут серед науковців існують різні думки.

Так зокрема О.В. Стратій переконаний, що найбільш ефективно медіаторські функції може здійснювати спеціаліст-психолог. Психолог на професійному рівні може працювати з конфліктами, володіє можливостями ситуативного підходу і має досвід, що ґрунтується насамперед на переговорній практиці, використання ідей медіаторства в організації комунікативного процесу між сторонам кримінального провадження та пошуку можливостей укладення угоди між ними [6, с.142]. Цілком доречною є позиція Новака Н.В., який у своїх працях зазначає, що медіатором може бути особа – громадянин України, що досягла 25-річного віку, має повну вищу освіту, досвід роботи не менше 3-х років у сфері психології, соціології, педагогіки або права, пройшла курс спеціального

навчання (підготовки), відповідну державну атестацію та внесена до реєстру медіаторів.[2,с.158]

В ЗУ «Про медіацію» необхідно чітко закріпити, що медіатору забороняється:

- 1) надавати будь-якій стороні юридичну консультацію;
- 2) бути представником однієї або другої сторони;
- 3) здійснювати діяльність медіатора, якщо при проведенні процедури медіації він перебуває у родинних стосунках з особою, яка є однією із сторін або він особисто зацікавлений в результаті медіації;
- 4) робити без згоди сторін публічні заяви по суті конфлікту (спору) або розголошувати відомості, що становлять медіаційну таємницю.

Важливо на законодавчому рівні передбачити, що діяльність медіатора не являється підприємницькою діяльністю. А медіатори, вправі здійснювати не заборонену законодавством діяльність [7, с. 278]. Для ефективності загального реєстру медіаторів України необхідно законодавчо врегулювати питання щодо функцій реєстратора, адміністратора та держателя загального реєстру медіаторів України. Варто чітко передбачити чи мають право медіатори, які не входять до реєстру медіаторів надавати послуги щодо здійснення медіації. Тобто чітко визначити медіація в Україні здійснюється виключно на професійній основі, чи на професійній і непрофесійній основі. Доречно в ЗУ «Про медіацію» торкнутися строків проведення процедури медіації. Адже дотримання строків має важливе процесуальне значення, не порушення останніх забезпечить проведення медіації якнайшвидше без необґрунтованого та безпідставного затягування процесу.

В даному випадку необхідно закріпити, що строк проведення процедури медіації визначається сторонами в угоді про проведення процедури медіації. При цьому медіатор і сторони повинні вживати всіх можливих заходів для того, щоб зазначена процедура була завершена в термін не більше ніж протягом тридцяти днів з моменту направлення медіатору інформації про конкретне кримінальне провадження. У виняткових випадках у зв'язку зі складністю вирішення спору, з метою отримання додаткової інформації або документів, які мають значення для врегулювання спору, термін проведення процедури медіації може бути збільшений за домовленістю сторін та за згодою медіатора. Що стосується забезпечення належної поведінки медіатора під час здійснення процесу медіації, залишається актуальним на державному рівні закріпити Кодекс етики медіатора, дія якого у свою чергу зняла б ряд етичних питань пов'язаних з діяльністю медіаторів при укладенні угод у кримінальних провадженнях. Наявність єдиного нормативного документу, де б закріплювалися загальні вимоги етичного характеру, щодо поведінки медіатора, абсолютно однакові для всіх осіб, які мають право займатися медіацією на нашу думку є цілком виправданим.

Список використаних джерел

1. Турман Н.Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4. С. 113–117.
2. Новак Р. В.Кримінальне провадження на підставі угод в Україні. дисс. ... канд. юрид. наук : 19.00.09 Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 214 с.
3. Туманянц А. Р. Запровадження інституту медіації в кримінальне судочинство України [Текст] Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. Вип. 101. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. С. 139–146.

4. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Медіація: Перспективи впровадження в Україні. Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. 2012. № 11. С. 186–188.
5. Гірник А.М. Основи конфліктології. К. : Вид. дім «Києво- Могилянська академія», 2010. 222 с. URL:[http://pidruchniki.com /15060913 /psihologiya/ printsipi_protседura_mediatsiyi](http://pidruchniki.com/15060913/psihologiya/printsipi_protседura_mediatsiyi)
6. Стратій О.В. Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод : дисс. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 НАВС Київ, 2015. 226 с.
7. Турман Н.О. Медіація у кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. Підприємство, господарство і право. 2017. №3. С. 276-279.

Бартусяк П.І.

асистент кафедра публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Медіація у публічно-правових конфліктах: деякі теоретичні зауваження

В останні десять з лишком років медіація в Україні поступово викристалізується у інституціонально виокремлений феномен суспільного життя. Це підтверджується, по-перше, неабияким зростанням числа різноманітних за своїм масштабом громадських об'єднань, асоціацій медіаторів, по-друге, зростанням числа публікацій, втім числі наукових, про правову природу, властивості медіації, її переваги та недоліки у порівнянні із «класичними» способами вирішення міжлюдських конфліктів, по-третє, збільшенням кількості конференцій, круглих столів наукової спільноти із проблем медіації в Україні. Нарешті четвертим свідченням бурхливого розвитку явища медіації в нашій державі є спроби її врегулювання законодавчим шляхом. Останній в часі проект закону про медіацію був найближчим до свого втілення. Так, 17 травня 2016 року було внесено до Верховної Ради України проект Закону України «Про медіацію» № 3665, який було прийнято за основу у першому читанні 3 листопада 2016 року, однак 28 лютого 2019 року проект вказаного закону був відхилений у другому читанні [1].

Традиційний погляд на явище медіації передбачає її приналежність найперше до сфери приватного права – цивільного, господарського, сімейного чи трудового, або ж до міжнародного публічного права. Так, наприклад, юридична енциклопедія в шести томах за редакцією Ю.С. Шемшученка пропонує два значення медіації: в міжнародному праві – це посередництво третьої не заінтересованої держави в міжнародних спорі суб'єктів міжнародного права; у приватному праві – один з альтернатив, (позасудових) методів вирішення конфліктів, згідно з яким незайнтересований посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти шляхом переговорів добровільної та взаємовигідної угоди [2].

Із вказаного вище тлумачення медіації чітко прослідковується її межа, сфера застосування: вона не може, або ж обмежена в застосуванні у публічних галузях права, як-от, конституційному, кримінальному, адміністративному, фінансовому праві. Попри це українськими науковцями неодноразово робилися спроби розширити розуміння медіації, пояснити перспективи її застосування у публічних спорах, тобто конфліктах, що виникають із публічних правовідносин між суб'єктами, що представляють публічний інтерес, або ж між суб'єктом, котрий

представляє публічний інтерес з одного боку та приватною особою – з іншого боку.

Ще у 2009 році колектив авторів практичного посібника «Способи вирішення публічно правових спорів з органами влади» висвітлив підрозділ «Медіація як спосіб врегулювання публічно-правових спорів». Однак, у цьому фрагменті роботи автори обмежилися констатацією того факту, що «одним із дискусійних питань при дослідженні медіації є сфера застосування цього процесу, а саме – чи можливо використовувати медіацію в галузі управління при розв'язанні публічно-правових спорів» [3, 35].

Майже через десятиліття, у 2018 році, автори підручника з адміністративного права пишуть підрозділ «Медіація як засіб вирішення адміністративних суперечок», де пропонують визначення адміністративної медіації, як виду альтернативного врегулювання адміністративних суперечок, методу їх вирішення із залученням адміністративного медіатора (як правило, вищого керівника посадової особи, діяння якої оскаржуються), який допомагає улагодити публічний конфлікт – відновити порушені цінності приватної особи за умови дотримання публічного інтересу суспільства [4, 272].

Зауважимо, що у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec(2001)9 наголошено на перевагах застосування альтернативних засобів урегулювання адміністративних спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами: їх використання дає змогу підійти до розв'язання проблеми шляхом наближення адміністративних органів до громадськості; вони можуть бути, залежно від справи, більш прості та гнучкі, що вможливорює швидше й дешевше врегулювання спору, дружнє врегулювання, врегулювання спорів за участю експертів, вирішення спорів на засадах справедливості, а не тільки відповідно до суворих правових норм; вони вбачають більш широкі межі розсуду публічної адміністрації [5].

Попри описані вище теоретичні та практичні переваги застосування медіації у розв'язанні публічно-правових спорів існують конкретні перестороги для впровадження в життя даного альтернативного способу вирішення конфліктів в українській правовій дійсності. Так, Верховним Судом України у зауваженнях та пропозиціях проекту Закону України «Про медіацію» (№ 2425а-1 від 3 липня 2013 року) зазначено про неможливість застосування процедур медіації у сфері публічного владного управління, чим в принципі виражено у консолідованому вигляді позиції противників медіації у публічно-правовій сфері. На думку Верховного Суду України, вільне волевиявлення суб'єкта владних повноважень, укладання ним угоди за наслідками процедур медіації не виключає випадків виходу при цьому уповноважених представників суб'єктів владних повноважень за межі законодавчо визначених приписів щодо повноважень, способу або процедур діяльності цього органу влади (її посадової особи), а отже, за певних обставин суперечитиме принципу законності. Також наявність у цього суб'єкта рівних прав і обов'язків з іншою (приватноправовою) стороною переговорів щодо медіації заперечує сам владний статус суб'єкта владних повноважень, імперативність (загальнообов'язковість) його волевиявлення для об'єкта управління під час здійснення владних управлінських функцій на основі законодавства, у зв'язку з чим і виникають справи адміністративної юрисдикції [6].

Нам видається з огляду на вказані аргументи Верховного Суду України, що основним каменем спотикання для приживлення медіації для вирішення

публічно-правових конфліктів є конституційно обмежена правосуб'єктність суб'єктів владних повноважень. Так, частина друга статті 19 Конституції України передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7].

Разом із тим українська суспільна дійсність станом на сьогодні вже перебуває у стані активного пошуку форм врегулювання публічно-правових спорів за допомогою інституту медіації. За словами Л. П. Богуцької, Одеським окружним адміністративним судом визначено суддів-медіаторів з суддівського корпусу та затверджено регламент, який визначає процедуру проведення переговорів з досудового врегулювання спору за допомогою судді. Таким чином впроваджено застосування присудової процедури медіації щодо вирішення публічно-правових спорів в рамках реалізації українсько-канадського проекту «Освіта суддів для економічного розвитку» (компонент «Досудове врегулювання спорів») [8].

На наш погляд, «розрубати гордіїв вузол», тобто досягти дотримання конституційної обмеженості правосуб'єктності публічної адміністрації із одночасним впровадженням медіації у публічно-правових спорах можна наступними шляхами:

По-перше, через розвиток в Україні інституту дискреційних повноважень суб'єктів владних повноважень, основна мета якого надати публічній адміністрації свободу розсуду задля найефективнішої реалізації її повноважень, наприклад, через врегулювання спорів за допомогою медіації;

По-друге, через розвиток в Україні інституту адміністративних договорів та, зокрема, фіксації у них умов щодо застосування медіації для залагодження публічно-правових конфліктів – медіаційних застережень;

По-третє, через розвиток в українському публічному праві інституту м'якого права, що вбачає зростання ролі рекомендацій, а не «жорстких» нормативних приписів у окремих сферах публічних правовідносин (наприклад, сервісних, дозвільних та ін.). Вказане у свою чергу вбачає можливість застосування медіації без порушення імперативних уповноважувачих норм публічного права;

По-четверте, через послідовну реалізацію принципів верховенства права, людиноцентризму у випадках колізійності нормативного регулювання, або ж взагалі «законодавчого вакууму». Такий аргумент вбачає спрямованість публічної адміністрації найперше на реалізацію прав приватних осіб у вказаних ситуаціях, де публічна адміністрація повинна керуватися перш за все інтересами приватних осіб, а саме тому застосовувати медіацію для їхнього виявлення та найповнішого задоволення.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України про медіацію № 3665 від 17.12.2015 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://is.gd/ndG8an>
2. Медіація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін., К.: «Укр. енцикл.», 1998. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/13710425/legal/mediatsiya>
3. Способи вирішення публічно правових спорів з органами влади / практичний посібник / Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М., Дрогобич : Коло, 2009, 112 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтєвський П., Кузьменко О. та ін., Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018, 446 с.

5. Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties. [Electronic resource] – Access mode: <https://rm.coe.int/16805e2b59>
6. Висновок на проект Закону про медіацію. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://is.gd/ZgFgIF>
7. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Богуцька Л.П. Медіація у вирішенні публічно-правових спорів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://is.gd/TZHhAL>

Бзова Л.

аспірант кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Поняття та способи подолання правових колізій судом

Визначений ст. 8 Конституції України принцип верховенства права проявляється у пануванні права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави втілення його у правотворчу та правозастосовну практику, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, рівності тощо [6]. Невід'ємною складовою принципу верховенства права є принцип правової визначеності – загальний принцип права, який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористання цим правом у разі необхідності. Із конституційних принципів рівності та справедливості впливає вимога визначеності ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [5].

Дотримання принципу правової визначеності вимагає від держави створення органів, які б забезпечували таке розуміння і застосування правової норми, яке б не порушувало вказаних конституційних принципів рівності і справедливості. Недосконалість законодавчої техніки та суперечності в законах, наявність випадків регулювання одних і тих же правовідносин нормами різних законів спричиняє неоднакове застосування судом одних і тих самих норм матеріального права і ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Як зазначає С. Шевчук, діючи за законом, суди можуть порушувати органічну сутність права, вириваючи норму із контексту. Норми закону мають застосовуватись в контексті європейських стандартів – для сприяння захисту прав і свобод людини з метою дотримання принципу верховенства права: відшукання принципу, в якому норма може бути лише елементом аргументації. Питання виникнення причин колізій права є актуальним, оскільки від чіткості представлення правової проблеми буде залежати її вирішення. Крім цього, формування належного функціонування механізму вирішення колізій права дозволить підвищити ефективність правового регулювання та забезпечить стабільність і розвиток правової системи загалом.

У дисертаційному дослідженні присвяченому питанню правових колізій, Д. Лилак зауважує, що поняттям правових колізій охоплюються усі протиріччя, що виникають у правовій системі суспільства, зокрема у правових концепціях, теоріях

та поглядах, правосвідомості і правовій культурі, правоутворенні і реалізації норм права, правовій поведінці, законності правопорядку, право розумінні [2]. Ю. Тихомиров визначав правові колізії, як суперечності між існуючими правовими актами, інститутами, вимогами, діями щодо зміни, визнання або відторгнення [7]. Автор розглядав правові колізії у широкому розумінні, але не зачіпав практичну проблематику цього питання – колізії правових норм.

Найбільш точною видається дефініція правових колізій, яку запропонував М.І. Матузов. Зокрема він тлумачить їх як розходження чи суперечність між окремими нормативно-правовими актами, які регулюють одні й ті ж або суміжні суспільні відносини, а також суперечності, що виникають у процесі правозастосовної діяльності та здійснення компетентними органами та їх посадовими особами своїх повноважень [3]. На думку Я.І. Ленгер, «правові колізії можуть виражатися в стиканні норм і актів всередині правової системи; неправомірних діях усередині механізму публічної влади, між державними та іншими інститутами й органами; розбіжностями між нормами зарубіжних законодавств; суперечках між державами і суперечностями між нормами національного і міжнародного права» [1]. Подолання судами правових колізій відбувається таким чином: обирають одну із суперечливих норм, керуючись колізійними правилами галузевого верховенства: «наступний закон скасовує дію попереднього», «спеціальний закон скасовує дію загального». Вірний вибір на основі визначення і вивчення об'єктивних умов справи і пояснення норм, застосованих у конкретній справі, належить до відання загальних судів. У судовому порядку розглядаються спори в колізійних ситуаціях. Необхідність використання судових процедур виникає у тому разі, коли інші процедури та способи вирішення правових колізій не дали належних результатів. В Конституції України передбачаються багато способів вирішення колізій: зупинення та скасування нормативних правових актів главою держави, колізійні норми, погоджувальні процедури, конституційний контроль. В свою чергу, Конституція України не встановлює пріоритету застосування того чи іншого закону, в тому числі залежно від предмета правового регулювання. Немає також закону України, який би регулював питання подолання колізії норм законів, що мають однакову юридичну силу. Водночас, Конституційний Суд України у пункті 3 мотивувальної частини Рішення від 03.10.97 року № 4-зп в справі про набуття чинності Конституцією України зазначив, що конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному [4]. Звичайною є практика, коли наступний у часі акт містить пряме застереження щодо повного або часткового скасування попереднього.

Отже, при вирішенні питання подолання правових колізій та неоднакового застосування законодавства судами першої інстанції – основним засобом запобігання їх виникнення є систематизація законодавства, закріплення загальних і спеціальних норм в одному нормативному акті, а також вчасне внесення змін і доповнень до чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Ленгер Я.І. Муніципально-правові колізії: загальнотеоретичний аспект: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 73.

2. Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): дис. ... канд. юрид. наук 12.00.01. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 175 с.
3. Матузов Н. И. Юридические коллизии и способы их разрешения. Теория государства и права: курс лекций под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. М. : Юристъ, 1997. С. 424– 439.
4. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97> (дата звернення:01.05.2019)
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) № 5-рп/2005 від 22.09.2005 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05> дата звернення:01.05.2019)
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) № 15- рп/2004 від 02.11.2004 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення:01.05.2019)
7. Тихомиров Ю. Юридическая коллизия, власть и правопорядок. *Государство и право*. 1994. № 1. С. 3– 11.

Войцеховський Н.В.

асистент кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Розвиток місцевої демократії в рамках децентралізації влади

Актуальність теми дослідження. Однією із ключових реформ на сьогоднішній день в Україні є децентралізація влади, яка створює реальні можливості розвитку повноцінного місцевого самоврядування. Міжнародний досвід показує, що дієва децентралізована система управління на місцях є невід'ємною складовою сучасної демократичної та правової держави. Реформа децентралізації передбачає широке застосування механізмів демократії, формування фінансової самодостатності регіонів, реалізацію принципів субсидіарності та повсюдності місцевого самоврядування. Саме за таких обставин розвиток демократії участі на локальному рівні набуває великого значення в процесі вдалої реалізації реформи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням формування та розвитку місцевої демократії в Україні присвячують свої праці такі вчені, як Баймуратов М.О., Батанов О.В., В.В. Кравченко, Крупник А.С., Орловський О.С., Любченко П.М., Серьогіна С.Г. та інші.

Метою доповіді є аналіз основних правових аспектів розуміння природи місцевої демократії, характеристика сучасних інструментів демократії участі на

локальному рівні та визначення ролі розширення участі громадян в управлінні як державою, так і конкретними територіями.

Виклад основного матеріалу. Європейська хартія місцевого самоврядування закріпила право громадян на участь в управлінні державними справами як один із основоположних принципів демократії. Важливість даного принципу полягає у тому, що участь є однією із ключових складових демократичного суспільства, яка чітко демонструє його довіру до управлінських інститутів. Місцеве самоврядування є найближчим до громадян рівнем, а саме тому така близькість має передбачати і відповідне підвищення рівня участі членів територіальних громад у вирішенні місцевих справ для того, щоб українці отримали позитивний результат від реформи децентралізації. Як доцільно зауважує Любченко П.М., інститут місцевого самоврядування в Україні має багатоаспектний характер, але особливе значення має визначення його як форми народовладдя. Хоча таке визначення у наукових джерелах є доволі дискусійним, але воно як не яке інше підкреслює соціальну сутність та демократичну спрямованість даного інституту [1, с. 90]. Аналізуючи питання місцевої демократії варто сказати, що особлива увага Європейського комітету з питань місцевої та регіональної демократії Ради Європи зосереджена на такому: «Чому забезпечення участі громадян є настільки важливим питанням? По-перше, участь громадян є ключовим елементом у забезпеченні легітимності рішення органів місцевого самоврядування. Другим ключовим аргументом є той факт, що тільки тісна взаємодія з громадянами допомагає владі виробити оптимальні шляхи для самовдосконалення та покращення якості своєї роботи. І, нарешті, участь громадян має суттєву цінність для розвитку почуття громадянства, належності до певної спільноти» [2, с. 5].

Варто зазначити, що до нормативно-правових актів України з питань місцевої демократії відносяться: Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про інформацію», «Про звернення громадян». Так, в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначена система інструментів для участі громадян та можливість їхнього подальшого впровадження у статутах територіальних громад [3]. Конституція України закріпила право участі громадян у публічних справах в статтях 38, 39, 40, 69, 70, 140. Зокрема, в статті 38 закріплюється можливість громадян брати участь у всеукраїнському та місцевому референдумах, а в статті 69 окрім референдумів та виборів згадуються й «інші форми прямої демократії». Одним із важливих інструментів участі громадян є місцеві референдуми. Їх проведення в Україні повинне регулюватись спеціальним законом, якого ще прийнято не було. У статті 140 Конституції України закріплена можливість «за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення и наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна» [4]. Позитивним аспектом в процесі удосконалення законодавчої бази щодо місцевої демократії в Україні є також такі запропоновані законодавчі ініціативи, як проект Закону «Про громадські слухання», «Про місцеві ініціативи», «Про публічний контроль» та інші. Дані законопроекти орієнтовані на врегулювання визначених процедурних механізмів у сфері місцевої демократії, але при цьому варто розуміти, що дані ініціативи не повинні якимось чином обмежувати територіальні громади та призводити до надмірного та жорсткого регулювання, позбавляючи органи місцевого самоврядування у можливості вибору відповідних пристосованих до місцевих умов механізмів щодо впровадження необхідних ініціатив на місцях. Загалом можна стверджувати, що в

Україні на сьогодні існують такі інструменти для участі громадян, які врегульовані профільними законами, та такі, які ще потребують подальшого закріплення та регулювання. Серед інструментів можна виділити: місцеві референдуми (цей інструмент є недоступним через відсутність спеціального закону), запити на отримання публічної інформації (регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації» [5] та «Про інформацію» [6]), звернення громадян та електронні петиції (регулюються Законом України «Про звернення громадян» [7]), органи самоорганізації населення (регулюються Законом України «Про органи самоорганізації населення» [8]), а також місцеві ініціативи, загальні збори населення за місцем проживання, громадські слухання (регулюються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] та відповідними статутами територіальних громад та (або) рішеннями, прийнятими місцевою радою). Одним із нових інструментів участі, який на сьогодні перебуває на етапі впровадження та розвитку, є партисипативне бюджетування. Даний інструмент потребує подальшого вдосконалення та якісного законодавчого врегулювання. Як доцільно зауважує Серьогіна С.Г., перелік вказаних вище інструментів не повинен бути вичерпним, громади повинні мати можливість впроваджувати й інші, додаткові форми безпосереднього вирішення питань місцевого значення [9, с. 8]. Варто зазначити, що якісно новий етап розвитку інструментів місцевої демократії повинен базуватись на системі принципів, які не тільки нормативно закріплюються, а й дотримуються на практиці. Зокрема, до такої системи слід відносити: принцип пріоритетності прав територіальної громади (участь повинна бути гарантована, а права громади не повинні підлягати необґрунтованим обмеженням чи перешкодам); чіткості та зручності процедури для участі громадян (без зрозумілої процедурної складової і доступності для громадян успіху від застосованих інструментів не варто очікувати); відкритості та прозорості (в сучасному українському суспільстві будь-який інструмент, використаний поза межами даних принципів, дуже негативно сприймається громадою, а тому не може здійснювати ефективний та якісний вплив на регулювання відповідних правовідносин); обов'язковості проведення у визначених випадках; ефективності (використання обраного інструменту повинне адекватно відповідати конкретному випадку і бути спрямованим на досягнення визначеного результату з урахуванням усіх ризиків та перспектив); підзвітності (органи місцевого самоврядування та посадові особи повинні звітувати про використані інструменти участі та результати їх застосування); відповідальності (створення відповідної основи для реального впливу на рішення органів місцевого самоврядування у випадках порушень процедури та притягнення винних до юридичної відповідальності).

Висновки

Реформа децентралізації публічної влади в Україні створює можливість для формування територіальної громади як дієздатного суб'єкта, спроможного на ефективне та відповідальне управління власними справами. Саме тому безпосередня активна участь громадян у вирішенні локальних питань набуває на сьогодні великого значення. В такому випадку проаналізовані інструменти участі членів територіальних громад потребують якісно нового підходу до врегулювання та посилення правових гарантій їх забезпеченості та, в окремих випадках, обов'язковості до застосування. Потрібно розуміти, що місцева демократія в Україні буде набувати якісно нового рівня розвитку в тому випадку, якщо діяльність органів місцевого самоврядування буде базуватись на системі

принципів, покладених в основу їх відповідального ставлення до інструментів участі громадян. Це дасть змогу розкрити весь потенціал територіальних громад та значно покращити якість прийнятих рішень на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Любченко П. М. Муніципальне право України: навч. посіб. / П. М. Любченко. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2012. – 496 с.
2. Місцева демократія в Україні: нові стандарти / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. : М. В. Лациба, І. М. Лукеря, О. Л. Ващук-Огданська. – К. : Агентство «Україна», 2013. – 236 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
6. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Закон України «Про звернення громадян» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256. - Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
8. Закон України «Про органи самоорганізації населення» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 48, ст. 254. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
9. Серьогіна С. Г. Муніципальна реформа як чинник удосконалення функціонування системи місцевого самоврядування в Україні / С. Г. Серьогіна // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 3–15

Воробець Х.М.

аспірант кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Кіберзлочинність як загроза реалізації людських прав

Практично кожен чув про кіберзлочинність і, можливо, навіть особисто з нею зіштовхувався. Кіберзлочинність – це міжнародна проблема, оскільки кіберпростір, як об'єкт її посягання, не обмежується державними кордонами. Саме тому для протидії цього негативного явища має бути залучена максимальна кількість країн, безвідносно географічного положення, рівня соціально-економічного та технічного розвитку, а також рівня прийнятого національного законодавства, оскільки кіберзлочинець може географічно перебувати та вчиняти злочини навіть у найбільш віддаленому куточку світу. Саме тому технологічно розвиненіші держави повинні мати можливість допомагати менш розвиненим у питаннях запобігання і розслідування кіберзлочинів. Міжнародне право

передбачає низку підстав для визначення юрисдикції за територіальним принципом чи принципом громадянства [5, с. 248].

Більшість із них закріплені у міжнародних нормативно-правових актах, присвячених запобіганню кіберзлочинності. Водночас є й норми, які надають суб'єктам міжнародного права певну свободу у таких правовідносинах. Наприклад, у Конвенції про кіберзлочинність міститься норма, яка надає право учасникам на здійснення доступу до публічно доступних комп'ютерних даних, які зберігаються, не отримуючи дозволу від іншої сторони, незалежно від того, де вони розміщені територіально; здійснювати доступ або отримувати за допомогою комп'ютерної системи, яка перебуває на її території, комп'ютерні дані, які зберігаються і містяться в іншій стороні, якщо сторона отримує законну і добровільну згоду особи, яка має законні повноваження розкривати їх такій стороні за допомогою такої комп'ютерної системи [1]. Наявність лише зазначеної норми свідчить про нерозвиненість правової бази попередження і регулювання негативного явища кіберзлочинності, незважаючи на те, що, на думку усіх країн Європи, їхнє національне законодавство забезпечує достатню основу для криміналізації та переслідування екстериторіальних кіберзлочинів.

О. Орлов та Ю. Онищенко у цьому контексті зазначають, що «в законодавстві численних країн закріплено ідею про те, що для визнання територіальної юрисдикції всередині країни повинно бути здійснено не обов'язково «весь» злочин. Тобто територіальна прив'язка може бути здійснена щодо елементів, наслідків діяння чи місцеперебування комп'ютерних систем або даних, які використовувалися для скоєння злочину. При виникненні конфліктів між державами, вони вирішуються шляхом проведення взаємних консультацій» [11, р.19]. Інакше кажучи, на сьогодні країни не вбачають необхідності у встановленні додаткових заходів у кіберпросторі.

Кіберпростір являє собою глобальну сферу в інформаційному середовищі. Що стосується визначення поняття кіберзлочинності, то знайти унікальне визначення дуже важко, оскільки проблема визначення є відправною точкою при будь-якій спробі уніфікації даного поняття.

Ю. Зайчук зазначає, що при спробі визначити злочини, вчинений в кіберпросторі, важливо враховувати просторові і часові виміри злочинності: для того, щоб злочин був скоєний в офлайновому середовищі, він повинен бути визнаний злочином, який знаходиться в межах часових і просторових обмежень [10, р. 189].

Нові технології дозволяють порушникам здійснювати кіберзлочинність на значно коротший період часу, ніж у автономному просторі. Наприклад, незаконна транзакція може відбуватися на дуже великій відстані протягом декількох мілісекунд, або людина може бути переслідувана в реальному часі. Перехід до стандартизації визначення кіберзлочинності є важким, за відсутності угоди про базову термінологію. Були зроблені різні спроби розробити стандартну мову, описати різні аспекти концепції кіберзлочинності. Навіть якщо стандартне визначення кіберзлочинності не було отримано, проте існує ряд функціональних визначень цього явища.

Ефективність протидії явищу кіберзлочинності вбачається у спільних діях державного і приватного секторів, вдосконаленні міжнародно-правових інструментів та національного законодавства, організації інституційного механізму боротьби з кіберзлочинами [9, с. 119].

Так, Будапештська конвенція Ради Європи про злочинність у кіберпросторі 2001 р. є фундаментом для розробки законодавства в боротьбі з кіберзлочинністю на різних рівнях територіальної організації влади [7]. Вона ратифікована 18 державами та підписана 25 країнами, серед яких є і Україна (7. 09.2005 р.) [2]. Згодом було ратифіковано додатковий протокол до Конвенції, що стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (Додатковий протокол) [3].

Будапештська Конвенція, як основоположний документ у сфері боротьби з кіберзлочинністю, надає умовну класифікацію кіберзлочинів, що поділяються на такі категорії: 1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності і комп'ютерних даних і систем (так звані «СІА-злочини»); 2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, включаючи підробку і шахрайство, здійснені з використанням комп'ютерів; 3) правопорушення, пов'язані зі змістом інформації, зокрема дитяча порнографія, расизм та ксенофобія; 4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав, наприклад незаконне відтворення і використання комп'ютерних програм, аудіо/відео і інших видів цифрової продукції, а також баз даних і книг.

Водночас тенденції розвитку суспільних відносин в Україні протягом останніх років демонструють такі найбільш поширені кіберзлочини: кібершахрайство з метою заволодіння коштами; кібершахрайство з метою заволодіння інформацією (для власного користування або для подальшого продажу); втручання в роботу інформаційних систем із метою одержання доступу до автоматизованих систем управління (для навмисного пошкодження за винагороду або для нанесення збитків конкурентам); інші злочини. За інформацією Національного банку України, в банківській системі України розповсюдженими є такі види кіберзлочинів: 1) банкоматне шахрайство (скімінг, використання «білого пластику» для «клонування» (підробки) платіжної картки та зняття готівки в банкоматах; Transaction Reversal Fraud; Cash Trapping); 2) шахрайство в торгівельно-сервісних мережах; 3) шахрайство в мережі Інтернет; 4) шахрайство в системах дистанційного банківського обслуговування (ДБО) [7].

Не залишаються осторонь такі негативні явища, що перешкоджають життєдіяльності інформаційного громадянського суспільства і міжнародних правоохоронних організацій. Зокрема, на основі взаємодії в боротьбі з комп'ютерними злочинами було розроблено робочою групою Інтерполу кодифікатор, за яким усі кіберзлочини класифіковані таким чином: QA - несанкціонований доступ і перехоплення (QAN - комп'ютерний абордаж (несанкціонований доступ)); QAI - перехоплення за допомогою спеціальних технічних засобів; QAT - крадіжка часу (ухилення від плати за користування); QAZ - інші види несанкціонованого доступу та перехоплення; QD - зміна комп'ютерних даних (QDL - логічна бомба; QDT - троянський кінь; QDV - комп'ютерний вірус; QDW - комп'ютерний черв'як; QDZ - інші види зміни даних); QF - комп'ютерне шахрайство (QFC - шахрайство з банкоматами; QFF - комп'ютерна підробка; QFG - шахрайство з ігровими автоматами; QFM - маніпуляції з програмами введення-виведення; QFP - шахрайства з платіжними засобами; QFT - телефонне шахрайство; QFZ - інші комп'ютерні шахрайства); QR - незаконне копіювання (QRG - комп'ютерні ігри; QRS - інше програмне забезпечення; QRT - топологія напівпровідникових пристроїв; QRZ - інше незаконне копіювання); QS - комп'ютерний саботаж (QSH - з апаратним забезпеченням (порушення роботи EOM); QSS - із програмним забезпеченням (знищення, блокування інформації); - інші види саботажу) [6, с. 91].

Отже, кіберзлочинність є порівняно новим видом суспільно небезпечних діянь, проте на відміну від традиційних крадіжок і шахрайства, вона постійно удосконалюється і йде в ногу з технологіями, що у свою чергу ускладнює виявлення та протидію зазначеним протиправним діям. Ефективний контроль за кіберзлочинністю вимагає більш інтенсивного міжнародного співробітництва, ніж існуючі заходи по боротьбі з будь-якими іншими формами транснаціональної злочинності.

Список використаних джерел

1. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535
2. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 7 вересня 2005 року, № 2824-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 5. – С. 128. – Ст. 71.
3. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи: Закон України від 21 липня 2006 року, № 23-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 39. – С. 1384. – Ст. 328.
4. European Review of Public Law Vol. 30, No. 1, (107), 2018. – P.189
5. Буяджи С.А. Перспективи правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю в Україні / С.А. Буяджи // Право України. – 2017. – № 9. – С. 248
6. Волеводз А.Г. Противодействие компьютерным преступлениям: правовые основы международного сотрудничества / А.Г. Волеводз. – М.: ООО Издательство «Юрлитин-форм», 2001. – 251 с.
7. Кіберзлочинність та відмивання коштів. Дані Департаменту фінансових розслідувань Державної служби фінансового моніторингу України. – К., 2013.
8. Черней В.В. Роль відомчої освіти та науки в забезпеченні протидії кіберзлочинності в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 3. – С. 3–15
9. Шемчук В. В. Кіберзлочинність як перешкода розвитку інформаційного суспільства в Україні / В. В. Шемчук // Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту імені В.І. Вернадського. Серія : Юрид. науки. – 2018. – Т. 29 (68), № 6. – С. 119–124.
10. Zaichuk Yuri. Freedom of expression, electronic media and cybercrime – a rapidly evolving legal landscape // European Review of Public Law Vol. 30, No. 1, (107), 2018. – P. 185–191
11. Orlov O.V. Mizhnarodna spivpratsya u sferi borotby z kiberzlochynnistyuu [International cooperation in the field of combating cybercrime] / O.V. Orlov // Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya, 2013, no. 4. – P.19–25

Карий В.В.

аспірант юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

Управлінська структура вітчизняної системи безоплатної правової допомоги: взаємодія підпорядкування і партнерства - від заснування до функціонування ефективної моделі

Доступна та якісна правова допомога – зобов'язання, що взяла наша держава на себе ще приймаючи Конституцію України, проте, воно відобразилось і

в євроінтеграційній перспективі країни. Саме з метою реалізації статті 59 Конституції України, яка гласить що кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно, і створена система безоплатної правової допомоги.

«Правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної і ефективної системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права. Це є основою для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства» - гласить Загальна декларація прав людини [3]. Неможливо не погодитись з твердженням основоположного документа для будь-якого фахівця сфери права, адже забезпечення реалізації права людини можливе лише за умови функціонування ефективного механізму його захисту та відновлення у разі порушення, в протилежному ж випадку право існуватиме до першого посягання на нього.

Якщо у ситуації захисту права в «добровільному» порядку, тобто через переговори, економічні стимули чи в інший спосіб людина без профільної правової освіти може захиститись самостійно, то для застосування правових механізмів необхідні спеціальні знання. В економічній ситуації нашої держави не кожен має можливість скористатись платною професійною правовою допомогою, саме тому виникла необхідність державного сприяння, способом впровадження якого стало створення системи безоплатної правової допомоги.

Фундаментальною засадою створення системи стало прийняття Верховною Радою України 2 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Закон визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, типи правової допомоги, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги, а також встановлює поетапне створення системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Система безоплатної правової допомоги в Україні є системою державних установ, що належать до сфери управління Міністерства юстиції. Першою ланкою виникнення системи стало створення Урядом Координаційного центру з надання правової допомоги. Цим кроком, зробленим у 2012 році, фактично започатковано виникнення розгалуженої сьогодні системи безоплатної правової допомоги.

Основними завданнями Координаційного центру є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги, проведення аналізу практики правозастосування з питань надання безоплатної правової допомоги, розроблення та подання на затвердження Мін'юсту стандартів якості надання безоплатної правової допомоги, управління системою безоплатної вторинної правової допомоги, координація діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, формування і ведення у встановленому порядку Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, забезпечення функціонування та розвитку комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання безоплатної правової допомоги, організація підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [1].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що Координаційним центр не містить серед своїх завдань, а посадові особи центру серед своїх посадових обов'язків, безпосереднього надання правової допомоги, чи то

первинної, чи то вторинної, а відповідно не є провайдером правової допомоги і здійснює адміністративні функції управління системою. У зв'язку з цим, а також з територіальної розгалуженістю правових потреб населення, виникла необхідність створення подібних органів на місцях.

Наступним етапом становлення управлінської структури системи безоплатної правової допомоги стало створення регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в областях. При цьому саме регіональними центрами вони стали називатись лише у 2015 році, а цього моменту носили назву обласний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Першочерговим завданням регіональних центрів є підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення (правопросвітництво), надання безоплатної первинної правової допомоги і безоплатної вторинної правової допомоги та забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України. Регіональні центри надають доступ до вторинної правової допомоги таким категоріям осіб: особам до яких застосовується адміністративне затримання; особам, до яких застосовано адміністративний арешт; особам, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; особам, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; особам, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особам, засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі; особам, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку. Даний перелік не є вичерпним, повний перелік суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу передбачений статтею 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

До слова, право на безоплатну вторинну правову допомогу мають не лише громадяни України, але і громадяни чи піддані держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу [2].

Розвиток системи безоплатної правової допомоги в Україні продовжило створення місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Центри, що надають вторинну правову допомогу в цивільних та адміністративних справах функціонують з 2015 року. Центри правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру, але поряд з цим є окремими юридичними особами з комплексом власних повноважень. З цього і можна робити висновок про відносини партнерства як зовнішнього (Координаційний центр – Міністерство юстиції), так і внутрішнього (Координаційний центр – регіональні центри – місцеві центри). Про відносини підпорядкування свідчить багато фактів, серед них першим, безумовно, є пряма вказівка в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» на те, що центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру з надання правової допомоги [2]. Одночасно з цим положення про структурні підрозділи як регіональних так і місцевих центрів є типовими та затверджуються наказом

Координаційного центру, що є ще одним підтвердженням тези про підпорядкування. Станом на сьогодні такі положення затвердженні трьома наказами Координаційного центру, зокрема: наказ Координаційного центру "Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій та Запорізькій, Луганській та Харківській областях" від 26.03.2019 №37, наказ Координаційного центру "Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (крім регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій та Запорізькій, Луганській та Харківській областях)" від 26.03.2019 №36 та наказ Координаційного центру "Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги" від 26.03.2019 №34. Також Координаційний центр затверджує і кваліфікаційні вимоги до працівників структурних підрозділів центрів, погоджує штатний розпис центрів та призначення осіб на окремі посади. Щодо призначень, то директори регіональних і місцевих центрів та їх заступники призначаються директором Координаційного центру, начальники та заступники начальників відділів регіональних центрів призначаються за погодженням з Координаційним центром, начальники та заступники начальників відділів місцевих центрів призначаються за погодженням з регіональним центром, а головні спеціалісти відділів призначаються директорами відповідних центрів. Останнє свідчить про наявність власної «свободи» дій центрів з надання правової допомоги та про відсутність лінії прямого підпорядкування.

Кроком, що завершило формування вертикальної структури системи безоплатної правової допомоги стало створення бюро правової допомоги. Точки доступу до правової допомоги, що створені в 2016 році у кожному районному центрі України (близько 500 бюро) є відділами місцевих центрів, тобто, звісно, на рівні бюро не можна говорити про автономію чи партнерство. В даному випадку присутнє чітке підпорядкування бюро правової допомоги місцевому центру, скільки жодної віддаленості, окрім територіальної, бюро не має і окремою юридичною особою не є. Це підтверджується також і спектром повноважень – якщо для регіонального центру характерно надання вторинної правової допомоги чіткому переліку категорій, місцеві центри реалізують право на правову допомогу зовсім інших категорій осіб, в той час як Координаційний центр виконує виключно адміністративні функції, то бюро правової допомоги в цій частині забезпечує лише доступ до вторинної правової допомоги (приймає та опрацьовує звернення про надання БВПД та передає пакет документів для прийняття рішення до місцевого центру).

Загалом сьогодні можна говорити про завершення формування вертикальної структури системи безоплатної правової допомоги в Україні і зміщувати акценти на так звагу «горизонтальну» площину розвитку, що вбачається у децентралізації управлінських та фінансово-господарських повноважень та розширенні категорій осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504 "Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при

- Міністерстві юстиції" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF>
2. Закон України "Про безоплатну правову допомогу" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

Крайній П.І.

асистент кафедри публічного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, заступник декана з навчально-виховної роботи.

Служба фінансових розслідувань як ефективний інструмент захисту прав платників податків

Не є перебільшенням думка про те що фінансова безпека держави являється одним із основних пріоритетів, які ставить перед собою держава. І питання тут не скільки в тому аби забезпечити інтереси держави як окремого інституту. Сучасна демократична, правова держава має за мету забезпечувати публічні інтереси громадян, які чекають від неї створення та підтримання загальних правил гри, за якими кожен може реалізувати власні амбіції у різноманітних сферах життя. Але як то часто буває, поряд із законослухняними учасниками фінансових правовідносин є такі, що намагаються задля збільшення власних статків порушувати законодавство даній сфері. Тому в системі правоохоронних органів різних країн існує спеціальна структура, що займається розслідуванням кримінальних правопорушень у вищевказаних сферах. Служба фінансових розслідувань (далі - СФР) пропонувалась законодавцем як здорова заміна вичерпаному впродовж років незалежності України правоохоронному органу – Податковій міліції. Зміни, які Україна переживає в різноманітних сферах життя після подій 2014 року торкнулись й функціонування останнього. Варто погодитись із думкою Ніпіаліді О. про те, що питання боротьби з економічною злочинністю в Україні за рівнем важливості можна поставити в один ряд із викоріненням корупції. [1]Аналізуючи інформацію яка стосується адміністративно-правового статусу Служби фінансових розслідувань варто погодитись із думкою про те, що крім правоохоронної функції вказаний орган повинен виконувати аналітичну функцію, що значно покращить результати діяльності органу та зможе виправдовувати кошти, які витрачаються на утримання такого органу. Слід зазначити, що ідея реформування силового блоку Державної фіскальної служби не є новою. У 2014 р. були пропозиції урядом реформувати податкову міліцію, а на її базі створити новий орган – Службу фінансових розслідувань, або Фінансову поліцію. Однак вона не була підтримана Верховною Радою України, оскільки не відповідала Указам Президента, Коаліційній угоді та не вирішували проблеми захисту фінансово-економічних інтересів держави [2]. З-поміж розроблених законопроектів, на сайті Верховної Ради України Проект закону «Про фінансову поліцію» №4228 від 15.03.2016 р. (далі - Проект) передбачає здійснення з поміж правоохоронної діяльності ще аналітичну, яка полягатиме у створенні баз даних, якими користуватимуться під час здійснення своєї діяльності детективи [3]. Вказане вище логічно пов'язане і з визначенням чисельності служби. Відповідно до Проекту гранична чисельність

центрального апарату та територіальних управлінь Фінансової поліції становитиме не більше 3000 осіб. Ще одним важливим аспектом є те якому органу влади підпорядковуватиметься дана служба. Ми поділяємо думку законодавця про те, що діяльність Фінансової поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Необхідно також зазначити, що в розвинених країнах набула потужного розвитку послуга «фінансових розслідувань», яка надається у багатьох консалтингових та аудиторських компаніях. Для цього створені спеціалізовані підрозділи, так звані групи «форензік» (forensic), що займаються фінансовими розслідуваннями за напрямками: судовий облік (forensic accounting); аудит шахрайства (fraud audit) та ризик-менеджмент у сфері шахрайства (fraud risk management); пошук та повернення активів (asset tracking and recovery); виявлення та запобігання легалізації злочинних доходів (money laundering detection and prevention)[4] Тому в перспективі можливо варто розглянути можливість передачі функцій щодо розслідування фінансових правопорушень спеціальним суб'єктам приватного сектору. Безсумнівно, що реформа податкової міліції в Україні не буде простою. На шляху змін доведеться долати супротив низки відомств, у яких забиратимуть їхні повноваження. Без глибокого аналізу недоліків діючої системи жодні реформи правоохоронного сектору не дадуть очікуваного результату та не змінять ставлення суспільства до фінансової поліції, і бізнесу зокрема.

Список використаних джерел

1. Ніпіаліді О. Перспективи створення Служби фінансових розслідувань: українські реалії та зарубіжний досвід / О. Ніпіаліді. // Актуальні проблеми правознавства. – 2017. – №3. – С. 165–170.
2. Беззуб І. Чи полегшить життя українському бізнесові «Фінансова поліція»? [Електронний ресурс] / І. Беззуб. – Режим доступу : <http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option350>
3. Про фінансову поліцію : Законопроект № 4228 від 15.03.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/
4. Manning G. Financial investigation and forensic accounting. – CRC Press. – 2005.

Крушніцька О.

аспірант кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Адвокат як основний суб'єкт захисту людських прав

Адвокат здійснює свою діяльність задля забезпечення права на захист від переслідування та надання правової допомоги у вирішенні справ у судах та інших державних органах України. Дану тезу підтверджує і норма частини третьої статі 131-2 Основного Закону Української Держави, яка декларує, що «Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1]. Аналізуючи вказану конституційну норму, можна відзначити, що на сьогодні саме адвокат є основним суб'єктом захисту людських прав. Також на це вказує, і норма стаття 16 Господарського процесуального кодексу Української Держави учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво у суді, як вид правничої

допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом[2].

Маємо погодитися з твердженням Гончар Д. В., що адвокат є суб'єктом, що здійснює свою діяльність на користь суспільства та на захист проголошених прав і обов'язків особи. Через адвокатуру як інститут громадянського суспільства правова держава забезпечує своїм громадянам можливість реалізувати їх права і свободи, користуючись при цьому гарантованим державою правом на юридичну допомогу, реалізація якого переважно здійснюється адвокатурою. Але остання виступає в цій парадигмі не як інструмент держави, а як соціальний інститут, за допомогою якого держава забезпечує реалізацію цього права. У такий спосіб адвокатура збалансовує відносини між державою та її громадянами, оскільки правова держава повинна забезпечити пріоритет прав та свобод людини і громадянина, а адвокатура зобов'язана сприяти їх реалізації та захисту. Без сумніву, адвокатура - своєрідний орган, що гармонізує інтереси громадянського суспільства з потребами і можливостями держави. Вона, безперечно, хоч і не є до кінця структурованою організацією в Україні, але входить в її громадянське суспільство як інститут із спеціальними повноваженнями [3, с. 4]. Сучасна українська адвокатура - це організоване співтовариство українських адвокатів, метою якого є захист прав і свобод членів громадянського суспільства, всіх його суб'єктів, надання їм правової допомоги у всіх видах життєдіяльності. Призначення адвоката - правоохоронна діяльність, захист прав і законних інтересів громадян і організацій. Правова держава повинна бути зацікавлена в тому, щоб адвокатура була високопрофесійним інститутом. Вона повинна забезпечувати незалежність адвокатури і доступність юридичної допомоги; сприяти здійсненню заходів щодо підвищення кваліфікації адвокатів, вживати заходи із захисту адвокатів від переслідувань, необґрунтованих обмежень в їх професійній діяльності.

Через публічно-правову природу своєї професії адвокат є захисником не тільки приватних інтересів окремої особи, але й інтересів всього суспільства; адвокат може виступати в судочинстві не тільки як представник сторони, але і як представник суспільного інтересу, як представник суспільства, який захищає права особи як члена суспільства. Однак, аналізуючи сучасний стан діяльності адвокатури в Україні, на жаль, доводиться констатувати, що ті принципи, основні засади, на яких будується система адвокатури, хоча й закріплені в Основному законі та окремих нормативно-правових актах, мають незадовільний рівень реалізації та окремі законодавчі проблеми.

Також на рівні правотворчої та правозастосовної діяльності залишаються такі проблеми: кола суб'єктів здійснення представництва й захисту в суді та надання юридичної допомоги в судовому процесі; відшкодування витрат на юридичну допомогу в судовому процесі; оподаткування адвокатської юридичної допомоги тощо.

Істотні зміни у функціонуванні адвокатури України, зумовлені створенням єдиної професійної організації адвокатів – Національної асоціації адвокатів України, розвитком адвокатського самоврядування, прийняттям змін до Конституції України, відповідно до яких запроваджено виключне право адвокатів на здійснення представництва іншої особи в суді та захист від кримінального обвинувачення (стаття 131²Основного Закону Української Держави) [1]– так звана «адвокатська монополія», актуалізують дослідження щодо сутності цих змін та наслідків для правового становища адвокатури. Конституційні зміни

зумовлюють необхідність комплексного оновлення сфери надання правової допомоги. Відрив адвокатури від населення, неналежний рівень доступності допомоги адвоката є безумовним ризиком запровадження виключного права на надання адвокатами правової допомоги в судах.

На думку Г.М. Сенько, сьогодні існує потреба реформування системи органів адвокатури в контексті загальнодержавної правової реформи. Вирішення цієї проблеми обумовило потребу в пошуках принципово нового, системного підходу до визначення її структурно-функціональної будови, статусу та соціальної цінності загалом [4]. Окрім цього, важливим аспектом надання адвокатами безоплатної правової допомоги в Україні є руйнування стереотипу «елітарності і недоступності» допомоги юриста (адвоката) [5, с. 84]. Думка, що сформувалася у більшості, про адвокатуру як про «допомогу багатим» веде до декількох негативних моментів. По-перше, зміцнення вірив свою соціальну беззахисність у більшості громадян і, як наслідок, зростання незадоволення ситуацією в державі. По-друге, спроби самостійного захисту своїх прав у судах і установах державної влади та місцевого самоврядування без володіння елементарними правовими знаннями. Такі спроби є причиною гігантських черг у коридорах судових і державних установ. Перевантаження наших судів можна буде уникнути, коли людина попередньо буде звертатися за консультацією до центрів безоплатної юридичної допомоги [5, с. 84]. Адвокат як основний суб'єкт захисту людських прав, здійснює свою діяльність в основному через представництво інтересів своїх клієнтів у судах, тобто адвокат бере участь у справах як представник осіб, при цьому його наділено загальними цивільними процесуальними правами таких осіб, а також спеціальними цивільними процесуальними правами представника. Водночас адвокат наділений відповідним матеріально-правовим статусом, який, здавалося б, певним чином має впливати на його процесуальний статус. Відтак є необхідність у визначенні адвоката як представника у цивільному процесі, який наділений спеціальними цивільними процесуальними правами, виходячи із його матеріально-правового статусу адвоката як професійного захисника. Тобто, саме адвокат як основний суб'єкт захисту людських прав наділяється спеціальними додатковими правами, порівняно з громадянами чи навіть юристами, наприклад можна відзначити про адвокатський запит. Але треба додати, що кожен адвокат зобов'язаний діяти тільки в межах повноважень, наданих йому клієнтом, з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій. Перелік повноважень чи обмежень стосовно вчинення певних процесуальних дій має бути визначено договором, який укладається між адвокатом та особою, інтереси якої він представляє у відповідному судовому процесі. Також, нині широко обговорюється нова редакція Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийняття якої розглядається як наступний етап реформування адвокатури, що має вирішити низку проблемних питань адвокатури з урахуванням новітніх політико-правових змін, які мають місце в державі і суспільстві. Але удосконалення законодавства без глибокого наукового аналізу існуючих проблем є неможливим.

З метою належного здійснення функції надання професійної правової допомоги об'єктивно існує необхідність розвитку знань про адвокатуру та адвокатську діяльність, розробки теоретичних положень, які було би покладено в основу законодавчого удосконалення питань організації та діяльності адвокатури у світлі судово-правової реформи.

Також треба відзначити, що велика кількість громадян, особливо в районних центрах та селах або дуже рідко звертаються до адвокатів або просто не мають можливості чи засобів для такого звернення, а отже вони обмежені у праві наданому Конституцією на кваліфіковану правничу допомогу. Таким чином, маємо підсумувати, що рівень демократизації адвокатури як основного суб'єкта захисту людських прав, обсяг професійних прав адвокатів та їх обов'язків, ступінь незалежності, гарантії здійснення адвокатської професії, забезпеченість громадян правовою допомогою, професіоналізм та доступність свідчать про демократизм держави, поважання нею прав людини. Демократичні засади побудови адвокатури, незалежний волелюбний характер її природи створили цьому інституту репутацію надійного гаранта забезпечення прав і свобод людей. Адвокатура за своєю природою є інститутом громадянського суспільства. Це означає, що вся її діяльність з надання юридичної допомоги і правового захисту адресована як окремим особам, їх об'єднанням, так і суспільству в цілому. Однією з умов формування громадянського суспільства на сучасному етапі є побудова системи адвокатури, що відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям, а також створення законодавства, норми якого відповідали б моделі демократичного правового інституту адвокатури європейського зразка.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.
3. Гончар Д. В. Адвокат як суб'єкт захисту прав особи в правозахисному механізмі / Д. В. Гончар // Право і суспільство. - 2016. - № 2(2). - С. 3-7.
4. Сенько Г.М. Адвокатура в Україні на сучасному етапі розвитку / Г.М. Сенько [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Pravo/44408.doc.htm.
5. Сопілко І.М. Місце та роль сучасної адвокатури України в правозахисному механізмі / І.М. Сопілко II Юридичний вісник. - 2012. - №1 (22). - С. 82-85.

Негара Р.В.

аспірант кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»

Деякі питання формування конкурсних комісій для проведення конкурсу у державній службі

Відповідно до Закону України «Про державну службу» (далі – Закон) конкурс на зайняття вакантної посади державної служби категорії «А» проводить Комісія з питань вищого корпусу державної служби (абз. 1 ч. 1 ст. 27), а на зайняття вакантної посади категорій «Б» і «В» проводить конкурсна комісія, утворена у встановленому порядку. Враховуючи, що згідно з ч. 1 ст. 14 Закону Комісія з питань вищого корпусу державної служби є постійно діючим колегіальним органом, а всі інші конкурсних комісій утворюються у відповідних органах, необхідним є дослідження порядку утворення цих конкурсних комісій. Відтак, згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону конкурс на зайняття вакантної посади

державної служби категорії «Б» у державному органі, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя, проводить конкурсна комісія, утворена керівником державної служби державного органу вищого рівня[1]. Отже для того, щоб керуватись цим положенням необхідним є дотримання таких умов:

– конкурс має проводитись на зайняття вакантної посади державної служби категорії «Б» (визначені п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону);

– юрисдикція органу, в якому цю посаду утворено, має поширюватись на територію однієї або кількох областей, міста Києва або Севастополя (достатньо однієї з цих умов, юрисдикція має поширюватись – або на одну область, або на кілька областей, або на місто Київ, або місто Севастополь).

Інакше кажучи конкурс на посаду, наприклад, начальника відділу територіального органу центрального органу виконавчої влади, юрисдикція якого поширюється на область (як і всіх інших посад державної служби категорії «Б» цього органу), у відповідності до абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону має проводити конкурсна комісія, утворена керівником державної служби цього центрального органу виконавчої влади.

Конкурс на зайняття всіх інших вакантних посад державної служби категорії «Б» (крім тих, що зазначені абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону), та категорії «В» проводить конкурсна комісія, утворена керівником державної служби в державному органі (абз. 3 ч. 1 ст. 27 Закону). Деталізація процедури проведення конкурсу закріплена в Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 [2] (далі – Порядок № 246), який, серед іншого, визначає склад, порядок формування та повноваження конкурсної комісії (п. 3 ч. 3 ст. 22 Закону). Відповідно до цього та з урахуванням вимог ч. 1 ст. 27 Закону в п. 14 Порядку № 246 встановлено хто і щодо яких посад утворює конкурсні комісії. Проаналізуємо ці положення у тому числі з метою визначення відповідності підзаконного акту вимогам Закону. Відповідно до абз. 1 п. 14 Порядку № 246 конкурс на зайняття посади керівника та заступника керівника територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади та іншого державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, м. Києва або м. Севастополя, який утворений як юридична особа публічного права проводиться конкурсна комісія, утворена суб'єктом призначення. Щодо керівників та заступників керівників територіальних органів міністерства суб'єктом призначення є державний секретар (абз. 1, 2 ч. 5 ст. 13 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [3]), іншого центрального органу виконавчої влади – керівник центрального органу виконавчої влади.

Враховуючи, що керівник та заступник керівника цих органів є посадами категорії «Б» (п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону), а їх юрисдикція поширюється на територію однієї або кількох областей, м. Києва або м. Севастополя, вимога щодо утворення конкурсної комісії керівником державної служби державного органу вищого рівняє такою, що відповідає абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону.

Відповідно до абз. 2 п. 14 Порядку № 246 конкурс на зайняття посади керівника та заступника керівника територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади та іншого державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію одного або кількох районів, міст обласного значення, який утворений як юридична особа публічного права проводить

конкурсна комісія, утворена керівником відповідного територіального органу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади та іншого державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, м. Києва або м. Севастополя. Тобто в цьому разі конкурсна комісія утворюється керівником органу вищого рівня. Ці посади, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону також відносяться до посад державної служби категорії «Б», однак не дотримано вимоги щодо юрисдикції цих органів, замість рівня однієї або кількох областей, м. Києва або м. Севастополя, їх юрисдикція поширюється на рівень одного або кількох районів, міст обласного значення, що не відповідає абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону, а отже цей абзац п. 15 Порядку № 246 суперечить вказаним положенням Закону.

Відповідно до абз. 3 п. 14 Порядку № 246 конкурс на зайняття посади керівника апарату облдержадміністрації та керівника структурного підрозділу облдержадміністрації із статусом юридичної особи публічного права проводить конкурсна комісія утворена головою облдержадміністрації. Обидві ці посади відносять до посад державної служби категорії «Б» (п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону), а юрисдикція облдержадміністрації поширюється на область, у зв'язку з цим, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону, конкурсна комісія для проведення конкурсу на ці посади має утворюватися керівником державної служби державного органу вищого рівня. Натомість, Порядок № 246 уповноважує на це голову облдержадміністрації, який є суб'єктом призначення щодо цих посад (керівник апарату, згідно з п. 4 ч. ст. 39; керівники структурних підрозділів, згідно з ч. 2 ст. 11 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [4]). У зв'язку з цим, положення абз. 3 п. 14 Порядку № 246 суперечить вказаним положенням Закону. Аналогічний висновок постає і щодо утворення конкурсних комісій для проведення конкурсу на посади керівника апарату Київської міської держадміністрації та керівника структурного підрозділу Київської міської держадміністрації із статусом юридичної особи публічного права (абз. 4 п. 14 Порядку № 246). Відповідно до абз. 5 п. 14 Порядку № 246 Конкурс на зайняття посади керівника апарату райдержадміністрації та керівника структурного підрозділу райдержадміністрації із статусом юридичної особи публічного права проводить конкурсна комісія, утворена керівником апарату облдержадміністрації. Отже, конкурсну комісію утворює керівник державної служби органу вищого рівня. І в цьому разі йдеться про посади категорії «Б» (п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону), втім юрисдикція райдержадміністрації поширюється на район, що суперечить вимогам наведеним в абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону, отже і цей абзац п. 14 Порядку № 246 суперечить Закону.

Те ж саме стосується утворення конкурсної комісії для проведення конкурсу на посади керівника апарату районної в м. Києві держадміністрації та керівника структурного підрозділу районної в м. Києві держадміністрації із статусом юридичної особи публічного права, яка згідно з абз. 6 п. 14 Порядку № 246 має утворюватися керівником апарату Київської міської держадміністрації. Аналізована проблематика частково вже підіймалась, так автори науково-практичного коментаря до Закону коментуючи положення ст. 27 в поєднанні з п. 14 Порядку № 246 вказували, що у двох останніх випадках можуть бути певні застереження щодо відповідності цих підходів положенням абзаців другого та третього частини першої коментованої статті (йшлося про положення, відповідно до якого конкурс на зайняття посад перших заступників та заступників голів, заступників голів – керівників апаратів районних державних адміністрацій

проводився конкурсною комісією, утвореною головою облдержадміністрації[5, с.238]. Вказаний висновок науковців знаходить підтвердження і в судовій практиці. Так, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20.12.2018 р. по справі № 815/4701/16[6] суд погодився з тим, що положення Порядку № 246 (щодо утворення конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посад перших заступників та заступників голів, заступників голів-керівників апаратів районних державних адміністрацій головою облдержадміністрації) «в певній мірі не відповідали вимогам Закону № 889-VIII», однак це фактично не вплинуло на результат перегляду.

За результатами проведеного дослідження слід констатувати, що встановлені в абз. 2 ч. 1 ст. 27 Закону вимоги щодо утворення конкурсних комісій значно ускладнюють процедуру його проведення, тому не дивно, що в Порядку № 246, акті підзаконного характеру, змінено підхід до формування конкурсних комісій. Водночас впевнені, що намагання на підзаконному рівні виправити проблеми закладені в законах може призвести тільки до більшого ускладнення, а тому пріоритетним варіантом має бути тільки внесення змін до відповідних положень Закону.

Список використаних джерел

1. Про державну службу: Закону України від 15.12.2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 18.04.2019).
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 / Кабінет Міністрів України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#n10> (дата звернення: 18.04.2019).
3. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#n317> (дата звернення: 18.04.2019).
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 18.04.2019).
1. 5.Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерезь (відп. ред.). Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.
5. Постанова Верховного Суду від 20.12.2018 р. (справа № 815/4701/16). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78771572> (дата звернення: 18.04.2019).

Приходько О.І.

здобувач кафедри адміністративного та митного права Університету митної справи та фінансів

До визначення та характеристики осіб які не можуть бути представниками в адміністративному процесі

Визначення кола осіб, які можуть бути представником в адміністративному процесі в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) здійснюється як за допомогою встановлення переліку осіб, які можуть бути

представниками (ст. 57), так і осіб, які не можуть бути представниками (ст. 58). Обидва варіанта доповнюють один одного, сприяючи з одного боку прямому визначенню осіб, які можуть бути представниками та з іншого, «від зворотного», обмежуючи право певним особам бути представниками в конкретних випадках. Враховуючи це слід визначити коло осіб, які не можуть бути представниками в адміністративному процесі та охарактеризувати їх.

Так, відповідно до ст. 58 КАС України представниками не можуть бути:

1) особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, що розглядає справу (ч. 1 ст. 58);

2) особа, яка у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя (ч. 2 ст. 58);

3) судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з певними винятками (ч. 3 ст. 58) [1].

Фактично, цим положенням обмежується можливість суміщення однією особою (яка приймає участь у конкретній справі) декількох статусів. Аналіз переліку осіб, зазначених в ч. 1 ст. 58 КАС України вказує, що за своїм процесуальним статусом всі вони є іншими учасниками справи (ст. 61 КАС України). Однак, зіставлення переліків цих осіб, наведених в ч. 1 ст. 58 та ст. 61 КАС України дозволяє стверджувати, що обмеження бути представником розповсюджується не на всіх інших учасників справи. Так, не зазначено судового розпорядника (ст. 64) та експерта з питань права (ст. 69). Залишаються невідомими мотиви не врахування цих осіб, саме тому з метою подолання цієї прогалини пропонуємо ч. 1 ст. 58 КАС України після слів «секретар судового засідання» доповнити словами «судовий розпорядник», а після слова «експерт» доповнити словами «експерт з питань права». Критерієм, за яким секретар судового засідання, судовий розпорядник, експерт, експерт з питань права, спеціаліст, перекладач та свідок не можуть бути представником є «участь у справі», а також помічник саме того судді, який розглядає справу (цей критерій поширюється і на суддів, що входять до складу колегії суддів). Також відмітимо, що обмеження цих осіб бути представником носить абсолютний характер, тобто не передбачається будь-яких виключень з нього, у тому числі бути законним представником. Відповідно до ч. 2 ст. 58 КАС України особа не може бути представником, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя [1]. Це положення є новелою чинної редакції КАС України. По-перше, в цій частині також йдеться про обмеження бути представником в конкретній справі.

По-друге, враховується як представництво, що триває, так і представництво, що припинилось. При цьому ключовим критерієм є факт перебування у відносинах представництва.

По-третє, це обмеження поширюється лише щодо одночасного представництва декількох осіб або припинення представництва однієї особи та перехід до іншої, у разі коли інтереси їх довірителів (або попереднього і наступного довірителів) суперечать один одному. В іншому випадку, допускається одночасне представництво декількох учасників справи, крім того це прямо передбачено положеннями ч. 4 ст. 57 КАС України.

Аналогічні вимоги передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2], яких адвокат, як представник, має дотримуватись. Так, взагалі, відповідно до ст. 22 цього Закону на такі випадки (зміни довірителя)

розповсюджуються вимоги щодо адвокатської таємниці. Також, згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, наприклад, якщо: адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом (п. 3); адвокат надає правову допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правової допомоги (п. 7) [2]. Разом з цим, враховуючи, що представником в адміністративному процесі можуть бути й інші особи, окрім адвокатів, положення ч. 2 ст. 58 КАС України є виправданими. В ч. 3 ст. 58 КАС України, редакція якої не зазнала змін, насамперед, йдеться про встановлення обмеження щодо певних осіб бути представником внаслідок конфлікту інтересів, у зв'язку із зайняттям ними певних посад (судді, прокурора, слідчого тощо). Деякі сумніви виникають з приводу встановленого переліку цих осіб. Справа в тому, що їх перелік з одного боку є виключним, однак з іншого – в ньому відсутні багато посадових осіб, у тому числі деяких правоохоронних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Національної поліції тощо.

Передбачено два випадки, за яких ці особи можуть бути представником в адміністративному процесі, а саме:

- коли вони діють від імені відповідних органів, що є стороною або третьою особою у справі;

- є законними представниками сторони чи третьої особи.

В першому випадку, перш за все, йдеться про самопредставництво, коли посадова особа є керівником відповідного органу, згідно з ч. 1, 4 ст. 55 КАС України. Представником відповідних органів ці особи не можуть бути (принаймні після 01.01.2020 р.), що впливає з положень ч. 4 ст. 131², абз. 2 пп. 11 п. 16¹ Перехідних положень Конституції України [3] та ст. 57 КАС України [1]. Отже, даний випадок слід розглядати виключно як самопредставництво, наприклад, головою цього суду, який є стороною або третьою особою у справі. В другому випадку допускається залучення цих посадових осіб до участі у справі як законних представників. Законні представники згідно з ч. 1 ст. 56 КАС України захищають права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб. Законний представник самостійно здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах (ч. 5 ст. 56 КАС України). Підсумовуючи викладене слід зазначити, що визначені процесуальним законодавством критерії, за якими обмежено право деяких осіб бути представником в адміністративному процесі спрямовуються на забезпечення рівності учасників процесу, неприпустимості випадків порушення прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також забезпечення реалізації завдань адміністративного судочинства. Однак, встановлені колізії та прогалини в правовому регулюванні негативно позначаються на досягненні вказаних цілей та потребують усунення.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, / 35-36, 37 /. Ст. 446.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Солодан К.В.

аспірант кафедри публічного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Правове регулювання оподаткування криптовалюти та право людини на податки

Розвиток інформаційних технологій та спрощення доступу до ринків посилюють популярність електронних валют, які здатні швидко реагувати на зміни віртуального ринку платежів. Криптовалюта у сучасній системі міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин є зручною формою електронних розрахунків, перспективною формою інвестування. Одночасно криптовалюта є викликом для монетарних систем національних економік, оскільки вона носить децентралізований характер обігу і державні інститути не можуть впливати на трансакції учасників [6]. Починаючи з кінця ХХ століття стан розвитку криптовалюти був на етапі окремих теорій та досліджень, що не виражав реальної можливості реальних змін в світовій економіці, але все змінилось, коли у 1998 році Вай Дай описав концепцію генерації криптовалюти як анонімної електронної грошової системи. Невдовзі після цього було створено перші варіанти таких "валют", включаючи Bitgold, Bitcoin, Namecoin, Litecoin та інші. Незважаючи на стрімкий розвиток курсу біткойнів та інших криптовалют на світових біржах, питання правової сутності цього феномену залишається нез'ясованим як в Україні, так і в багатьох інших країнах [5].

Одне з найбільших джерел фінансового контенту в мережі "Інтернет" – Investopedia, дотримується такої думки про біткойн: "Це складний для розуміння продукт, всесвітнє визнання якого є досить спірним. Будучи віртуальною валютою, її неможливо зберігати у фізичній формі. Анонімність цієї валюти призводить до того, що за допомогою біткойнів ухиляються від сплати податків, здійснюють контрабандистські дії. Крім того, ціна біткойнів є досить нестабільною через великий попит [5, 8]. У країнах Європи також піднімають питання щодо правового регулювання криптовалют. У березні 2017 р. члени Європейського парламенту опублікували законопроект, що відображав їх плани з регулювання цифрових валют. У законопроекті йдеться про те, що з точки зору Європарламенту віртуальні валюти не повинні бути анонімними. Відповідно до законопроекту, розробленого Комітетом Європейського парламенту з цивільних свобод та внутрішніх справ, національні групи фінансової розвідки повинні мати можливість пов'язувати криптовалютні адреси з особою власника віртуальної валюти. Водночас споживачі фінансових послуг з віртуальною валютою матимуть можливість повідомляти про свої операції уповноважені органи самостійно. Таким чином, готується підґрунтя для створення баз даних, в яких адреси криптовалютних гаманців будуть прив'язані до конкретних осіб [1].

Світові держави по різному підійшли до закріплення статусу криптовалют у національних законодавствах. В США в цілях оподаткування, IRS розглядає криптовалюту як майно; базою оподаткування є прибуток, який визначається як різниця між ціною продажу та витратами на придбання; ставка федерального податку залежить від суми прибутку і становить 15%-35%, але додатково можуть сплачуватись місцеві податки (0-10%); при оподаткуванні операцій з криптовалютами використовується поняття «справедливої ринкової вартості» на момент здійснення операції; в Республіці Білорусь фізичні особи звільнені від будь-якого оподаткування операцій з криптовалютами, зокрема їх майнінгу, продажу чи обміну; оподаткування юридичних осіб залежить від статусу резидента/нерезидента Парку високих технологій; в Швейцарії криптовалюти визнано рухомим майном в цілях оподаткування, оскільки воно може бути реалізоване на біржі, з отриманням за нього грошових коштів; сплачується податок на прибуток (федеральний податок - 7,83%, кантональний - від 1% до 26%), податок на приріст капіталу (федеральний податок - 7,83%); операції з біткойном та іншими криптовалютами не обкладаються ПДВ (Рішення Суду Європейського Союзу (SkatteverketvsDavidHedqvist (C-264/14)) [4, 7].

З метою оподаткування законодавство більшості країн розглядає віртуальні валюти як власність або активи. До основних податків, що застосовуються до операцій з криптовалютами, належать податки: на прибуток підприємств, на доходи фізичних осіб, на приріст капіталу. Для країн ЄС у 2015 р. згідно з рішенням Європейського суду, було звільнено операції з біткойнами від сплати податку на додану вартість [9]. Після цього країни ЄС, де вже існувало оподаткування ПДВ зазначених операцій, були змушені його скасувати. При цьому фіскальний режим у країнах ЄС визначається національними законодавствами. Особливістю оподаткування криптовалют у Великобританії є те, що спекулятивні трансакції звільняються від сплати податку на прибуток. Податковий орган розглядає кожну операцію з біткойнами на основі його власних індивідуальних фактів та обставин. До процесу визначення правового статусу та природи криптовалют, зокрема, біткойнів у європейському співтоваристві долучився і Європейський Суд Справедливості прийнявши рішення по справі C-264/14 [7] щодо спору між податковим органом Швеції та Девідом Хедквістом. Суттю спору виступило питання приналежності послуг по обміну традиційних валют на біткойн та навпаки до об'єкту оподаткування ПДВ. З наданою Девіду попередньою консультацією операції з обміну віртуальних валют звільняються від оподаткування ПДВ на підставі пункту «е» ст. 135 ПДВ Директиви Ради Європейського Союзу (EC VATDirective) [3]. Європейський суд у своєму рішенні підійшов до вирішення даного питання через характеристику ознак та призначення "біткойна". До таких він відніс: на відміну від електронних грошей віртуальним валютам притаманні власні одиниці обліку, як, наприклад «1 біткойн»; перекази віртуальних валют можуть бути здійснені без залучення банків та фінансових установ; єдиним призначенням віртуальної валюти «біткойн» є здійснення розрахунків між суб'єктами відносин; віртуальна валюта «біткойн» не може вважатись цінним папером або інструментом, що посвідчує право на майно. Зважаючи на ці ознаки та податкове законодавство євротовариства Європейський суд у своєму рішенні зазначив, що операції з обміну платіжних засобів не відповідають визначенню та ознакам, притаманним операціям з постачання товарів і повинні вважатись операціями з постачання послуг. А зміст пункту «е» статті ст. 135 ПДВ Директиви ЄС визнав дійсно таким,

що охоплює операції з обміну віртуальних валют на традиційні, а тому такі операції не є об'єктом оподаткування ПДВ [5].

Належне правове регулювання оподаткування криптовалют необхідне для забезпечення права людини на податки. На нашу думку, невизначеність правового статусу цього феномену та, як наслідок, його неоподаткування, призводить до значних втрат бюджетів держав, а також є порушенням принципу справедливості в оподаткуванні, оскільки суб'єкти, що отримують значні прибутки завдяки криптовалюти, не беруть участь у створенні суспільного блага, проте не перестають користуватись ним. Це і є порушенням права людини на податки, що Р.О. Гаврилюк визначає як всезагальне ненабуте (вроджене) право людей на кооперування взаємних можливостей для задоволення власних, спільних з Іншими, публічних потреб (основоположний спосіб співбуття індивідів у соціумі по забезпеченню взаємності їх прав вимоги та зобов'язань на обмін їх трансцендентальними можливостями щодо забезпечення власних публічних потреб та отримання публічних благ) [2, с. 616].

Таким чином, підходи різних країн світу щодо правового статусу та оподаткування криптовалюти суттєво різняться, проте запровадження належного правового регулювання оподаткування криптовалют є необхідним кроком сучасних держав для забезпечення права людини на податки.

Список використаних джерел

1. Волосович С. Державне регулювання ринку криптовалют: зарубіжний досвід / С. Волосович // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2018. - № 1. - С. 97–110. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2018_1_10.
2. Гаврилюк Р.О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід: монографія / Р. О. Гаврилюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 636 с.
3. Директива Ради Європейського Союзу від 28.11.2006 №112 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0112&from=EN>.
4. Зозуля Н. Криптовалюта в Україні та світі: регулювання, правовий статус та оподаткування/ Н. Зозуля // [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryptovalyuta-v-ukrayini-ta-sviti-regulyuvannya-pravovyy-status-ta-opodatkovannya/
5. Правовий статус криптовалюти: фінансово-правовий аспект. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.lf-znu.zp.ua/docs/roboti/02.docx
6. Рисін В. В., Рисін М. В., Федюк І. В. Правовий статус криптовалюти як фінансового інструменту / В. В. Рисін // Ефективна економіка. 2018. № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6647>
7. Рішення Європейського Суду Справедливості по справі № С-264/14 від 22.10.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.sk.ua/sites/default/files/pravo_ukrayini_2018.pdf
8. Investopedia explains Bitcoin [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/b/bitcoin.asp>
9. European Court of Justice rules that Bitcoin should be treated as a currency for VAT purposes. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://www2.deloitte.com/uk/en/pages/press-releases/articles/european-court-rules-bitcoin-be-treated-as-currency-for-vat.html>.

Федорчук М.Д.

асистент кафедри публічного права
юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича

***Конституційна скарга як юридичний інструмент захисту прав платника
податків***

Конституція України має безпосереднє значення для кожної людини, адже закріплює положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), а також закріплює основні права та свободи людини. Конституційна легітимація прав і свобод людини, яка була набута ще у середині та другій половині ХХ ст. — на початку ХХІ ст. багатьма розвинутими країнами «неспростовно доводить, що лише індивіди як носії природних прав і свобод та творці соціуму можуть належним чином власними зусиллями легітимізувати та конституціоналізувати свої права і свободи та домогтися такої ж належної їх реалізації і здійснення. Державі у цьому випадку належить інструментальна роль» [1, 40].

Одним із юридичних інструментів захисту прав людини та прав платників податків зокрема є конституційна скарга. Впровадження конституційної скарги в нашій державі стало частиною судової реформи та розпочалось у 2016 році. Адже саме 02 червня 2016 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який набрав чинності 30 вересня 2016 року. Даним Законом Конституцію України було доповнено наступною нормою: «Стаття 151-1. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано». Таким чином фізичним особам та суб'єктам господарської діяльності був наданий доступ до конституційного правосуддя задля захисту своїх прав та інтересів від неправових, таких, що суперечать Конституції України законів. Інститут конституційної скарги досліджували такі вітчизняні вчені-конституціоналісти як М.М. Гультай, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, С.В. Шевчук, В.В. Лемак та інші. Згадується вже в науці та практиці конституційна скарга як можливість захисту прав у податкових правовідносинах. Проте, незважаючи на те, що на практиці інститут конституційної скарги починає функціонувати, все ж залишається безліч теоретичних та практичних питань, які потребують дослідження. Про це свідчить і кількість проведених науково-практичних конференцій, форумів, тренінгів, що безпосередньо присвячені проблематиці конституційної скарги в Україні. Конституційна скарга повинна захищати не тільки від незаконних актів, а й проти актів, які є законними, але не конституційними [2]. Про це наголошує Венеціанська Комісія «За демократію через право» у своїх актах, висновках, рекомендаціях щодо конституційної юстиції в Україні. Венеціанська комісія розрізняє повну конституційну скаргу та часткову (нормативну індивідуальну) конституційну скаргу. Повна конституційна скарга дає можливість особі звернутися для перевірки на конституційність не лише

закону, а й інших нормативно-правових актів. Крім цього, повна конституційна скарга надає особі захистити порушені конституційні права у випадку порушення процедурних питань, включаючи випадки надмірного затягування розгляду справ [2].

В українському законодавстві закріплена модель нормативної індивідуальної конституційної скарги. Це означає, що до Конституційного Суду України може звернутися особа лише з письмовим клопотанням щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень) (ст. 151-1 Конституції України, ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Натомість, суб'єкти конституційного подання (а суб'єктами права на конституційне подання є Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, тобто суб'єкти владних повноважень) мають право звертатися до Конституційного Суду України з клопотанням про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Можливо законодавець, обмежуючи предмет конституційної скарги лише перевіркою закону на конституційність, мав на меті недопущення перевантаження Конституційного Суду України. Існує думка серед науковців, що конституційна скарга може стати так званим національним «фільтром» справ на шляху до Європейського суду з прав людини [3, 89-98]. Про це наголошував у своїх рішеннях і Європейський суд з прав людини. У справі *Dorota Szott-Medynska v. Poland* Суд дійшов висновку, що не використання особою такого юридичного інструменту, як конституційна скарга може призвести до неприпустимості звернення до Європейського суду з прав людини [4;5]. Цікавим є положення науковців, які розцінюють інститут конституційної скарги не лише як гарант захисту прав і свобод людини і громадянина, а й як можливість виявлення юридичного конфлікту, що міститься у чинному законодавстві [6, 39].

Щодо практичної реалізації інституту конституційної скарги в Україні, то з моменту, коли суб'єкти права на конституційну скаргу мали спроможність реалізувати дане право до Конституційного Суду України надійшло понад 1800 конституційних скарг станом на 31 травня 2019 року. А з початку 2019 року до Конституційного Суду України надійшло 332 конституційні скарги (за даними офіційного сайту Конституційного Суду України) [7]. З поданих у 2016-2018 роках конституційних скарг лише близько двадцяти скарг стосуються податкових правовідносин, а в 2019 році була подана лише одна скарга щодо оподаткування. Суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають статтям 1, 3, 8, частині першій статті 9, статті 19, частинам першій, другій, четвертій, сьомій статті 41, частинам першій, четвертій статті 55, статтям 57, 58, частині першій статті 67 та статті 68 Конституції України, положення абзаців четвертого, п'ятого підпункту 4 пункту 72 розділу I, пункту 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24 грудня 2015 року № 909-VIII та підпункту «г» підпункту 266.7.1 пункту 266.7 статті 266 Податкового кодексу України. Тому вважає, що оспорюване положення ПК України має набирати чинності з 1 січня

2017 року, а отже, суди неправомірно поширили на неї дію цього положення, чим позбавили її «права на майно у формі грошей». Проте ухвалою суддів колегії Конституційного Суду України було відмовлено у відкритті провадження.

05 червня 2019 року Конституційний Суд України не дозволив погаснути вогнику надії платників податків щодо можливості захисту своїх прав таким юридичним інструментом, як конституційна скарга. Адже було прийнято перше рішення по конституційній скарзі у сфері податкових правовідносин, яким захистив права платників податків. Цим Рішенням (№ 3-р(І)/2019 від 06.06.2019) Суд визнав таким, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення першого речення абзацу двадцять шостого розділу I Закону № 1989, відповідно до яких «нараховані та сплачені за період проведення антитерористичної операції суми плати за землю відповідно до статей 269–289 цього Кодексу за земельні ділянки, розташовані на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів на лінії зіткнення, та/або території проведення антитерористичної операції, не підлягають поверненню на поточний рахунок платника податку, не спрямовуються на погашення грошового зобов'язання (податкового боргу) з інших податків, зборів, не повертаються у готівковій формі за чеком у разі відсутності у платника податків рахунка в банку». У Рішенні Конституційний Суд України дійшов висновку, що внесення абзацом двадцять шостим розділу I Закону № 1989 змін до Податкового кодексу України у частині скасування права на повернення платникам податків сум плати за землю, нарахованих та сплачених за період з 14 квітня 2014 року по 31 грудня року, в якому завершено проведення антитерористичної операції, було обумовлено необхідністю досягнення суспільно значущої мети, однак законодавець діяв непослідовно й не дотримав балансу між публічним та приватним інтересами, а обраний ним засіб (запровадження таких змін) не є пропорційним цілям, які переслідувалися. З огляду на зазначене, як вказано у Рішенні Суду, положення першого речення абзацу двадцять шостого розділу I Закону № 1989 суперечать конституційному принципу верховенства права [8].

Таким чином, конституційна скарга є можливістю захисту прав платників податків на національному рівні. Конституційна скарга має на меті задоволення подвійного інтересу: приватного – оскільки захищається право платника податків, який звернувся зі скаргою до Конституційного Суду України та публічного – у випадку визнання закону неконституційним, який міг порушувати права платників податків, на яких поширюються відповідні норми. Проте, аналізуючи статистику поданих конституційних скарг бачимо, що платники податків досі рідко використовують даний інструмент задля захисту своїх прав. Така ситуація може бути викликана недостатньою обізнаністю з можливістю реалізацію права на конституційну скаргу. Адже в судах вирішується значна кількість податкових спорів щороку.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Р. Чому в Україні не відбулася оголошена революція у сфері прав людини? / Р. О. Гаврилюк // Право України. – 2016. – № 6. – С. 35-43.
2. The Compilation of Venice Commission opinions, reports and studies on constitutional justice. Venice Commission: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2017\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2017)008-e)

3. Христова Г. Конституційна скарга як національний «фільтр» справ на шляху до Європейського суду з прав людини: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Конституц. Суд України; за заг. ред. Ю.В. Бауліна. – К.:ВАІТЕ, 2016.- С. 89-98.
4. Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія/М.М. Гультай. – Х.: Право, 2013. – С. 200.
5. Кузнецов О.Б. Конституционная жалоба как условие приемлемости обращения в Европейский суд по правам человека/О.Б. Кузнецов // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. – 2004. – №2. – С. 86-91.
6. Айріян К.Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.02 / Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2015. - С. 39 (267)
7. Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України, та їх опрацювання. Конституційний Суд України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyuni-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-ta-yih-opracyuvannya-5>
8. Рішення Конституційного Суду України № 3-р(І)/2019 від 05.06.2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_p1_2019.pdf

Березовська Анна

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Нотаріат як превентивний інститут захисту прав людини

Нинішній етап розвитку України як правової держави зумовлює потребу в утворенні потужної та стабільної системи захисту прав і законних інтересів громадян. У цьому аспекті, згідно зі статтею 59 Конституції, кожному громадянину гарантовано право на одержання правової допомоги. Нотаріат спільно з іншими правовими інститутами втілює реалізацію цього конституційного права громадян і є тим правовим інститутом, який забезпечує охорону та захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, надає офіційної сили та вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Сучасний етап проведення в Україні правової реформи визначив необхідність переосмислення ролі та місця нотаріату у правовій системі країни як ефективного засобу досудового захисту прав людини та місця в ній інституту приватної нотаріальної діяльності, яка ґрунтується на принципах латинського (вільного) нотаріату. Науково-теоретичним підґрунтям даного дослідження стали праці вчених, які вивчали проблеми функціонування та організації нотаріату: Н. Василюк, В. Баранкової, М. Долинської, Л. Єфіменка, Ю. Козьякова, В. Комарова, О. Неліна, В. Степаненка, В. Черниша, С. Фурси та інших. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріальна діяльність має превентивний характер, захищаючи права та законні інтереси громадян від можливих порушень

у майбутньому, шляхом нотаріального посвідчення документів. Превентивна роль нотаріату виявляється при здійсненні нотаріальних дій, при відмові в їх здійсненні, при роз'ясненні сторонам наслідків вчинюваних ними дій.

Питання нотаріату як інституту превентивного судочинства може здатися некоректним, а можливо і таким, що зазіхає на компетенцію судових органів зі здійснення правосуддя. Адже згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Проте варто зазначити, що в основі характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя закладено розуміння нотаріату як органу, покликаного сприяти досягненню завдань правосуддя і попереджувати виникнення судових спорів. На інститут нотаріату у правовій державі покладається одна з найголовніших ролей не лише в наданні правової допомоги громадянам, але і в попередженні спорів між учасниками договірних відносин. Участь нотаріуса в процесі узгодження умов угоди в очікуванні її практичного виконання надає змогу уникнути виникнення спорів щодо права між сторонами з приводу нотаріально підтвердженої угоди, а також робить відносини більш стабільними. Участь нотаріуса забезпечує кожному зі сторін угоди правовим захистом вже на стадії оформлення права і договору, в той час як судовий захист може знадобитися пізніше, на стадії спору.

Варто зауважити, що нотаріат, будучи не судовою формою захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб, згідно з Резолюцією Європейського парламенту є органом превентивного правосуддя [7, с. 43]. Відповідно до документів Конгресу Міжнародного союзу суддів функція нотаріату полягає насамперед у тому, що нотаріус, будучи посадовою особою, наділений повноваженнями посвідчувати юридичні акти, неупереджено інформувати сторони про сутність і правові наслідки таких актів, тобто здійснювати реальну діяльність щодо запобігання суперечок [10, с. 16]. Саме таке уявлення про нотаріат передбачено в договорі про співпрацю між Міжнародним союзом суддів та Міжнародним союзом латинського нотаріату, у якому підкреслюється, що ці організації ставлять собі на меті встановлення здорової й нормально діючої системи правосуддя, маючи на увазі зниження витрат на її утримання й одночасно забезпечення її доступності для всіх громадян [6, с. 22]. Таким чином, значення інституту нотаріату в попередженні та вирішенні правових спорів зумовлюється його розумінням як органу превентивного правосуддя, визнаним значною частиною науковців. При цьому найбільш поширеними в цивільному обороті нотаріальними діями є посвідчення правочинів, вчинення виконавчих написів на боргових документах, вчинення протестів векселів, засвідчення справжності підписів на документах, правильності копій (фотокопій) документів і виписок із них, правильності перекладу документів, посвідчення фактів, вчинення морських протестів [2, с. 71].

Т. Карнаух визначає нотаріуса, як такого, що наділений державними контрольними функціями та є спеціалістом, особою, компетентною в питаннях права, а це означає, документи, складені нотаріусом, є правильними як за своєю формою, так і за суттю, і тому сама участь такої особи в процесі складання документа дає суспільству гарантію проти зловживань [2, с. 45]. Теоретично обґрунтованою й відповідною до правової природи нотаріату видається думка про те, що попереджувальне правосуддя має розглядатися як діяльність, яка попереджає звернення до суду з питаннями, які можна вирішити без судового розгляду, оформивши правовий документ від імені держави, надавши йому юридичної сили, рівної за юридичною значущістю до судового документа [6, с.

56]. Діяльність нотаріату щодо попередження правових конфліктів та сприяння їх дозволу у сфері реалізації конституційних прав і свобод полягає в безпосередньому забезпеченні захисту прав і свобод людини й громадянина. Вона, за твердженням В. Комарова, дає можливість суб'єктам права уникнути звернення до суду за захистом тих же прав [4, с. 155].

Нотаріат як орган попереджувального правосуддя проявляється в тих випадках, коли для виникнення або реалізації безспірного суб'єктивного права людини й громадянина необхідне публічне волевиявлення компетентного органу, офіційне визнання, підтвердження ним цього права. [5, с. 135]. Нотаріус, на думку В. Комарова, під час посвідчення угоди вже на стадії узгодження умов договорів, у процесі їх укладення та під час підготовки до вчинення інших нотаріальних дій відіграє велику роль у попередженні можливих суперечок між сторонами угоди, тим самим уже профілактично знижуючи кількість цивільно-правових спорів. Причому ця роль виконується нотаріатом не лише у сфері цивільного обороту, ай в інших галузях [3, с. 8]. Крім того, вітчизняний нотаріат як орган попереджувального правосуддя забезпечує можливість примусового виконання зобов'язань без звернення до суду. На практиці цей напрямок нотаріальної діяльності має велике значення, наприклад, під час вчинення нотаріусами виконавчих написів для стягнення грошових сум або витребування майна боржника на документах, що засвідчують заборгованість, за звернення стягнення на заставлене нерухоме майно на підставі нотаріально посвідченої угоди [4, с.160].

Необхідність зміцнення розуміння інституту нотаріату як органу превентивного правосуддя зумовлена також тим, що нотаріат, який діє як сукупність осіб вільної професії за принципами самофінансування й майнової відповідальності, – це система юридичного супроводу цивільних правовідносин, яка працює ефективно, без витрат для бюджету. Приватний нотаріат зумовив звільнення бюджету від витрат на утримання своїх нотаріальних контор, і держава отримала додаткові кошти для фінансування інших цілей, у тому числі для створення додаткових структур, які захищають права й законні інтереси громадян [5, с. 32]. Нотаріат як гілка юстиції за своєю правовою природою тяжіє до судової влади та сприяє досягненню завдань правосуддя. Судова система й нотаріат активно взаємодіють. Це проявляється в тому, що ефективна нотаріальна діяльність виключає необхідність звернення до суду й порушення судового процесу, а також нотаріальна форма забезпечує доказову силу документам, фактам і правам, що полегшує за потреби процес розгляду й вирішення цивільних справ у суді, встановлення фактів, які входять до предмета доказування в такій справі. Це дозволяє характеризувати нотаріат як інститут попереджувального або превентивного правосуддя, покликаного не здійснювати судові функції, а сприяти досягненню завдань правосуддя й запобігати виникненню судових спорів за допомогою попередження порушень цивільних прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації, що й можна назвати превентивним захистом. Так зване «превентивне правосуддя» несе в собі певне смислове протиріччя, враховуючи принципову різницю у функціях нотаріату та суду. Так, Судова влада виконує таку юрисдикційну функцію, як правосуддя, яке має винятковий характер і здійснюється лише судом. Вона підтримує необхідний баланс між представницькою та виконавчою владою за допомогою контролю суду за відповідністю законів та інших нормативних актів Конституції України, а також контролем за законністю актів виконавчо-розпорядчих органів, виданих у ході державного управління (адміністративне судочинство). Судові рішення, як і інші

акти судової влади, підлягають неухильному виконанню всіма суб'єктами публічного й приватного права на території України, а невиконання судового рішення тягне за собою передбачену законодавством відповідальність[9]. В свою чергу, нотаріат не утворює самостійної гілки влади. Його діяльність, здійснювана від імені держави, може бути довірена не лише особі, яка перебуває на державній службі, а й особі, яка займається приватною практикою. В останньому випадку повноваження нотаріусів реалізуються не на принципах бюджетного фінансування, а на основі самоокупності.

Відмінність суду та нотаріату полягає також у повноваженнях цих двох органів. Предметом юрисдикції суду виступає спірне правовідношення. Судове рішення в справі перетворює його на безспірне, фактично здійснюється захист порушеного або оскарженого права зацікавленої особи. Що стосується нотаріальної діяльності, то вона пов'язана з посвідченням ряду прав і фактів, тобто, як стверджує Т. Зайцева, на відміну від судової, вона за визначенням має «безперечний» характер [5, с. 186].

Таким чином слід відзначити, що термін «превентивне правосуддя», який вживається щодо діяльності нотаріату, не просто являє собою ефектне словосполучення, а й несе цілком певний юридичний зміст. Саме нотаріат тісно співпрацює із судовою юрисдикцією, тому заслуговує на особливе ставлення до себе з боку законодавця. З урахуванням тієї ролі, яку він відіграє в системі органів, які здійснюють захист прав фізичних і юридичних осіб у безперечній формі, слід усе таки серйозно подумати про підвищення рівня систематизації сучасного нотаріального законодавства.

Список використаних джерел

1. Зайцева Т.П. Настольная книга нотариуса / Т.П. Зайцева, Р.Ф. Галеєва, В.В. Ярко. - М., 2003.
2. Карнаух Т.М. Нотаріат як інститут превентивного правосуддя в Україні / Т.М.Карнаух// Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2011 р.) /уклад. : Р.Ф. Гонгало, І.В. Андронов. - О. : Фенікс, 2011. - С. 42-46.
3. Комаров В. Перспективи вдосконалення законодавства України про нотаріат / В. Комаров //Юридичний вісник України. Загальнонаціональна правова газета. - 2008. - № 18. - С. 8-9.
4. Комаров В. Український нотаріат: перспективи розвитку / В. Комаров//Бюлетень Міністерства юстиції України. -2012. -№ 5. -С. 153-161.
5. Комаров В.В. Нотаріат в Україні : [підручник] / В.В. Комаров, В.В. Баранкова, Л.В. Малюга, Н.В. Федорченко. - К. : Юрінком Інтер, 2006. - 320 с.
6. Комаров В.В. Нотариат и нотариальный процесс : [учебник] /В.В. Комаров, В.В. Баранкова. - Х. : Консум, 1999. - 240 с.
7. Марченко Р. Можливість забезпечення доказів нотаріусами чи іншими особами, які мають право вчиняти нотаріальні дії/Р. Марченко //Право України. -2013. -№ 11. -С. 60-65.
8. Нотариат в Европейском сообществе: Резолюция Европейского парламента от 18 января 1994 г // Нотариальный вестник. - 1999. - № 5/6. - С. 40-49.
9. Очкольда М. Відповідальність за невиконання рішень суду за новим законом / М. Очкольда//Законі бізнес [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/52876-advokat_ociniv_naslidki
10. Скитович В.В. Нотариат и суд: грани взаимоотношений / В.В. Скитович, С.В. Мальцева //Журнал российского права. - 2004. - № 7. - С. 22-26.

Бурдяк Н.А.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Англо-американська модель електронного урядування як приклад досвіду для України

Сьогодні нові інформаційно-комунікаційні технології суттєво змінюють спосіб життя людини та проникають в кожен сферу суспільства, зокрема державного управління. Для повноцінного розвитку і стабільного функціонування владного апарату в цілому, він має відповідати сучасному ритму, та встигати за змінами, для формування і освоєння широкого аспекту можливостей віртуального простору, щоб в подальшому швидко модернізуватися і оновлюватися.

Ми живемо в часи розбудови електронного урядування в Україні і тому є дуже важливим вивчення та запозичення кращого досвіду зарубіжних країн-лідерів для створення своєї ідеальної системи. Досвід побудови електронного урядування в різних країнах світу прийнято розглядати в контексті конкретних моделей, однією з яких є англо-американська, що втілилась одразу в декількох країнах великої сімки – США, Канаді і Великобританії.

Англо-американська модель характеризується таким рівнем розвитку електронного урядування який називають етапом пов'язаності. Її змістом є те, що уряд перетворює себе на об'єднане ціле, котре відповідає потребам громадян через розвиток інтегрованої служби підтримки.

Цей рівень є найбільш просунутий в електронному урядуванні, і характеризується наявністю:

- горизонтальних зв'язків (між органами державної влади);
- вертикальних зв'язків (між органами центральної та місцевої влади);
- інфраструктурних зв'язків;
- зв'язків між урядом та громадянами [1].

Особливими рисами англо-американської моделі можна назвати те, що всі електронні послуги рівномірно надаються через будь-які інформаційні канали: Інтернет, мобільний зв'язок, цифрове телебачення тощо, тим самим створюючи рівний доступ для всіх громадян. Зокрема в США основний акцент зроблено на відкритість, прозорість та відповідальність влади перед громадянами. Державні інформаційні системи, які там функціонують, призначені для взаємодії з населенням країни і структурами, що не входять до складу уряду. Такими структурами можуть бути бізнес, громадські організації, регіональні та муніципальні органи влади. Головний урядовий портал США, Reports UN E-Government-Survey-2014, об'єднує безліч сайтів на рівні інтеграційних посилань, містить повну інформацію про державні ресурси, послуги і форми для громадян, бізнесу та уряду [2].

В свою чергу у Великій Британії автори при створенні програми, електронного урядування, ставили перед собою завдання розвитку інформаційних технологій як фактору забезпечення управління державою. Тому акцент було зроблено на:

- розширенні спектру послуг, що надаються владою громадянам та суб'єктам господарювання;

- підвищення ефективності діяльності органів влади;
- створення технічних та освітніх умов для повного охоплення громадян адміністративними послугами.

При цьому однією з головних цілей є вивільнення державних службовців від рутинних процедур взаємодії з населенням [3]. Проте, навіть враховуючи певні відмінності між інтерпретаціями англо-американської моделі в США і Великобританії, її зміст і ідея залишається не зміною, оскільки має принципову орієнтацію на побудову дворівневої системи взаємодії для надання державних послуг.

Також, потрібно зазначити, що країни які використовують цю модель електронного урядування, є лідерами з впровадження і застосування різних форм дистанційного навчання, у першу чергу з використанням інтернет-мережі, що також є одним з найсуттєвіших показників рівня розвитку держави і фактом довіри громадян встановленій системі.

Звичайно, англо-американська модель є не ідеальною, і має певні обмеження а саме:

- розміщена інформація може бути не завжди актуальною, не всі управлінські послуги можна знайти в он-лайн режимі;
- багато дублюючих процесів однакових бізнес-функцій, які вирішують однакові завдання та оброблюють однакові дані;
- адміністративна структура послаблюється у випадку зміни політичних пріоритетів;
- спеціалісти у галузі електронного управління перебувають у різних міністерствах [1].

Але, відмінною характеристикою англо-американської моделі є загальна реформа структури державного управління, тобто сповнене і постійне оновлення ресурсу. Створення інформаційних порталів, які дозволяють забезпечувати універсальне обслуговування громадян і доступ до інформації. Використання стратегії, орієнтованої на зовнішню діяльність, за відносно низького рівня розвитку. І загалом забезпечення всіх сторін комфортними умовами для створення і отримання потрібної інформації а згодом і зближення державних службовців з народом. Таким чином, англо-американська модель є хорошим прикладом того, як постійно розвиваючись можна досягнути бажаного результату. Аналізуючи це, система електронного уряду в Україні ще має пройти певний шлях: від системи інформування громадян, забезпеченням їх засобами інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення їх обізнаності щодо можливостей до надання конкретних послуг засобами Інтернету. Тому головним завданням органів влади є реформування українського урядування, з врахуванням досвіду провідних країн, зокрема, США, Канади і Великобританії, що допоможе зменшити вартість часових та матеріальних ресурсів, зробити взаємодію з органами влади більш швидкою, простою і комфортною.

Список використаних джерел

1. Ватковська М.Г. Англо-американський досвід упровадження електронного урядування в галузі освіти/ М.Г. Ватковська //Держава та регіон: наук.-виробн. Журнал. Сер.: Державне управління, 2013 - №4(44). – С. 13 – 18.
2. Іванов В.В. Державне та муніципальне управління з використанням інформаційних технологій / В.В. Іванов А-ИНФРА, М. – 2013. - 383с.

3. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій. Дзюба С.В., Жиляєв І.Б., Полумієнко С.К., Рубан І.А., Семенченко А.І. За ред. А.І. Семенченка. – Київ, 2012.
4. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 1: Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії / [В.Я. Малиновський, Н.В. Грицяк, А.І. Семенченко]. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 70с.
5. Бабаєв В.М., Новікова М.М., Гайдученко С.О. Електронне урядування. Текст лекцій / В.М. Бабаєв, М.М. Новікова, С.О. Гайдученко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://eprints.kname.edu.ua/35678/1/ 2](http://eprints.kname.edu.ua/35678/1/2).
6. Сайт Національного центру електронного урядування [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://nc.da-gov.adamant.ua/>

Вівчар М.Г.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Надання електронних адміністративних послуг як складова електронного урядування

Вхід українського державного управління до адміністративного простору Європи в період розвитку інформаційного суспільства викликав необхідність впровадження в Україні е-урядування, важливим елементом якого є надання електронних адміністративних послуг. Дана складова е-урядування є однією із найбільш затребуваних при взаємодії органів влади із населенням та бізнесом, проте вона знаходиться на низькому рівні розвитку. За результатами дослідження ООН Україна продемонструвала низьку динаміку розвитку онлайн послуг. Зокрема вона знаходиться на 87 місці серед 193 країн [1, с. 21].

Електронні послуги в Україні пропонують різні сервіси:

Портал державних послуг – сайт повідомляє, що 421 послуга доступна онлайн, однак потрібно враховувати, що наявність послуги в електронному вигляді залежить від області. Наприклад, у місті Чернівці доступно 34 послуги онлайн, у місті Києві доступно 46 послуг онлайн, а в Дніпропетровській – 236 [2].

Наразі послуги поділяються на послуги для громадян і бізнесу. Даний сайт пропонує такі послуги як: паспорт громадянина, паспорт для виїзду за кордон, реєстрація транспортного засобу тощо. Також на iGov.ua можна знайти інформацію про умови та порядок їх надання. Для отримання послуги необхідно вибрати регіон, увійти в систему, вибрати послугу та отримати листа на пошту з усією необхідною інформацією.

Єдиний державний портал адміністративних послуг – портал створено на вимогу Закону України «Про адміністративні послуги». Робота Порталу спрямована на забезпечення інформації про адміністративну послугу; список та зразки документів, необхідних для отримання послуги; контактну інформацію та місце отримання послуги; послідовне впровадження послуг в електронному вигляді; впровадження механізмів оплати за послуги [3].

Під час реєстрації в персональному кабінеті та замовлення адміністративних послуг на Порталі, користувач має надати свої персональні дані,

які обробляються, зберігаються та можуть передаватися третім особам, задіяним в процесі надання адміністративної послуги. Володільцем зібраних персональних даних є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України як держатель Порталу. Дані та інформація, які можуть бути необхідні для реєстрації та отримання адміністративної послуги в електронному вигляді: прізвище, ім'я по-батькові, електронна адреса, регіон, адреса, телефон, паспортні дані, інші дані та копії документів, необхідні для отримання послуги.

Кабінет електронних сервісів – електронна платформа, створена Міністерством юстиції України.

Кабінет електронних послуг пропонує: отримання документів з державних реєстрів Міністерства юстиції України в режимі on-line; реєстраційні дії у державних реєстрах України в електронному вигляді; пошук інформації у державних реєстрах України; посилання на різні інформаційні джерела тощо [4].

Онлайн-будинок юстиції – складається з наступних розділів: реєстрація бізнесу, громадських організацій та ЗМІ; реєстрація оренди землі; соціальний ліфт; SMS маяк; інформація з реєстрів[5].

Слід детальніше зупинитися на двох розділах, чия назва є незрозумілою. «Соціальний ліфт» – розділ, де йдеться про те, що на роботу в органи державної влади можна потрапити без зв'язків. На сторінці надається можливість подивитися вакансії і заповнити анкети на стажування в держструктури або відправити резюме. «SMS маяк» – можливість отримувати повідомлення про статус нерухомого майна у Державному реєстрі майнових прав.

Однією з головних перешкод до надання населенню адміністративних послуг в електронній формі є низький рівень розвитку електронного документообігу в органах влади. Так, попри наявність автоматизованих систем документообігу в органах виконавчої влади їх використовує лише третина співробітників [6, с. 39]. Низьким також є рівень захисту інформації в системі: для обміну електронними документами більшість органів місцевого самоврядування не використовують захищені канали зв'язку, а електронну пошту. Не використовуються додаткові інструменти захисту й при взаємодії із зовнішніми користувачами. Так, жоден центр надання адміністративних послуг не використовує цифрові підписи для зовнішніх користувачів. Недостатня увага також приділяється навчанню співробітників органів влади роботі у системі електронного документообігу.

Задля забезпечення надання населенню онлайн адміністративних послуг необхідно: запровадити єдині загальнодержавні стандарти функціонування систем електронного документообігу органів державної влади; прискорити перехід органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на електронний документообіг; організувати підвищення кваліфікації співробітників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань електронного урядування; впровадити заходи з інформування населення щодо можливостей та переваг отримання адміністративних послуг в електронній формі з метою стимулювання попиту на користування електронними сервісами.

Отже, входження українського державного управління до європейського адміністративного простору є неможливим без запровадження електронного урядування, вагомим елементом якого є надання електронних послуг. На жаль, підготовка органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо надання електронних послуг знаходиться на низькому рівні. Не зважаючи на те, що існує велика кількість порталів щодо надання е-послуг, велика кількість

послуг є сторінкою з інформацією про послугу з посиланням на ресурс. Необхідними заходами щодо покращення даного становища є: закріплення на законодавчому рівні єдиних загальнодержавних стандартів діяльності органів влади щодо діяльності в сфері електронних послуг, підвищення кваліфікації працівників даних органів, інформування населення щодо пріоритетів отримання послуг в онлайн формі.

Список використаних джерел

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 10: Електронні послуги / [Р.М. Матвійчук, С.П. Кандзюба]. – К.:ФОП Москаленко О. М., 2017. – 21 с.
2. Портал державних послуг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://igov.gov.ua>
3. Єдиний державний портал адміністративних послуг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://my.gov.ua/>
4. Кабінет електронних сервісів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://kap.minjust.gov.ua/>
5. Онлайн будинок юстиції [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://online.minjust.gov.ua/>
6. Електронні послуги : навч. посіб. / І. В. Клименко; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. – К: НАДУ при Президентові України, 2014. – 39 с.

Вітюк Оксана

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Актуальні проблеми інституту публічної служби

Державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави [1, ст. 1]. Державна служба є комплексним інститутом державного права. У процесі свого розвитку, суспільств, які з часом усе більше набували ознак громадянських суспільств, зароджувалася тісніша співпраця із державними інституціями з метою ефективного забезпечення діяльності держави. Вказані інтеграційні процеси відображають потребу населення в самоорганізації, саморегулюванні суспільних зв'язків та відносин. Однак, такий зв'язок держави, а, отже, і державної служби з інститутами громадянського суспільства не є прямим, натомість має опосередкований характер [3, с. 145]. Державна служба як соціальний інститут покликана підвищувати рівень якості життя населення за допомогою надання якісних адміністративних послуг, формування й забезпечення реалізації державної політики, нагляду та контролю за дотриманням законодавства. Проте вона не справляється з цими завданнями повною мірою й потребує реформування (звідси – ухвалення у 2015 р. нового Закону «Про державну службу») [2, ст. 1]. Як зазначає науковець І. Ковбас важливою складовою публічної служби є функції органів влади, які є різноманітними, порядок їх виникнення та зміни залежить від послідовності завдань, котрі постають перед суспільством в ході його еволюції та цілей, які воно переслідує. Завдання – це те, що потребує виконання, а функція –

вид діяльності, направлений на таке виконання. Іншими словами, завдання та функції являються взаємопов'язаними. В окремі історичні періоди пріоритетними стають завдання та цілі держави, а як наслідок і різноманітні її функції. Виконання будь-яких задач веде до виключення одних функцій та появи нових [5, с. 3].

На сьогодні ж, визначаючи пріоритетні напрями адміністративно-правових досліджень Д. Галліган, В. Полянський, Ю. Старілов виділяють проблеми публічної служби. Вони роблять акцент на важливості та необхідності реформування системи державної служби яке посилюється ще й на тлі загострення економічної й політичної кризи. Щодо системи публічного управління України, вона відрізняється нераціональністю й невизначеністю повноважень між владними структурами та посадовими особами, надмірною централізацією, що унеможливує налагодження ефективного партнерства між центральними й місцевими органами. Тому наразі реформування системи державної служби тісно пов'язане з питанням установа раціонального балансу централізації та децентралізації, оскільки державна служба безпосередньо залежить від моделі реалізації державної влади, що відображає основні принципи її функціонування. Наразі важливою проблемою є саме реформування публічної служби [3, с. 144]. Як вказує Н. Янюк, «у світі немає жодної універсальної моделі, яку можна було б використати під час формування національного інституту публічної служби. Проте врахування досвіду зарубіжних країн, – вказує науковець, передовсім членів Європейського Союзу, дасть змогу визначити основні засади публічної служби в Україні і сприятиме створенню відповідної законодавчої бази» [4, с. 270]. Відповідно, ми бачимо вирішення проблеми незважаючи на деякі позитивні зрушення в реформуванні системи публічного управління та державної служби, усе ж існує ще багато невирішених і суперечливих моментів. Реформування та якісне публічне управління, а разом із ним й державна служба так чи інакше знаходяться в площині політичного простору конкретної країни, особливо в умовах демократичних змін в країнах, що розвиваються. Відтак, зусилля щодо ефективного впровадження сучасних тенденцій реформування державної служби залежать від політичної волі присутньої політичної еліти та її здатності до реагування на зміни суспільних настроїв з метою забезпечення стабільного та поступового розвитку. Підписання Угоди про асоціацію є важливим стимулом не тільки для сучасних політичних сил, а й до наукового співтовариства у справі реформування інституту державної служби в Україні, з метою забезпечення принципу належного врядування.

Список використаних джерел

1. Закон України « Про державну службу» // Відомості Верховної Ради України – 2016. - № 4, ст.43
2. Анастасія Карпунець Актуальні проблеми функціонування державної служби України в умовах реалізації реформ: соціологічний аспект. – 2015.
3. Є. В. Грайнер. Проблеми реформування інституту державної служби в Україні в контексті сучасних тенденцій Європейської інтеграції / Є. В. Грайнер// Державне будівництво. – 2015. - № 1.
4. Рунова Н. О. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції// С. 269 -274 .
5. І.В. Ковбас, Т.І. Друцул. Завдання та функції, як необхідні складові адміністративно-правового статусу органів публічної адміністрації // Фаховий збірник наукових статей «Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України». - 2012. - В. XXIX.

Гончар О.О.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Підстави обмеження права на свободу вираження поглядів он-лайн

Питання прав людини натеper є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. З огляду на глибоку інформатизацію сучасного життя і загальне визнання пріоритетів інформаційного суспільства, інформаційні права людини мають значення не тільки як певна сукупність правомочностей, а й як пріоритетний життєво важливий інтерес, реалізація якого визначально впливає на життєдіяльність сучасної людини [1, с.155]. Коли ми говоримо про обмеження та втручання у свободу вираження поглядів, то зазвичай маємо на увазі цензуру, що здійснюється шляхом фільтрації або блокування он-лайн-контенту. Всеосяжність Інтернету, його універсальна доступність та підсилюючий ефект, який має опублікована он-лайн інформація, повинні братися до уваги так само, як і його потенціал та технологічні властивості. Проте, правила щодо обмежень залишаються такими ж відповідно до принципу «те, що застосовується офлайн, має однаковою мірою застосовуватися он-лайн». Даний принцип було підтверджено Радою з прав людини у липні 2012 року у Резолюції «Про захист, сприяння та здійснення прав людини в Інтернеті»[6].

Окрім того, законодавство, що закріплює дані конкретні обмеження, повинно бути застосоване незалежним органом обґрунтовано та уникаючи дискримінації, а також повинні існувати відповідні засоби захисту від зловживань при застосуванні такого законодавства. Докладніше це питання висвітлено у Загальному коментарі Комітету ООН із прав людини до ст. 19 МПГПП, що базується на практиці Комітету. В загальному, дані критерії відповідають стандартам, які закріплені частиною 2 статті 10 ЄКПЛ[3], за винятком того, що у положеннях МПГПП[4] передбачається менше правомірних підстав для обмежень та не містяться посилання на необхідність створення та підтримання демократичного суспільства.

Особливістю Інтернету визначається те, що завантажена інформація набуває глобального поширення і тому виступає предметом регулювання різних міжнародних, національних або наднаціональних норм, що призводить до відмінного, якщо не суперечливого трактування. Таким прикладом є існування різних підходів до свободи вираження поглядів у Європі та Сполучених Штатах Америки. Через закріплення свободи слова у першій поправці до Конституції США, обсяг свободи вираження поглядів у них значно більший, ніж у Європі. Форми вираження, які відповідно до ЄКПЛ вважаються незаконними, захищені у США, наприклад, расистські висловлювання або такі, що розпалюють ворожнечу чи ненависть, у тому числі нацистська пропаганда та заперечення Голокосту. Саме через це США зробили застереження до статті 20 МПГПП щодо заборони висловлювань із метою пропаганди або закликів до розпалювання ненависті чи ворожнечі [4] та не підписали Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації актів расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи.

Попри це, національні суди США захищають інтереси дітей від жорстокого поводження, що вчиняється шляхом зловживання свободою вираження поглядів, такого як поширення дитячої порнографії, однак це загострює проблему боротьби із протиправним мовленням, тому що, використовуючи американські або австралійські сервери, де застосовуються інші стандарти, користувачі обходять норми європейського законодавства.

Конфлікти юрисдикцій та визначення підсудності справ про порушення прав людини в Інтернеті є доволі звичним явищем. Справа проти Yahoo!, що розглядалася французьким судом, яскраво демонструє цю проблему. Французький портал Yahoo! повинен був дотримуватися норм французького законодавства, яке забороняє пам'ятки нацизму, але в той же час головний офіс компанії у США не зобов'язаний притримуватися даних норм. Конфлікт юрисдикцій, засвідчив, що захист спільних цінностей шляхом обмеження свободи слова в умовах глобалізованих ЗМІ, що мають власні параметри комунікації має доволі ускладнений механізм реалізації.

Можливості обійти обмеження існують завжди, але це може спровокувати надмірну реакцію з боку органів державної влади, прикладом чого може слугувати відключення доступу до Інтернету в Єгипті та Сирії.

Свобода вираження поглядів не є абсолютним правом. У частині 2 статті 10 закріплені обов'язки та відповідальність, пов'язані зі здійсненням свободи вираження поглядів. Стаття 19 МПГПП зазначає про «особливі обов'язки та особливу відповідальність», що виникають у процесі здійснення свободи вираження поглядів [4]. Будь-які дії, які, на перший погляд, обмежують свободу вираження поглядів, повинні бути обґрунтованими. Такі заходи: - повинні бути встановлені законом (законні); - повинні переслідувати одну чи декілька правомірних цілей (правомірні); - повинні бути необхідним для становлення демократичного суспільства, під необхідністю тут мається на увазі пропорційність застосування заходу обмеження і мети, що досягається (необхідні).

Ч. 2 ст. 10 ЄКПЛ містить достатньо довгий перелік можливих підстав для обмежень, у тому числі інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду [3]. Дані підстави відображають бачення суспільства 1950-х років, коли була прийнята Конвенція. Але лише якщо обмеження насправді «встановлені законом» і є «необхідними у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей, Суд вважатиме їх такими, що не порушують гарантії Конвенції.

Оскільки ЄСПЛ визначає право на свободу висловлювань у мережі Інтернет як складову предмета регулювання ЄКПЛ, то застосовує свою усталену практику і до даної категорії проваджень. Тому величезний практичний доробок, накопичений Судом упродовж тривалого часу, застосовується також і до справ, пов'язаних з Інтернетом. Однак Суд все ж враховує природу Інтернету, що є найбільш очевидним, коли він має справу з державними заходами, які обмежують Інтернет.

Держави, як суб'єкти публічних відносин, наділені певними межами розсуду при визначенні факту наявності нагальної суспільної потреби, адже ЄСПЛ вважає, що національні органи, як ніхто інший, можуть оцінити власні соціальні реалії.

Однак межі розсуду обмежені, тому що їх застосування відбувається під наглядом Суду. У справі «Олексій Овчинников проти Росії»[5] Суд дійшов висновку, що, незважаючи на те, що певна інформація вже була доступна у мережі Інтернет, обмежувальні заходи, накладені російським судом, повинні бути підтримані заради захисту приватного життя неповнолітнього. Захист неповнолітніх та малолітніх осіб від шкідливої для них інформації став визначальним аргументом і для окремої думки кількох суддів у справі «Швейцарський рух раелітів проти Швейцарії», у якій стверджувалося, що оскільки Інтернет є переважно публічним форумом, держава має вузькі межі розсуду щодо інформації, розповсюдженої за допомогою цього засобу комунікації», особливо коли йдеться про гіперпосилання на веб-сторінки, що не контролюються сайтом, на якому розміщені такі посилання.

Таким чином, за державами залишається конкретне завдання: вони зобов'язані поважати, захищати та забезпечувати всі права людини в Інтернеті. Захист прав неповнолітніх може вимагати примушування Інтернет-провайдерів до розкриття інформації про своїх клієнтів із метою забезпечення ефективного судового переслідування. Ясна річ, що останнє може обмежити свободу вираження поглядів зацікавлених сторін, але стаття 10 містить виняток щодо втручання в свободу вираження поглядів, що переслідує правомірну мету для забезпечення прав інших осіб.

Список використаних джерел

1. Вакарюк Л.В. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини» /Л. В. Вакарюк // Підприємство, господарство і право. № 2, 2018. С. 155-159.
2. Інтернет: Прецедентная практика Европейского суда по правам человека. – Совет Европы / Европейский суд по правам человека, 2011.– 42 с.
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Олексій Овчинников проти Росії, № 24061/04, 16 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/delo_alekseya_ovchinnikova_protiv_rossii/
6. Резолюція ООН «Про захист, сприяння та здійснення прав людини в Інтернеті» 27.07.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digitallibrary.un.org/record/845728>
7. Середюк-Буз В. В. Міжнародно-правове регулювання свободи вираження поглядів в мережі Інтернет / В. В. Середюк-Буз // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 659-664. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_115

Дембіцька М.М.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Європейські правові стандарти надання публічних послуг

Питання покращення системи надання публічних послуг населенню займають важливе місце у політиці європейських держав, спрямованій на досягнення більш ефективної роботи органів виконавчої влади. Значну увагу європейських вчених присвячено таким аспектам правового явища: удосконаленню правового регулювання адміністративної процедури надання публічних послуг; захисту прав громадян у відносинах з органами публічної адміністрації; дослідженню підвищення рівня якості публічних послуг; вдосконалення електронної форми; вивченню проблем децентралізації надання публічних послуг.

У країнах Європейського Союзу, де відкритість, прозорість і підзвітність є обов'язковими умовами роботи державних інститутів, уже створена відповідна нормативно-правова база, розроблені концепції та програми забезпечення стандартів якості таких послуг. Сектор послуг є настільки важливим в Європейському Союзі, що їх належне забезпечення регулюється первинним і вторинним законодавством, зокрема статтями Договору про заснування Європейського Союзу та Договору про функціонування Європейського Союзу, а також кількома Директивами, Хартією засадничих прав Європейського Союзу. Зокрема, Договір про функціонування Європейського Союзу підкреслює важливість послуг, що забезпечують загальні потреби людини [1]. Практичне розроблення і використання системи підвищення якості послуг, що надаються органами державної влади, у країнах ЄС розпочалося з прийняття у Великобританії в 1991 р. концепції Хартії громадян — 10-річної програми, метою якої є підвищення якості адміністративних послуг. Хартія громадян встановила принципи, які покладаються в основу діяльності державних установ і організацій, серед них такі: чіткі стандарти послуг, відкритість та повнота інформації, надання консультацій населенню та можливість вибору послуг, їх корисність та ефективність, право послуг на апеляцію при незадовільній якості послуг [2]. Задоволення суспільного інтересу завжди вважається фундаментальним критерієм публічних послуг та означає спрямованість публічної влади на задоволення наявних у суспільстві потреб, інтересів, реалізацію прав закріплених за громадянами законодавством європейських країн. При цьому така спрямованість діяльності органів публічної влади повинна гарантуватися за наявності зобов'язання державної влади з її забезпечення та контролю цієї діяльності.

При розробці стандартів щодо окремої послуги застосовуються вимоги, що забезпечують необхідний рівень доступності і якості адміністративної послуги в цілому, а також на кожному етапі її надання, включаючи внесення запиту про надання адміністративної послуги, його оформлення і реєстрацію, очікування надання адміністративної послуги, її одержання, контроль за якістю адміністративної послуги. Питання якості публічних послуг стосується співпраці країн у рамках ЄС.

Згідно з методичними рекомендаціями стандарт повинен містити інформацію щодо: категорій одержувачів; документів, необхідних для надання адміністративної послуги; складу і послідовності дій одержувача та адміністративного органу, опису етапів надання послуги; вимог до строку надання адміністративної послуги, платності або безоплатності надання адміністративної послуги та розміру плати за її надання, вимог до посадових осіб, які безпосередньо забезпечують надання адміністративної послуги, включаючи вимоги до їх кваліфікації.

Основні принципи надання адміністративних послуг у країнах ЄС лягли у основу законодавчого каркасу взаємодії органів місцевої влади та населення й забезпечили вектори відносин у сфері надання таких послуг, які мають специфічні правові форми діяльності місцевої влади [3, с. 151]. Однією з правових форм діяльності органів місцевої влади є їхня співпраця щодо надання адміністративних послуг місцевому населенню. Річ у тім, що в застосуванні концепції співпраці органів місцевої влади в інших країнах враховується один із поширених принципів державної політики, а саме: орієнтація органів влади на потреби місцевої громади через надання якісних послуг.

В європейських країнах одним із головних напрямів співпраці між органами місцевої влади є створення "універсамів послуг", які передбачають надання адміністративних послуг завдяки розробленим у Європі нормам функціональних груп послуг, що спрямовані на сферу послуг для громадян. Для реалізації такої моделі надання адміністративних послуг у Європі відбувається запровадження різних видів "універсамів послуг". Це — "спільні бюро" з надання адміністративних послуг; "єдині вікна" (Service New Brunswick), які надають більше 90% адміністративних послуг місцевого рівня під одним дахом; "кіоски із самообслуговування", де особа може самостійно віднайти повну інформацію, що стосується надання тієї чи тієї послуги [4, с. 72].

На пострадянському просторі привертає увагу така країна Європейського Союзу, як Латвія, що досягла найбільших успіхів у розвитку інформатизації процесів в царині надання адміністративних послуг державними органами та органами місцевого самоврядування. В Латвії проблемою інформаційного забезпечення процесів управління займається Секретаріат у справах електронного урядування, розвивається мережа Центрів інформаційних технологій. Вони координують розвиток інфраструктур інформаційного забезпечення в органах місцевого самоврядування, розроблення послуг, впровадження і підтримку електронного урядування. Також центри стежать за якістю послуг, що розробляються, займаються консультуванням і навчанням співробітників органів самоврядування з питань інформаційних технологій надання адміністративних послуг [5, с. 64-69].

Таким чином, як свідчить міжнародний досвід, важливою передумовою для підвищення якості надання публічних послуг мають стати впровадження в їх діяльність європейських стандартів, які призводять до спрощення процедури надання послуги. Дотримання цих стандартів виведе Україну на новий рівень взаємодії держави та громадян, а також надання високоякісних публічних послуг. На сьогодні перед органами державної влади України першочерговим завданням є впровадження в Україні ефективної системи надання публічних послуг на рівні європейських стандартів, адже це показник реальних дій влади для запобігання корупції та реалізації розпочатих реформ в Україні.

Список використаних джерел

1. Treaty on the Functioning of the European Union// Consolidated Texts of the EU Treaties as Amended by the Treaty of Lisbon [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.officialdocuments.gov.uk/document/cm73/7310/7310.pdf>
2. The Great Britain in the concept of the Charter of Citizens [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.europa.eu/en/resources/code>
3. Бахрах Д.Н. Административное право / Д.Н. Бахрах. — М.: Бек, 1993.
4. Коліушко І.Б. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / І.Б. Коліушко, В.Б. Авер'янов, В.П. Тимошук [та ін.]. — К.: Факт, 2001. — 72 с.
5. Галам В.О. "Універсам послуг" як форма якісного надання адміністративних послуг населенню в країнах Європи / В.О. Галам // Публічне право. — 2012. — № 1. — С. 64—69.

Драгомерецька Діана

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Щодо адміністративно-правового статусу Адміністрації Президента України

Процес становлення України, як правової держави, супроводжується повномасштабною реформою, яка спрямована на розвиток демократичних засад у формуванні й діяльності інститутів державної влади та місцевого самоврядування.[1, с. 1]

Відповідно до пункту 28 статті 106 Розділу V, який носить назву «Президент України» Конституції України: «Президент створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби». Таким органом в Україні є Адміністрація Президента України - важливий допоміжний, дорадчий, консультативний, постійно діючий орган у діяльності апарату Президента України, який утворений Главою Держави для забезпечення виконання ним конституційних обов'язків та повноважень на засадах відкритості, гласності та прозорості. І реалізація її адміністративних повноважень є актуальним питанням на сьогоднішній день.

Загальне керівництво Адміністрацією здійснює її Глава, який має Першого заступника та двох заступників. До складу АПУ входять радники, прес-секретар, уповноважені Президента України, прес-служба, управління та їх голови, які є самостійними структурними підрозділами. Адміністрація має 26 підрозділів і є юридичною особою [2, с. 17].

Адміністрація у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, укладеними в установленому порядку, цим Положенням, розпорядженнями Глави Адміністрації Президента України. Основними завданнями Адміністрації є організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом України визначених Конституцією України повноважень [3].

У нормотворчій діяльності Адміністрація Президента України здійснює в установленому порядку експертизу ухвалених Верховною Радою України законів,

що надійшли на підпис Президентів України, опрацьовує і подає на підпис Президентів проекти указів, розпоряджень, доручень Глави Держави; забезпечує підготовку проектів законів, котрі вносить Президент до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи; провадить аналіз актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів рішень голів місцевих державних адміністрацій і, за наявності підстав, вносить Президентів України пропозиції щодо забезпечення узгодження їх із Конституцією та законами України, актами Президента України або зупинення їх дії; залучає до виконання окремих робіт і завдань, до участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, зокрема й на договірній основі [4, с. 48].

Слід наголосити, що проведення публічних заходів (круглих столів, слухань, обговорень тощо) за участю Адміністрації Президента України мають на меті звернення суспільної уваги на певну проблему, яка потребує нормативно-правового вирішення [5, с. 54].

Також надзвичайно важливою на даний час є Антикорупційна програма Адміністрації Президента України. Метою цієї програми є реалізація діючих та вжиття додаткових заходів, спрямованих на ефективне і дієве запобігання корупції в усіх сферах діяльності Адміністрації Президента України [6, с. 3].

Таким чином, Адміністрація забезпечує діяльність Президента України як глави держави і гаранта Конституції. Аналізуючи адміністративні повноваження цього органу і підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновки, що вони діють і розвиваються. На сьогодні, Адміністрація Президента України не є органом виконавчої влади, але є консультативним, дорадчим органом, утвореним Главою Держави.

Список використаних джерел

1. Ковбас І. В., Друцун Т. І. Завдання та функції, як необхідні складові адміністративно-правового статусу органів публічної адміністрації // Фаховий збірник наукових статей «Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України». – 2012. - В. XXIX.
2. О. Рафальський. Адміністрація Президента України // Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). — К. : Парламентське видавництво, 2011. — С. 810.
3. Указ Президента України №504/2010 від 2 квітня 2010 року «Про Положення про Адміністрацію Президента України».
4. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади здійснення безпосереднього впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України / В.Ф. Нестерович // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 1. – С. 41-49.
5. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади здійснення опосередкованого впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України / В.Ф. Нестерович // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 5. – С. 52-58.
6. Антикорупційна програма Адміністрації Президента України. Київ, 2018

Драгомерецька Діана

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Абсентеїзм в Україні

Виборче право є одним з найважливіших прав людини і громадянина. Вибори – це основа законності демократії. Вони виступають механізмом мирної передачі політичної влади і допомагають демократії забезпечити кращий рівень життя, пов'язуючи інтереси виборців з інтересами уряду та дозволяючи громадянам обирати представників, які відстоюватимуть їхні інтереси. Особливе значення відводиться реалізації цього права, яке охоплює зокрема право не брати участі у виборах взагалі. Така політична пасивність громадян держави як негативний чинник виборчого права в юридичній та політичній науці іменується – абсентеїзм. Термін «абсентеїзм» походить від латин. «absent», «absentis» – відсутній та має кілька значень. Широко це поняття трактують як прояв байдужого ставлення населення до суспільного життя, ухилення від участі в ньому. У вужчому розумінні політичний абсентеїзм – це ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах президента, до представницьких органів державної влади та на референдумах. Також до абсентеїстів зараховують тих людей, котрі обрали позицію пасивності, тобто неучасті в політичному житті [1, с. 37]. Залежно від мотивів неучасті у виборах виокремлюють такі види абсентеїзму: політичний, економічний, соціальний та аполітичний. Якщо абсентеїзм політичний, то особа, ухиляючись від участі у виборах, висловлює протест політичним програмам і передвиборчим платформам усіх кандидатів, вважаючи, що жодна з них не відповідає його власним політичним поглядам. Він може бути також пов'язаний зі сумнівами виборця щодо можливості проведення справедливих виборів. Якщо абсентеїзм зумовлений економічними чи соціально-економічними причинами, то виборець висловлює протест щодо складної економічної чи соціальної ситуації в суспільстві (безробіття, недостатня соціальна захищеність, погана екологія), він не вірить у бажання та здатність усіх кандидатів боротися з цими негативними явищами. Аполітичний абсентеїзм полягає в байдужому ставленні, відсутності всякого інтересу виборця до виборів і політики загалом [2, с. 195].

Аналіз проблеми абсентеїзму дає змогу визначити шляхи його подолання:

1. Доцільною видається розробка державної Програми підвищення правової культури виборців та організаторів виборів в Україні, у якій потрібно передбачити роз'яснення норм виборчого законодавства. Слід створити зовсім інший рівень політичної та електоральної культури населення.

2. Потрібно відновити норму, яка встановлює поріг явки на виборах. При цьому норма порогу явки має бути такою, яка забезпечувала б явку, що відображатиме думку досить вагомої частини населення.

3. Активізація виборців на виборах може бути істотно підвищена за допомогою засобів масової інформації. Слід приділяти велику увагу не тільки рекламі кандидатів, але й дебатам, «круглим столам», порівняльному аналізу незалежних наукових установ.

4. Обрана влада повинна бути відкритою для громадян, звітувати перед ними, адже вони віддали за неї свої голоси [3, с. 105].

Отже, нині політична апатія стала надзвичайно поширеним явищем. Ухилення громадян від будь-яких форм участі в політичному житті суспільства стало характерним для України. Одним із проявів такої поведінки є політичний абсентеїзм, який найчастіше трактують як відсторонення виборців від участі в голосуванні. Залучення громадськості до політичної активності сьогодні є вельми актуальним. Адже високий рівень абсентеїзму призводить до обрання органу влади невеликою частиною виборчого корпусу, що дає підставу сумніватися в легітимності органу, або може вести до безрезультатності виборчого процесу, якщо закон встановлює обов'язковий мінімум участі у виборах.

Список використаних джерел

1. Коваль Р. М. Абсентеїзм в Україні: особливості та динаміка. *Студентські наукові записки. Серія «Політичні науки». Матеріали конференції: «Абсентеїзм в Україні: особливості та динаміка»*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 4. С. 36–40.
2. Грязев А. В. Абсентеїзм в Україні: поняття, причини та шляхи подолання проблеми. *Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 73-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 25 квіт. 2017 р.)*. Секція економічних і правових наук / ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ; відп. ред. А. В. Смітюх. Одеса: Фенікс, 2017. С. 193–197.
3. Росенко М. Абсентеїзм, як чинник виборчого процесу та його вплив на становлення парламентаризму. *Публічне управління: теорія та практика (Україна)*. 2011. С. 99–105.

Зеленюк О.В.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Роль принципів адміністративного судочинства

Відповідно до ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) адміністративне судочинство — діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАСУ [3]. Принципи адміністративного судочинства зафіксовано, окрім КАСУ, у Конституції України, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та інших міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Недотримання відповідних принципів може стати причиною невпорядкованості діяльності, неузгодженості в діях її учасників та тягне за собою зовсім інші наслідки, які породжують неможливість досягнення основної мети. Зважаючи на таку вагому роль принципів у формуванні та функціонуванні всієї судової системи й адміністративних судів зокрема, ст. 7 КАСУ закріплює такі принципи здійснення правосуддя в адміністративних судах: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) гласність і відкритість адміністративного процесу; 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених цим Кодексом; 7) обов'язковість судових рішень

[1]. Кожен із вказаних принципів покликаний виконувати власну, чітко окреслену функцію у діяльності адміністративних судів. З іншої сторони, усі принципи адміністративного судочинства та судової системи є взаємопов'язаними, зумовлюють та доповнюють одне одного. Вони діють не відособлено, а в сукупності, переплітаються, взаємодіють, перетікають з одного в інший, створюючи узгоджену систему, що дозволяє ефективніше здійснювати судочинство. Це обумовлюється тим що, всі згадані принципи об'єднані для досягнення спільної мети – належної організації судових органів, від діяльності яких залежить гарантування особам якісного та надійного захисту їх прав, свобод та законних інтересів. При вилученні хоча б одного основоположного принципу відбудеться порушення у функціонуванні інших, а в результаті – порушення вимоги законності при вирішенні адміністративно-правових спорів. Фундаментальним є принцип верховенства права, який передбачає, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Значення даного принципу у контексті адміністративної юстиції полягає у неможливості безпідставного порушення чи обмеження природних прав людини та громадянина. Принцип законності походить від попереднього принципу та означає вирішення справ на основі Конституції та законів України, а також чинних міжнародних договорів. Усі суб'єкти, що наділені компетенцією захищати права фізичних та юридичних осіб у суді, під час розгляду та вирішення справ повинні правильно застосовувати норми матеріального права до конкретних правовідносин та зобов'язані не виходити за межі своїх повноважень, визначених законом. У контексті адміністративного судочинства законність одночасно є:

- 1) вимогою до суду здійснювати усі процесуальні дії, а також ухвалювати рішення у справі відповідно до закону (у широкому розумінні цього слова);
- 2) критерієм перевірки рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень [2].

Стаття 10 КАСУ визначає, що всі учасники адміністративного процесу є рівними перед законом і судом. На думку А. П. Кравченка рівність – це характеристика індивідуальної та суспільної свідомості, яка певним чином обумовлена соціобіологічною сутністю людини [4, с. 51]. Цей принцип означає, що кожному надаються однакові можливості у реалізації матеріального та процесуального права. Ще однією засадою організації адміністративного судочинства України є принцип змагальності сторін, під яким слід розуміти можливості осіб, які беруть участь в адміністративному процесі, доводити свою правоту щодо питання спору. Змагальність базується передусім на доказах, тобто підтвердженні обставин, на які посилаються учасники судового процесу, переконуючи або заперечуючи факти справи. Принцип диспозитивності характеризується тим, що суд вирішує справу в обсязі заявлених сторонами вимог, оскільки адміністративний процес розпочинається з ініціативи зацікавлених осіб. Проте, в адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного, існують випадки, коли суд зобов'язаний вийти за межі позову. Така необхідність виникає коли засоби захисту, запропоновані позивачем, є недостатніми для його повного захисту прав і свобод. Принцип офіційності за своєю природою обмежує дію принципів диспозитивності та змагальності. Таке обмеження необхідне через наявність певних особливостей адміністративного процесу, а саме у тому що, в учасників публічно-правових відносин нерівні можливості. Проти фізичних чи юридичних осіб протистоїть потужний

адміністративний апарат. Задля врівноваження сил та можливостей, адміністративний суд має виконувати активну роль у судовому процесі по сприянню особі у захисті її прав. Принцип гласності й відкритості у судочинстві є гарантом прозорості у діяльності судової влади, учасників судового процесу і громадськості. Слушною є думка В.В. Король, який під час своїх досліджень зазначає, що гласність – це один з найважливіших проявів демократичної держави, основа демократії, її фундамент, оскільки тільки інформованість громадян надає їм можливість зі знанням справи брати участь в управлінні державою [3, с. 5]. Відкритий доступ до судових засідань означає можливість бути присутнім під час здійснення адміністративного процесу. Обмеження даного принципу є допустимим лише у разі забезпечення нерозголошення таємниці. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення адміністративного суду. Держава забезпечує усім особам, які беруть участь у справі, та особам, які не брали участь у процесі розгляду справи у випадку вирішення судом питання про їхні права та обов'язки, право на апеляційне та касаційне оскарження рішень адміністративного суду.

Обов'язковість судових рішень беззаперечно має виключне значення, адже надає адміністративним судам можливість впливати на суспільні відносини шляхом винесення відповідних рішень. Ці судові рішення, ухвалені іменем України, є обов'язковими для виконання на всій території України.

Таким чином, діяльності адміністративних судів притаманні принципи, які є своєрідною гарантією реалізації завдань, які ставить перед собою судочинство та сприяють у юридично правильному виконанню обов'язків кожного з учасників процесу у ході вирішення спорів.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України. – К. : Вид. дім «Скіф», 2008. – 120 с. – (Серія: Кодекси і закони України).
2. Комзюк А. Адміністративний примус: деякі загальні проблеми дослідження та правового регулювання в контексті забезпечення прав людини / А. Комзюк // Право України. – 2004. – №4. – С. 46-49.
3. Король В.В. Засади гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»/ В.В. Король. – Львів, 2002. – 184с.
4. Кравченко А.П. Антропологічний принцип у філософії права: дис. .. канд. юрид. наук: 12.00.12 «Філософія права»/ А.П. Кравченко. – Х., 2008. – 216с.

Ключник Анастасія

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Перспективи впровадження електронного нотаріату в Україні

Нотаріат відіграє важливу соціальну роль, захищає права та законні інтереси громадян. Будь-які зміни у цій сфері насамперед впливають на правовий захист громадян. В 2017 році Міністерство юстиції України запланувало у найближчі 3 роки запровадити електронний нотаріат, а точніше єдиний реєстр нотаріальних дій. Даний реєстр повинен допомогти в наданні якісних

адміністративних, нотаріальних послуг. Це означатиме, що будь-який громадянин України зможе перевірити відомості про нотаріальні дії, які були вчинені за його участю [1].

Наразі під час здійснення своєї діяльності нотаріуси користуються доступом до низки електронних реєстрів, а саме до Єдиного реєстру нотаріусів, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Спадкового реєстру, Єдиного реєстру довіреностей, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Нотаріуси нотаріальні дії вчиняють у паперовому вигляді. Для підготовки всіх документів, для встановлення законності фактів справи потрібно багато часу. До того ж, вже після клопіткої роботи з документами вносять інформацію в архіви з автоматичним рознесенням по електронних архівних книгах. Це зайва трата часу, при цьому не забезпечується достатній рівень захисту від недобросовісних громадян, які тим чи іншим способом мають на меті обійти закон.

В чому переваги введення єдиного реєстру нотаріальних дій? Коли він запрацює, нотаріус готуватиме текст правочину за допомогою електронних засобів зв'язку, що надасть змогу попередньо з'ясувати, чи відповідає дана нотаріальна дія дійсному волевиявленню сторін. Підписання такого правочину проводитиметься електронним цифровим підписом сторони або сторін і нотаріусом, та архівуватиметься в електронному архіві нотаріуса. Перевагою буде відсутність паперових книг, журналів, працюватиме автоматичне формування звітів, автоматичне заповнення описів, номенклатури і т. ін. Створення єдиного реєстру нотаріальних дій дозволить оптимізувати роботу нотаріусів. Адже в електронній базі буде набагато простіше знайти необхідний документ. За деякими документами громадянам не потрібно буде приходити до нотаріусів, щоб отримати або посвідчити їх вдруге. Оскільки вони зможуть самостійно переглядати необхідні папери та отримувати копії. Завдання електронного нотаріату можна порівняти з системою біометричного контролю – це необхідність покращення безпеки при перетині кордону та вдосконалення системи прикордонного контролю. Так і використання електронних засобів зв'язку при вчинення правочину нададуть нотаріусам більше можливостей для перевірки осіб та їх дієздатності, відповідності їх волевиявлення, аутентифікації підписів осіб тощо.

Електронний нотаріат опосередковано сприятиме захисту публічного інтересу. Як зазначено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2019 р. – «публічний інтерес – це важливі потреби для фізичних і юридичних осіб, які, відповідно до законодавства, забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації, що наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому. А точніше, публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів [2].

Захист публічного інтересу полягатиме в тому, що здійснюватиметься захист прав та законних інтересів людини, держави та суспільства від кібератак, які після 2013 року збільшуються з кожним роком все більше. Для прикладу відмінної роботи електронного нотаріату можна привести Грузію, де дана система діє з 2009 року. Нотаріальна палата Грузії констатує факт того, що практика минулого наглядно демонструє, що без електронного нотаріату діяльність нотаріуса неефективна, він не може повноцінно виконувати свою публічну місію –

вирішувати спори, консультувати клієнтів. Більш того, такий неефективний нотаріат сприймається як слабка ланка в приватно-правових відносинах [3].

Що потрібно Україні для того, щоб Єдиний реєстр нотаріальних дій вступив в силу? Перш за все, необхідно удосконалити законодавство України, що буде контролювати та забезпечувати його роботу, створити електронний реєстр недієздатних та обмежено дієздатних осіб, забезпечити якісне програмне та технічне забезпечення, належний захист державних реєстрів та баз даних від кібератак.

Список використаних джерел

1. Робота єдиного електронного реєстру спростить роботу нотаріусів // Юридична газета online. – 2017. [Електронний ресурс]. – URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/robota-edinogo-elektronnogo-reestru-sprostit-robotu-notariusiv.html>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 р. по справі № 810/2763/17 (К/9901/44258/18) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79883398>
3. Окрошидзе Д. Доступ к реестрам: нотариус Грузии как авторизованный пользователь публичного реестра // МЕН . – № 4(88). – 2016. [Електронний ресурс]. – URL:<http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2016/08/Okroshidze.pdf>

Лук'ян В.О.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Електронна петиція як одне з інформаційних прав людини і громадянина

В останні роки все більш нагальним та актуальним стає запровадження нових та сучасних правових інструментів електронної демократії. Це зумовлюється, по-перше, необхідністю оптимізації взаємовідносин та спілкування громадян з одного боку та органів державної влади з іншого. По-друге, в умовах наукового прогресу та розвитку електронних технологій провідні держави світу вже давно запровадили нові механізми та інструменти взаємодії з громадянами. У зв'язку із прагненням до євроінтеграції та новітніми політичними тенденціями Україна також запроваджує все нові механізми. По-третє, проблеми детальної регламентації та усунення недоліків національного законодавства стосовно електронних петицій вимагає швидкого вирішення.

Безперечно, необхідно погодитись із думкою дослідниці Н. Вовк, яка зауважує, що петиції потрібно розцінювати як інструмент розвитку демократії, а не відносити до сервісів електронного уряду. Петиції потрібні, передусім, обидвом сторонам - як владі, так і суспільству. Петиції об'єднують певні ідеї та погляди тисячі людей, вони є своєрідним закликком до протесту, або ж навіть змін [5].

Точного закріплення дефініції «електронна петиція» в законодавстві немає, а тому важливо також визначити дане явище і через призму інформаційних прав людини. Адже, вони є певними можливостями кожного реалізувати свої потреби та є гарантованими відповідними актами держави та її органів. Безперечно, ядром даних прав людини є право на інформацію. Згідно із ст. 34 Конституції України

кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір [1]. Враховуючи Основний Закон, ми можемо визначити, що право на подання електронної петиції є одним із важливих та невід'ємних інформаційних прав, що закріплюється та гарантується чинною нормативною базою та передбачає реальну можливість кожного громадянина звернутися (з дотриманням всіх вимог до змісту) до органів державної влади за допомогою технічних засобів з метою вирішення важливих суспільних питань.

Світова спільнота використовує електронні ресурси для взаємодії суспільства з різними ланками органів влади. Безперечно, така форма комунікації є доволі сприятливою, оскільки вона є швидкою, дієвою та, що найважливіше, сприяє економії часу та навіть істотно знижує витрати для здійснення демократичних процедур. Також серед суттєвих переваг запровадження Е-демократії є можливість громадян впливати на важливі рішення, адже саме зручність дозволяє залучати до цього процесу всі верстви населення. Електронна петиція є одним з інструментів електронної демократії.

На сьогодні фактично одним із найважливіших нормативно-правових актів, котрий регулює механізм взаємодії та спілкування як на державному, так і на місцевому рівні між пересічними громадянами, також іншими особами (іноземцями, апатридами тощо) та органами державної влади є Закон України «Про звернення громадян». Так, відповідно до ст. 23-1 даного нормативно-правового акту визначено, що громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції [2]. Тобто, можна виділити головні ознаки даного правового явища, серед яких: чітко визначене коло суб'єктів таких відносин; подання петицій може здійснюватися тільки через офіційний веб-сайт; самим законом встановлено необхідну кількість голосів для підтримки будь-якого такого звернення; зворотній виклик про підтримку або відмову у розгляді електронної петиції публічно оголошується на офіційному веб-сайті відповідного органу, якому було адресовано звернення. Процедура подання місцевих електронних петицій не є складною, проте вона вимагає дотримання усіх вимог та положень чинного законодавства. Вона повинна відбутися у декілька етапів. Першим кроком до подання є безпосереднє ініціювання громадянином України питання, що є важливим та потребує врахування інтересу громадськості. Наступною стадією є заповнення автором необхідної спеціальної форми на веб-сайті відповідного органу. При цьому, дана петиція має відповідати загальним вимогам [2].

Третім етапом є оприлюднення петиції протягом двох робочих днів з дня надсилання її автором (ініціатором). Четвертим кроком вважається збір необхідних голосів. Кожен громадянин має право ознайомитися зі змістом петиції та підтримати її. Завершальною стадією є розгляд електронної петиції, який здійснюється невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду. Інформація, яка в установленний строк набрала необхідну кількість голосів на її підтримку, повинна бути оприлюднена на офіційному порталі не пізніш ніж через три робочі дні [2].

Таким чином, електронна петиція є доволі важливим механізмом у реалізації прав і свобод людини, як певних можливостей людини, необхідних для

задоволення потреб у інформації в процесі її життєдіяльності та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства та ІКТ, забезпечуються соціально зумовленими обов'язками інших суб'єктів та охороняються публічною владою [4, с.158]. Адже носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ може здійснювати свою владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. Варто погодитись із думкою К.В. Шустрової, яка наголошує, що петиція як політичне явище підлягає дослідженню, оскільки частіше вона охоплює переважно політичні питання. Також, дослідниця зауважила, що такий інструмент дасть змогу уникнути певного протиставлення та зіткнення інтересів суспільства та держави, оскільки за допомогою петицій можна досягнути певного компромісу [3]. Електронна петиція за своєю правовою природою носить колективний характер та є волевиявленням не тільки окремого індивіда, а певної групи, зацікавленої у вирішенні конкретної проблеми у різноманітних сферах як соціальної, так і благоустрою, культури, освіти та ряду інших важливих галузей життя соціуму. Загалом, запровадження електронних петицій є позитивним явищем, що підтверджується досвідом багатьох провідних держав та практикою реалізації електронних петицій громадянами. Отже, запровадження ефективного та дієвого нормативного регулювання у сфері інституту електронних петицій є актуальним на сьогодні та потребує подальшого дослідження, яке полягає у поглибленому вивченні не тільки теоретичних понять, але і судової практики, перевірки офіційних порталів та аналізу всіх статистичних даних.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. - URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про звернення громадян» № 394/96-ВР від 02.10.1996 [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. - Ст. 23-1. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
3. Шустрова К. В. Петиція як одна із форм безпосередньої демократії / К. В. Шустрова // Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 1. С. 55-58.
4. Вакарюк Л. В. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини» / Л. В. Вакарюк // Підприємництво, господарство і право. № 2, 2018. С. 155-159.
5. Вовк Н. Електронні петиції як новий механізм комунікації / Наталія Вовк // Інформаційне суспільство: тенденції регіонального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції ISRDT-2016, 20–21 вересня 2016 року / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Інститут підприємництва та перспективних технологій, Інститут гуманітарних та соціальних наук, Жешувський університет, Факультет економіки. Львів: Вид-во «Редакція «УП», 2016. С. 12–13.
6. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. 2-ге вид., переробл. та доопр. К.: Прав. єдність: Алерта, 2010. 432 с.

Лупу Д.В.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Особливості організації та діяльності адвокатури у країнах Європейського Союзу

Законодавство більшості країн ЄС розглядає адвокатуру як професійне об'єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю, а поняття «адвокатура» охоплює як усіх осіб, які визнані адвокатами за законами цієї країни, так і організацію адвокатів, що має правові основи і власну компетенцію. Для вирішення наступних завдань дослідження насамперед необхідно визначитися з поняттям «адвокат» у праві ЄС, оскільки без повного розуміння суб'єкта неможливо визначити, яку діяльність він провадить, як він може і повинен діяти.

У більшості країн ЄС ставляться досить суворі вимоги до претендентів на отримання статусу адвоката. Так, ст. 50 французького Закону № 71-1130 від 31.12.1971 р. встановлено, що для отримання статусу адвоката у Франції необхідне дотримання ряду таких умов: насамперед, претендент повинен бути французом, вихідцем з однієї з держав ЄС або держави, що є стороною угоди про Європейський економічний простір. Крім того, відповідно до ст. 12 цього Закону кандидат в адвокати повинен мати диплом про вищу юридичну освіту (як мінімум магістра права) або ступінь / диплом, які визнаються у кожному випадку індивідуально Національною радою колегії адвокатів достатніми для професії адвоката [3]. Така освіта може бути також отримана і на підставі контракту про професійне навчання (contrat d'apprentissage) у порядку, встановленому Трудовим кодексом. Особи, які мають ступінь доктора права, допускаються без вступного іспиту. Наказом міністра юстиції від 29.01.1998 р. визначена програма та умови іспиту на доступ до регіонального центру професійної освіти адвокатів. Іспит складається з письмової та усної частини і приймається комісією, до якої входять два професори або викладачі – керівники семінарів або старші викладачі права університету, магістрат, три адвокати та викладачі іноземних мов [1, с. 295].

Поняття «адвокатура» (Rechtsanwaltschaft) в Німеччині охоплює як усіх осіб, визнаних як адвокати (Rechtsanwalt) за законами цієї країни, так і організацію адвокатів, що має правові основи і власну компетенцію. Адвокат у Німеччині – це професійний незалежний консультант і представник з усіх правових питань, за яким закріплено ряд повноважень, насамперед представництво в суді. Кожен адвокат в Німеччині в обов'язковому порядку є членом адвокатської палати [2].

В Німеччині для того, щоб мати право займатися адвокатською діяльністю, потрібно спочатку прослухати курс права протягом 6 семестрів в одному з університетів Німеччини. Потім успішно скласти два спеціальних іспити. Перший іспит випускний, оскільки здається він у тому навчальному закладі, в якому навчався майбутній суддя або адвокат.

Відповідно до § 59 Федерального положення про адвокатуру 1959 р. адвокат бере на навчання стажерів:

❖ адвокат повинен у відповідному обсязі брати участь у навчанні стажерів. Він повинен давати стажеру, який перебуває у нього на практиці, настанови щодо завдань адвоката, керувати його роботою та давати йому можливості для практичної роботи;

❖ предметом навчання повинні бути, зокрема, судова та позасудова адвокатська діяльність, робота із довірителями, професійне право адвокатів та організація роботи адвокатської фірми.

Особа, що відповідає зазначеним вимогам, звертається із заявою в управління юстиції адміністративно-територіальної одиниці ФРН - землі, де вона постійно проживає. У процесі прийняття рішення управління юстиції бере до уваги думку правління тієї палати адвокатів, на території якої ця особа має намір практикувати.

Правовий статус адвокатів у Польщі врегульований Законом про адвокатуру від 1982 р. (зі змінами та доповненнями), який визначає основні права та обов'язки адвоката, порядок здобуття права на заняття адвокатської практики й інші аспекти діяльності адвоката. Крім того, процесуальні питання діяльності адвокатів врегульовані в Кодексі цивільного процесу (ст. 87 КПК) та Кодексі кримінального процесу (ст. 82 КПК). До того ж, польські адвокати повинні дотримуватися Кодексу адвокатської етики, який був ухвалений 2011 року.

Закон про адвокатуру встановив, що право на здійснення адвокатської діяльності здобувається після адвокатського стажування. Стажування триває чотири роки, не менше одного року в суді, прокуратурі, державному господарському арбітражі та інших органах правової охорони за направленням адвокатської ради. Проте стажистам, після завершення судового, прокурорського чи нотаріального стажування, адвокатська рада може скоротити термін стажування до двох років. Після одного року стажування стажист може стати адвокатом в районному та інших судах (за винятком Верховного та Вищого адміністративного суду), в органах державного управління і установах. Стажування закінчується адвокатським іспитом.

Необхідною передумовою для отримання статусу адвоката у Нідерландах згідно з абз. 1 ст. 2 Закону про адвокатуру – *Advocatenwet (AW)* є отримання кваліфікації магістра права – *meester id de rechten* або доктора права – *doctor in de rechtsgeleerdheid*. Обидва ступені присуджуються після завершення навчання на юридичному факультеті університету. Для отримання кваліфікації магістра права необхідно провчитися 4 роки. Навчання складається з двох частин: перша частина називається *propedeuse* і триває один рік, друга – три роки, називається *doctoral*, вона закінчується складанням двох іспитів. Ступінь доктора права присуджується після написання дисертації, яка супроводжується тим, що здобувач протягом 4 років працює як науковий асистент і пише дисертацію. Після того, як претендент отримує одне із двох звань, він згідно з абз. 1 ст. 2 Закону вноситься до реєстру адвокатів – *advocat*. Відповідно до абз. 1 ст. 9 Закону адвокат повинен пройти 3-річну практику під керівництвом досвідченого адвоката патрона, що має стаж у адвокатській діяльності не менше 7 років. Організація практики покладається на адвокатську палату [3].

В узагальненому вигляді кандидати на посаду адвоката у країнах ЄС мають відповідати наступним вимогам: бути вихідцем з однієї з держав - членів Європейських співтовариств або держави, що є стороною угоди про Європейський економічний простір; громадяни держав, які не входять в ЄС, можуть стати адвокатом, як правило, за певних умов; мати диплом про вищу юридичну освіту (як мінімум магістра права – Франція) або взагалі не мати юридичної освіти (Англія, Уельс); мати стаж роботи за юридичною спеціальністю, як правило, від 3 до 6 років; пройти стажування (практику) під керівництвом адвоката, що має

певний стаж роботи за спеціальністю від 1 до 5-ти років; скласти кваліфікаційний іспит, який проводиться, як правило, у декілька етапів.

Список використаних джерел

1. Терела Е. А. Правовые основы как причина устойчивости структуры института адвокатуры Франции / Е. А. Терела // Бизнес в Законе. – 2008. – № 2. – С. 294–296.
2. Deutsches Richtergesetz// Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. – Anschluss-modus: <http://www.gesetze-im-internet.de/> (Behandlungsdatum: 30/10/2015).
3. Erhard Blankenburg, (Amsterdam). Legal Aid in The Netherlands With some comparisons to the German Legal Aid System // The worldbank. – Access mode: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resources/legalaidNetherlands.pdf> (date of treatment: 30.10.2015).

Назарчук О.І.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

До питання законодавчого закріплення обмеження реалізації права на захист персональних даних

У сучасному житті, з розвитком суспільства та технологій діяльність людини неможливо уявити без надання інформації про себе державним органам, громадським організаціям, іншим членам суспільства тощо. Чинне законодавство закріплює це право в Законі України «Про інформацію», а саме у Ст. 5, в якій зазначається, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [9]. З використанням такого права існує велика загроза неправомірного використання персональних даних особи.

Право на захист персональних даних належить до інформаційних прав людини, необхідних для задоволення потреб у інформації в процесі її життєдіяльності та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства та ІКТ, забезпечуються соціально зумовленими обов'язками інших суб'єктів та охороняються публічною владою [3, с.158]. Це одне з фундаментальних прав людини, яке передбачено Конституцією України, в якій закріплено положення про те, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [7]. З положень Основного закону України випливає, що хоча права і свободи без сумніву вважаються найвищою цінністю, ми все ж не можемо говорити про їх повну абсолютизацію. Тому варто зауважити, що у певних випадках, вони підлягають обмеженню. Цими випадками є національна безпека, права людини та економічна стабільність. Крім цього, в Законі України «Про захист персональних даних» наголошується на тому, що обмеження осіб, відомості яких використовуються у реалізації своїх прав на охорону можливе у випадках, що передбачені законом за необхідності цього у демократичному суспільстві для забезпечення національної

безпеки, захисту прав та свобод суб'єктів, інших осіб та економічної стабільності [8].

Підхід, запроваджений в українському законодавстві, відповідає положенням відповідних міжнародних актів. Так, стаття 9 Конвенції № 108 передбачає, що відступ від положень, що гарантують права суб'єкта даних, дозволяється в інтересах державної безпеки та громадського спокою, грошових інтересів держави або для боротьби із кримінальними злочинами та для захисту прав і свобод інших осіб [6]. А стаття 13 Директиви 95/46 ЄС встановлює, що обмеження можуть застосовуватися, якщо це є необхідним заходом для забезпечення: державної безпеки, оборони, громадського порядку, в інтересах слідства, важливого економічного або фінансового інтересу, захисту суб'єкта даних або прав і свобод інших осіб [4].

Цікавим для вивчення є досвід європейського впровадження обмежень стосовно прав особи на персональні дані. Так, відповідно до ст.10 Конституції Німеччини обмеження прав можуть бути встановлені лише на підставі закону. Якщо конкретне обмеження слугує захисту основ демократичного устрою чи існування Федерації або однієї із земель, а також забезпеченню їх безпеки, то закон може передбачати, що факт обмеження не повідомляється заінтересованій особі [1, с.342]. Англійський акт «Про захист баз даних», в якому йдеться про те, що вилучення персональних відомостей із комп'ютерних бюро та реєстрів, можливе з метою необхідності забезпечення національної безпеки. Вирішення всіх питань щодо цієї процедури покладається на представників Кабінету міністрів, Генерального прокурора або Лорд-Адвоката за їх письмовою санкцією [10, 105].

З аналізу вітчизняних та міжнародних правових актів найголовнішим критерієм обмеження у реалізації права на захист персональних даних можемо виокремити легітимність. Про легітимне опрацювання відомостей можна говорити тоді, коли воно відповідає законодавству, переслідує легітимну ціль у демократичному суспільстві. Щоб вирішити, чи втручання держави в право людини на приватність є законним, потрібно визначити чи таке обмеження (втручання): відповідає закону, переслідує законну мету, а також є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення законної мети. Іншими словами, дослідити, чи втручання було *виправданим*.

ЄСПЛ вказує, що за державою повинна зберігатися певна свобода розсуду стосовно встановлення справедливого балансу між відповідними громадськими та приватними інтересами, які суперечать один іншому. Однак така свобода розсуду супроводжується європейським наглядом і її рамки залежать від характеру і значимості порушених інтересів, а також серйозності втручання.

Положення Хартії основних прав ЄС також містять умови законного обмеження реалізації права на охорону персональних відомостей. Зокрема, зазначається, що обмеження є можливими, якщо вони необхідні та відповідають принципу пропорційності, передбачені законом, відповідають визнаній ЄС загальній цілі, якщо є потреба у їх необхідності для охорони права чи свободи іншої особи [11].

Питання щодо встановлення випадків можливого обмеження права на персональні дані особливо гостро постає при визначенні законності дій правоохоронних органів під час здійснення ними втручання в особисте життя людини з метою розслідування та розкриття правопорушень. Слід враховувати, що таємний характер обробки інформації про особу в цілях боротьби зі

злочинністю входить у протиріччя з принципом прозорості, який є суттєвим для ефективної реалізації права людини на персональні дані. Не знаючи про збирання персональних даних, особа не може захистити свої права. Отже, потребується вироблення правового механізму, який дозволить врахувати інтереси особи, чії права обмежуються.

Варто зауважити, що не можна дійти однозначного висновку щодо змісту поняття легітимного опрацювання. Тому доцільно звернутись до поняття виправданого вторгнення в контексті практики ЄСПЛ. Положення ЄКПЛ вказують на те, що опрацювання персональних відомостей може розглядатись як вторгнення у право особи на повагу до приватного життя. Але це право не є абсолютним. Воно повинно узгоджуватись з іншими законними інтересами, при цьому не має значення чи це суспільні інтереси, чи інтереси приватних осіб [6]. Ще однією складовою легітимності виокремлюється переслідування легітимної цілі. Вона може бути будь-яким правом чи свободою особи або ж одним із суспільних інтересів.

Отже, здійснення особою права на персональні дані проявляється в тому, що воно знаходиться у стані постійної, безперервної реалізації, так як протягом усього свого життя людина постійно перебуває у відносинах стосовно використання та розпорядження такою інформацією. Саме для ефективного захисту такого права воно потребує обмежень, які повинні закріплюватися у вітчизняному законодавстві у відповідності до сучасних вимог суспільства з урахуванням міжнародного досвіду та практики ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав / Рада Європи – Європейський суд з прав людини Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. К.: К.І.С., 2015. 216 с.
2. Білецька В. В. Особливості реалізації права особи на захист інформації персонального характеру в Україні / В. Білецька // Вісник Полтавського національного педагогічного університету. № 1.2014. С. 341-344.
3. Вакарюк Л. В. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини» /Л. В. Вакарюк // Підприємництво, господарство і право. № 2, 2018. С. 155-159.
4. Директива Європейського Парламенту і Ради "Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних" від 24 жовтня 1995 р. № 95/46/ЄС. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242.
5. Єсімов С. С. Захист персональних даних у контексті розвитку динамічних систем // Науковий вісник держ. ун-ту внутр. справ. 2013. № 3. С. 198-207.
6. Конвенція № 108 про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, Страсбург, 28 січня 1981 р. / European Treaty Series/108 [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.coe.kiev.ua.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 32. // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
8. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI [Електронний ресурс]. Ст.25. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

9. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 1774-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
10. Романюк І. Особливості змісту та реалізації права на персональні дані в Україні та зарубіжних країнах / І. Романюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. № 2 (96). С. 102-106.
11. Хартія основних прав Європейського Союзу (переклад А. Пендак) // Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. К., 2001. 124 с.

Плисюк І.М.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Аналіз становлення та розвитку принципу рівності прав і свобод людини

Принцип рівності прав і свобод людини відіграє фундаментальну роль у розвитку суспільства, що викликає неабиякий науковий інтерес до дослідження основних його аспектів. Актуальність дослідження принципу рівності прав і свобод людини і громадянина пов'язана також із тим, що правильне його розуміння може стати ключем до розв'язання багатьох глобальних проблем, що постали на сучасному етапі розвитку людства, адже дискусії на рахунок цього принципу тривають від зародження перших демократичних суспільств до сьогоднішнього дня.

У статті 24 Конституції України зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Зазначена стаття розкриває зміст даного принципу і демонструє окремі прогалини, що можуть виникати у випадку його порушення.

Проаналізувавши еволюцію розвитку принципу рівності можна зауважити, що через взаємозв'язок людини з державою найбільш чітко визначався юридичний зміст даного принципу [1, с. 2]. Філософсько-правові концепції минулого демонструють прямий зв'язок людини та держави, що розкриває вплив принципу соціальної рівності на розбудову держави, зміст політичних завдань, задоволення потреб людини та в цілому ставлення до неї. У цьому контексті категорія рівності відіграє важливу роль у постійних намаганнях удосконалити суспільні відносини з метою побудувати таке суспільство та державу, які були б максимально наближені до ідеалу [2, с. 14]. Проблеми рівності прав та свобод людини і громадянина розглядали у своїх роботах такі ще такі вчені як Арістотель, Сократ, Платон. Взагалі, поняття «рівність» пережило декілька етапів становлення та розвитку. Першочергово дане поняття носило виключно формальний характер. Принцип формальної рівності не був характерним для всіх суспільно-економічних формацій. Як важлива ознака формального права, поняття «рівність» виникає в період зародження буржуазно-капіталістичних відносин. Наступним етапом є правова рівність. Становлення правової рівності пов'язують

переважно з давньоримським терміном «*paritas*», що виступає в значенні «однаковості».

Г. Гегель обґрунтовував формальну, правову рівність людей: люди рівні саме як вільні особистості, рівні в однаковому праві на приватну власність, але не в розмірі володіння власністю. Вимога ж рівності в розподілі майна розцінюється ним як нерозумна точка зору. Мислитель визнавав «рівність абстрактних осіб як таких», їх абстрактно-всезагальне (і в цьому розумінні – рівне) право (тобто рівну правоздатність) на приватну власність. [3, с.60-61].

Р. Луцький під час дослідження принципу рівності та його відображення у сучасному позитивному праві, пише про три рівні щодо розуміння сутності даного явища. Перший рівень можна зобразити формулою «всі люди рівні перед Богом». Він базувався на тому, що кожна людина є цінністю і всі люди наділені невід'ємними правами. Другий рівень виражається ідеєю «рівності можливостей». Історична ця ідея виникла в США після заборони рабства. Йдеться про те, що ніхто не має права перешкоджати іншим використовувати будь-які можливості для досягнення своїх особистих цілей. Третій рівень розуміння сутності рівності виражається ідеєю «рівності результатів», тобто всі повинні жити на одному рівні, отримувати однакові доходи. Таке розуміння рівності, але цей рівень є найбільш недосконалим на думку науковця, оскільки суперечить ідеї свободи [4, с. 97-98]. На сьогоднішній день, можна зазначити, що принцип рівності досягнув свого максимального розвитку, оскільки ми живемо у дійсно рівному суспільстві, де кожен володіє однаковими правами та свободами.

У ч. 3 ст. 24 Конституції України зазначено : «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям». Проте, досі у сучасному світі мають місце порушення гендерних прав.

Доцільно зауважити, що у період Античності підпорядковане, залежне, а точніше, безправне становище жінки було основою формування негативного ставлення до неї з боку чоловіків. Три речі можна вважати щастям, – наголошував старогрецький філософ Сократ, – те, що ти людина, а не дика тварина, що ти грек, а не варвар, що ти чоловік, а не жінка [5, с. 17]. Одним із перших, хто обґрунтовував та розвивав доцільність рівноправності статей у суспільстві, був давньогрецький філософ Платон: «Однакові природні властивості зустрічаються у живих істот тієї й іншої статі і за своєю природою як жінки, так і чоловіка можуть брати участь в усіх справах». У епоху Середньовіччя такі погляди теж набули свого розвитку та становлення. Християнське вчення оголосило рівність жінок і чоловіків, але не перед державою, а перед Ісусом Христом. Статус жінки з часом покращується, в наступні століття, а саме, в період промислових революцій, жінки масово були залучені до суспільного виробництва. Такий процес змушував жінок домагатися рівноправності вже у сфері соціально-економічних відносин. З часом настає час культурних революцій, що змінюють підхід до репродуктивних функцій жінок, поглядів на любов, народження дітей, сімейне життя [6, с. 209-216]. За останні десятиліття в статусі жінок і чоловіків прослідковується дотримання принципу рівності. Так, органами системи ООН прийнято ряд

міжнародно-правових документів, що стосуються конкретних прав жінок. До числа цих актів відносяться: Конвенція про політичні права жінок 1952 р.; Конвенція про громадянство одруженої жінки 1957 р.; Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 р. та Рекомендація до неї 1965 р. [7, с. 551–556].

Разом з тим, незважаючи на все вище перераховане на сьогоднішній день гендерна дискримінація, а отже порушення принципу рівності людських прав подеколи простежується. За офіційною статистикою – в Україні жінки більше страждають від безробіття, займаючись одним і тим ж видом діяльності отримують меншу заробітну плату аніж чоловіки. Наприклад, на державній службі жінки набагато рідше займають керівні посади аніж чоловіки, ще рідше – якщо вони молодші за 40 років. Також не слід забувати про те, що жінок переслідують випадки насильства, як на роботі, так і у побуті. На нашу думку, дискусії щодо питання про рівність статей повинні вирішуватися, адже на даний момент ні в Україні, ні в інших частинах світу не усунені випадки статевої дискримінації. Якщо наше суспільство справді прагне до покращення, то необхідно припинити будь-які спроби обмеження прав жінок та надати їм абсолютно рівний статус із чоловіками.

Розглянувши детально становлення та розвиток принципу рівності прав і свобод людини і громадянина можна зробити висновок, що соціальна, правова рівність почала зароджуватись ще у стародавні часи. Сьогоднішній стан відносин у суспільстві свідчить про те, що наше суспільство абсолютно точно не поділяється на клани, раси, національності, якщо ми говоримо про права, що нам надані. Кожен член цього суспільства може користуватись правами, наданими йому абсолютно на рівних умовах, а за порушення цього принципу та дискримінацію у будь-якому прояві передбачені санкції. Справжня природа будь-якої держави виявляється саме через рівність прав і свобод кожної людини. Принцип рівності прав і свобод на сучасному етапі розвинутого суспільства є одним з основних принципів конституційного статусу людини і громадянина, показником загальнолюдської культури.

Список використаних джерел

1. Чепульченко Т.О. Принцип рівності у праві як регулятор суспільних відносин: генеза та загальна характеристика/ Т.О. Чепульченко: ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3/4 (23/24), 2014
2. Левкулич В. В. Морально-етичний та правовий зміст категорії «рівність» // Мультиверсум : Філософський альманах./ В. В. Левкулич – К. : Центр духовної культури, 2004. – № 39
3. Гегель Г. В. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра // – К. : Юніверс, 2000. – с. 60-61
4. Луцький Р. Розвиток принципу рівності в сучасному позитивному праві // Принцип рівності у праві : теорія і практика : монографія / за заг. ред. Н.М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2014. – с. 97-98
5. Основи теорії гендеру : навчальний посібник / [В.П. Агеєва, В.В. Близнюк, І.О. Головащенко та ін.]. – К. : К.І.С., 2004.
6. Левченко К. Б. До проблеми конкретно історичного характеру категорії «гендерна рівність» / К. Б. Левченко // Людина. Свобода. Демократія. – К. : Юрисконсульт, 2006. – С. 209–216.
7. Максименко Н. В. Гендерна рівність: проблеми становлення та дотримання / Н. В. Максименко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 551–556

Пастух Д.М.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Проблеми впровадження системи електронного документообігу в органах державної влади

Документообіг в державі є системою, що матеріалізує процеси збирання, перетворення, зберігання інформації, а також процеси управління: підготовку та прийняття рішень, контроль за їх виконанням. Стрімке зростання обсягів інформації, яка використовується в управлінській діяльності установи, її структурна складність та швидке оновлення робить необхідним використання інтегрованих систем електронного документообігу (далі СЕД) [1,с. 44].

Впровадження електронного документообігу в майбутньому здатне вирішити завдання організації обігу інформації і документів лише в електронному вигляді, без використання матеріальних носіїв інформації [2, с. 148]. В Україні є всі засади для впровадження системи е-документообігу, зокрема ряд законів прийнятих ВРУ: "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про електронний цифровий підпис, "Про Національну програму інформатизації", "Про телекомунікації", "Про Національну систему конфіденційного зв'язку" тощо. Водночас, процес його організації та ефективного функціонування на різних рівнях влади наразі доволі низький, що зумовлено рядом проблем. Необхідно розглянути ці проблеми детальніше. Сфера дії документів може бути пов'язана з державною або службовою таємницею. Керівники бояться впроваджувати електронний документообіг під страхом притягнення до кримінальної відповідальності за витік такої інформації, особливо це стосується центральних органів влади, як носіїв відповідної інформації. Кадровий склад немає відповідної кваліфікації. Доволі часто службовці державних органів не володіють навіть базовою комп'ютерною грамотністю, не кажучи вже про щось більше. При цьому їх професійна компетентність є неоспорюваною. Для вирішення даного питання існує підвищення кваліфікації, проте значна частина керівництва просто закриває на це очі. Держоргани мають динамічний зовнішній документообіг, який часто несумісний між ними. Існує величезний масштаб документообігу держорганів на різних рівнях адміністрування із своєю специфікою (реквізити, будова чи навіть назва) для яких необхідно виробляти певне програмне забезпечення та інформаційну систему.

Можливі несправності в програмно-апаратних комплексах. Така «несправність» пов'язана із їх застарілістю і тягне за собою втрату необхідної, часом надто важливої інформації. Значна складність оформлення вже існуючих документів в електронну форму. Нині існує велика кількість документів із досі діючим терміном, проте не уведених до електронного обігу. Значно знижується ефективність роботи органу, бо навіть пошук таких документів займає багато часу. Існує проблема не лише зберігання документів, а й їх циркуляції в мережі. Тобто повинна забезпечуватися оптимізація та скерування схеми руху документів, їх проходження по різних етапах узгодження, контролю і виконання. Значна частка іноземної елементної термінології. Нині це є проблемою навіть для осіб із хорошим володінням іноземною мовою. Також в даному контексті гостро

постає питання введення вітчизняних понять в дані системи. Недостатньо щільна взаємодія службовців та керівництва органу влади із спеціалізованими організаціями, які проводять тематичні дослідження і надають рекомендації із впровадження систем електронного обігу документів. Неможливість на даному етапі інформатизації розробки систем електронного документообігу в складі окремих персональних комп'ютерів. Це значно полегшило б інформаційну взаємодію як всередині органу, так і між різними відомствами, службами, фондами тощо. Особливо проблематичним на сьогодні є питання захисту конфіденційності інформації в її обігу та збереження її цілісності. Захист конфіденційності повинен базуватись на комплексному захисті всієї системи. Необхідно слідкувати за працездатністю системи, її швидким відновлення після збоїв. Основні загрози для систем електронного документообігу можуть бути класифіковані таким чином: загроза цілісності; загроза конфіденційності; перехоплення інформації, зміна маршрутів слідування; загроза працездатності неможливість доказу авторства; загроза доступності [3, с. 161]. Тільки досягнувши взаємозв'язку чотирьох складових "персонал – обладнання – програма – законодавча база", можна домогтися якісної організації електронного документообігу, а доступ до актуальної інформації та оперативне прийняття управлінських рішень окупить кошти, які були витрачені на автоматизацію ділових процесів та інформатизацію управлінської діяльності на підприємстві [4, с. 68].

Отже, узагальнюючи вищевикладені проблеми розробки, впровадження та застосування систем електронного документообігу та шляхи їх вирішення, необхідно відзначити, що даний напрям розвитку автоматизованих та інформаційних систем є принципово новим і вимагає комплексного підходу у вирішенні всіх проблемних питань, а також активної участі уповноважених вітчизняних органів в області інформаційної безпеки. Вирішення проблемних питань дозволить істотно спростити процеси розробки, впровадження та застосування систем електронного документообігу, а так само підвищить якість розроблюваних програм у частині, що стосується технологічної сучасності, зручності користування та виконання вимог по забезпеченню безпеки інформації, але що найважливіше – підніме на принципово новий рівень організацію та оперативність обміну інформацією, що містить відомості, які складають державну таємницю. Впровадження електронного документообігу відкриває широкі перспективи для модернізації всієї української системи публічного адміністрування та становлення її на рейки європейських стандартів управління та сервісного обслуговування. Як показує досвід багатьох європейських країн, впровадження такої системи допоможе значно знизити витрати, заощадити час, зробити систему адміністрування більш прозорою, а в перспективі – знизити рівень корумпованості органів державної влади та модернізувати українську систему адміністрування до системи з виключно соціальним курсом. Розвиток системи електронного документообігу, як і електронного урядування загалом, має всі умови й перспективи, але цей процес має бути комплексним і потребує вирішення багатьох різноманітних проблем.

Список використаних джерел

1. Величкевич М.Б. Електронний документообіг, тенденції та перспективи / М.Б. Величкевич, Н.В. Мітрофан, Н.Е. Кунанець// Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2010. - № 689. - С. 44-53.

2. Поліщук В. Перспективи, тенденції та прогнози розвитку електронного документообігу/ В. Поліщук // Актуальні проблеми державного управління. – 2014. - Вип. 4. – С. 148-151.
4. Кошева Н.А. Захист інформації в системах електронного документообігу на основі систем ідентифікації / Н.А. Кошева, Н.І. Мазниченко// Інформаційні технології в професійній діяльності: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 25 берез. 2015 р. – Рівне, 2015. – С. 161–163.
1. 4.Копняк К.В. Автоматизація документообігу як складова підвищення ефективності діяльності підприємства/ К.В. Копняк, Т.А. Костунець// Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - С. 57-68.

Попадюк Богдан

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Генезис становлення інституту нотаріату

Актуальність наукового дослідження зумовлена тим, що організаційно-правові основи діяльності нотаріату в сучасній Україні становлять систему складних, взаємопов'язаних правових принципів і норм, що визначають функціонування нотаріату як інституту регулювання цивільних відносин. Водночас спроби реалізувати сучасні правові основи нотаріату стикаються з низкою проблем, що відображають особливості майнових відносин в Україні, а також недостатньо високий рівень правосвідомості і правової культури. Необхідним є постійне удосконалення як основ законодавства про нотаріат, так і форм його організації. Потрібен безперервний пошук нових, досконаліших, оптимальних в українських умовах форм діяльності нотаріату.

Сьогодні Україна переживає процес докорінної зміни свого правового устрою і його адаптації до нових соціально-політичних і економічних умов. Потрібно відшукувати принципи і цінності нової соціально-політичної реальності в Україні, яка формується на основі євроінтеграції, глобалізованих демократії, ринку і громадського суспільства.

На думку Н.І. Пінчук, історії науки про інститут нотаріату характерна функція ретрансляції в концентрованому вигляді згустків колективної пам'яті про його минуле, якщо мається на увазі сукупний досвід осмислення «історичного» відтворення образів цього минулого, відображеного в теоріях і концепціях, що мають печать індивідуальності їх творців і «знаків» їх часу. Сучасне якісне дослідження з історії науки про інститут нотаріату є комплексним, системним, ґрунтується на міждисциплінарному підході, що синтезує можливості суміжних юридичних наук[1]. Тема історії нотаріату здається беззаперечною та актуальною. Як інститут права, нотаріат уперше з'явився в Стародавньому Римі в III столітті до н.е. Перша згадка про фах «табеліонів» прийшла із часів римського імператора Костянтина, (316 рік до н.е.). Зазначені особи були недержавними службовцями, але були під контролем держави, складали за винагороду юридичні акти, судові папери, проекти правочинів та інші документи юридичного значення. Саме цей, один із найдавніших інститутів придбав пізніше назву «нотаріат». Історія українського нотаріату відзначається особливостями в такій мірі, у якій

був історичний процес розвитку української нації, держави і права. Спочатку на Русі складання письмових актів під час укладення правочинів були виключним явищем. Наприклад, у «Руській Правді» немає жодної вказівки на письмові документи, як на докази існування юридичних відносин. Перші писемні правочини на Україні-Русі починають з'являтися в період феодальної роздробленості в XII столітті. Це окремі уставні і жаловані грамоти удільних князів, а також деякі окремі документи приватних осіб, основним змістом яких було купівля та продаж прав на землю та холопів[2]. У Галицько-Волинському князівстві такими документами були: Грамота князя Івана Ростиславовича (1134 рік), «Рукописаніє» князя Володимира Васильовича (1287 рік), «Уставная грамота» Мстислава Романовича, (1289 рік) та інші. Окремі види нотаріальних дій виконував галицький печатник. Органи нотаріату на території сучасної України за часів Київської Русі зобов'язані своїм становленням насамперед низці факторів, зокрема економічним процесам – розширенням торговельної діяльності та збільшенням обігу в галузі торгівлі. Усна форма правочину вже не відповідала потребам часу. Заповнити потребу в складанні документів у письмовій формі змогли так звані дяки та піддячі. Спочатку це були особи професії, яка носила вільний характер, а з розвитком приказної системи стали обов'язковими членами органів держави, вони мали беззаперечний вплив на хід судових та адміністративних справ. Головним завданням дяків та їхніх помічників-піддячих було ведення діловодства в громадських установах, також вони займалися складанням і підписання грамот, виданням оригіналів, копій документів і довідок. Крім того, дяки виконували і нотаріальні функції, які їм були надані щодо нерухомості (XIII століття). Паралельно з приказними дяками в XIV столітті було створено майданні піддячі, які складали писемні акти в містах [3]. Вагоме місце в діяльності радянського нотаріату займав захист майнових інтересів, насамперед держави, а потім – громадян. І це не дивно в умовах тоталітарного режиму. Значно розширилося коло нотаріальних дій, які могли виконувати нотаріуси, зокрема, це стосувалося нотаріальних дій, що засвідчували безспірне право; нотаріальні дії, спрямовані на посвідчення фактів; надання документам виконавчої сили; нотаріальні дії, направлені на збереження майна, документів і доказів.

Початок періоду незалежності нашої держави був досить непростим для всієї України: складні соціальні конфлікти, ідеологічні протиріччя, неадекватні економічно-правові відносини призвели до браку ресурсів для вирішення життєво важливих та нагальних проблем нотаріату. У 90-ті роки на перший план уперше почали виходити саме незалежність та самоврядування нотаріальних органів. Так, 2 вересня 1993 року в Україні було прийнято Закон України «Про нотаріат». Сам факт, що вже через два роки після проголошення Акта про незалежність України (24 серпня 1991 року) одним із перших було ухвалено закон, який уже по-новому регламентував функціонування та діяльність українського нотаріату [4].

Отже, проаналізувавши історію становлення інституту нотаріату, ми бачимо, що дана інституція розвивалася багато віків і є невід'ємною частиною цивілізованого, правового суспільства.

Список використаних джерел

1. Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н.І. Пінчук; Акад. адвокатури України. – К., 2008. – 21 с.

2. Бисага Ю.Ю. Історико-правові аспекти виникнення сучасного українського нотаріату / Ю.Ю. Бисага // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право - 2015. - Вип. 30(1). - С. 17-20.
3. Гетьманчук М.П. Рецензія на монографію "Становлення та розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні", підготовлену кандидатом юридичних наук, доцентом, доцентом кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ Долинською Марією Степанівною / М.П. Гетьманчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2016. - Вип. 1. - С. 418-419.
4. Черниш В. Шляхи розвитку та вдосконалення нотаріальної діяльності в Україні: прогалини законодавчої регламентації / В. Черниш // Юридична Україна - 2016. - № 5-6. - С. 90-95.

Руснак Адіел

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Принципи нотаріальної діяльності в Румунії

Постановка проблеми. Після революції 1989 року, коли Румунія оголосила себе самостійною та незалежною державою, в економічному та суспільно-політичному житті новореформованої країни починаються докорінні зміни. Прийнята у 1991 році Конституція Румунії[1] проголошувала новий політичний курс держави, а саме: демократизацію суспільства, зміна державного ладу, оновлення законодавства за європейськими стандартами, тощо. Завдяки цим реформам, інститут нотаріату перетворився з адміністративно-наглядового органу соціалістичної держави на ліберальну, самоврядну професію. Ступінь наукової розробки. Важливо наголосити на тому, що протягом всього часу функціонування інституту нотаріату в Румунії, з боку вітчизняних науковців не приділялася належна увага до особливостей організації, структури та діяльності цього інституту. Основними перепонами дослідження цієї проблеми є відповідно незнання румунської мови, обмежений доступ до відповідних наукових джерел та особливість викладення положень, що регулюють діяльність нотаріату, в законодавстві Румунії. Принципи організації та діяльності інституту нотаріату - це основоположні, базисні положення, закріплені у правових нормах, які виражають найбільш істотні риси нотаріату. Особливістю принципів є те, що вони органічно пов'язані між собою, взаємодіють один з одним і утворюють у сукупності єдину систему. Крім того, деякі принципи прямо передбачені в положеннях нормативно-правових актах, а деякі впливають із змісту відповідних норм. В першому розділі «Закону публічних нотаріусів та нотаріальної діяльності» № 36/1995 від 12.05.1995[2] (далі Закон), передбачені основні принципи нотаріальної діяльності в Румунії. Зупинимось на кожному з цих принципів окремо. Принцип законності передбачає, що публічні нотаріуси у своїй діяльності повинні керуватися лише законами та нормативними актами, що безпосередньо регулюють їхню діяльність. Особливістю застосування цього принципу передбачено ст. 6 Закону, де зазначено, що публічні нотаріуси зобов'язані перевіряти, що вчинені ними дії не суперечать закону та моралі,

з'ясувати, чи розуміють зацікавлені особи значення цих дій та їх наслідки, з метою запобігання суперечкам. У випадку, якщо нотаріальна дія суперечить закону чи нормам моралі, нотаріус зобов'язаний відмовитись від вчинення цієї нотаріальної дії. Важливим, на наш погляд, є те, що цей принцип вказує не тільки на норми закону, але й на норми моралі, що безумовно, показує справжню цінність демократичного суспільства. Принцип рівності. Згідно ст.7 Закону, нотаріальні послуги надаються всім особам незалежно від раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, статі, думки, політичної приналежності, багатства або соціального походження. Таким чином, публічний нотаріус має виходити з конституційного принципу, що усі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Принцип монополії нотаріальної діяльності публічними нотаріусами. Нотаріальну діяльність здійснюють лише публічні нотаріуси. Але є і винятки. Згідно ст.5 Закону, нотаріальні дії можуть здійснюватися також дипломатичними представництвами та консульськими установами Румунії, а також іншими установами (ст. 12 Закону визначає нотаріальну компетенцію секретарів місцевих рад комун та міст, де державні нотаріальні контори не функціонують), передбаченими законом. Після цього, можемо вести мову, що нотаріальна діяльність - це монополія публічних нотаріусів. Адже інші названі установи виконують лише певну частину нотаріальних дій (ст.12-13 Закону). В повній мірі для отримання всіх нотаріальних послуг слід звернутися до публічного нотаріуса. Принцип дотримання професійної таємниці. Публічний нотаріус зобов'язаний нерозголошувати таємниці які стали йому відомі при вчиненні нотаріальних дій. Ст.36 Закону вказує, що, крім публічного нотаріуса, обов'язок нерозголошувати таємницю лежить і на персоналі нотаріальної контори. Обов'язок зберігати професійну таємницю також діє, якщо нотаріус запрошується у судове засідання для дачі пояснень. Публічний нотаріус може бути звільнений від збереження професійної таємниці тільки за дозволом власників відповідної інформації. Принцип надання нотаріальних послуг тільки на прохання зацікавлених осіб. Згідно ст. 43, всі нотаріальні дії виконуються за запитом зацікавлених осіб. Особи звертаються до публічного нотаріуса, ознайомлюються із специфікою послуг, сплачують передбачені обов'язкові платежі і отримують відповідні послуги. До нотаріуса особи звертаються особисто. У випадках, передбачених законом, за наявності усіх відповідних документів дозволяється звернення до публічного нотаріуса через представників. Принцип відповідальності публічного нотаріуса. При здійсненні нотаріальної діяльності трапляються випадки, коли публічний нотаріус може відходити від меж своєї компетенції, порушуючи цим самим закон, права і свободи своїх клієнтів. Тому, відповідно до виду правопорушення, до нотаріуса можуть бути застосовані такі види відповідальності: цивільна - за заподіяння майнової шкоди (ст.38 Закону), дисциплінарна - за вчинення дисциплінарного проступку (ст.39 Закону), кримінальна - за вчинення злочину (ст.42 Закону). Принцип незалежності та неупередженості. Принцип незалежності нотаріусів базується на підкоренні їх тільки закону і при здійсненні своєї діяльності вони нікому не підзвітні. Принцип неупередженості взаємопов'язаний із принципом незалежності публічного нотаріуса, який має бути звільнений від будь-якого впливу на його діяльність інших можливих інтересів. Принцип національної мови. Всі нотаріальні послуги надаються румунською мовою. Документи, що подаються нотаріусу, мають бути на румунській мові. У випадку, коли заінтересовані особи не знають державної мови, то допускається участь

перекладача. Перекладач повинен мати відповідні знання, щоб перекладати з однієї мови на іншу, що підтверджуються свідоцтвом. Нотаріус зобов'язаний повідомити останнього про кримінальну відповідальність у разі неправильного перекладу.

Висновки. Отже, принципи організації та діяльності інституту нотаріату - це основоположні положення, закріплені у правових нормах, які виражають найбільш істотні риси нотаріату. До них належать: принцип законності; рівності; монополії нотаріальної діяльності публічними нотаріусами; дотримання професійної таємниці; надання нотаріальних послуг тільки на прохання зацікавлених осіб; відповідальності публічного нотаріуса, тощо. Інститут нотаріату в Румунії займає особливе місце з поміж інших інститутів. Дотримуючись цих принципів, публічні нотаріуси зможуть досягнути мети своєї діяльності, а саме: забезпечувати посвідчення безспірних цивільних або комерційних прав, сприяти реалізації прав та захисту інтересів фізичних та юридичних осіб відповідно до закону.

Список використаних джерел

1. Constituția României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.233 din 21 noiembrie 1991
2. Legea notarilor publici si a activitatii notariale nr. 36/1995 // Monitorul Oficial al Romaniei. - 1995. - nr. 92 din 12 mai 1995. - Partea I.

Осадчук Т.О.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав людини

Розвиток суспільних відносин, визнання людини найвищою соціальною цінністю зумовлює необхідність переосмислення основних категорій соціального життя. Найпершою категорією виступає право, що уособлює в собі соціальний регулятор, який забезпечує цілісне і гармонійне існування суспільства, виступає одним із основних засобів утілення у життя таких загальнолюдських цінностей, як свобода, справедливість, рівність, демократія. Питання прав людини натеper є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері прав людини, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства загалом [1, с.155]. Проголошення України суверенною державою, прийняття Конституції України зумовлюють потребу держави в утворенні міцної та стабільної інституційної системи охорони й захисту прав і законних інтересів своїх громадян. Тому, безумовно, нотаріат виступає як один із важливих правозахисних інститутів державної гарантії дотримання законності прав та інтересів кожної людини.

Проблема забезпечення прав і свобод особи, надання їм реального характеру належить не лише до розряду практичних. У сучасних умовах побудови правової держави та розвитку громадянського суспільства важливим є створення цілісної наукової концепції забезпечення прав і свобод особи, яка включатиме широке коло теоретичних положень стосовно поняття, суті й змісту забезпечення прав і свобод та механізму його здійснення інституційною системою

національного нотаріату. Адже дієвість правової системи в цілому має визначатися з розряду результативності здійснення, охорони та захисту прав і свобод особи [2]. В українській державі місце та функції нотаріату в системі взаємин громадянина, держави та суспільства визначається насамперед чинним правовим полем сучасної України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат»: нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [3]. Як інститут громадянського суспільства і як складова правової системи держави, нотаріат характеризується діапазоном свої функцій, які він виконує щодо держави та суспільства. Органи нотаріату здійснюють тільки їм властиві функції, серед яких найбільш істотними є такі: забезпечення безспірності й доказової сили документів, оскільки нотаріально засвідчений договір на випадок спору в суді полегшує стороні можливість довести свої права; гарантування законності під час укладення угод, оскільки нотаріус перевіряє наявність необхідного складу юридичних фактів, у тому числі правоздатність і дієздатність сторін, приналежність їм суб'єктивних прав, що вони передають іншим особам тощо (правозахисна та превентивна: надання правової допомоги особам, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій (консалтингова) [2]. Будучи складовою правової системи держави, нотаріат водночас є інститутом громадянського суспільства, бо являє собою самокеровану професійну спільноту нотаріусів, які виконують від імені держави функцію захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, держави й суспільства шляхом вчинення нотаріальних дій, що ґрунтуються на принципах професіоналізму, неупередженості та незалежності. При цьому провідною метою нотаріальної діяльності є забезпечення і захист прав і законних інтересів не тільки громадян і юридичних осіб, але й держави та суспільства в цілому.

Охорона та захист прав і свобод особи, з однієї сторони, як специфічна діяльність щодо надання їм реального, невід'ємного та непорушного характеру, нотаріатом передбачає створення певних умов, за яких реалізація прав і свобод особи є безперешкодною, максимально ефективною, охорона запобігає найменшій можливості їх порушення, а захист від вчиненого правопорушення сприяє відновленню порушених прав і притягненню винної особи до відповідальності. З іншої сторони, нотаріат є своєрідним явищем правової дійсності, пов'язаним із регулюванням суспільних відносин за допомогою правових норм, що юридично закріплюють правовий статус нотаріусів та гарантії реалізації, охорони та захисту прав і свобод. Крім того, забезпечення прав і свобод також безпосередньо пов'язано з реалізацією нормативних приписів, суть якої полягає в дотриманні, виконанні, використанні та застосуванні правових норм. Органи нотаріату є складовою правоохоронної системи – це нотаріуси й особи, які згідно із законом виконують нотаріальні дії, покликані забезпечувати захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом учинення передбачених законодавчими актами нотаріальних дій від імені держави [6, с.10]. Нотаріус є природним захисником прав людини і особи, оскільки надає незалежну і неупереджену критичну допомогу на основі, законності і справедливості, попереджаючи виникнення правових конфліктів у сфері цивільного обороту. Тому сутність та функціональне призначення нотаріальної діяльності не відрізняється від організаційно-правової форми її здійснення - приватної чи державної, оскільки в обох випадках вона націлена на захист прав та законних

інтересів фізичних і юридичних осіб шляхом фіксації й посвідчення їх безспірності, надання суб'єктивним правам публічної сили та офіційного визнання від імені держави.

Правозахисна функція нотаріату також свідчить про схожість діяльності нотаріату з діяльністю суду, якому надано право вирішувати правові ситуації, застосовуючи аналогію закону та права [7]. Л.К. Радзієвська вважає, що «нотаріальні органи є органами державного управління і їх діяльність має адміністративний характер. Тому є всі підстави вважати, що нотаріальне процесуальне право входить до предмета регулювання адміністративного процесуального права» [5, с.15]. Також наведемо думку В.В. Комарова, який наголошував на значенні нотаріальних актів і дій, зазначаючи, що «нотаріус у межах своїх повноважень — фахівець, особа компетентна, отже, і договори, укладені в нотаріальних органах, відповідають вимогам закону і за своєю формою, і по суті. Це забезпечує права сторін, а разом з тим максимально затверджує авторитет держави як інституту, що є гарантом захисту законних прав і інтересів суб'єктів правовідносин» [4]. Отже, професійна діяльність нотаріуса забезпечує перш за все превентивний правовий захист та унеможливорює порушення в майбутньому різноманітних прав та інтересів суб'єктів права. Специфічність положення нотаріату в системі права України та вчинення проваджень за правилами, які передбачені законом, забезпечують правильне та чітке виконання нотаріальних функцій і гарантують конституційні права осіб, обумовлені завданнями та принципами діяльності нотаріату.

На підставі вищевикладеного можемо зазначити, що нинішній етап розвитку України як правової держави потребує потужної та стабільної системи захисту прав і законних інтересів громадян, право на який закріплюється нормою статті 59 Конституції України: кожному громадянину гарантується право на надання правової допомоги. Тому, саме нотаріат, як публічно-правовий інститут, втілює реалізацію цього конституційного права громадянина України та гарантує охорону його прав і законних інтересів.

Список використаних джерел

1. Вакарюк Л.В. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини» / Л. В. Вакарюк // Підприємництво, господарство і право. № 2, 2018. С. 155-159.
2. Гура І. В. Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав / І. В. Гура // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ 2011. № 1(1). С. 57-63. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2011_1%281%29_9
3. Про нотаріат: Закон України від 03.07.2018 р.: N 2478-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 39. Ст. 383.
4. Комаров В. В. Український нотаріат: перспективи розвитку // Бюлетень Міністерства юстиції України 2019. № 3. С. 1-6.
5. Радзієвська Л. Нотаріат в Україні / Л.К.Радзієвська, С.Г.Пасічник. К.: Юрінком Інтер, 2000. 525 с.
6. Сміян Л. С. Нотаріат в Україні: навч. посіб. / Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін, П. Г. Хоменко. 2 - ге вид., стер. К.: КНТ, 2008. 677 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41,42. Ст.492.

Садчиков Вадим

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Захист прав платників податків

Однією з найважливіших проблем сьогодення є захист прав громадян, а саме захист прав платників податків, що завжди залишається актуальним серед науковців та практиків. Адже існування і нормальне функціонування правової держави неможливе без дотримання прав платників податків. Незважаючи на те, що питання захисту прав платників податків на сьогоднішній день є досить злободенним, далеко не всі учасники цих правовідносин знають як захищати свої права. Законодавство України хоч і не є досконалим у цій сфері як, наприклад, у Німеччині чи США, але містить цілий ряд правових і організаційних засобів у Конституції України та Податковому кодексі України.

Згідно з Конституцією України кожен має право захищати свої права і свободи усіма способами, не забороненими законом [1]. Відповідно до статті 15 Податкового кодексу України платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом. Таким чином, при розгляді обов'язків і прав платників податків необхідно звернути увагу на порядок розташування цих категорій: спочатку - обов'язки, а потім - права.

Податковий кодекс України визначає, що платникам (платникам зборів) податків гарантується адміністративний і судовий захист їхніх прав і законних інтересів [2,3].

В. Н. Гудим способи захисту прав платників податків ділить на три групи: до першої групи належать способи захисту права, спрямовані на зміну, припинення правовідносин, що виникають між податковим органом і платником податків — це вимога про спростування; до другої групи належать способи захисту права, спрямовані на примушування здійснювати певні дії або прийняти відповідні акти, тим самим відновити порушені права платника податків — це вимога про примушування. До третьої групи належать ті способи захисту права, які спрямовані на встановлення наявності або відсутності спірних правовідносин — це вимога про встановлення [4].

Під захистом прав платників податків, зазвичай, розуміється звернення до тих або інших державних органів для розгляду законності й обґрунтованості дій (бездіяльності) податкових органів щодо платника податків.

У Податковому кодексі України відсутні норми, які б встановлювали форми захисту прав платників податків. В податковому законодавстві для позначення форми захисту вживаються словосполучення «у судовому порядку» та «в адміністративному порядку» (ст. 56 ПК України). Однак форма захисту та її порядок – поняття не тотожні: форма захисту вказує на те, хто її здійснює, а порядок захисту розкриває, як вона здійснюється. Тому зазначеній юрисдикційній формі відповідає і певний порядок захисту – судовий та позасудовий (адміністративний). Порядок захисту безпосередньо зумовлюється завданнями,

компетенцією та процедурою діяльності того чи іншого органу, який здійснює захист. Діяльність уповноважених органів по захисту прав платників податків є, по суті, діяльністю по застосуванню норм права як форми його реалізації. Причому в механізмі правового регулювання стадія застосування заходів державного примусу судовими та адміністративними органами у випадку порушення суб'єктивних прав платників податків є факультативною і ініціюється, за загальним правилом, за ініціативою уповноваженої особи.

С. Г. Пепеляєв відзначає «переваги судового способу вирішення податкових конфліктів порівняно з адміністративним порядком їх розгляду, які полягають у такому: відносна об'єктивність розгляду суперечки як наслідок його розгляду поза рамками податкового відомства. Відсоток задоволення вимог платників податків у судовому порядку набагато вищий, ніж в адміністративному; можливість вжиття судом заходів по забезпеченню позовних вимог, наприклад, заборони податковому органу списувати нестачу і пеню до вирішення суперечки по суті; детальна визначеність усіх стадій судочинства процесуальним законодавством; можливість (залежно від характеру вимог) отримання виконавського листа і примусового виконання рішення суду» [5].

Як зазначає колишній Голова Вищого адміністративного суду України, а на сьогодні суддя Конституційного суду України О. М. Пасенюк: «Способів судового захисту прав платників податків існує безліч. Способи судового захисту є сукупністю конкретних процесуальних дій із захисту прав платника (чи по захисту інтересів держави) податків, що здійснюються за допомогою судових органів... Судовий порядок оскарження ненормативних актів, дій, бездіяльності податкових органів, їх посадовців — найбільш ефективний спосіб захисту прав і законних інтересів платника податків. Платник податків повинен займати активну позицію в судовому процесі. Універсальні інструменти захисту прав і законних інтересів платника податків: подача заперечень на результати податкових перевірок, заяви про забезпечувальні заходи, заяви про визнання недійсним ненормативного правового акту, дії, бездіяльності податкових органів і їх посадовців» [6].

Одним із альтернативних способів вирішення спорів на сьогоднішній день є медіація. Медіація у її сучасному розумінні дістала розвитку у другій половині 20 століття, спочатку в країнах англо-саксонського права – США, Австрії, Великобританії, а після цього почала розвиватись у Європі.

Розвиток медіації у податковій сфері міг би стати одним із шляхів вирішення спорів, оскільки кількість податкових спорів в Україні щороку зростає. Це пов'язано з низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Якщо зважати на те, що і в платника податку, і в державних фіскальних органів завжди залишається альтернатива звернутися до суду за захистом прав, застосування альтернативної процедури (медіації) – це реальний шанс вирішити спір швидко та справедливо для кожного.

Вважаємо, що альтернативні способи вирішення податкових спорів сприятиме попередженню податкових конфліктів, стане підґрунтям для винесення справедливих рішень та розвантажить фіскальні органи. Основна мета альтернативних способів урегулювання податкових спорів – оперативне вирішення спірних питань між платником податків і податковим органом за участю уповноваженого посередника (медіатора) або незалежного арбітра, які забезпечують справедливий і неупереджений розгляд суперечки. При цьому врегулювання спорів за допомогою примирливих процедур не є обов'язковим для

платника податків і не позбавляє його права на інші способи захисту, зокрема на судове оскарження рішень податкових органів.

У сфері податкових відносин спостерігається високий рівень суперечностей інтересів платника податків та держави, що спричиняє конфліктні ситуації. Внаслідок цього платник податків намагається різними способами захистити свої права [7]. Можемо сказати, що на даному етапі розвитку, захистити права платників податків не так вже й складно, а тим більше, коли про це чітко вказано в законодавстві і різних міжнародних договорах та актах. Наразі існує досить багато різних ефективних способів, але найкращим виходом у сучасний період є розвиток досудових процедур захисту прав платників податків.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 21.02.2019).
2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini.htm
3. Меморандум про партнерство та співпрацю між Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація платників податків України» та Державною фіскальною службою України від 18.12.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apru.org.ua/vzayemodiya_z_vladoyu/Derzhavna_Fiskalna_Sluzhba_Ukrainy/memorandum/
4. Гудым В. Н. Классификация способов защиты прав налогоплательщиков в арбитражном суде / В. Н. Гудым // Юрист. — 2005. — № 12. — С. 50–53.
5. Пепеляев С. Г. Налоговое право: Учеб. пособие / С. Г. Пеляев. — М., 2003. — 601 с.
6. Адміністративне судочинство України: Підруч. / За заг. ред. О. М. Пасенюка. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 672 с.
7. Федорчук М.Д. Судовий захист прав платників податків через призму окремих рішень Верховного Суду // Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. – Чернівці, 2018. – С. 37-39.

Семенчук А.В.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Особливості позасудового захисту прав осіб

Відповідно до Конституції України та міжнародних договорів – усі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Будь-яка особа своїми діями ні в якому разі не повинна посягати на права іншої. Якщо таке порушення тим чи іншим чином відбулося, то кожен має право на захист своїх порушених прав та законних інтересів. Враховуючи європейську інтеграцію України, а також те, що галузь адміністративного права перестає бути суто управлінською та стає все більш правозабезпечувальною та правозахисною, варто звернути більше уваги на реалізацію прав та їх захист від порушень [5].

В сучасній юридичній практиці існує поділ захисту порушених прав на судовий та позасудовий. Останній реалізується в адміністративному праві у формі адміністративного оскарження. Тобто особа може звернутися за захистом своїх порушених прав до суб'єкта, що в ієрархії стоїть вище того, який порушив ці права. Зазвичай предметом оскарження є рішення, дія чи бездіяльність владного суб'єкта. Підставою є порушення, допущені органами виконавчої влади, що можуть проявлятися у порушенні прав та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб. До суб'єктного складу відносяться суб'єкт звернення та суб'єкт вирішення справи за скаргою. Зміст скарг складають вимоги суб'єкта звернення.

Як зазначає І.І. Бабін, аналізуючи процедуру адміністративного оскарження можна виокремити ряд переваг, серед яких:

- оперативність;
- спрощений розгляд справи, що дає змогу скаржнику самостійно захищати свої права, не користуючись послугами юристів
- дешевизна (наприклад скарги від платників податків розглядаються безкоштовно);
- ухвалення рішення протягом скороченого терміну [4, с. 327].

Правову основу адміністративного оскарження становить Закон України «Про звернення громадян», відповідно до якого дане поняття можна трактувати як встановлена у законному порядку процедура захисту порушених органами виконавчої влади прав та законних інтересів, що здійснюється шляхом подання письмової чи усної скарги до уповноваженого суб'єкта, який у свою чергу має обов'язок реагувати на неї у встановленні законом строки. Оскільки право на адміністративне оскарження є необмеженим, то кожен має змогу подати скаргу, у разі порушення його прав та законних інтересів [3, с. 274].

Закон України «Про звернення громадян» у статті 17 містить наступні загальні строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових чи службових осіб:

- скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються;
- пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу [2].

Для адміністративного оскарження є характерним перелік принципів, проте, варто звернути увагу на фундаментальні. Основним принципом адміністративного оскарження є верховенство права. Його слід трактувати як пріоритетне становище прав і свобод людини у відношенні до решти цінностей під час здійснення своїх повноважень органами влади. Реалізація цього принципу потребує наявності правової культури та свідомості високого рівня, адже головною ідеєю цього принципу є існування природних прав людини.

Наступним є принцип законності. Його значення полягає у тому, що абсолютно всі учасники адміністративного оскарження зобов'язанні неухильно дотримуватися вимог, встановлених законодавством, а органи виконавчої влади в цілому чи їх посадові особи повинні діяти тільки на підставі норм чітко зазначених у законі. Реалізуючи свої дискреційні повноваження владні суб'єкти не можуть порушувати норми чинного законодавства. Даний принцип у рівній мірі поширюється на всіх суб'єктів. Головною ідеєю цього принципу є верховенство закону як основа для існування правової держави.

Особливо важливим є принцип рівності учасників адміністративної процедури перед законом. Оскільки у такому провадженні беруть участь приватні особи та органи державної влади, необхідно забезпечити рівне становище між даним суб'єктами, а також забезпечити відсутність дискримінації за тими чи іншими ознаками.

Одним з основних також є принцип справедливості. Його зміст полягає у встановленні справедливості під час адміністративного оскарження, а також у регулюванні використання посадовими особами своїх дискреційних повноважень. Таким чином, даний принцип зменшує можливість для державних службовців зловживати даними їм повноваженнями.

Не менш важливими є такі принципи:

- гласності (полягає у відкритості та прозорості процесу розгляду скарги);
- принцип незалежності та самостійності у прийнятті рішень (полягає у неможливості будь-кого впливати на рішення органу, до якого подано скаргу);
- принцип відповідальності (полягає у можливості притягнути до відповідальності суб'єктів адміністративного провадження за порушення норм права, які регулюють ці правовідносини).

Реалізація та захист людських прав є одним з найголовніших завдань, поставлених перед публічною адміністрацією та важливою складовою діяльності органів виконавчої влади. Наявність різних способів захисту порушених прав та законних інтересів дає особам можливість вибору, як саме захистити свої права.

Адміністративне оскарження посідає чільне місце у системі адміністративно-правового захисту прав, має свої переваги над судовим захистом, оскільки така процедура є спрощеною, значно швидшою та дешевшою, доречнішою ніж судовий захист у випадку порушення прав осіб органами державної влади.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України "Про звернення громадян" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Галунько В.Адміністративне право України. Повний курс: підручник/ Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. – 446 с.
4. Бабін І.І. Податкове право: навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 488 с.
5. Семьоркіна О. Позасудовий захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://minjust.gov.ua/m/str_53.

Семенишин І.Д.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Бот-юрист – недалеке майбутнє чи безперспективний стартан?

Сьогодні 2019 рік і цифрові технології вже призвели до звільнення багатьох тисяч досить кваліфікованих юристів-помічників у всьому світі. Але вести розмову про повну заміну класичних юридичних дій програмою чи штучним інтелектом ще зарано, хоча моя думка - це станеться і календар буде показувати 2030-2040 роки і цього важко буде уникнути.

Як ми всі знаємо юридична професія завжди у своєму фундаменті мала за основу консерватизм і ті звичаї які склалися у юриспруденції за сторіччя. До прикладу можна навести ті ж самі суддівські мантії які почали використовувати ще задовго до створення судової системи України яка існує на цей час або використання юридичних термінів на латинській мові які додають у цю професію історичності, драматизму та вище згаданого консерватизму. На сьогоднішній день ми спостерігаємо як динамічно розвивається світ, і світ технологій перш за все. Адвокат це фактично особа яка надає правову допомогу за гонорар тобто можна сміливо стверджувати, що адвокати живуть та працюють не тільки на основі закону, що само собою зрозуміло і не піддається сумніву, але і за правилами ринку адвокатських послуг де на сьогодні існують досить жорстка конкуренція та «боротьба за клієнта» [1]. Тому, на мою думку, питання майбутнього адвокатури та загалом юридичної професії зі швидкими змінами цифрового світу є досить актуальними і дає напевно більше питань чим відповідей. Тому дана стаття має більше вигляд роздумів аніж сухих фактів та цитування законодавства.

Для початку давайте розберемось хто такий робот-юрист (робот-адвокат, бот-юрист), хоч і юридично закріпленого визначення даного «суб'єкта» в Україні ще не має але проаналізувавши статті та інформацію саме розробників даних роботів-юристів чи ботів-юристів можна узагальнити, що це програма штучного інтелекту в галузі права, яка може виконувати задачі, які виконуються помічниками чи починаючими юристами в юридичних фірмах. Але і тут існує дискусія чи коректно називати дану програму роботом-юристом. Адже існує і думка, що в майбутньому це буде набір спеціалізованих ботів які будуть виконувати різні завдання, до прикладу складення позовної заяви, складення і розсилку повісток до суду, і не більше [2]. З цього потрібно виділити, що розробники даних програм і самі ж юристи задумуються чи зможе один робо-юрист чи одна програма виконувати абсолютну більшість роботи и бути універсальною чи все ж навіть для штучного інтелекту та алгоритму потрібна спеціалізація для кращого та якіснішого захисту прав та свобод клієнтів. Моя думка досить проста і полягає вона у тому, що спеціалізація потрібна у всьому, а тому вона необхідна сучасному інституту адвокатури України і в майбутньому вона буде необхідна штучному інтелекту який забере на себе частину роботи даних адвокатів. Переваги даного бота-юриста є досить очевидні, а саме зниження витрат на допоміжному персоналі та часу потрібного для виконання завдання, більша доступність юридичних послуг, виключення з процесу роботи повсякденних проблем юриста-виконавця які можуть йому заважати, можливість опрацювання набагато більшого масиву інформації тощо.

Отже постає питання, а що ж робити юристам особливо тим хто навчається ще або не має великого досвіду і фактично потрапляє в зону ризику як помічник-юриста? На мою думку одним з варіантів самозахисту від заміни себе програмою є та сама спеціалізація. Також потрібно мати на увазі, що програма в рази швидше людини аналізує інформацію, але рішення на основі цієї інформації все рівно фактично буде приймати саме той професійний, кваліфікований та досвідчений адвокат. До прикладу в Україні вже діють боти-юристи про це розповідав у своєму інтерв'ю юрист-інноватор з компанії Bot&Partners Нікіта Подгайний який досить чітко і зрозуміло розповів що це таке бот-юрист, на що він спроможний і які майбутні перспективи даних програм. Також говорилося, що використання ботів дуже сильно впливає на юридичний бізнес і адвокатуру зокрема, адже приватні адвокати-універсали фактично є менш ефективними у рутинній роботі юриста ніж боти а тому приватні адвокати на думку одного із засновників бота залишаться тільки в вузько профільних питаннях [3]. Також з даного інтерв'ю та аналізу іншої інформації я можу зробити висновок, що спеціалізація не тільки зможе зберегти позиції адвоката на ринку юридичних послуг, а і даний технологічний прогрес призведе до створення специфічної спеціалізації у найближчому майбутньому, а саме спеціалізація юриста на створенні, удосконаленні, забезпечення коректної та якісної роботи даних ботів-юристів. Адже логічно, що програміст створюючий дану програму може створити алгоритм, але без юридичних знань та досвіду у юридичній практиці даний код не зможе виконувати на професійному рівні ті завдання які стоять перед юристом. Тобто у даних юристів буде завдання навчити даного бота бути юристом-помічником, щоб потім він допомагав виконувати їхню ж роботу. Фактично реформування юридичної професії та впровадження в неї цифрових технологій призведе до збільшення рівня конкуренції на ринку адвокатських послуг, а отже адвокати та інші представники юридичних професій будуть змушені або розвиватись, щоб бути кращим спеціалістом ніж програма або шукати іншу професію і це факт, і тому, на мою думку, це призведе по-перше, до різкого зниження робочих місць у цій сфері, а по-друге, - до очищення ринку адвокатських послуг, де після таких змін залишаться на мою думку лише вузькопрофільні адвокати з багаторічним досвідом та напрацьованими на власній практиці методами захисту прав, свобод та інтересів клієнта.

Але які загрози несуть в собі боти, роботи-юристи і взагалі штучний інтелект та технології у юридичній професії? По-перше все залежить чи приклад зусиль до їх створення професійний юрист, адже програміст, наскільки б він не був хороший, він не знає ті принципи, засади і підводні течії законодавства для налагодження правильної роботи алгоритму, а тому апіорі не може створити бота-юриста який зможе працювати коректно та автономно від самого адвоката. По-друге, дана програма в рази швидше людини аналізує і шукає відповідь на поставлене питання чи виконує те чи інше завдання, але одразу виникає питання яку інформацію вона аналізує та які джерела використовує, адже законодавча база постійно змінюється, існує маса колізій і важко бути впевненим, що результат роботи програми є цілком вірним. Також важливим є питання, чи закладено в коді бота відсіювання законодавства інших країн. Україна, незважаючи на існування єдиної державної мови, та фактично прийнятого резонансного закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до цього дня є двомовною. Російська мова використовується нарівні з українською на досить великій території України. Не дивно, що близько

половини питань, що задаються боту, будуть сформульовані російською. Контекстний пошук, що не відсіює законодавство Російської Федерації, цілком може цитувати російське законодавство, і добре, якщо в тексті буде згадано щось, що допоможе ідентифікувати використання зарубіжних нормативно-правових актів. А якщо ні? На протипагу цьому повне блокування зарубіжного законодавства практично гарантовано призведе до помилкових відповідей на питання щодо міжнародного приватного права, де настільки важливим елементом є колізійні норми, за допомогою яких вирішується, право якої країни має використовуватися при вирішенні конфлікту.

Отже, з кожним днем питань на рахунок ботів-юристів стає все більше ніж відповідей, але за ними майбутнє адвокатури в тій чи іншій формі і як би ми до цього не ставились технологічний прогрес на місці не стоїть. Тому потрібно вже зараз думати, що кожного з нас, молодих юристів чи кваліфікований та надзвичайно досвідчених юристів, чекає у цифровому майбутньому і починати вже пристосовуватись до цього.

Список використаних джерел

1. Radziwill N. Evaluating Quality of Chatbots and Intelligent Conversational Agents/ N. Radziwill, M. Benton. – 2017. – URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1704/1704.04579.pdf>
2. <http://suddya.com.ua/news/pro-vimogi-do-uristiv-maibutnogo>
3. <https://www.forbes.ru/kompanii/343269-robot-advokat-kak-yuristam-ne-ostatsya-bez-raboty>

Скоробогата Р.С.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Законодавче закріплення обмеження прав та свобод як властивість європейського публічно-правового принципу пропорційності

Будь-яке явище чи предмет, будучи самостійною категорією, і несучи в собі смисловий зміст, повинно мати певні особливості, які відрізняють його від інших явищ та предметів. Кожен якісно виокремлений феномен дійсності має багато властивостей, єдність яких виражає його якість. Коли цей феномен втрачає якусь якість, він втрачає також і відповідні властивості, які опосередковано виражали його сутність у системі відношень. У властивостях предмета відображається не тільки його внутрішня сутність, а й сутність системи зв'язків та відношень, у якій цей предмет існує [4, с.122]. Використання категорії «властивість» означає, що право, як і будь-яке інше об'єктивне явище соціальної дійсності, має «свої», органічно йому притаманні об'єктивні характеристики. Але, для визначення властивостей певної речі, необхідно, в першу чергу, ознайомитися зі змістом тієї речі, та виділити певні критерії, які допоможуть визначити ці особливості. Тому, беручи до уваги властивості публічно-правового принципу пропорційності, спершу необхідно виділити певні критерії пропорційності та проаналізувати їх. Основними критеріями пропорційності є те, що: обмеження повинно фіксуватися певним нормативно-правовим актом (у тому числі й індивідуальним); обмеження має переслідувати легітимну ціль; обмеження повинно бути розмірним до тієї правомірної мети, яка досягається [5, с.161].

Аналізуючи зміст положень Основного Закону України, проглядається, що права і свободи людини хоча і несуть в собі безперечно найвищу цінність, але не можуть бути повністю абсолютизовані, тому що у деяких окремих випадках, виникає необхідність їх обмеження. Відповідно до ст. 64 Конституції України обмеження прав і свобод людини й громадянина передбачені «... в умовах воєнного або надзвичайного стану»; відповідно до ч. 3 ст. 34 «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя»; відповідно до ч. 2 ст. 35 «... в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей» [8, с. 73]. У випадках, визначених ст. 30, 31, 32 Конституції, під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства допускається обмеження конституційних прав на недоторканність житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на невтручання в особисте та сімейне життя[6]. Конституцією України встановлено обмеження на здійснення таких прав і свобод, як свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на свободу світогляду і віросповідання, на підприємницьку діяльність посадових та службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права засудженого тощо[6]. Б. В. Сидорець тверджує, що актуальність існування меж правомірності втручання держави у права людини обумовлена тим, що ці межі створюють для суб'єктів взаємні права та обов'язки, пояснюють призначення обмежень у сфері прав людини та виправдовують їх існування, закріплюються у нормативно-правових актах [9, с. 75]. У науковій літературі, присвяченій проблематиці обмеження прав і свобод людини і громадянина досить часто можна зустріти законодавче закріплення обмеження прав і свобод індивіда, як елемент принципу пропорційності. Розглядаючи його значення, науковці звертають увагу на важливість визначення точки рівноваги між втіленою в основних правах свободою людини та необхідністю піддавати їх обмеженню з боку держави та фіксування таких прав певним законодавчим актом. Що ж до законодавчої фіксації обмеження прав і свобод людини і громадянина у міжнародному законодавстві, то тут слід відзначити, що таке обмеження основних прав і свобод людини державою передбачається практично у всіх міжнародно-правових актах, присвячених регламентації прав людини і основоположних свобод. Так, у ст. 29 Загальної декларації з прав людини закріплено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Міжнародний пакт про громадянські й політичні права закріплює можливість обмеження певних прав людини лише законом в разі, якщо це обумовлено необхідністю охорони державної або суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моральності населення, прав і свобод інших осіб (п. 3 ст. 12, п. 3 ст. 18, п. 3 ст. 19, ст. 21, п. 2 ст. 22) [7]. Такий критерій, як передбачуваність законом обмеження прав і свобод індивіда, має як формальні,

так і структурні вимоги. До формальних вимог даної категорії можна віднести: 1) конкретне обмеження прав має бути передбачене певним законодавчим актом. При чому, під цей критерій підпадає не лише, так зване «писане право», а й неписане право, в тому числі загальне право [3, с. 47]; 2) кожен обмежуючий акт має бути обов'язково оприлюднений. Вимагаючи від своїх громадян знання і дотримання законів, держава зобов'язана вжити заходів, необхідних для доведення таких законів до їхнього відома, забезпечити їх доступність, зокрема надання можливості індивіду орієнтуватися в тому, які правові норми застосовуються в конкретній ситуації [3, с. 49]. Що ж до структурних вимог, то вони в першу чергу передбачають дотримання принципу правової визначеності. Основними вимогами принципу правової визначеності, які можуть використовуватися для даного критерію є:

1. Чітке формулювання правової норми. «Норма повинна бути сформульована з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки, що її може потягнути за собою вчинена дія» [2, с. 61].

2. Однозначність правозастосування. Неможливість скасування остаточного судового рішення, яке набрало чинності, є однією із заporук стабільного правового становища особи, адже судові рішення повинні бути зрозумілі, чіткі та стабільні. Так, «коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не повинно ставитися під сумнів» [1, с. 63].

3. Чітке формулювання умов, за яких здійснюється обмеження прав та свобод, є головним критерієм при використанні принципу пропорційності. Особливо важливим є передбачуваність законодавчої політики, яка в тому числі охоплює відсутність внесення непередбачуваних змін до законодавства. Крім цього, принцип правової визначеності висуває до процесу правотворчості вимоги несуперечливості, тобто відсутності колізій, здатних дезорієнтувати суб'єкта у масиві законодавства, та стабільності правових норм [10, с. 323].

Отже, узагальнюючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що така властивість європейського публічно-правового принципу пропорційності як законодавча фіксованість обмеження прав і свобод індивіда є, мабуть, найбільш пріоритетною серед усіх ознак даного принципу, адже без нормативного закріплення тих чи інших положень, держава чи публічний орган влади не може мати жодної компетенції щодо обмеження чи посягання на права та свободи людини. Але норми, які фіксують такі обмеження, повинні бути чіткими та зрозумілими з метою підвищення їх ефективності. Для того, щоб певна правова норма відповідала даному критерію вона має бути офіційно опублікованою, суспільно визнаною, із чітким формулюванням всіх умов та критеріїв обмежень.

Список використаних джерел

1. Brumărescu v. Romania // ECHR 105 – 1999 – P. 95.
2. Olsson v. Sweden (No.1) // Series A no.130. – 1988. – P. 74.
3. Sunday Times v. the United Kingdom // 2 EHRR 245 – 1979 – P. 60.
4. Вакарюк Л.В. Мета як властивість фінансово-правового інституту / Л.В. Вакарюк // Науковий вісник Ужгородського нац. ун-у. Серія ПРАВО. Випуск 21. Ч.1. Т.2. Ужгород, 2013. С.84-88.
5. Варламова Н. Верховенство права - базовый принцип европейской системы защиты прав человека / Н. Варламова // Конституційне право: Восточноевроп. обозрение. 2002. № 3 (41). С. 196.

6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
7. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Самотуга А. В. Правомірне обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина: сучасний стан досліджень проблеми / А. В. Самотуга // Право і суспільство. 2010. № 6. С. 72-76.
9. Сидорець Б.В. Межі розсуду правомірного втручання держави у права людини у демократичному суспільстві / Б.В. Сидорець // Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ. 2012. № 1. С. 67-75.
10. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні // С. Шевчук. К.: Реферат, 2007. С. 640.

Скрипник Ірина

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

***Поняття застосування судами України практики ЄСПЛ при реалізації
принципу рівності перед законом і судом в кримінальному процесі***

Принцип рівності перед судом є основою сучасної концепції справедливого правосуддя. Для кожної людини у правовій державі насамперед важливо мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізувати право на судовий захист незалежно від належності до певної соціальної групи або інших персональних характеристик особи[1,с.178].

Європейський суд з прав людини досить часто посилається на принцип рівності перед законом і судом у своїх рішеннях, при тому, що засади рівності і змагальності у судовому процесі виведені ним із принципу верховенства права, якому підпорядкована вся Конвенція, та є складовою права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції.

Принцип рівності був неодноразово застосований ЄСПЛ і у справах щодо України. Наприклад, у справі «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine, заява № 7460/03), рішення від 15 травня 2008 р.:

Суд нагадує, що принцип рівності сторін – один із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду – передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище у порівнянні з опонентом.

Суд зауважує, що під час розгляду адміністративної справи щодо заявника, останній відбував покарання за вироком суду у місцях позбавлення волі та не брав участі в адміністративному провадженні, незважаючи на те, що національні відповідні державні органи знали про становище заявника та місце, де він відбував покарання. У своєму рішенні національний суд зазначив, що заявника було повідомлено про судові засідання, проте документів, які б підтверджували отримання заявником такого повідомлення, немає. Навпаки, як вбачається з матеріалів справи, зокрема з листа Департаменту з питань виконання покарань до Секретаріату Урядового уповноваженого (див. пункт 10 рішення), доказів отримання у належний час заявником судових повісток чи повідомлень щодо

цього провадження немає. Крім того, попри чітке питання Суду, Уряд не надав інформацію щодо практичної можливості заявника бути присутнім на судових засіданнях, зокрема за його власним клопотанням, з урахуванням того, що заявник відбував покарання за вироком суду за тяжкий злочин.

Також Суд звертає увагу на твердження заявника про те, що він не повинен був нести відповідальність за порушення митних правил, оскільки він знаходився у місцях позбавлення волі та не міг виконати своє зобов'язання щодо вивезення автомобіля. Національні органи влади не проаналізували ці обставини за власною ініціативою та не надали можливості заявнику порушити це питання. Замість цього національні органи перекваліфікували дії заявника на інше правопорушення – втрата майна, яке перебуває під митним контролем. Крім того, із наявних матеріалів справи не вбачається, що національні суди намагалися з'ясувати, що сталося з транспортним засобом або, що було б доречним за обставин справи, запитати у заявника, що сталось з автомобілем та про його місцезнаходження. Замість цього суд просто зазначив, що місцезнаходження транспортного засобу невідоме.

Суд вважає, що у провадженні, яке розглядається, важливі процесуальні гарантії були відсутні та що ці процесуальні недоліки, у світлі 27 обставин справи, були достатньо серйозними, щоб піддати сумніву справедливість провадження. Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. У контексті зазначеної справи зауважимо, що принцип рівності перед судом порівняно недавно був предметом розгляду у Конституційному Суді України (далі – КСУ). У рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 [2] йдеться про офіційне тлумачення положень статті 24 Конституції України стосовно права засудженої особи, яка перебуває у місцях позбавлення волі, бути доставленою до суду для участі в судовому процесі у рамках цивільної юрисдикції.

Згідно з цим рішенням гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їх правах і свободах означає у тому числі й необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод.

КСУ дійшов висновку, що кожен має гарантовані державою рівні права на захист своїх прав і свобод у судовому порядку, в тому числі на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах всіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій. Це право поширюється на засуджених осіб, в тому числі й на таких, які вже відбувають покарання в установах виконання покарань.

Засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в частині першій статті 55 Конституції України.

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав [3].

Список використаних джерел

1. Городовенко В. Принцип рівності громадян перед законом і судом // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 1.
2. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу).

3. Див. пункт 3.1 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.
4. Рішення у справі «Надточій проти України» (Nadtochiyv. Ukraine) від 15 травня 2008 року, заява № 7460/03.

Смашнюк Я.Я.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Проблеми оскарження адміністративного акта

На сучасному етапі розвитку адміністративного права, що переживає докорінні зміни та процес імплементації досвіду зарубіжних країн, чільне місце посідає належний захист прав, свобод та законних інтересів людини. Користуючись різноманітними послугами важко уявити реалізацію своїх прав в повній мірі без сторонньої допомоги, в тому числі без діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що безпосередньо виражається у виданні адміністративних актів.

В українській адміністративно-правовій науці відсутнє чітке й однозначне розуміння юридичної природи адміністративних актів та механізму їхньої дії. Судова та адміністративна практика щодо правової оцінки індивідуальних актів публічної адміністрації також неоднозначна. Однією із форм правового захисту особи у відносинах з органами публічної адміністрації є інститут адміністративного оскарження, призначення якого полягає в повному і своєчасному запобіганні та усуненні будь-яких порушень законності. Це один з можливих способів та найбільш доцільний механізм досудового урегулювання спорів, що виникають між громадянином та відповідним органом виконавчої влади.

На думку Ю.П. Битяка: «Одним із найважливіших заходів щодо забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні є право громадян на звернення до державних органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій різних форм власності, громадських об'єднань. Захищаючи свої законні права та свободи, громадяни звертають увагу компетентних органів на порушення законодавства і в такий спосіб захищають існуючі в державі та суспільстві правовідносини» [1, с. 214]. З вищесказаного випливає, що адміністративне оскарження є більш дієвим механізмом, котрий зменшує навантаження на судову владу, адже трапляються випадки, коли особа оскаржує адміністративний акт у судовому порядку, а інша – у порядку адміністративного судочинства. Тому потрібне раціональне поєднання даних видів захисту. Варто зазначити, що перевагою адміністративного оскарження над судовим є те, що факт подання скарги в адміністративному порядку, як правило, автоматично тягне зупинення дії акта, крім випадків його негайного виконання. Досить принциповим в даному аспекті є наслідки подання скарги та результат, що тягне за собою, а саме: зупиняє чи не зупиняє можливість виконання акта факт

подання скарг. Зазначений метод практично втілюється в життя у Нідерландах, оскільки оскарження в адміністративному порядку не зупиняє дії акта і тому в законодавстві передбачена можливість звернення особи одразу безпосередньо до суду, за так званим "швидким захистом", тобто з клопотанням про зупинення дії адміністративного акта. Було б доцільно в законодавстві передбачити перелік підстав, за наявності яких допускається негайне виконання адміністративного акта.

Суттєвим недоліком можна вважати таку ознаку інституту адміністративного оскарження як право приймати власне рішення замість оскаржуваного. Для розв'язання цієї проблеми і забезпечення високого рівня адміністративного оскарження в багатьох країнах окремо існує інститут «прохання про перегляд». Тобто особа звертається до органу, що прийняв рішення, із заявою про повторний розгляд цієї ж справи. Якщо відповідний орган може усунути зазначені недоліки, то потреба у власне оскарженні зникає. Але у разі відсутності такого механізму особа може звернутися лише до суду, хоча її може відлякувати складність, тривалість та вартість судового процесу. [2, с.205]. Значним нововведенням, як зазначає І.І. Бабін, стала заміна трирівневої процедури оскарження дворівневою, за якої виключається звернення зі скаргою до контролюючого органу, який проводив перевірку, натомість скарга направляється до вищого за рівнем органу [3, с. 327]. Однак, така процедура позбавляє адміністративний орган можливості самостійно ще раз перевірити справу і скасувати рішення та задовольнити в повній мірі вимоги скаржника, виправити власну помилку, а особі відстояти свої права та законні інтереси належним чином. Тому, щоб забезпечити рівні гарантії правового захисту, доцільно запровадити механізм перегляду адміністративного акта органом, що його видав. В основу адміністративного оскарження покладена скарга на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Скарга – елемент звернення, що містить детальну інформацію та слугує доказами щодо порушення закріплених норм чинного законодавства органами публічної адміністрації. З іншого боку виступає як метод захисту своїх законних інтересів та прав на основі приписів закону. Проблема, що виникає на етапі подання скарги є порушення гарантій, що її супроводжують. А саме:

- відсутність будь-яких обмежень на дії органів та їх посадових осіб, що можуть стати предметом оскарження;
- обов'язок держави забезпечувати недоторканість та цілковиту безпеку особи, яка звертається зі скаргою;
- застосування різних заходів відповідальності до осіб, котрі не прийняли рішення за скаргою або несвоєчасно прийняли таке рішення [4, с. 146].

Порушення даних елементів не дозволяє забезпечити належний захист та дотримуватись чіткості, ясності та відповідності закону, що слугує вагомим показником правової культури суспільства та гарантом одного з демократичних інститутів, таких як скарга. Як показує досвід зарубіжних країн таких, як Франція, Нідерланди та Польща на шляху удосконалення адміністративного оскарження існує ряд перешкод, що суттєво гальмують даний процес. Тому виникає гостра потреба утворення додаткових апеляційних органів чи інших структурних підрозділів, які змогли б в найкоротші терміни розглядати наявні скарги [5, с. 168]. Для цього в багатьох європейських країнах було створено низку «дорадчих комісій і комітетів» основна мета, яких полягала в залученні пересічних громадян до діяльності публічної адміністрації, що в свою чергу дало змогу встановити так

званий «громадський» контроль та впровадити справжній дух партнерства між громадянами та посадовими особами, ґрунтуючись на засадах гуманізму, справедливості та прозорості діяльності.

Вищенаведене свідчить про важливість підвищення ефективності процедури адміністративного оскарження, усунення розбіжностей та загалом розвитку адміністративно-процедурного законодавства в Україні. Прийняття загального закону про адміністративні процедури дасть можливість створити належні умови для захисту прав і свобод особи у відносинах з органами публічної адміністрації.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право: [підручник] / [Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.]; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – Х.: Право, 2010. – 624 с.
3. Державне управління проблеми адміністративно-правової теорії та практики/ За заг. ред. В.Б.Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
4. Бабін І.І. Податкове право: навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 488 с.
5. Лошицький М.В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації/ М.В. Лошицький// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. – Випуск 31 (2). – С. 146-150.
6. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія. – К.: «Конус-Ю», 2010. – 296 с.

Тимчук Д.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Еволюція доктринальних та нормативних підходів до розуміння суб'єктів нотаріального права

Одним з різновидів юридичної діяльності є нотаріальна діяльність, яка спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Крім того нотаріальна діяльність здійснюється відповідними суб'єктами, уповноваженими державою на вчинення нотаріальних дій.

Поняття “суб'єкт права” і “суб'єкт правовідносин” широко використовуються у теорії права. Разом з тим, розгляд даних понять охоплюється багатьма юридичними науками. Не виключенням в цьому аспекті є і вітчизняне нотаріальне право. Відзначимо, що такі категорії не є раз і назавжди визначеними, що, у свою чергу, зумовлює необхідність дослідження еволюції доктринальних та нормативних підходів до розуміння суб'єктів нотаріального права. У юридичному словнику “суб'єкт права” визначається як особа (фізична і юридична), держава, державне чи муніципальне утворення, які наділені законом здатністю мати безпосередньо, або через представника, суб'єктивні права і юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктністю) [1, с. 781]. Р.Й. Халфіна, порівнюючи поняття “суб'єкт права” та “суб'єкт правовідносин” зазначає, що “суб'єкт права” - це особа, яка володіє правосуб'єктністю, тобто особа, потенційно (взагалі) здатна бути

учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносин — це реальний учасник даних правових відносин [2, с. 70].

На нашу думку, таке визначення є слушним, адже суб'єкт правовідносин — це учасник конкретних правовідносин, а суб'єкт права — це особа, що не є учасником правовідносин, але при наявності певних умов може ним стати. Нотаріальні процесуальні відносини слід характеризувати як владовідносини у тому сенсі, що діями нотаріусів реалізується державна влада, але не у сенсі влади над заінтересованими особами та іншими учасниками нотаріального провадження. Владний характер нотаріальних процесуальних правовідносин обмежується імперативністю методу їх регулювання, а також вимогами нотаріальної процесуальної форми.

Обов'язковим суб'єктом нотаріального процесу є нотаріальний орган: нотаріус або інша особа, наділена правом вчинювати нотаріальні дії. Нотаріальні процесуальні правовідносини складаються у процесі нотаріальної діяльності між нотаріусом, з одного боку, і будь-яким іншим суб'єктом процесу — з іншого. Інакше кажучи, всі суб'єкти нотаріального процесу з моменту виникнення процесуальних правовідносин перебувають у правовому зв'язку з нотаріальним органом, мають щодо нього права та обов'язки. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України “Про нотаріат”, нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [3]. Така законодавча дефініція дає змогу припустити, що до суб'єктів нотаріального права в першу чергу слід відносити “систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії”. Ч. 2 ст. 1 Закону України “Про нотаріат” уточнює, що вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Крім того, у населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені статтею 37 цього Закону, вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування. Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України. Посвідчення заповітів і доручень, прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, вказаними у статті 40 цього Закону. Разом з тим, наука нотаріального процесу пропонує різноманітні класифікації суб'єктів нотаріального права, а тому пропонуємо розглянути деякі з них.

Так, залежно від функцій та цілей В.В. Баранкова відносить до суб'єктів нотаріального процесу: нотаріальні органи; юридично заінтересованих осіб; осіб, не зацікавлених у результатах нотаріальної справи, але які також беруть участь у нотаріальному процесі [4, с. 10]. На думку ж С.Я. Фурси, нотаріальні органи не є безпосередніми суб'єктами нотаріальних процесуальних відносин, оскільки нотаріальні дії має право вчиняти лише нотаріус чи особа, уповноважена на вчинення нотаріальної дії, причому особи, які зазначені у ст. 40 Закону, а також уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи органів місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв у силу своєї компетенції не є нотаріальними органами [5].

Таким чином, питання щодо розуміння суб'єктів нотаріального права є досить важливим як для теорії, так і практики нотаріату, адже правильне розуміння змісту цих відносин дає можливість сформулювати процесуальні права й обов'язки нотаріуса та інших суб'єктів нотаріального процесу. Суб'єктів нотаріального процесу можна визначити як осіб, наділених нотаріальними процесуальними правами та обов'язками, на підставі яких вони вступають у правові відносини, що складаються при вчиненні нотаріальної дії. Правильне визначення кола суб'єктів нотаріального процесу є принципово важливим для розв'язання багатьох практичних проблем, серед яких визначення сторін судових спорів, що виникають у справах, пов'язаних з попереднім вчиненням нотаріальних дій.

Список використаних джерел

1. Юридичний словник/ [за ред. Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова]. – К.: Гол. ред. Укр. рад. енцикл.,1983. – 871 с.
2. Бойцов В.Я. Система суб'єктів радянського державного права. — Уфа, 1972.
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII //Голос України від 05.10.1993.
4. Баранкова В. В. Суб'єкти нотаріального процесу / В. В. Баранкова // Нотаріат в Україні /за ред. В. В. Комарова. — К. : Юрінком Інтер, 2006.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: А.С.К., 2001. — 690с.

Тимофійчук М.І.

магістр кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Участь захисника в окремих стадіях адміністративно-деліктного провадження

Утвердження прав і свобод людини і громадянина, всебічне їх забезпечення та захист є основоположною цінністю правової демократичної соціальної держави. Надійною юридичною гарантією прав людини є закріплення в Конституції України права кожного на правову допомогу. Відповідно, для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура (ч. 2 ст. 59 Конституції України).

Розглядаючи участь захисника у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, необхідно детально зупинитися на його ролі на кожній стадії провадження. Це дасть змогу більш детально та повно розкрити особливості діяльності захисника в адміністративно-деліктному процесі.

У питанні про стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення немає узгодженої позиції щодо кількості та назви стадій: в основному виділяють від чотирьох до шести стадій цього провадження, порізному їх називаючи та розуміючи їхню сутність.

Діяльність учасників провадження у справах про адміністративні проступки розвивається у часі як послідовна низка пов'язаних між особою процесуальних дій щодо реалізації прав та взаємних обов'язків. Увесь процес складається з кількох фаз розвитку, що змінюють одна одну, і традиційно

позначаються терміном «стадія». Кожна стадія у свою чергу, складається з окремих етапів.

З огляду на аналіз нормативного матеріалу, практику діяльності суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції і наукові дослідження, система стадій і етапів у адміністративно-деліктному провадженні виглядає наступним чином [1, 244].

1. **Порушення справи:** а) встановлення ознак правопорушення; б) доставлення правопорушника; в) встановлення особи правопорушника (прізвище, ім'я, по батькові, вік, місце проживання); г) прийняття рішення про порушення справи; д) оформлення рішення про порушення справи.

2. **Адміністративне розслідування:** а) збирання доказів (пояснення осіб, що мають причетність до вчинку і свідків, висновки спеціалістів, показання технічних приладів тощо); б) встановлення даних, що характеризують особу правопорушника (попередні протиправні вчинки та їх наслідки, місце роботи, сімейний стан і стан здоров'я, джерела існування тощо); в) процесуальне оформлення результатів розслідування; г) направлення матеріалів для розгляду за підвідомчістю.

3. **Розгляд справи:** а) підготовка справи до розгляду і заслуховування; б) заслуховування справи.

4. **Винесення постанови:** а) прийняття постанови; б) доведення постанови до відома.

5. **Перегляд постанови:** а) оскарження; б) перевірка законності постанови; в) винесення рішення; г) реалізація рішення.

6. **Виконання постанови:** а) звернення постанови до виконання; б) безпосереднє виконання.

Отже, адміністративно-деліктне провадження складається з 6 стадій і 19 етапів.

Варто зазначити, що процесуальним документом, з яким пов'язана перша стадія – порушення справи – є протокол про адміністративне правопорушення. Вважаємо із початком виникнення правовідносин щодо порушення справи захисник може надавати професійну правничу допомогу своєму підзахисному. Хоча й Кодексом України про адміністративні правопорушення детально не регламентовано момент вступу захисника у справу, можна зробити висновок що саме з цієї стадії фахівець у галузі права повинен бути допущений до надання професійної правничої допомоги. На практиці суб'єкти, уповноважені на складання протоколу про адміністративне правопорушення ігнорують право особи на захист і відмовляють особі, яка притягається до адміністративної відповідальності скористатися правовою допомогою.

Під час іншої стадії провадження – розгляд справи про адміністративне правопорушення та/або винесення постанови вирішуються завдання провадження, реалізуються права захисника як учасника провадження, а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Нормативно ця стадія знайшла свою часткову регламентацію щодо участі адвоката в ній з метою надання професійної правничої допомоги. Адвокат повинен активно реалізовувати свої повноваження з метою доказування своєї правової позиції в даній справі.

Стадія перегляду справи у зв'язку з оскарженням постанови є факультативною, тобто необов'язковою, і настає лише у випадку оскарження прийнятої постанови по суті справи. Право на оскарження постанови у справі про

адміністративне правопорушення є одною з найбільш важливих гарантій захисту прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Користуючись правом подавати від імені особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, скарги на рішення органу (посадової особи), який розглядає справу, захисник може правовими засобами домогтися скасування постанови про накладення адміністративного стягнення.

Стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення є останньою, завершальною стадією провадження в справах про адміністративні правопорушення. Її сутність полягає в практичній реалізації адміністративного стягнення, призначеного правопорушнику постановою. Роль захисника на цій стадії забезпечувати дотримання законності [2, 118].

Отже, аналізуючи участь захисника у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, необхідно детально зупинитися на його ролі на кожній стадії провадження. Це дає змогу більш детально та повно розкрити особливості діяльності захисника в адміністративно-деліктному процесі.

Основними стадіям провадження є порушення справи, адміністративне розслідування, розгляд справи, винесення постанови, її перегляд та виконання.

Список використаних джерел

1. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Теорія адміністративного проступку : монографія. – Х.: Харків юридичний, 2016. – 344 с.
2. Сінельнік Р.В. Захисник у провадженні у справах про адміністративні правопорушення: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 „Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / О. В. Агєєв – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 204 с.

Тітаренко Валентина

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Санкції, що застосовуються до них

У сучасному суспільстві, підліткова злочинність є дуже актуальною темою для обговорення. З кожним днем ми дізнаємось все більше і більше випадків скоєння неповнолітньою особою певного злочину через ЗМІ. І не важливий зміст цього злочину: чи це є крадіжка майна, пограбування, шахрайство, чи навіть розбійні напади. Важливо те, що вони трапляються все частіше і частіше.

Причиною підліткової злочинності найчастіше є неналежний догляд за дітьми батьків або їхня відсутність. Зниження рівня життя, неблагополуччя у сім'ї, які з втратою прибутку втрачають моральні цінності, відсутність нормальних умов для життя — все це призводить до того, що діти, прагнучи жити нормально, як усі, намагаються досягти цього шляхом вчинення певного злочину. Крім того, негативний вплив на неповнолітніх справляє телебачення та соціальні мережі, що пропагують насильство і життя заради власного задоволення.

З кожним роком ми маємо змогу поглянути, як змінюється поведінка звичайного підлітка. У них змінюється все: погляди на життя та на майбутнє, моральні цінності, інтереси, хобі та ін. Всі ці фактори зумовлені певними

моральними, матеріальними та психологічними причинами, за якими не тільки держава, а й батьки не можуть встежити.

Дорослі повинні допомагати підліткам розвиватись у позитивному напрямі, блокуючи шляхи, що мають яскраво виражений негативний характер.

Так, працівники правоохоронних органів постійно проводять профілактичні заходи для неповнолітніх з метою недопущення вчинення ними правопорушень.

Тепер з'ясуємо, що таке адміністративна відповідальність та які санкції передбачені за адміністративні правопорушення.

Чинне законодавство України не дає визначення поняття адміністративної відповідальності і тому в теорії адміністративного права існує численна кількість точок зору стосовно цього соціально-правового явища.

Коротко кажучи, адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, підставою для якої є скоєння адміністративного правопорушення.

Інститут адміністративної відповідальності є одним з важливих інститутів адміністративного права, який виступає важливим засобом охорони громадського порядку і якому притаманні всі ознаки юридичної відповідальності¹.

У ст.92 Конституції України адміністративну відповідальність визначено одним з основних видів юридичної відповідальності в Україні. Вона виступає наслідком невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що тягне невідворотність реагування держави на адміністративні правопорушення (проступки) та встановлюється виключно її законами.

Серед суб'єктів, що скоїли адміністративні правопорушення вирізняють два типи: загальні та спеціальні суб'єкти (тобто ті, які мають певні особливості щодо вчинення окремих адміністративних правопорушень або не несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах). До спеціальних належать неповнолітні, іноземні громадяни, військовослужбовці та працівники поліції, посадові особи, народні депутати, батьки або особи, що їх замінюють, та ін.

Основним нормативним актом, яким ми можемо керуватися, є Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Стаття 12 КУпАП визначає, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які на момент скоєння адміністративного правопорушення досягли шістнадцятирічного віку.

За вчинення адміністративного правопорушення можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення як:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 2-1) штрафні бали;
- 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (права керування підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку).

Стаття 24¹ допоможе нам з'ясувати які види стягнень застосовуються саме до неповнолітніх, як спеціального суб'єкта адміністративних відносин.

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу:

1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;

2) попередження;

3) догана або сувора догана;

4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання¹.

Розглянемо кожне з цих стягнень у вигляді таблиці.

<p>Зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитись перед потерпілим; Найменш суворим заходом є зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитись перед потерпілим. Цей захід орган адміністративної юрисдикції застосовує тоді, коли він дійшов висновку, що неповнолітній визнав неправомірність своєї поведінки, суспільну шкоду скоєного діяння і покався в ньому. Публічність вибачення при цьому полягає у здійсненні його не тет-а-тет (тобто неповнолітній і потерпілий). Питання про форму публічного вибачення вирішує орган адміністративної юрисдикції</p>	<p><u>Догана або сувора догана;</u> Догана або сувора догана є заходами морально-психологічного впливу, які застосовуються до неповнолітніх правопорушників у разі систематичного невиконання ними встановлених правил поведінки і скоєння правопорушень, що свідчать про формування анти-суспільної установки. Догана або сувора догана є жорстокішими заходами стягнення, ніж попередження неповнолітнього. Вони супроводжуються офіційним від імені держави суворим засудженням неповнолітнього правопорушника і скоєного ним діяння.</p>
<p><u>Попередження</u> — суворіший захід виховного впливу, що полягає в усному оголошенні органом адміністративної юрисдикції офіційного осудження неповнолітнього правопорушника і його поведінки, яка виявилась у скоєнні адміністративного проступку.</p>	<p>Передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які її замінюють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.</p>

Передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, що їх замінюють, складається з накладення на вказаних осіб органом адміністративної юрисдикції зобов'язання з посилення виховного впливу на неповнолітнього правопорушника: здійснення культурно-виховних заходів; роз'яснювальної роботи; систематичного контролю поведінки неповнолітнього та ін. Під особами, що замінюють батьків, розуміються усиновителі, опікуни і піклувальники.

Передавати неповнолітнього правопорушника під нагляд батькам або особам, що їх замінюють, доцільно лише в разі їх згоди і здатності забезпечувати нагляд і відповідний виховний вплив на неповнолітнього. Бажання і згода останнього при цьому не враховуються.

Передання неповнолітнього правопорушника під нагляд педагогічному або трудовому колективу означає накладення органом адміністративної

юрисдикції на відповідний колектив з його (колективу) згоди зобов'язання здійснювати на неповнолітнього виховний вплив і контролювати його поведінку. По суті, це довіра педагогічному або трудовому колективу неповнолітнього, якого вони знають за спільною роботою або навчанням і за поведінку якого беруть на себе зобов'язання. Таким колективом може бути, наприклад, педагогічний колектив школи, де навчається неповнолітній. Недопустиме передання неповнолітнього правопорушника батьку або матері, що позбавлені батьківських прав¹.

Отже, проблема відповідальності неповнолітніх за правопорушення є однією з найактуальніших у правовій науці. Увага до підлітків та молоді в даний час має бути значна підвищена, особливо в плані запобігання правопорушенням та злочинам.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
2. Адміністративні стягнення [Електронний ресурс] // Науково-практичний коментар: КУпАП. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://uristinfo.net/adminpravo/131-ra-kaljuzhnij-naukovo-praktichnij-komentar-kupap/3405-glava-3-administrativne-stjagnennja.html?start=2>
3. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності, її відмінність від інших видів юридичної відповідальності [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/19310227/pravo/administrativna_vidpovidalnist.

Трубчанінов К.С.

студент, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

«Країна у смартфоні» Президента В. О. Зеленського: сучасне е-урядування в контексті захисту конституційних прав та свобод громадян України

У Конституції України людина визнається найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком держави. Гарантом додержання цих прав та свобод є Президент України [1, статті 3, 102]. За підсумками повторного голосування 21 квітня 2019 р. з чергових виборів Президента України 31 березня 2019 р. Центральна виборча комісія оголосила переможцем, а отже, – новообраним главою держави, художнього керівника студії «Квартал-95» Володимира Олександровича Зеленського [4].

У своїй передвиборчій програмі кандидат на зайняття найвищої державної посади значну увагу приділяв питанням впровадження у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування та й повсякденне життя українців «електронного урядування» («е-урядування») та «електронної демократії» («е-демократія»). Зокрема, планувалося із максимальним використанням новітніх технологій проводити всеукраїнські та місцеві референдуми, автоматизувати публічні процеси онлайн та збільшити кількість адміністративних послуг, які надаватимуться громадянам через мережу Інтернет тощо [5]. Особливо актуальними плани В. О. Зеленського видаються у контексті взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань, пов'язаних із процесами

євроатлантичної інтеграції, стратегічний курс на здійснення якої закріплений на конституційному рівні [13, 50; 16, 20; 18, 97-98; 1].

Реалізацією вищезгаданих ініціатив нового очільника країни планує займатися команда фахівців на чолі з ІТ-підприємцем Михайлом Федоровим, який відповідав у передвиборчому штабі В. О. Зеленського за діджитал-напрямок. Під час прямого ефіру ток-шоу «Право на владу» на телеканалі «1+1» за два дні до проведення другого туру виборів М. Федоров заявив, що команді В. О. Зеленського під час виборчої кампанії вдалося відцифрувати всі процеси і у подальшому цю систему планується впроваджувати на державному рівні [12]. Інший член команди новообраного Президента, экс-міністр фінансів Олександр Данилюк заявив, що у команди В. О. Зеленського є на 95% готовий план дій на перших 100 днів президентської каденції. Не зважаючи на те, що реформи е-урядування серед названих О. Данилюком пріоритетів немає, не варто виключати ймовірність того, що перші кроки на шляху до її реалізації можуть бути здійснені вже у перші три місяці перебування нового Президента на посаді [15].

Попри те, що активний процес впровадження е-урядування розпочався порівняно недавно, законодавчі підвалини реалізації цього напрямку реформи публічної адміністрації були закладені ще в перші роки Незалежності. Зокрема, Верховною Радою України були прийняті Закони України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», які визначають головні засади інформаційної політики держави. На виконання цих законів було видано великий масив нормативно-правових актів. Вагому роль у процесі формування національного інформаційного законодавства, яке регулює у тому числі і питання е-урядування, відіграв Президент України [7; 10, 12; 16, 20-22].

Необхідність якнайшвидшого та повноцінного запуску системи е-урядування в Україні, на думку вітчизняних науковців, обумовлена такими можливими перевагами здійснення цієї реформи як більш високий рівень залучення громадян до процесу управління державою (участь в обговореннях, опитуваннях, онлайн-голосуваннях тощо), оптимізація механізмів публічного адміністрування, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування та використання ними бюджетних коштів, звільнення публічних службовців від виконання «рутинної роботи», економія ресурсів, скорочення витрат на утримання бюрократичного апарату, відкритість та прозорість публічної влади та ефективний контроль за її діяльністю, зниження рівня корупції за рахунок автоматизації публічних процесів та виключення «людського фактору», розширення сфер застосування нових форм громадянської активності та взаємодії з владою, що сприятиме у свою чергу реалізації положень статті 40 Конституції (електронні петиції, особисті кабінети громадян на сайтах державних органів), створення повноцінних умов для реалізації громадянами конституційного права на доступ до публічної інформації за допомогою сучасних інформаційних технологій, зручність у отриманні адміністративних послуг, підвищення їх якості та можливість їх цілодобового отримання (онлайн-доступ, єдині реєстри та бази даних), спрощення ведення бізнесу та розвиток електронної комерції, істотне зниження витрат на здійснення демократичних процедур,

належне забезпечення права громадян з обмеженими можливостями на участь в управлінні державними справами, закріпленого у статті 38 Конституції України, загальне підвищення рівня демократизації суспільства. Не зважаючи на те, що запровадження е-урядування може спричинити певні ризики, загалом науковці схиляються до думки, що переваг втілення даної ідеї у життя однозначно більше ніж окремих недоліків [6, 14; 8, 151; 10, 11; 13, 51; 18, 96-97].

Але попри наявність значної кількості очевидних переваг впровадження е-урядування та наявності відповідної нормативно-правової бази Українська держава все ще доволі далеко від повноцінної реалізації цього проекту. Як зазначає Ю. С. Разметаєва, перешкодами для успішного здійснення цієї реформи є відсутність механізму реалізації окремих актів законодавства, що регулює діяльність в інформаційній сфері, розумного й ефективного використання інформаційних технологій державними органами, актуальної інформаційної стратегії та єдиного підходу до впровадження е-урядування, єдиних стандартів поводження з інформацією та складність доступу до неї, розходження між правозастосовною практикою та заявленими законодавцем принципами й цілями, шалена неузгодженість між нормативними актами, застосування адміністративних методів до запуску електронних інформаційних ресурсів, неправильне розміщення та невиправдане повторення інформації, несумісність програмного забезпечення, низький рівень комп'ютерних знань та навичок державних службовців, непродуманий для користувача інтерфейс, обмежена функціональність систем електронного документообігу, непрозорі умови надання державних послуг у дистанційному режимі та найголовніше – неабиякий спротив е-урядуванню з боку представників публічної влади [18, 98-99].

Відсутність політичної волі до впровадження е-урядування та е-демократії як однієї з його основних форм, на нашу думку, обумовлена не лише наявністю певних корупційних зв'язків, що можуть перестати функціонувати за належної роботи системи електронного уряду, а й неготовністю українських політичних еліт до незворотного процесу трансформації демократичного управління в умовах інформаційного суспільства. Адже це потребує від політиків постійного контакту з виборцями, реагування на їх потреби та інтереси, на відміну від сучасного статус-кво, коли обрані українським народом законотворці чи очільники держави згадують про свій електорат та його потреби лише під час чергової виборчої кампанії [13, 52].

Щоб спрогнозувати майбутнє української системи е-урядування за каденції В. О. Зеленського необхідно звернутися до міжнародного досвіду у цій сфері. Серед успішних та заможних країн світу, де вже давно та ефективно функціонує повноцінна система е-урядування, варто відзначити Сполучені Штати Америки, Великобританію, Сінгапур, Швецію, Данію, Норвегію, Коста-Ріку, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Латвію, Естонію, Чехію, Німеччину, Ірландію, Люксембург, Австралію, Нову Зеландію, Південну Корею, Канаду, Нідерланди, Францію, Австрію, Болгарію та Іспанію [6, 15-20; 9, 203-205; 17, 30]. Кожна з вище перелічених держав має свою унікальну систему е-урядування із різним функціоналом та належить до однієї з декількох існуючих у світі моделей електронного урядування. В. С. Політанський у своєму дослідженні, присвяченому зарубіжному досвіду функціонування електронного уряду, вказує на існування чотирьох моделей, для кожної з яких характерні певні свої особливості: континентально-європейська, англо-американська, азіатська та держав-членів Митного союзу. З-поміж визначених дослідником моделей найбільш

збалансованою та актуальною для України в силу незворотності євроінтеграційних процесів моделлю є континентально-європейська, для якої характерними є високий ступінь інтегрованості до єдиного інформаційного простору та вільний доступ до інформації, наявністю жорсткого інформаційного законодавства, використання ІТ-технологій з орієнтацією на потреби звичайних громадян держав-членів Європейського Союзу та одержання необхідної інформації у режимі реального часу [17, 30].

Найбільш яскравим та прийнятним у зв'язку з певними об'єктивними причин прикладом успішного та ефективного е-урядування в умовах континентально-європейської моделі є Естонія, електронний уряд якої вважається найпрогресивнішим у Європі. Успіх системи е-урядування в цій невеликій прибалтійській державі українські вчені пояснюють багатьма факторами, серед яких варто окремо виділити наявність політичної волі у найвищого керівництва країни, використанням найпередовіших інформаційних технологій у процесі реалізації реформи та, що не менш важливо, зміною покоління, адже середній вік естонського реформатора на момент впровадження інструментів е-урядування в діяльність органів державної влади сягав всього лише 35 років [17, 30; 19, 258; 20, 60].

У 1995 р. естонський уряд почав упроваджувати програму «Стрибок тигра» вартістю 2,5 мільйони доларів США, метою якої було забезпечення всіх шкіл доступом до Інтернету. З 2006 р. в Естонії йде розгортання високошвидкісних бездротових мереж WiMAX, якими на даний момент покрито майже всю територію країни. Більше 80% громадян Естонської Республіки є активними інтернет-користувачами. Починаючи від 2000 р., естонський уряд відмовився від паперового діловодства, а вся документація ведеться в електронному вигляді та є доступною звичайним громадянам, що дозволило підвищити підзвітність уряду та зекономити частину бюджетних коштів. В цьому ж році стало можливим подання податкової декларації через Інтернет, чим на сьогоднішній день користується 92% платників податків. У 2002 р. розпочався процес видання естонцям ID-карток із чіпом, на якому зберігаються всі дані про власника та до якого прикріплюються всі документи громадянина. У 2005 р. Естонія стала першою в світі державою, громадяни якої змогли проголосувати на виборах через мережу Інтернет. Громадяни Естонії можуть через Інтернет отримати необхідну їм ліцензію чи навіть виступити з тією чи іншою законодавчою ініціативою [9, 204-205; 19; 20, 60-61].

Слід зазначити, що за даними Департаменту ООН з економічних і соціальних питань протягом останніх 15 років Естонія займає стабільне 16 місце серед 193 країн світу за розвитком е-урядування. Це найвище місце серед колишніх республік СРСР. Естонію відносять до групи із 40 країн з «дуже значним рівнем е-урядування», лідерами в якій є Данія, Австралія і Республіка Корея, а США займають 11 місце. У той же час Україна за 15 років відкотилася з 54 на 82 місце в світі та останнє – серед європейських країн, хоча і вийшла з групи країн із «середнім рівнем е-урядування» та перейшла до групи країн із «значним рівнем е-урядування» [21].

У 2017 р. групою дослідників було проаналізовано стан е-демократії у 10 містах України. Науковці встановили, що рівень нормативно-правового забезпечення, наявність стратегічного бачення міськими громадами подальшого розвитку е-демократії за формально-юридичними ознаками є середнім. За сутнісними критеріями він не відповідає тенденціям широкої участі

громадськості у вирішенні питань місцевого значення та оптимізації процедур такої участі. Рівень активності та залученості громадськості до діалогу та прийняття рішень органами місцевого самоврядування, а також використання інструментів е-демократії є достатньо низьким. Результативність інструментів е-демократії, якими користується громадськість у середньому залишається невисокою [11, 11].

Отже, розвиток е-урядування та е-демократії в Україні за останні півтора десятиліття «вивів» нашу країну на останнє місце серед держав Європи. Команда новообраного Президента України декларує намір рішуче боротися з таким станом речей. Сучасне е-урядування є не самоціллю, а надзвичайно важливим і дієвим інструментом реалізації громадянами України своїх конституційних прав та свобод.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 2.05.2019).
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р#n14> (дата звернення: 2.05.2019).
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-р> (дата звернення: 2.05.2019).
5. Протокол Центральної Виборчої Комісії «Про результати повторного голосування з виборів Президента України». URL: https://www.cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_30042019.pdf (дата звернення: 2.05.2019).
6. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://program.ze2019.com> (дата звернення: 2.05.2019).
7. Бовсунівська І. В. Зарубіжний досвід взаємодії органів влади із громадянами в системі електронного уряду // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2017. Том 28 (67). № 1. С. 12-21.
8. Волох О. Генезис електронного урядування в Україні // Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 121-125.
9. Дніпров О. С. Електронне урядування на місцевому рівні: поняття, принципи та передумови // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Том 1. Вип. 1. С. 149-153.
10. Дніпров О. С. Зарубіжний та вітчизняний досвід електронного урядування // Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 2. С. 202-206.
11. Ємельянов В. М., Берсан Є. В. Проблеми та перспективи розвитку електронного урядування в Україні // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Державне управління. 2016. Том 281. Вип. 269. С. 11-17.
12. Індекс місцевої електронної демократії в Україні: пілотне дослідження / За ред. С. Лобойка, Д. Хуткого, А. Ємельянової. Київ, 2018. 14 с. URL:

- <https://cid.center/wp-content/uploads/2019/02/Індекс-розвитку-електронної-демократії-на-локальному-рівні.pdf> (дата звернення: 2.05.2019).
13. Команда Зеленського. Хто ці люди // Українська правда (дата оновлення: 19.04.2019). URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/19/7212658/> (дата звернення: 20.04.2019).
 14. Кузьменко В. Трансформація технологій демократичного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства // Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 3 (34). С. 49-54.
 15. Міхровська М. С. Становлення електронної демократії в Україні // Адміністративне право і процес. 2016. № 4 (18). С. 26-31.
 16. План Зеленського на перші 100 днів майже готовий – Данилюк // Українська правда (дата оновлення: 11.05.2019). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/05/11/7214761/> (дата звернення: 11.05.2019).
 17. Політанський В. С. Правові погляди на український досвід упровадження електронного урядування // Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2018. № 1 (29). С. 19-24.
 18. Політанський В. С. Світові моделі електронного урядування: виклики правової сучасності // Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 29-35.
 19. Разметаєва Ю. С. Електронне урядування в Україні та ЄС: проблеми євроінтеграції // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 95-100.
 20. Сиволапенко Т. Л. Досягнення та перспективи цифровізації публічного управління в Естонії // Теорія та практика державного управління. 2018. № 2 (61). С. 257-263.
 21. Туркова О. К. Надання електронних послуг в Естонії: адміністративно-правовий аспект // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 20. С. 60-62.
 22. UN E-Government Knowledgebase. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center> (дата звернення: 2.05.2019).

Цепенда Дарина

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Центральна виборча комісія як суб'єкт адміністративного права України

Центральна виборча комісія є важливим суб'єктом адміністративного права, покликана забезпечувати проведення вільних і чесних виборів, реалізувати виборчі права громадян України. Питання реалізації визначених законом повноважень саме виборчими комісіями як органами адміністрування виборчого процесу є особливо актуальним з огляду на необхідність розумного обмеження дискреційних повноважень як таких. Це обумовлено, насамперед, специфічними обставинами діяльності, доволі чіткими та стислими строками

правозастосування, різним рівнем професійної підготовки членів виборчих комісій та низкою інших політико-правових факторів.

Під час дискусій щодо адміністративно-правового статусу виборчих комісій може ставитись під сумнів тотожність принципів їх діяльності з принципами діяльності органів держаної влади чи органів місцевого самоврядування. Дійсно, статус виборчих комісій в Україні, порядок їх формування та особливості організації роботи, визначені різними виборчими законами для різних видів виборів, обумовлюють певні особливості. Проте, не досліджуючи тут це питання, слід погодитись із І. Тимошенко щодо визначення виборчих комісій як суб'єктів владних повноважень, характеризуючи їх як «спеціальні колегіальні державні органи, уповноважені організувати підготовку та проведення виборів» [1, с.38]. Така позиція підтверджується комплексним аналізом виборчого законодавства та Кодексу адміністративного судочинства України. [2, с. 195]

При такому досить широкому підході адміністративні органи повинні бути наділені досить значними повноваженнями розсуду щодо застосування норм права. Тоді особливо важливим стає питання меж застосування розсуду виборчими комісіями як суб'єктами владних повноважень. Адже суть зазначеного вище спеціально-дозвільного принципу якраз передбачає встановлення чітких та однозначних правил і процедур [3, ст.94].

Окремо слід наголосити, що зайняття дискусійної позиції визнання повноважень виборчої комісії щодо реєстрації кандидатів її дискреційним повноваженням піднімає глобальнішу проблему - ефективного обмеження такої дискреції. Адже судовий спосіб захисту не завжди буде, як видно із наведених прикладів, ефективним механізмом захисту порушеного пасивного виборчого права. Більше того, в окремих випадках він може обумовити свавільне порушення виборчих прав [4, с.5]. Щодо міжнародних стандартів обмеження дискреційних повноважень, то вони досить чітко та лаконічно сформульовані у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень № 11(80)2. Так, адміністративний орган повинен переслідувати мету відповідного повноваження; дотримуватися принципів об'єктивності та безсторонності, пропорційності, рівності; приймати рішення в межах розумного строку; послідовно та узгоджено застосовувати загальні адміністративні приписи, одночасно враховуючи конкретні обставини кожної справи[5, ст.275]Я погоджуюся з думкою, що функціонування виборчих комісій як суб'єктів адміністрування виборчого процесу та органів публічної влади, а також реалізація ними дискреційних повноважень повинні бути предметом досить жорсткого нормативного регулювання. Разом з тим особливості національного виборчого законодавства, динамічний розвиток суспільних відносин, глобалізаційні процеси та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій ставлять нові завдання щодо напрацювання та імплементації правових механізмів обмеження адміністративної дискреції. Особливо актуальною ця проблема є у сфері гарантування виборчих прав. Такі правові механізми повинні базуватись на вимогах принципу верховенства права, ключовим серед яких у цій сфері є принцип поваги до прав та свобод людини [6, с.146].

Список використаних джерел

1. Тимошенко І. В. Проблемні питання визначення статусу виборчих комісій та їх членів як суб'єктів юридичної відповідальності / І. В. Тимошенко // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2008. - № 1(1). - С .36-41.

2. Авер'янов В. Б. Дискреційна влада / Юридична енциклопедія: У 6-ти Т. - Т. 2. - К.: Українська енциклопедія, 1999. - С. 195-196.
3. Закон України «Про місцеві вибори» // Відомості Верховної Ради України - 2015. - № 37-38. - Ст. 366.
4. . Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М. І. Козюбра // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». — 2007. - Т. 64: Юридичні науки - С. 3-9.
5. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 35-36, № 37. - Ст. 446.
6. Венгер В. М. Межі дискреційних повноважень виборчих комісій як органів адміністрування виборчого процесу. – 2016. – С. 141-147.

Щур С.О.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

***Актуальність правового виховання громадян на сучасному етапі
розвитку незалежної України***

На теперішній час в умовах динамічного розвитку, створення правової держави і демократичного суспільства та інтеграції в європейське і світове співтовариство набуває актуальності питання щодо правового виховання громадян. Нажаль, більшість громадян нашої держави не знають, що таке «правове виховання» і для чого воно потрібне, проте зіштовхуючись з проблемою юридичного характеру усвідомлюють свою абсолютну необізнаність у правовій сфері. Становлення України як незалежної, демократичної, соціальної та правової держави потребує особистості із високим рівнем самосвідомості, який можна досягнути через правове виховання. Радикальні зміни в економічній, соціальній і політичній сферах зумовлюють зміни правового мислення і правової поведінки членів суспільства та потребують адекватного реагування правовиховними засобами [1, с. 5].

Правовиховний процес відбувається через переосмислення правових уявлень громадян про права та обов'язки, про законність і правочинність. На сьогоднішній день проблема правового виховання істотно актуалізується, набуває характеру невідкладної, вимагає вжиття кардинальних заходів, від успішної реалізації яких багато в чому залежить успіх державного розвитку. Для її плідного розроблення необхідні зусилля не тільки юристів, а й педагогів, психологів, соціологів та інших науковців.

Мета і завдання правового виховання в сучасних умовах повинні бути переосмислені та набути принципово іншого характеру. Проте для того щоб краще нам зрозуміти що ж таке правове виховання, потрібно дати визначення цьому поняттю. Отож правове виховання – це цілеспрямований, повсякденний, систематичний вплив державних органів і посадових осіб, громадських організацій, органів освіти та виховання, сім'ї тощо на свідомість індивіда з метою формування в останнього конкретного рівня правової свідомості та правової культури, які мають забезпечити з його боку певні форми правомірної поведінки.

Отож, розібравшись із значенням терміну «правове виховання», у нас виникає логічне питання: «Яким чином здійснюється правове виховання індивіда?» За всю історію існування суспільство напрацювало певне розуміння, яким чином здійснювати правове виховання індивіда, розробило та обґрунтувало певні форми (способи) та засоби його реалізації. До основних завдань правового виховання населення нашої країни можна віднести: підвищення рівня правових знань, формування і розвиток високого рівня правової свідомості і правової культури, формування у особи таких якостей як повага до права, переконання у його необхідності й користі, почуття правового обов'язку, нетерпимість до правопорушень, готовність, вміння, звичка і потреба діяти завжди і в будь-якій ситуації правомірно й активно, приймати участь у застосуванні норм права та їх вдосконаленні, в охороні правопорядку [3, с. 88-89]. Ця мета досягається за допомогою таких способів правового виховання як: правова освіта, під якою розуміють конкретний вид навчального процесу під керівництвом досвідчених юристів, учених-правознавців, під час якого індивіди опановують знання, навички, вміння у правовій сфері; правова агітація, тобто вплив на правосвідомість і настрої соціальних суб'єктів за допомогою засобів масової інформації, а також шляхом колективних та індивідуальних співбесід, виступів на мітингах, зборах тощо; правова пропаганда, тобто цілеспрямована діяльність відповідних державних і громадських органів, пов'язана з формуванням у суспільстві в цілому бажаного з точки зору держави рівня правосвідомості та правової культури шляхом роз'яснення правової політики, що здійснюється у державі; юридична практика, під якою зазвичай розуміють досвід, отриманий суспільством у правотворчій, правоохоронній і правореалізаційній сфері; правове самовиховання, яке являє собою цілеспрямовану, повсякденну, систематичну самостійну діяльність окремої особи, що має на меті оволодіння правовими знаннями для формування позитивних правових мотивів, установок, навичок тощо.

Слід зазначити, що засобами правового виховання можуть також виступати: законодавство; правозастосовні акти; інформація, що міститься у засобах масової інформації, науково-публіцистична література з правових питань тощо. Вважається, що найефективнішою формою правового виховання є юридична освіта, оскільки саме під час її здобуття особа набуває системного уявлення про право, його структуру, зміст тощо. Проте не всі громадяни нашої країни хочуть стати юристом, тому ця форма правового виховання хоч і є найефективнішою, проте розрахована на вузьке коло осіб. Для обрання форм правового виховання потрібно виходити з конкретних цілей, а також індивідуальних особливостей суб'єкта, на якого спрямована виховна діяльність, враховувати особливості оточуючого середовища. Залежно від конкретного завдання, яке постає під час правовиховної діяльності, можна виділити такі групи методів: формування правової свідомості соціальних суб'єктів; формування мотивів, навичок і звичок правової поведінки соціальних суб'єктів; підтримання певних позитивних форм правової свідомості та культури соціальних суб'єктів. А. Олійник окрім зазначених методів правового виховання виокремлює ще два його види, а саме: правову агітацію, яка полягає у правовому впливі на правосвідомість і настрої членів суспільства через колективні та індивідуальні співбесіди, виступи на мітингах, зборах за допомогою преси, телебачення та ін., а також історію української та світової культури з правової тематики, як систему літературної, художньої, кінотелевізійної та іншої творчості про правову дійсність [4, с. 751].

Проте слід розуміти що правове виховання повинно здійснюватися через зв'язок органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Ця взаємодія повинна здійснюватися на ціннісній основі, яка має виконувати роль світоглядного підґрунтя комунікативних інтеракцій між владою і громадськими організаціями.

На сьогоднішній день проблема правового виховання є дуже актуальною як в Україні так і в усьому світі. Розглядаючи перспективи правового виховання в нашій країні, слід виділити такі завдання щодо його оптимізації: розроблення обґрунтованої державної правової політики, а на її основі – концепції правового виховання населення; створення багатоступінчастої системи правової освіти в країні — оновленого правового лікнепу, у тому числі системно-оперативного підвищення професійної кваліфікації юристів з акцентом на вдосконаленні методики реалізації їх виховних функцій; піднесення загальної моральності громадян; диференційована, відповідно до різних соціальних, професійних та вікових ознак населення, популяризація правових знань. Виконавши ці завдання наша держава вийде на якісно інший рівень розвитку і стане дійсно демократичною, соціально розвиненою правовою державою.

Список використаних джерел

1. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. – Х.: Право, 2010. – 368с.
2. Правовое воспитание молодежи / Н.И. Козюбра, В.В. Оксамытний, П.М. Рабинович и др.; Отв. ред. Н.И. Козюбра. – К.: Наукова думка, 1985.– 320 с.
3. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10-ти т./ Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: «Видавничий Дім Ін Юре», 2003. – 1232с.

Усата Ю.А.

студентка, юридичний факультет
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Адміністративне оскарження як основна форма позасудового захисту публічних прав осіб

Однією із форм правового захисту особи у відносинах з органами публічної адміністрації є інститут адміністративного оскарження, призначення якого полягає в повному і своєчасному запобіганні та усуненні будь-яких порушень законності й дисципліни в діяльності суб'єктів публічної влади. Він забезпечує активну та ініціативну участь громадян у захисті належних їм прав в адміністративному порядку. Право на адміністративне оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень безпосередньо до них самих або до адміністративних органів, які є вищими в системі ієрархічного підпорядкування, є важливим і необхідним механізмом досудового врегулювання спору між громадянином і відповідним органом. Вирішення таких спорів у межах адміністративного оскарження надає можливість суб'єктам господарювання, окремим громадянам захистити свої інтереси, виявити недоліки в роботі органів публічної влади та своєчасно їх усунути, зекономити час і зусилля, оминаючи судову форму захисту [1, с. 146].

Право на загальне адміністративне оскарження є необмеженим, невідчужуваним правом громадян. Кожна приватна особа може подати скаргу, коли вважає, що рішення чи дії органів публічної влади (посадових осіб) є неправомірними й порушують її права, свободи чи законні інтереси. Загальні засади інституту адміністративного оскарження визначено Законом України від 2.10.1996 р. № 393 «Про звернення громадян».

Проаналізувавши вищезгаданий нормативно-правовий акт та опираючись на думку В. Бевзенка, можна зазначити, що адміністративне оскарження – це, по-перше, один із видів правового захисту особи в адміністративно-правових відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, який становить собою звернення до вищестоящого органу або посадової особи щодо незаконності рішень, дій чи бездіяльності підпорядкованого суб'єкта; по-друге, свідома вольова, цілеспрямована поведінка фізичної чи юридичної особи, що полягає у зверненні до суб'єкта публічної адміністрації з вимогою захистити її публічні права, свободи, інтереси від незаконної діяльності (бездіяльності) підпорядкованого суб'єкта [2, с. 273]. В основу інституту адміністративного оскарження покладається скарга, яка відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року є зверненням з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [3].

Але не дивлячись на всі переваги адміністративного оскарження порівняно з судовим розглядом спорів, досить часто виникають проблеми також із розглядом та вирішенням питань, що викладаються у скарзі. Непоодинокими бувають випадки, коли скаржнику не надають відповідь у відведений законом термін, взагалі її не надають або ж відповідна посадова особа досить широко визначили свої дискреційні повноваження, що є прямим порушенням норм закону і за яке відповідні посадові особи або органи публічної адміністрації повинні нести відповідальність. І відповідно до ст. 24 Закону України «Про звернення громадян» передбачена цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність. Цивільна відповідальність передбачає відшкодування витрат пов'язаних із самим оскарженням (відправлення, витрати на дорогу) та реальних витрат від неотримання відповіді. Адміністративної відповідальності - накладення штрафу на посадових осіб або громадські роботи. А що стосується кримінальної відповідальності, то у даному нормативному акті вона не передбачається [4]. Як ми знаємо, то скарги можна подавати усно, у письмовому вигляді особисто і також у електронному вигляді. Якщо подаючи скаргу в усному вигляді, то вона записується з наших слів, а потім реєструється і підписується, що є підтвердженням того що її прийняли і повинні розглянути. Подаючи у письмовому вигляді особисто або через представника скарга також відповідно реєструється і підписується. У вищезазначених випадках ми можемо довести, що дана скарга була отримана і взята до відома суб'єктом владних повноважень, що в майбутньому може стати доказом при протермінуванні відповіді на скаргу або ж взагалі її не надання. А що стосується надання скарги через електронну пошту, то тут ми не можемо довести, що суб'єкт владних повноважень прийняв її до відома, що може стати вагомою проблемою у подальшому оскарженні рішень до вищих органів державної влади або ж до суду.

Також досить важливим чинником у адміністративному оскарженні є контроль за суб'єктами владних повноважень, пов'язаних з дотриманням норм

Закону України «Про звернення громадян». У зв'язку з набранням чинності новим Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року цей контроль втратила прокуратура. Систематичні прокурорські перевірки вимагали відповідальності за порушення Закону, навіть у тому випадку коли заявника все влаштувало. На сьогодні є достатньо великий перелік контролюючих суб'єктів, але основне місце належить Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Для того, щоб винні особи понесли відповідальність за порушення закону про звернення громадян необхідно звернутися з відповідною заявою до уповноваженої особи секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на предмет складання протоколу про адміністративне правопорушення за ст. 212-3 КпАП України.

Крім заяви із вимогою про притягнення до відповідальності винних осіб необхідно подати докази звернення. Це може бути копія цього звернення із зазначенням відмітки про отримання або поштові документи, які підтвердять відправлення кореспонденції за адресою винуватців. Це є досить нова функція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини[4]. І саме цей факт впливає досить негативно при вирішенні даних питань. Адже якщо людина хоче поскаржитись на неправомірні дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень при оскарженні певного рішення, але вона не знає до якого органу звернутись, то вчинене правопорушення може знову повторитись з іншими і людина також не зможе відновити порушені права. Тому є досить важливим інформування населення про такі аспекти, як до якого суб'єкта можна оскаржити дане рішення по скарзі, у який термін і т. д.

Проаналізувавши викладені факти, можна дійти висновку, що адміністративне оскарження відіграє важливу роль у захисті публічних прав, свобод та законних інтересів осіб у діяльності суб'єктів публічної адміністрації. У порівнянні з судовим вирішенням спорів, адміністративне оскарження має достатньо позитивних моментів, але все ж існують і деякі проблеми, які законодавцю потрібно вирішити у найближчі терміни, щоб забезпечити ефективне функціонування позасудового захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Лошицький М. В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної влади / М. В. Лошицький. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – №31. – С. 146-150.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Закон України "Про звернення громадян" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#n71>
4. Відповідальність за порушення норм Закону України «Про звернення громадян» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://justa.com.ua/blog/vidpovidalnist-za-porushennya-norm-zakonu-ukrayini-pro-zvernennya-gromadyan>.

Lupu Arina

1st year student, faculty of Law
Chernivtsi National University

Dual Citizenship: International Experience and Collisions in Ukraine

Today it is well-known that multiple citizenship, also called dual citizenship, is understood as the legal status of a person in which he simultaneously holds the citizenship of more than one state. Accordingly, a bipatride is a person who has two or more citizenships at the same time.

Today it is a rather widespread phenomenon that existed and will continue to exist, regardless of the attitude of one or another state to it. Thus, the prohibition of possession of two state property is not a norm of positive international law, but only contains the postulate of the relevant legal policy [1, p. 157]. That is, the international legal prohibition of multiple citizenship does not exist. Therefore, the state is free to choose a legal policy to support or ban multiple citizenship. However, bipatrimism (polypatrimism) in literature as well as in practice is characterized as a negative phenomenon, which contains in itself contradictions - a source of possible serious international conflicts [1, p. 157]. In this case, as correctly noted by Y. Boyars, the consolidation in the legislation of many states of the so-called "principle of non-recognition of multiple citizenship" means only the non-recognition of the legal consequences of polypatrimism [1, p. 17].

Bipatridies (those, who own citizenship of two or more states) are not a problem of poor or rich countries. This problem is the result of a conflict of laws about the citizenship of different states. And it can occur and spread in a completely natural way, for example, in the case of the birth of children from parents with different nationalities, in the case of naturalization of persons, etc.

At the present stage of the formation of Ukraine, the problems of human rights and freedoms, the relations between the person and the state become more and more relevant. One of the fundamental human rights, in accordance with the UDHR, is the right to a nationality. It is citizenship that is the basis that gives a person who has the status of a citizen, the opportunity to own a full set of rights, freedoms and perform duties enshrined in the laws of a particular state. In modern conditions, taking into account the multiethnicity of our state and a significant number of adjacent borders, one of the most ambiguous issues in national legislation is the question of dual (plural) citizenship [4, p. 401].

Usually, the desire to have dual citizenship arises in cases where the existing citizenship does not fully satisfy the social needs of the individual. According to I. Ognivets, this primarily applies to representatives of national minorities who do not feel by the state proper support, reliable protection of their ethnic rights to education and information in their native language, the possibility of communicating with their relatives outside the country of permanent residence, etc. In general, it is a matter of elementary observance by the state of international standards in terms of ensuring the rights of national minorities. Therefore, in her opinion, every democratic state faces the task of protecting the rights of national minorities in such a way that in this category of persons there is no need or desire to seek dual citizenship [3, p. 234-235].

A significant factor influencing the change in the attitude to dual citizenship was the significant increase in the number of immigrants among the population of the leading countries of the world and the possible socio-political dangers, the presence in

the country of a significant number of citizens of foreign countries, deprived of adequate full rights and opportunities. Indeed, a society built on democratic principles can not function successfully if a significant segment of it is removed from a full-fledged political participation [2, p. 107].

It is more likely that supporters of dual citizenship believe that it creates good opportunities for immigrants to integrate both politically and socially. Most immigrants often feel attached to their country of origin and therefore do not want to give up their citizenship of their origin. Dual citizenship gives them the opportunity to live with their various national identities without choosing one before another. Having all the rights of a citizen, immigrants also do not feel themselves as second-class people.

Along with the fact that owning a dual citizenship has a few disadvantages. It is rather informative that there are fears that states can use dual citizenship status as a double voting opportunity. States are worried about the lack of loyalty and citizenship to their homeland. If many people have dual citizenship, then these people may not be so loyal or loyal to the Motherland [6, p. 43-44].

Currently, in many countries there is a significant discrepancy between the population of the state and its people as a population, as many residents of these states do not have their citizenship. Therefore, in fact, a significant group of adults who are legally resident in the territory of these states are deprived of political rights. In this case, the elected politicians represent the people of the country, and not the population as a whole. Thus, in relation to a certain part of the population, the system of representative democratic rule practically does not work. Consequently, the greater the proportion of such a population and the longer there is a similar situation, the less democratic becomes the political system of one or another state [3, p. 240].

In Ukraine, the functioning of the institution of citizenship is regulated by a number of legal acts (Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine", the Law of Ukraine "On Refugees", the Law of Ukraine "On the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons"), the most important of which is the Constitution of Ukraine, where in the Article 4 it is determined that there is a single citizenship in Ukraine. Because of the existing status of persons with multiple citizenship, since no criminal or administrative punishment for acquiring citizenship has been established in Ukraine in any way other state, except for the loss of such a person of citizenship by a rather complicated procedure, it may be assumed that the person's presence simultaneously in the citizenship of Ukraine and the citizenship of another state(s) is possible and, importantly, quite legitimate. Such persons in the relations with Ukraine are recognized only as its citizens. So, according to the Article 2 of the Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine": "If a citizen of Ukraine acquired citizenship of another state or states, in legal relations with Ukraine, he shall be recognized only as a citizen of Ukraine. If a foreigner has acquired the citizenship of Ukraine, in legal relations with Ukraine, he is recognized only as a citizen of Ukraine" [5].

Consequently, the institution of dual (plural) citizenship is characterized as separate advantages and disadvantages and requires detailed scientific research by experts, since it regulates a large number of both domestic and international relations. In order to solve this legal problem, it is necessary to study this institute more thoroughly and take into account the experience of European states. It would be worthwhile to initiate the development of a single legal act that would regulate in detail each aspect of the matter and establish standards that would eliminate existing conflicts on issues of multiple citizenship. In the context of European integration of Ukraine, this topic is relevant and remains open to further research.

Список використаних джерел

1. Боярс Ю. Р. Вопросы гражданства в международном праве / Ю. Р. Боярс. – М.: Междунар. отношения, 1986. – 157 с.
2. Малиновська О.А. Подвійне громадянство в контексті міграційних переміщень доби глобалізації: загроза чи закономірність? / О. А. Малиновська // Стратегічні пріоритети. – К., 2012. – № 1(22). – С. 105–112
3. Огнівець І.В. Правові наслідки подвійного громадянства / І. В. Огнівець // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2001. – Вип. 5. – С. 234–242
4. Піскун І.І. Множинне громадянство: позитивні та негативні наслідки / І. І. Піскун // Науковий вісник НАВС. – 2013. – Вип. № 2(87). – С.401–404.
5. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
6. Karen Gallagher-Teske and Yvonne Giesing1 Dual Citizen ship in the EU. / if o DICE Report 3 / 2017 September Volume 15. P. 43 – 47.

Бугерко М.Ю.

студентка юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Ковбас І.В.

Щодо адміністративної юрисдикції правоохоронних органів

До найважливіших функцій держави Конституцією України віднесено забезпечення прав та свобод людини і громадянина. І наявність різноманітних органів і процедур, що захищають права та свободи громадян, їх охоронювані законом інтереси, створює механізм, без якого неможливе функціонування правової держави [1, с. 273].

Адміністративна юрисдикція представляє собою один із видів діяльності органів публічної влади й виступає як складова реалізації ними сукупності повноважень щодо розгляду та вирішення адміністративно-правових спорів і справ про адміністративні правопорушення, надання правової оцінки діянням суб'єктів публічно-правових відносин з погляду їх правомірності або неправомірності, застосування санкцій до правопорушників. Адміністративна юрисдикція передбачає не тільки діяльність з притягнення осіб до адміністративної відповідальності, а й здійснення правозахисних процесуальних дій у сфері публічного управління, зокрема розгляд скарг громадян на дії чи бездіяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Саме тому існування адміністративної юрисдикції є важливою умовою забезпечення дотримання та захисту прав і свобод як осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, так і інших суб'єктів публічно-правових відносин, що виникають у сфері їх взаємовідносин із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Під юрисдикцією розуміють встановлену законом (чи іншим нормативним актом) сукупність правових повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори, в тому числі вирішувати справи про правопорушення, тобто оцінювати дії особи чи іншого об'єкта права з точки зору їх правомірності,

застосовувати юридичні санкції до правопорушників [2, с. 133]. Нерідко юрисдикцію ототожнюють із правосуддям, судовим провадженням, із підвідомчістю чи підсудністю. У правовій літературі під юрисдикцією розуміють повноваження певної особи, установи давати правову оцінку фактам, діям, розв'язувати правові питання. Стосовно державного органу “юрисдикцію” визначають як правову сферу, на яку поширюються повноваження даного державного органу [3, с. 320].

С.Алексєєв визначає юрисдикцію як діяльність компетентних органів, уповноважених на розгляд юридичних справ (конкретних життєвих ситуацій, по відношенню до яких застосовується закон) і на винесення юридично обов'язкових рішень [4, с. 116]. У свою чергу В.К. Колпаков зазначає, що юрисдикцією є компетентність уповноважених органів здійснювати свої функції щодо визначених об'єктів. За такого підходу адміністративна юрисдикція – це компетенція (юридично-оформлене право уповноважених органів, посадових осіб) на здійснення своїх функцій щодо визначених об'єктів сфери публічного права [5, с. 384]. Науковець також здійснює поділ адміністративної юрисдикції на адміністративно-регулятивну (мова йде про позитивну діяльність), адміністративно-судочинну (вирішення публічно-правових спорів) і адміністративно-деліктну, тобто компетенцію на вирішення справ про адміністративні правопорушення, за вчинення яких передбачається накладення адміністративних стягнень [6, с. 257]. Однак, вказане означає можливість охоплення адміністративною юрисдикцією усього адміністративного процесу.

Юрисдикція несе в собі певне державно-владне спрямування, оскільки діє від імені держави. Ці функції виконують і органи місцевого самоврядування та утворені ними структури, які мають визначену нормами адміністративного права компетенцію - предмети відання, права і обов'язки (повноваження), несуть відповідальність за дії або бездіяльність в межах власної чи делегованої компетенції, беруть участь в адміністративних правовідносинах регулятивного чи охоронного характеру, виконують публічні, виконавчо-розпорядчі, дозвільно-реєстраційні та контрольні функції. [7, с. 173]. Заслуговує на увагу той факт, що адміністративна правосуб'єктність виявляється у органів місцевого самоврядування при здійсненні функцій, які виконуються на підставі делегованих їм повноважень. Про це йдеться у п. 5 ст. 3 Всесвітньої Декларації місцевого самоврядування, п.5 ст.4 Європейської хартії місцевого самоврядування та має своє відтворення у нормах Конституції України (ч.3 ст.143), законах України про місцеве самоврядування та про місцеві державні адміністрації. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування гарантується державою, охороняється державними органами, які можуть вжити заходів щодо захисту прав органів місцевого самоврядування, наприклад, при зверненні цих органів до Кабінету Міністрів України, Президента України.

Науковець Л.С.Анохіна, стверджує, що “юрисдикція” охоплює повноваження суб'єктів, які здійснюють правозастосовчу та правоохоронну діяльність. Ці повноваження не передбачають можливості розробляти та приймати нові норми права, вони спрямовані на реалізацію чинних норм. Юрисдикція нерозривно пов'язана з функціонуванням інституту юридичної відповідальності, оскільки остання може бути реалізована тільки в межах юрисдикційного процесу [7, с. 72-75].

У широкому розумінні адміністративна юрисдикція охоплює всю владно-розпорядчу діяльність компетентних органів щодо вирішення правових спорів

(питань) індивідуального значення, котрі виникають у сфері права. Тобто адміністративна юрисдикція виступає у ролі врегульованої законодавчими актами діяльності органів виконавчої влади та посадових осіб щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ і застосування відповідних юридичних санкцій в адміністративному порядку без звертання до суду. Це виконавчорозпорядча діяльність щодо застосування встановлених державою нормативних приписів стосовно конкретних випадків, вирішення конфліктних правових ситуацій в разі виникнення спору про право чи порушення встановлених законодавством правил [2, с. 414].

А застосування “вузького” підходу до розуміння змісту та об’єму адміністративної юрисдикції дозволяє сприймати адміністративну юрисдикцію суто з позицій правоохоронної діяльності, чийм предметом є правопорушення та винесення відповідних постанов у встановлених законом формах та порядку [3, с. 9], або як врегульована законом діяльність уповноваженого органу, посадової особи щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративної відповідальності – адміністративних стягнень [2, с. 11]. Така позиція отримала також підтримку в характеристиці адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ, де така діяльність набула назву адміністративна практика.

Таким чином, адміністративна юрисдикція охоплює певний комплекс матеріальних і процесуальних правовідносин, що виникають у зв’язку із необхідністю ліквідації конфліктних ситуацій у сфері функціонування органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів в цій сфері, забезпечення та відновлення режиму законності в публічному управлінні. При цьому, можна зробити висновок про те, що хоча дефініція “адміністративна юрисдикція” використовується і в широкому, і в вузькому розумінні, набагато частіше вона зустрічається у вузькому її трактуванні й ототожнюється із діяльністю щодо застосування санкцій правових норм. Тобто, полягає у розгляді справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими органами і їх посадовими особами, які наділені правом їх розглядати та накладати адміністративно-правові стягнення.

Список використаних джерел

1. Ковбас І.В. До проблеми розгляду адміністративними судами справ з надання неякісних адміністративних послуг// Матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції «Українське правосуддя здобутки та перспективи» м. Чернівці 16 травня 2008 р. - Ст.273.
2. Юридический энциклопедический словарь. Гл. ред. А.Я. Сухарева. - М.: Советская энциклопедия, 1984. – 415 с.
4. Словарь административного права / Кол. авт. - М.: Фонд “Правовая культура”. - 1999. - 320 с.
5. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия / С.С. Алексеев: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
6. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В. К. Колпаков. - К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
7. Колпаков В.К. Адміністративна юрисдикція: сутність поняття / В.К. Колпаков // Держава і право: зб. наук. праць: юридичні і політичні науки. - 2003. - Вип. 19. - Ст. 256-258.

8. Анохіна Л.С. Адміністративна юрисдикція: поняття, сутність, зміст / Л.С. Анохіна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 19 (58), №1. - 2006. - Ст. 172-175.

Макаркіна К.О.

курсант 1-го курсу факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Легалізація евтаназії в Україні: аргументи за і проти

Нами поставлено за мету дослідити можливість закріплення у конституційному законодавстві нашої держави права на евтаназію. Обрана проблематика є досить актуальною в умовах становлення та розвитку нашої держави як демократичної та правової, а також пошуку найбільш оптимального соціально-правового механізму забезпечення прав людини.

Питанню необхідності існування такого явища як евтаназія та закріплення відповідного права присвячено праці медичних працівників, вчених-правників, громадських діячів, журналістів та ін., серед яких: Л. Бачинська, О. Капінус, О. Мірошніченко, Н. Мяловицька, І. Фетісова, В. Примаченко та ін.

Однак існуючі різні підходи, які склалися в конституційному праві щодо перспектив легалізації евтаназії в Україні не є вичерпними і спонукають нас до нових досліджень цього явища.

Слово «евтанвазія» походить від грецького ευ – добре + грец. θάνατος – смерть. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови воно визначається як добровільна, узгоджена з лікарем, смерть невиліковно хворого за допомогою спеціальних знеболюваних засобів [1, с. 254].

Правники визначають досліджуваній феномен як умисні дії чи бездіяльність медичних працівників, які здійснюються ними за наявності письмово оформленого клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психологічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть [2, с. 205].

Проблема евтаназії в умовах сьогодення займає провідне місце серед найбільш обговорюваних у суспільстві питань. Суперечки з приводу можливості добровільної смерті почалися ще з давніх часів. Так, відомі мислителі Стародавнього світу Сократ, Платон і філософи-стоїки від Зенона до римського філософа Сенеки виправдовували евтаназію, тоді як Аристотель, піфагорійці і Фома Аквінський були проти неї.

Філософ-утопіст Томас Мор уважав, що без евтаназії не може функціонувати ідеальне суспільство майбутнього.

Водночас, у період середньовіччя змінюється ставлення до добровільного відходу з життя – самогубці стали вважатися злочинцями.

У XIX столітті в авангарді руху проти евтаназії виявилися Сполучені Штати. Так, у Нью-Йорку в 1828 році, а потім і в інших американських містах і штатах

були прийняті закони проти добровільного відходу з життя. Через 100 років це набрало нових обертів та проявів. Зокрема, у нацистській Німеччині примусова евтаназія стала частиною державної політики: у 1939 році була прийнята програма Action T4 з умертвіння розумово чи фізично неповноцінних дітей у віці до трьох років і поступово в неї почали включати дітей і більш старшого віку, а також дорослих. Так у рамках цієї програми було позбавлено життя понад 150 тис. чол. [3].

В умовах XXI століття за даними дослідницької організації Euthanasia Research & Guidance Organization, евтаназію дозволено тільки в деяких державах світу, зокрема, в Швейцарії, Австралії, Нідерландах, Бельгії, Франції та в кількох штатах США. Піонером у справі легалізації вбивства, як милосердя, з 1941 року стала Швейцарія; у 2002-му Бельгія дозволила евтаназію, проте не уточнила, яким чином її можна здійснювати. Того ж року схожий закон ухвалили Нідерланди і суди цієї держави з 1984-го де-факто дозволили надавати допомогу в самогубствах невиліковно хворим [4].

У квітні 2001 року Нідерланди стали першою країною, що легалізувала евтаназію. Законодавці наклали суворі умови виконання процедури: пацієнт повинен страждати від нестерпного болю, хвороба повинна бути невиліковною, бажання повинно бути озвучено людиною, що знаходиться в повній свідомості. За даними Королівської медичної асоціації, в Нідерландах у 2016 році більше 6 тис. осіб отримали смертельну дозу ліків під наглядом лікаря.

У нашій державі евтаназія прямо заборонена законодавством, а саме у ч.ч. 2 і 4 статті 281 Цивільного кодексу визначено: «Фізична особа не може бути позбавлена життя» та «Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» [5].

Положення Основ законодавства України про охорону здоров'я також не визнають ні однієї з форм евтаназії та категорично забороняють її, а щодо кримінальної відповідальності, то кваліфікуючи таке діяння, як правило, застосовують санкції, передбачені ст. 155 Кримінального Кодексу України – умисне вбивство.

Однак громадська думка у суспільстві з приводу припинення життя невиліковно хворим пацієнтам поступово змінюється. Згідно з дослідженнями Київського інституту проблем управління імені Горшеніна, в 2007 році евтаназію категорично не підтримували 52,3% опитаних українців; у 2009 році ця цифра знизилася до 40,1%, а в 2011 проти неї виступило лише 37,1% громадян. На сайтах Кабінету Міністрів України і Президента України було зареєстровано вісім петицій до вимог легалізувати процедуру відходу з життя невиліковно хворих, однак жодна з них так і не зібрала необхідної кількості голосів. На жаль, теми легалізації евтаназії не торкалися і в Українському Парламенті.

Слушним вважаємо виклад положень, які свідчать на користь «за» чи, навпаки, «проти» впровадження евтаназії в Україні:

Тези «за» зводяться до таких:

1. Гуманність. Безболісність процедури, що може припинити страждання.
2. Людина має право на смерть. Здатність людини розпоряджатися власним тілом, життям, смертю.
3. Справедливий розподіл медичних ресурсів. Надання смертельно хворим можливості здійснити евтаназію не тільки дозволить їм припинити

страждання, але і звільнить цінні ресурси для лікування інших людей, які хочуть і можуть вижити.

Аргументи «проти» є такими:

1. Можлива практика лікарських помилок. Лікарі можуть помилково діагностувати смертельну хворобу, і людина, яку ще можна врятувати, прийме рішення про евтаназію.

2. Вбивства, що можуть бути замасковані під евтаназію. Дозвіл процедури може сприяти вчиненню вбивств, оскільки злочинці можуть маскувати його як активну добровільну евтаназію. А ще це можуть бути й родичі, близькі, що зацікавлені в отриманні спадщини тощо.

3. Релігійні аспекти. Згідно з переконаннями віруючих, кожна людина – творіння Боже і не може бути позбавлена життя довільно, тобто, вважають віряни, все у волі Божій.

4. Зупинка прогресу в науці. Якщо процедура евтаназії буде узаконена, вчені стануть розробляти менше препаратів, які полегшують страждання хворих та сприяють їх одужанню.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, на сьогодні в Україні не існує однозначної відповіді на питання щодо запровадження евтаназії. Вважаємо його досить актуальним та таким, що потребує свого подальшого розгляду як на доктринальному рівні, так і поступового вирішення на законодавчому.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. Право України. 2010. № 5. С. 199–205.
3. Мизонова Ю. Как в разных странах относятся к эвтаназии. URL:<http://gazeta19.ru/index.php/v-rossii-i-mire/item/5360-kak-v-raznykh-stranakh-otnosyatsya-k-evtanazii> (дата звернення 22.04.2019).
1. Олендій Л. Евтаназія: гідна смерть чи вбивство? // Львівська Газета. <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2005/05/19/5294/> (дата звернення 25.04.2019).
5. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 № 435-IV. Редакція: 28.02.2019, Діє з 31.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1538> (дата звернення 20.04.2019).

Юрійчук І.В.

аспірант юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Право на адміністративне оскарження як гарантія захисту прав людини при наданні адміністративних послуг

Однією із форм правового захисту людини у відносинах з публічною адміністрацією при наданні адміністративних послуг, є інститут адміністративного оскарження, метою якого є повне і своєчасне запобігання та усунення будь-яких порушень законності та дисципліни у діяльності органів публічної адміністрації. Він забезпечує активну участь громадян у захисті своїх прав в адміністративному порядку, адже діяльність адміністративних органів,

особливо в частині відносин з громадянами, підлягає обов'язковому зовнішньому контролю. Важливо, щоб можна було оскаржити не лише адміністративний акт, тобто кінцеве рішення у конкретній індивідуальній справі, а й процедурні дії та рішення, а також бездіяльність органу публічної адміністрації.

Загалом в адміністративному праві існують два основні способи оскарження імовірно незаконних рішень: адміністративне оскарження та судовий розгляд.

Адміністративне оскарження – це запит, адресований органу публічної влади, за яким потерпіла особа вимагає прийняття адміністративних заходів щодо адміністративного акту: анулювання, зміна або навіть видача нового акту. Судовий розгляд, з іншого боку, є змагальним процесом, за яким фізична особа передає конфлікт з публічною владою до (адміністративних) судів.

Варто зазначити, що адміністративне оскарження та судовий перегляд є незалежними, а правила їх здійснення зазвичай не заважають одна одній. Кожна дія може бути здійснена окремо, а ті, хто потерпає від адміністративного рішення, можуть вільно вибирати між цими двома способами оскарження рішень. Інші юрисдикції, не вводячи адміністративного оскарження, все ще по-різному пов'язують адміністративне оскарження до судового розгляду [5, с. 1].

Часто саме при розгляді скарги відбувається перше реальне спілкування адміністративного органу з громадянином. У такому разі особа отримує можливість викласти додаткові аргументи, що не були враховані при прийнятті рішення. Відповідно адміністративний орган може змінити рішення або ж докладніше роз'яснити мотиви прийнятого рішення скаржнику і тоді, можливо, особа відмовиться від подальшого судового оскарження. У такий спосіб адміністративне оскарження може допомагати у залагодженні потенційного конфлікту між адміністративним органом і особою.

Важливо також, що лише в порядку адміністративного оскарження є можливість переглянути адміністративний акт не лише на предмет законності, а й доцільності [4, с. 170].

Ми повністю погоджуємося з думкою Р.С. Мельника та В.М. Бевзенка, що зручність та швидкість адміністративного оскарження означає:

- 1) спрощену процедуру подання адміністративної скарги;
- 2) спрощений, порівняно з адміністративним судочинством, розгляд адміністративної справи, порушеної за адміністративною скаргою;
- 3) ухвалення рішення щодо вимог скаржника й фактичних обставин викладених у скарзі, упродовж скорочених строків;
- 4) можливість негайного й безпосереднього подання адміністративної скарги до уповноваженого суб'єкта;
- 5) обов'язкове й беззаперечне виконання рішення суб'єкта публічної адміністрації, який розглядав адміністративну скаргу, підпорядкованим суб'єктом чи посадовою особою;
- 6) можливість вільного вибору скаржником форми скарги, яка подається суб'єкту публічної адміністрації;
- 7) відносно довільний спосіб викладення змісту скарги;
- 8) простоту у визначенні суб'єкта публічної адміністрації, якому підвідомча скарга [3, с. 348-349].

Попри вагому наукову зацікавленість учених окресленою проблемою, як зазначає М.В. Лошицький, назвати інститут адміністративного оскарження досконалим важко, підтвердженням чому є застарілість багатьох норм чинного

законодавства в цій сфері правового регулювання, слабка ефективність їх реалізації, невідповідність значної частини правових норм реаліям сьогодення, численні скарги громадян на рішення, дії (бездіяльність) посадових осіб суб'єктів владних повноважень тощо. Усе це зайвий раз підкреслює необхідність наукового опрацювання інституту адміністративного оскарження з метою вироблення оптимального механізму забезпечення законності й дисципліни в діяльності органів публічної адміністрації. Не применшуючи значення судового захисту прав особи, варто відзначити важливість збереження та оновлення інституту адміністративного оскарження [2, с. 147].

Зокрема, ефективність будь-якої процедури оскарження ґрунтується на принципі неупередженості. Скаргу повинен розглядати не той суб'єкт, що прийняв рішення або готував його. Саме тому в порядку адміністративного оскарження скарга має розглядатися вищим у порядку підлеглості органом або посадовою особою відносно тих, що прийняли рішення. Такий орган або посадова особа є «суб'єктом розгляду скарги». Чинним Законом України «Про звернення громадян» цілком обґрунтовано заборонено направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

Водночас, навіть якщо скаргу розглядає вищий у порядку субординації орган чи посадова особа, дуже важко досягти належного рівня неупередженості (безсторонності) та об'єктивності. Адже на такі відносини впливає і відомчо-корпоративна солідарність, і особисті відносини між колегами з публічної адміністрації, і уявний «захист державних інтересів» тощо. Тому зарубіжний досвід (Нідерланди, Польща) ґрунтується на позитивній практиці створення та функціонування спеціальних апеляційних органів громадського чи змішаного типу. Залучення громадськості до розгляду скарг на рішення адміністрації сприяє впровадженню духу партнерства та рівності між владою та громадянами, оскільки члени таких органів розглядають скарги з точки зору звичайних громадян, а не відомчих інтересів. І саме тут досягається більший рівень неупередженості та об'єктивності [4, с. 171].

Закон «Про звернення громадян» передбачає, що скарга на рішення може бути подана протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням [1]. Закон не враховує, що рішення адміністративних органів можуть швидко виконуватись, і тоді може виникати проблема повернення попереднього стану та відшкодування шкоди (наприклад, у будівельних справах). Через це строк для адміністративного оскарження мав би бути коротшим. Наприклад, у Польщі такий строк становить 14 календарних днів, в Угорщині - 15.

Принциповим питанням у механізмі адміністративного оскарження є правові наслідки подання скарги, зокрема, зв'язок подання скарги та виконуваності оскаржуваного рішення. Розвинені країни по-різному вирішують це питання. Наприклад, у Швейцарії скарга має відкладальну дію. Так само у Польщі адміністративне рішення не може виконуватись, доки не закінчиться строк для його оскарження в адміністративному порядку, а подання скарги у встановлений строк затримує виконання рішення. Аналогічний підхід і в Угорщині. У країнах, де оскарження громадянином в адміністративному порядку не зупиняє дії акта (наприклад, Нідерланди, Франція), у законодавстві передбачена можливість звернення одразу безпосередньо до адміністративного органу або суду за так званим «швидким захистом», тобто з клопотанням про зупинення дії адміністративного акта [4, с. 172].

Загалом, це не є вичерпний перелік певних недоліків у правовому регулюванні та функціонуванні інституту адміністративного оскарження в Україні, але це дає підстави для подальшої розробки та напрацювання нових підходів до розуміння даного інституту адміністративного права.

Висновки. Право на адміністративне оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної адміністрації безпосередньо до них самих або до адміністративних органів, які є вищими в ієрархічній системі підпорядкування, є важливим та необхідним механізмом для позасудового вирішення спору між громадянами та відповідними органами при наданні адміністративних послуг. Вирішення такого роду спорів в адміністративному порядку через застосування інституту адміністративного оскарження забезпечує можливість для фізичних та юридичних осіб захистити свої інтереси, виявити проблеми та недоліки у роботі органів публічної адміністрації та своєчасно усунути їх, зберегти час та зусилля, не застосовуючи судову форму захисту.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР (з останніми змінами та доповненнями від 22.05.2018 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256.
2. Лошицький М. В. Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації / М. В. Лошицький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 31(2). - С. 146-150.
3. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. – К.: Ваіте, 2014 – 376 с.
4. Публічна адміністрація і громадяни: адміністративно-правове регулювання відносин: монографія / кол. авт.: О.Ф. Андрійко, О.А. Банчук, В.А. Дерезь, Ж.В. Завальна, Т.Є. Кагановська, Л.Є. Кисіль, К.О. Крахмальова, Д.М. Лук'янець, В.П. Нагребельний, М.В. Плотнікова, К.Ю. Пуданс, М.В. Старинський, В.П. Тимошук. – Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. – 376 с.
6. Dragos, Dacian C., Administrative Appeal (March 19, 2016). A. Farazmand (ed.), Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance, springer, 2016. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3143437>.

Заровецька О.Є.

студентка юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Судовий контроль за виконанням судових рішень

Важливе місце у системі стадій цивільного судочинства посідає контрольна функція суду у процесі здійснення правосуддя. Тут слід зауважити, що у разі виконання усіх процесуальних вимог, судово-контрольна діяльність буде однією із форм здійснення правосуддя в його широкому розумінні.

В цілому поняття судового контролю за виконанням судових рішень визначається як форма реалізації судової влади та системи передбачених процесуальним законом засобів [1, с. 78].

Так, відповідно до ст. 129-1 Основного Закону нашої країни встановлено, що судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. В свою чергу, судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах закріплений у розділі 7 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2].

На думку С.В. Васильєва, суд у виконавчому провадженні виконує відповідно дві функції: забезпечувальну і контрольну. Реалізація забезпечувальної функції відбувається через попереднє санкціонування судом найбільш важливих процесуальних виконавчих дій, вчинення яких потребує встановлення додаткових гарантій законності та дотримання відповідних прав їх учасників, які, власне, і забезпечуються судом. Контрольна функція суду реалізується тільки при розгляді справ, що порушуються за ініціативою заінтересованих осіб, які вважають порушеними свої права чи свободи під час виконавчого провадження [3, с. 432].

Відповідно до положень чинного законодавства сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи. Слід зауважити, що скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції. Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.

Розділ X ЗУ «Про виконавче провадження» також передбачає висвітлення права на оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби та порядку розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби [4].

Щодо строків для звернення зі скаргою, то скаргу відповідно до ст. 449 ЦПК України може бути подано до суду: а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи; б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій. Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

Вказана стаття уповноважує суд на поновлення пропущеного строку для подання скарги, якщо такий строк був пропущений з поважних причин. Потрібно пам'ятати про те, що норми цього Кодексу не містять вичерпного переліку підстав, які вважаються поважними для вирішення питання про поновлення пропущеного процесуального строку. Такі причини визначаються в кожному конкретному випадку з огляду на обставини справи. При вирішенні даного питання слід звертати увагу на правову позицію Верховного Суду – поновлення судом процесуального строку на оскарження рішення БЕЗ наведення причин та скасування цього рішення, є порушенням п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (Постанова ВСУ від 16 серпня 2017 р. у справі № 6-577 цс 17) [5 с. 517].

Далі скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. Неявка стягувача, боржника, державного

виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду. Якщо суд встановить, що особа, рішення, дії чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника. За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги [2].

На думку вітчизняного вченого-процесуаліста М.М. Ясинка, судовий контроль, за примусовим виконанням судових рішень, поділяється на попередній і подальший контроль. Попередній судовий контроль полягає в тому, що суд дає санкцію (дозвіл) на вчинення процесуальної дії. Подальший - реалізується у здійсненні судом нагляду відносно вже вчиненої виконавчої дії і фактично відображається у розгляді судом скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та / або приватного виконавця [6, с. 80].

Щодо розподілу витрат, пов'язаних з розглядом скарги, то судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Як зазначає В.М. Притуляк, про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк з дня її одержання [7, с. 24].

Важко не погодитися із позицією А.В. Реґо, який визначає, що судовий контроль у виконавчому провадженні відрізняється більшим обсягом юридичних гарантій, порівняно з іншими видами контролю. Судовому контролю у виконавчому провадженні притаманні зокрема детально регламентована процесуальним законодавством процедура та демократичні принципи судочинства [8, с. 101].

Отже, судовий контроль у виконавчому провадженні можна визначити як форму реалізації судової влади, систему передбачених процесуальним законом засобів, спрямованих на недопущення незаконного обмеження прав, свобод та інтересів особи у процесі примусового виконання судових рішень та актів інших юрисдикційних органів, а також відновлення цих прав особи, яке полягає в перевірці діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб та застосуванні до них заходів впливу, передбачених процесуальним законодавством.

Список використаних джерел

1. Талан Л.Г. Реалізація судових рішень у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес;

- сімейне право; міжнародне приватне право» / Л.Г. Талан ; Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Х., 2012. 19 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змінами та доповненнями) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 12.05.2019).
 3. Васильєв С.В. Цивільний процес. Підручник. / С.В. Васильєв. К.: Алерта, 2019. 506 с.
 4. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 12.05.2019).
 5. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2018. 604 с.
 7. Ясинок М.М. Цивільний процес України : підручник / М.М. Ясинок. К.: Правова Єдність, 2014 р. 328 с.
 8. Притуляк В.М. Стадії виконавчого провадження / В.М. Притуляк // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю.С. Червонного, м. Одеса, 13 грудня 2013 р. / за заг. ред. Заслуженого юриста України, д.ю.н., професора Р.М. Мінченко. - Одеса : Фенікс, 2014. С. 75-79.
 9. Рего А.В. Правоотношения в исполнительном производстве: дис. ...кандидата юрид. наук: 12.00.15 /Андрей Викторович Рего: Российская правовая академия Министерства юстиции Российской Федерации. М., 2004. 191 с.

**ПРАВА ЛЮДИНИ
ТА ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ**

МАТЕРІАЛИ

II ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВНИЧОГО ФОРУМУ

15 травня 2019 року

м. Чернівці

Підписано до друку 09.05.2019. Папір офсетний. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 12,43. Вид. № 19-13. Зам. № 20. Тираж 100 прим.

Видавець та виготівник: ПВКФ «Технодрук»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85